

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2016

Utgiftskapitler: 1700–1795

Inntektskapitler: 4700–4799

Innhold

Del I	Innledende del	9	3.3.3	Interne prosessar	54
1	Hovedmål og prioriteringer	11	3.3.4	Menneske, læring og utvikling	57
1.1	Mål og oppgaver i forsvarssektoren	12	3.3.5	Kulturverksemda i forsvarssektoren	59
1.1.1	Gjeldende langtidsplan	12	3.3.6	Forsvarsrelaterte organisasjoner	59
1.1.2	Arbeidet med ny langtidsplan	13	3.4	Forsvarsbygg, Nasjonalt tryggingorgan og Forsvarets forskingsinstitutt	60
1.1.3	Revisjon av forsvars- og beredskapsplaner	13	3.4.1	Forsvarsbygg	60
1.1.4	Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeid	14	3.4.2	Nasjonalt tryggingorgan	60
1.1.5	Kompetansereformen	16	3.4.3	Forsvarets forskingsinstitutt	61
1.2	Videre utvikling av Forsvaret i 2013–2016, samt perioden for kampflyprogrammet	17	Del II	Budsjettforslag	63
1.2.1	Status etter tredje år i planperioden (prognose for 2015)	19	4	Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.	65
1.3	Økonomiske rammer for 2016	20		Programområde 04 Militært forsvar	65
1.4	Hovedprioriteringer i 2016	21		Programkategori 04.10 Militært forsvar mv. .	65
1.5	Anmodningsvedtak	31		Kap. 1700 Forsvarsdepartementet	67
2	Tryggingsspolitikk	32		Kap. 4700 Forsvarsdepartementet	68
2.1	Introduksjon: tryggingsspolitiske hovudtrekk	32		Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	69
2.2	Utviklingstrekk og prioriteringar	32		Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	72
2.2.1	Globale utviklingstrekk	32		Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	73
2.2.2	Tryggingsspolitiske utfordringar	33		Kap. 1719 Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet	73
2.2.3	NATO og det transatlantiske samarbeidet	34		Kap. 4719 Fellesinntekter til foretak under Forsvarsdepartementet	78
2.2.4	FN	36		Kap. 1720 Felles ledelse og kommandoapparat	79
2.2.5	EU	37		Kap. 4720 Felles ledelse og kommandoapparat	82
2.2.6	Russland	37		Kap. 1721 Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker	82
2.2.7	Nordområda	38		Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	82
2.2.8	Nord-europeisk og nordisk forsvarssamarbeid	39		Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	83
2.2.9	Nasjonalt operativt ambisjon og alliert operativt nærvær	40		Kap. 1725 Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	84
2.2.10	Internasjonale operasjonar og verksemd	40		Kap. 4725 Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben	85
2.2.11	Gjensidig sivilt-militært samarbeid innanfor totalforsvaret	41		Kap. 1731 Hæren	86
2.3	Avslutting	42		Kap. 4731 Hæren	88
3	Rapport for verksemda 2014 .	43		Kap. 1732 Sjøforsvaret	88
3.1	Forsvarsdepartementet	43		Kap. 4732 Sjøforsvaret	90
3.2	Økonomiske rammer	46		Kap. 1733 Luftforsvaret	90
3.3	Måloppnåing i Forsvaret	47		Kap. 4733 Luftforsvaret	93
3.3.1	Leveransar	47		Kap. 1734 Heimevernet	94
3.3.2	Økonomi	54			

Kap. 4734	Heimevernet	95	6.4	Forurensning	136
Kap. 1735	Etterretningstjenesten	96	6.5	Klima	137
Kap. 1740	Forsvarets logistikk- organisasjon	97	6.6	Miljøansvar ved forsvarssektorens anskaffelser	137
Kap. 4740	Forsvarets logistikk- organisasjon	99	7	Oppfølging av § 1a i likestillingsloven	138
Kap. 1760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	99	7.1	Forsvarsdepartementet	138
Kap. 4760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	114	7.2	Forsvaret	138
Kap. 1761	Nye kampfly med baseløsning	114	7.3	Forsvarsbygg	140
Kap. 1790	Kystvakten	121	7.4	Nasjonalt sikkerhetsmyndighet	141
Kap. 4790	Kystvakten	123	7.5	Forsvarets forskningsinstitutt	141
Kap. 1791	Redningshelikoptertjenesten	123	8	NATOs vurdering av Norge – resultatmåling	143
Kap. 4791	Redningshelikoptertjenesten	124	9	Lederes ansettelsesvilkår i heleide foretak under Forsvarsdepartementet	148
Kap. 1792	Norske styrker i utlandet	125	9.1	Aerospace Industrial Maintenance Norway SF	148
Kap. 4792	Norske styrker i utlandet	128		Forslag	150
Kap. 1795	Kulturelle og allmenntilgode formål	128		Vedlegg 1	
Kap. 4795	Kulturelle og allmenntilgode formål	130		Ordninger i tilknytning til verneplikten	157
Kap. 4799	Militære båter	130		Vedlegg 2	
Del III	Omtale av særlige tema	131		Standardiserte nøkkeltall for forvaltnings- organer med særskilte fullmakter Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)	159
5	Informasjonssaker	133		Vedlegg 3	
5.1	Utrulling av Nasjonalt BEGRENSET nett	133		Budsjettstatistikk for perioden 2013–2016	165
5.2	Revisjon av sikkerhetsloven	133		Vedlegg 4	
5.3	Retningslinjer for ivaretagelse av lokalt ansatte tolker/personell i forbindelse med utenlands- operasjoner	133		Nøkkeltall for perioden 2013–2016	169
5.4	Opprettelse av ny etat for materiellinvesteringer og materiellforvaltning i forsvars- sektoren	133		Vedlegg 5	
5.5	Aerospace Industrial Maintenance Norway SF – opprettelse av datterselskap	135		Forsvarets fremtidige styrkestruktur	171
6	Omtale av klima- og miljø- relevante saker	136			
6.1	Innledende del	136			
6.2	Naturmangfold	136			
6.3	Kulturminner og kulturmiljø	136			

Tabelloversikt

Tabell 3.1	Endringer i løyvinga 2014	47	Tabell 4.27	Budsjettekniske endringer	125
Tabell 3.2	Utvikling av operativ evne 2013–2014	48	Tabell 4.28	Budsjettekniske endringer	128
Tabell 4.1	Budsjettekniske endringer	67	Tabell 8.1	Input/Output Metrics – Individual Nation's Fact Sheet	144
Tabell 4.2	Budsjettekniske endringer	69			
Tabell 4.3	Prosjekter over 100 mill. kroner	72			
Tabell 4.4	Budsjettekniske endringer	74			
Tabell 4.5	Forsvarsattachéer ved norske utenriksstasjoner i 2016	75	Vedlegg 2		
Tabell 4.6	Militærrådgivere i 2016	75	Tabell 2.1	Utgifter og inntekter fordelt på art	159
Tabell 4.7	Budsjettekniske endringer	79	Tabell 2.2	Inntekter etter inntektskilde	161
Tabell 4.8	Budsjettekniske endringer.	84	Tabell 2.3	Virksomhetens kontant- beholdning pr. 31. desember i perioden 2012–2014 med spesifikasjon av formål kontantbeholdningen skal benyttes til	162
Tabell 4.9	Budsjettekniske endringer	86			
Tabell 4.10	Budsjettekniske endringer	88			
Tabell 4.11	Budsjettekniske endringer	91			
Tabell 4.12	Budsjettekniske endringer	94			
Tabell 4.13	Budsjettekniske endringer	97			
Tabell 4.14	Budsjettekniske endringer	100			
Tabell 4.15	Budsjettekniske endringer	101			
Tabell 4.16	Formålstabell	102	Vedlegg 3		
Tabell 4.17	Kategori 1-prosjekter	103	Tabell 3.1	Vedtatt budsjett og regnskap	165
Tabell 4.18	Kostnadsbildet for kampfly med baseløsning	115			
Tabell 4.19	Finansiering av kampfly med baseløsning	115	Vedlegg 4		
Tabell 4.20	Budsjettekniske endringer	116	Tabell 4.1	Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2013–2016 med og uten kampfly med baseløsning	169
Tabell 4.21	Budsjettekniske endringer	116	Tabell 4.2	Fordeling av vedtatt budsjett 2013–2015 og forslag for 2016	169
Tabell 4.22	Formålstabell	117	Tabell 4.3	Forsvarsbudsjettet og brutto nasjonalprodukt	170
Tabell 4.23	Kategori 1-prosjekter	118			
Tabell 4.24	Prosjekter over 100 mill. kroner	119			
Tabell 4.25	Budsjettekniske endringer	121			
Tabell 4.26	Budsjettekniske endringer	123			

Figuroversikt

Figur 3.1	Utvikling i Sjøforsvaret si segling	49	Figur 3.4	Utvikling i Heimevernet si trening	51
Figur 3.2	Utvikling i Sjøforsvaret sin aktivitet i Nord-Noreg	50	Figur 3.5	Utvikling i Hæren sin øving	51
Figur 3.3	Utvikling i Luftforsvaret sin aktivitet	50	Figur 3.6	Utvikling i årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året	58

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2016

Utgiftskapitler: 1700–1795

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 18. september 2015,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Hovedmål og prioriteringer

For å være et relevant sikkerhetspolitisk verktøy må Forsvaret videreutvikles i tråd med den geopolitiske og teknologiske utviklingen. Det har skjedd omfattende sikkerhetspolitiske endringer siden gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren ble vedtatt av Stortinget i 2012. Norge har siden da gradvis kommet i en mer krevende og kompleks sikkerhetspolitisk situasjon. I tillegg til utfordringene med utspring i Norges strategiske beliggenhet og økt internasjonal oppmerksomhet mot nordområdene, ser vi mer mellomstatlige konflikter nærmere våre interesseområder. Fortsatt er asymmetriske trusler fra ikke-statlige organisasjoner en del av trusselbildet Norge står overfor.

Den sikkerhetspolitiske situasjonen preges av økt uforutsigbarhet og usikkerhet knyttet til russiske intensjoner i våre nærområder. Russland fører en mer aggressiv utenrikspolitikk. Russland har utviklet en betydelig økt militær evne, og har vist vilje til å bryte folkeretten og bruke militær makt for å fremme sine interesser. Videre representerer utviklingen i Midtøsten en humanitær katastrofe med sikkerhets- og forsvarspolitiske implikasjoner som truer grunnleggende demokratiske verdier. NATO forblir hjørnesteinen i norsk sikkerhetspolitikk. Byrdefordelingshensyn i NATO, samt økonomisk utvikling i mange allierte land, tilsier at forventningene til Norge blir større, både om å ta et større ansvar for egen sikkerhet og som bidragsyter til allianseforsvaret.

Gitt endringene i Norges strategiske omgivelser, er det behov for å styrke forsvarsevnen. Den sikkerhetspolitiske utviklingen medfører et økt behov for å forbedre Forsvarets reelle evne til å løse sine oppgaver. Skulle Norge eller våre allierte bli utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante midler. I en uforutsigbar verden er det sentralt at Forsvaret videreutvikles som et forebyggende sikkerhetspolitisk instrument. Det norske forsvaret skal, sammen med allierte kapasiteter, være avskrekende og kunne forsvare norsk og alliert territorium. Dette innebærer at Norge, innenfor rammen av NATO, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler som kan motvirke og avskrekke press, aggresjon eller anslag.

For å sikre at Norge har et forsvar som kan håndtere skiftende utfordringer i det enhver tid gjeldende trusselbildet, kreves en vedvarende vilje til å satse på Forsvaret gjennom tilstrekkelige, stabile og forutsigbare rammevilkår, kombinert med en vilje til stadig fornyelse og fortsatt effektivisering internt i sektoren. Omstillingen av Forsvaret til et innsatsforsvar var nødvendig og riktig, og har gitt Norge et moderne forsvar av høy kvalitet. Samtidig er det enkelte økonomiske utfordringer i forsvarssektoren. Årsakene til disse utfordringene er flere og sammensatte. Noe skyldes eksterne faktorer og endrede forutsetninger som sektoren selv i liten grad kan påvirke, eksempelvis valutasvingninger og drivstoffpriser. Videre har det blitt gjort en rekke interne prioriteringer og valg over tid, som har påvirket handlefriheten. Overordnet dreier dette seg om en avveining mellom opprettholdelse av aktivitetsnivå, beredskap og fornying. I en situasjon der oppgaver, struktur og organisasjon har vært i utvikling, har aktivitetsdimensjonen blitt prioritert samtidig som det har vært mindre oppmerksomhet om logistikkberedskap. Evnen til på kort varsel å håndtere krise og krig i våre nærområder og hos våre allierte må imidlertid gis høyere prioritet gjennom å styrke evnen til tilstedeværelse, forflytning, reaksjonsevne og utholdenhet.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen og langvarige økonomiske utfordringer i forsvarssektoren medfører at det nå på nytt er behov for å se på balansen mellom oppgavene Forsvaret skal være forberedt på å løse i dag og i fremtiden, og de langsiktige økonomiske rammene for forsvarssektoren. Regjeringen vil våren 2016 legge frem for Stortinget en ny langtidsplan for forsvarssektoren, jf. omtalen under pkt. 1.1.2.

Oppfølging av kampflyanskaffelsen med baseløsning vil utgjøre en hovedprioritering i 2016, i neste planperiode og i tiden utover denne. Denne investeringen har avgjørende betydning for Norges sikkerhet og forsvar, og har store konsekvenser for forsvarsstrukturen og forsvarsøkonomien. I lys av den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen prioriterer regjeringen i 2016 å styrke overvåkningen, tilstedeværelsen og suverenitetshev-

delsen i nordområdene gjennom en betydelig styrking av Etterretningstjenesten, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. Regjeringen prioriterer i budsjettforslaget også å videreføre Norges bidrag til EUs operasjon for å bekjempe den humanitære krisen i Middelhavet og øke det norske bidraget til FN-operasjonen i Mali (MINUSMA).

1.1 Mål og oppgaver i forsvarssektoren

1.1.1 Gjeldende langtidsplan

Stortinget ga ved behandlingen av gjeldende langtidsplan, jf. Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), tilslutning til at Forsvaret skal bidra til å oppfylle følgende forsvarspolitiske målsettinger:

- Alene og sammen med allierte sikre norsk suverenitet, norske rettigheter, interesser og verdier, samt bevare norsk handlefrihet mot militært og annet press.
- Gjennom deltakelse i flernasjonale fredsoperasjoner med utvetydig forankring i FN-pakten og internasjonalt forsvarssamarbeid, bidra til fred, stabilitet, håndhevelse av internasjonal rett og respekt for menneskerettighetene, samt forebygge bruk av makt fra stater og ikke-statlige aktører mot norsk og internasjonal sikkerhet.
- Sammen med allierte bidra til kollektivt forsvar av Norge og andre allierte i henhold til våre allianseforpliktelser, og til å møte ulike typer anslag og angrep for å sikre norsk og kollektiv sikkerhet.
- Bidra til å ivareta norsk samfunnssikkerhet, redde liv og begrense konsekvenser av ulykker, katastrofer, anslag og angrep fra statlige og ikke-statlige aktører.

Forsvarets oppgaver er en operasjonalisering av de forsvarspolitiske målsettingene. Disse oppgavene kan sammenfattes i følgende overskrifter:

- Utgjøre en krigsforebyggende terskel med basis i NATO-medlemskapet.
- Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.
- Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder å legge til rette for alliert engasjement om nødvendig.
- Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom tidsmessig overvåking og etterretning.
- Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter.

- Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder.
- Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsstøttende operasjoner.
- Bidra til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og sikkerhetspolitiske området.
- Bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver alene og sammen med allierte har en avskrekkende effekt ved at kostnadene ved å true eller angripe norsk sikkerhet, norsk territorium eller norske interesser blir uakseptabelt høye. Evnen til å håndtere militære utfordringer skal bidra til at utfordringene ikke oppstår.

Grunnmuren i norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk er NATO-medlemskapet. Helt fra etableringen har NATOs fremste hensikt vært å forebygge krig og konflikt gjennom en avskrekkende evne og vilje til kollektivt forsvar om nødvendig. NATO er i tillegg en kollektiv ramme for bilateralt og flernasjonalt samarbeid. Det er sentralt at Norge aktivt bidrar til at NATOs avskrekking fremstår som troverdig også i våre nærområder.

Kollektivt forsvar av Norge og allierte vil skje innenfor rammen av NATO. Forsvaret skal, sammen med våre allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og øvrige deler av NATO innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Nordområdene er Norges viktigste strategiske ansvarsområde.

Den kollektive forsvarsforpliktelsen er gjensidig. Forsvaret må derfor også kunne yte relevante bidrag til forsvar av andre allierte, med basis i sentrale nasjonale kapabiliteter. Evnen til å bidra med norske styrker i kollektivt forsvar i andre deler av NATO utvikles primært med basis i evnen til å håndtere kriser, anslag og angrep hjemme. Forsvaret skal kunne håndtere mindre sikkerhetspolitiske kriser selv. Episoder og kriser som håndteres nasjonalt skal hurtig, og med et minimum av negative konsekvenser, kunne bringes under kontroll, eventuelt parallelt med at norske myndigheter involverer alliansen. Selv om større militære utfordringer må håndteres med allierte forsterkninger, vil det norske Forsvaret selvstendig måtte møte trusler og angrep på en relevant måte, også før allierte involveres. En sentral målsetting vil likevel være å legge til rette for alliert involvering på et tidlig stadium.

Forsvaret spiller en viktig bistandsrolle for samfunnets samlede beredskap. Forsvaret råder over mange kapasiteter som kan utgjøre betyde-

lige bidrag i andre krisesituasjoner, eksempelvis ved ulykker, naturkatastrofer eller terror. Forsvarets kapasiteter er tilgjengelige for nasjonal krisehåndtering dersom sivile myndigheter ber om bistand, og det må sikres best mulig samarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile beredskapsmyndigheter. En krise kan ramme flere deler av samfunnet. Det kan utfordre nasjonens evne til tverrsektoriell krisehåndtering. Raske og riktige strategiske beslutninger er helt nødvendige for effektiv utnyttelse av Forsvarets evne til å avverge, og håndtere, episoder og sikkerhetspolitiske kriser.

1.1.2 Arbeidet med ny langtidspan

Forsvarssektorens langtidspaner har vært avgjørende for å sikre en langsiktig, balansert og bærekraftig utvikling av Forsvaret og forsvarssektoren som helhet. Langtidspanene angir og forankrer hovedlinjer for sektorens utvikling, inkludert forsvarspolitiske mål, oppgaver og ambisjonsnivå, samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer. Dette er basert på en oppdatert vurdering av sikkerhetspolitiske, forsvarspolitiske, økonomiske og samfunnsmessige forhold av betydning for utviklingen av Forsvaret og forsvarssektoren.

Langtidspanene baserer seg på oppdaterte strategiske analyser som klargjør utfordringer og muligheter for forsvaret av Norge på midlere og lengre sikt. Det har skjedd omfattende sikkerhetspolitiske endringer siden den forrige planen ble vedtatt som aktualiserer de utfordringene som har oppstått over tid i Forsvaret. Det er derfor viktig med en bred og rettidig gjennomgang av hvilke implikasjoner dette bør ha for innretningen av Forsvaret fremover. Forsvarets kompetanse- og teknologitunge virksomhet fordrer langsiktighet i utviklingen av struktur og oppgaver. Dette krever helhetlig tenkning, og en langtidspan er et egnet verktøy for å bidra til bred politisk forankring av hovedprioriteringer og valg. Regjeringen vil våren 2016 legge frem for Stortinget en ny langtidspan for forsvarssektoren.

De langsiktige økonomiske prognosene for forsvarssektoren viser at det økonomiske utfordringsbildet vil vedvare og forsterkes, dersom det ikke gjøres vesentlige endringer. I tillegg til dette er det behov for styrking av Forsvaret som en følge av den sikkerhetspolitiske utviklingen. Regjeringen foreslår i budsjettet for 2016 flere bevilgningsøkninger som er rettet inn mot noen av disse utfordringene. I arbeidet med den nye langtidspanen vil det likevel være nødvendig å

vurdere økte rammer, effektivisering av stabs- og støttefunksjoner og strukturendringer.

Forsvarssjefen er i kraft av sin instruks den øverste fagmilitære rådgiver i Forsvarsdepartementet og skal fremme uavhengige fagmilitære råd. Forsvarssjefen har derfor levert sitt fagmilitære råd til hvordan de identifiserte utfordringene bør møtes, og en anbefaling om videre utvikling av Forsvaret. Dette er et helt sentralt innspill i utarbeidelsen av en ny langtidspan.

Direktøren for Nasjonal sikkerhetsmyndighet fikk i oppdrag å vurdere trender og utviklingstrekk innenfor personell-, informasjons-, og objektsikkerhet, og har på den bakgrunn foreslått tiltak for å bedre den forebyggende sikkerheten. Videre satte Forsvarsdepartementet ned en uavhengig ekspertgruppe for å gi innspill i debatten om Forsvarets forutsetninger for å kunne løse sine mest krevende utfordringer dersom sikkerhetspolitisk krise og krig skulle oppstå. Det er også gjennomført et uavhengig arbeid av konsultantselskapet McKinsey & Company for å se etter muligheter for videre effektivisering av sektoren. Hovedfunnene og anbefalingene vil likeledes utgjøre viktige innspill i arbeidet med den nye langtidspanen for forsvarssektoren.

1.1.3 Revisjon av forsvars- og beredskapsplaner

Det er avgjørende for forsvarssektorens evne til å ivareta sine oppgaver i krise og krig at relevante forsvars- og beredskapsplaner er etablerte og oppdaterte. Arbeid med gjennomgang og oppdatering både av hovedelementene i det operative planverket knyttet til forsvar av norsk territorium, og til oppdatering av beredskapsplaner for styrkeoppbygging av de enkelte avdelingene i Forsvaret har blitt prioritert høyt. En gjennomgang av ordninger som sikrer at Forsvaret i krise og krig har nødvendig og sikker tilgang til sivile ressurser inngår som en del av dette arbeidet. Forsvars- og beredskapsplanarbeidet vil bli gitt prioritet også i 2016. Som en del av dette arbeidet vil etablering av tilfredsstillende logistikk- og beredskapsbeholdninger være et sentralt satsingsområde. Formålet er å bidra til at Forsvaret sikres nødvendig bredde, robusthet, utholdenhet og fleksibilitet.

Regjeringen har de senere årene arbeidet aktivt for at NATO skal videreutvikle eksisterende forsvarsplaner for forsterkninger til Norges nærområder. Som en følge av den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen har alliansen revidert sine strategiske og operasjonelle forsterkningsplaner, herunder planer for forsterkning av Norge. Det

forventes at dette arbeidet blant annet vil synliggjøre alliansens behov for vertlandsstøtte og tilgang til operativ infrastruktur i de aktuelle operasjonsområdene. Det må derfor påregnes at revisjonen vil kunne få konsekvenser for Norges eget beredskapsarbeid.

I 2015 ble det også påbegynt et arbeid med å videreutvikle Forsvarets planer for gjennomføring av daglige operasjoner. Dette arbeidet vil slutføres i 2016.

1.1.4 Samfunnssikkerhet og sivil-militært samarbeid

En hovedoppgave for Forsvaret er å hevde Norges suverenitet og som en del av allianseforsvaret bidra til å forsvare landet mot ytre angrep eller politisk og militært press. Forsvaret er dermed først og fremst et redskap for militær beredskap og militært forsvar. Dersom den sivile samfunnssikkerheten er truet på en slik måte at politiet eller andre sivile myndigheter alene ikke er i stand til å håndtere situasjonen, kan disse myndighetene anmode Forsvaret om bistand. Forsvarets evne til å løse sine oppgaver innenfor statssikkerhet er i betydelig grad avhengig av et robust og velfungerende sivilsamfunn. For å løse sine hovedoppgaver er Forsvaret også avhengig av ordninger som sikrer nødvendig og sikker tilgang til sivile ressurser. Dette er i samsvar med totalforsvarskonseptet.

Forsvarssektoren har en rekke kapasiteter som på anmodning kan bistå i sivile krisesituasjoner, både ved ulykker, naturkatastrofer og alvorlige kriminelle handlinger, herunder terroraksjoner. Alle Forsvarets tilgjengelige ressurser kan i utgangspunktet trekkes på for å ivareta den sivile samfunnssikkerheten. Omstillingen og moderniseringen av forsvarssektoren har styrket Forsvarets evne til hurtig innsats for både nasjonale og internasjonale operasjoner og i tillegg evnen til å kunne yte bistand til samfunnssikkerhet med tilgjengelige ressurser. Det har i tiden etter terrorhandlingene 22. juli 2011 blitt lagt vekt på at både sivile og militære ressurser kan settes inn hurtig og effektivt ved alvorlige kriser. Som del av dette har det vært særlig fokus på videreutvikling og styrking av Forsvarets beredskap for å bistå politiet i håndtering av terror situasjoner.

Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet har sammen gjennomgått behovet for å oppdatere sivil-militære ordninger og mekanismer innenfor totalforsvaret og ga i april 2015 ut «Støtte og samarbeid», en beskrivelse av totalforsvaret i dag. Hensikten med dette

opplagsverket er å bidra til å forankre gjeldende totalforsvarskonsept i sivil og militær sektor. Samtidig vil beskrivelsen av gjeldende ordninger og mekanismer utgjøre en viktig del av grunnlaget for å videreutvikle totalforsvaret. De fleste ordningene er i hovedsak fremdeles dekkende. Det er imidlertid identifisert behov for oppdateringer, særlig i ordninger knyttet til sikkerhetspolitisk krise og krig. Det meste av arbeidet med oppdateringer blir gjennomført i 2015, men det gjenstår å slutføre arbeidet med noen av ordningene i 2016.

Flere av kapasitetene i Forsvaret har sivilt rettede oppgaver som en vesentlig del av sin portefølje, særlig innenfor myndighetsutøvelse og overvåking. Eksempler er Kystvaktens ressurskontroll, Grensevaktens overvåking av den norsk-russiske grensen, Hans Majestet Kongens Gardes vakt hold av kongehuset og Etterretningstjenestens støtte til en rekke offentlige instanser. Disse oppgavene ivaretas rutinemessig innenfor rammen av forsvarsbudsjettet.

I 2015 ble Forsvarets bistand til politiet forankret i politiloven. De nye bestemmelsene til politiet blir fulgt opp med en revidert bistandsinstruks som i nærmere detalj regulerer vilkår, prosedyrer m.m. knyttet til bistanden. Arbeidet skal bygge på den eksisterende instruksen. Forsvaret og politiet skal i 2016 følge opp disse endringene med blant annet å oppdatere samarbeidsavtaler, planverk og etatsregelverk samt gjennom trening og øving. I 2016 skal Forsvarets arbeid med å videreutvikle bistanden til sivile myndigheters kriseshåndtering videreføres.

Spesialstyrkene på nasjonal beredskap

Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen står på nasjonal beredskap, og kan innenfor en nærmere definert reaksjonstid bistå politiet ved kontraterroroperasjoner. Spesialstyrkenes oppfølging av oppdragene vil ha høy prioritet i 2016, i nært samarbeid med politiet.

Heimevernets støtte til politiet

I NOU 2013: 5 «Når det virkelig gjelder» ble det vurdert om dagens organisering, samordning og anvendelse av de statlige forsterkningsressursene Heimevernet, Siviltforsvaret og politireserven er hensiktsmessig for å ivareta samfunnssikkerhetsmessige behov i fredstid. Utvalget anbefalte en tydeligere bruk av Heimevernet til støtte for politiet i vakt- og sikringsoppdrag, noe som også er i tråd med 22. juli-kommisjonens anbefalinger og i samsvar med den gjeldende langtidspanen for

forsvarssektoren. I 2015 ble det gjennomført en oppfølgende vurdering for å konkretisere mulig samarbeid innenfor logistikk, materiell og øvelser mellom de tre aktørene. I 2016 skal aktuelle tiltak i de to utredningene følges opp. Det legges ikke opp til vesentlige endringer i Heimevernets bistand til politiet som følge av videreføring og revitalisering av politireserven. Dette fordi de to aktørene ikke vil ha samme kompetanse, og bare i noen grad ha samme geografiske lokalisering.

Forsvarets helikopter- og flyressurser

Forsvaret ivaretar helikopterberedskap på Rygge og Bardufoss for å kunne bistå blant annet politiet. Responstiden for helikoptrene ble fra 1. januar 2015 redusert til én time, og denne videreføres i 2016. Redningshelikoptrene, som opereres av Forsvaret, skal ivareta helikopterberedskapen for maritime kontraterroroperasjoner. Forsvarets øvrige tilgjengelige fly- og helikopterressurser vil på anmodning også kunne støtte sivile myndigheter i krisesituasjoner. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til Redningshelikoptertjenesten med 7,5 mill. kroner for reetablering av evnen til å støtte politiet med hurtig innsetting av personell mot skip i fart gjennom bruk av Sea King-helikoptre og Bell 412 som ildstøtteplattform. For Redningshelikoptertjenesten vil løsningen innebære økt innleie av sivil kapasitet til erstatning for helikoptre som øver på dette oppdraget.

Samarbeid mellom etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestene

Det er etablert et felles kontraterrorcenter (FKTS) med bemanning fra Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Etterretningstjenesten (E-tjenesten). Senterets leder er fra PST, med nestleder fra E-tjenesten. Arbeidet med å videreutvikle og utdype samarbeidet mellom PST, E-tjenesten og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) vil bli gitt prioritet også i 2016.

Samhandling og informasjonsutveksling med sivile myndigheter

Sivil-militær samhandling skal gis høy prioritet gjennom målrettet øvings-, kurs- og treningsvirksomhet. Forsvarsdepartementet og Forsvaret vil i 2016 sørge for at dette ivaretas gjennom øvingsarenaer som involverer strategisk, operasjonelt og taktisk nivå, samt bidra til god informasjonsutveksling mellom forsvarssektoren og sivile

myndigheter. Dette vil bidra til bedre gjensidig innsikt i virksomhetene. De etablerte liaisonordningene er viktige bindeledd mellom Forsvaret, politiet og andre beredskapsinstanser, både i det daglige og ved kriser. Kontaktfora og nettverk skal følges opp, blant annet gjennom aktiv deltakelse i Sentralt totalforsvarsforum, fylkesberedskapsrådene og møter på ulike nivå mellom Forsvaret, politiet og andre sivile myndigheter.

Det digitale rom

Trusselen mot samfunnets IKT-systemer, som følge av målrettede angrep, er stor og økende, og metodene blir stadig mer avanserte. Det gjelder også for truslene mot forsvarssektorens systemer. Stadig mer sensitiv informasjon lagres i det digitale rom. Det moderne nettverksbaserte forsvar innebærer bruk av informasjonsteknologi for å knytte kapasiteter og aktører sammen i nettverk. I mange av dagens konflikter benyttes operasjoner mot IKT-systemer som virkemidler, sammen med andre mer tradisjonelle tiltak.

Det vil i 2016 bli lagt vekt på å videreutvikle forsvarssektorens arbeid med å redusere sårbarhetene i det digitale rom. Det er avgjørende at forsvarssektoren har nødvendig handlefrihet i det digitale rom for å understøtte oppgaveløsning hjemme og ute. Evnen til forsvar i det digitale rom må være tilstrekkelig til å møte utfordringene. Forsvarssektoren skal være i stand til å opprettholde drift av IKT-systemer som er kritiske for kjernevirksomheten, herunder ved kriser og væpnet konflikt. Det må derfor være en tilstrekkelig beredskap for å hindre at svikt i eksterne systemer får alvorlige, negative konsekvenser for forsvarssektoren.

Svikt i sivile IKT-systemer skal i henhold til ansvarsprinsippet håndteres av systemeierne og sivile myndigheter. Håndtering av kriminelle handlinger i det digitale rom er et politiansvar. Forsvaret vil på anmodning kunne støtte med tilgjengelige ressurser på dette området. Bistanden følger de samme prinsipper som for annen militær bistand til sivil samfunnsikkerhet. I en situasjon med fare for omfattende cyberangrep mot samfunnskritisk infrastruktur vil Forsvarets ressurser måtte prioriteres til å ivareta sikring av egne IKT-systemer.

Videreutviklingen av NSM som det nasjonale fagmiljøet for IKT-sikkerhet fortsetter i 2016. NSM skal bidra til bedre IKT-sikkerhet i samfunnet, og til å møte utviklingen i et stadig mer kompleks IKT-risikobilde.

Sivil støtte til Forsvaret

I en alvorlig krisesituasjon og i væpnet konflikt vil Forsvarets behov for sivil støtte i form av varer, tjenester og tilgang til infrastruktur overstige hva Forsvaret disponerer til daglig. Sivil støtte er helt nødvendig for å kunne opprettholde og videreutvikle en relevant forsvarsevne innenfor realistiske økonomiske rammer. Sivil støtte til Forsvaret skal i størst mulig grad baseres på kommersielle avtaler, om nødvendig med beredskapsklausuler. Et godt eksempel på dette er at Forsvaret i 2015 inngikk en avtale med Wilh. Wilhelmsen-gruppen om leveranser av logistikktjenester. Det vil fremdeles også være mulig å rekvirere varer og tjenester i medhold av beredskapslovverket.

Forsvaret skal i 2016, i nært samarbeid med sivile myndigheter, videreføre arbeidet med å planlegge og forberede sivil støtte til Forsvaret i sikkerhetspolitisk krise og væpnet konflikt. Forsvaret vil blant annet ha behov for vei-, jernbane-, sjø- og lufttransport for transport av personell, materiell og forsyninger, samt evakuering av sårede. Det vil også være behov for drivstofforsyning, og mer spesialiserte tjenester som vedlikeholds- og ingeniørtjenester. Videre vil Forsvaret være helt avhengig av sivile helsetjenester.

Regjeringen vil i 2016 prioritere planlegging og etablering av ordninger for sivil støtte, basert på Forsvarets oversikt over logistikkbehovet som ble ferdigstilt i 2015. Det finnes en rekke samarbeids- og beredskapsorganer, underlagt de ulike departementer, og disse vil være viktige arenaer for sivil-militært samarbeid om planlegging av den sivile støtten til Forsvaret. Fra 2016 skal sivil-militære øvelser i større grad inneholde elementer av øving av sivil støtte til Forsvaret.

1.1.5 Kompetansereformen

Kompetansereformen i forsvarssektoren videreføres i 2016, basert på Stortingets behandling av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid».

Reformen er viktig for å sikre fremtidens operative evne. Den skal legge til rette for at sektoren også i fremtiden har en relevant kompetanse for å løse sine oppdrag. Forsvarssektoren er langt mer avhengig av avansert kunnskap og teknologi enn tidligere. Reformens hovedmålsetting er å gjøre sektoren om til en mer moderne kompetanseorganisasjon som bidrar til økt robusthet og operativ evne. Dagens systemer og prosesser innenfor personell- og kompetanseområdet er ikke i samsvar med fremtidens behov. Det er derfor nødvendig å

videreutvikle både strukturer og kulturer. Hensikten er å sikre at forsvarssektoren også i fremtiden evner å rekruttere, anvende, utvikle og beholde riktig kompetanse for å løse sine oppgaver. Forskingen på HR-området videreføres for å understøtte dette.

Arbeidet med utvikling og profesjonalisering av lederrollen fortsetter i 2016. Dokumenterte lederkrav og forventninger skal innarbeides i virksomhetenes HR-prosesser og danne grunnlag for målrettet oppfølging og utvikling av ledere.

Som en oppfølging av kompetansereformen, og på bakgrunn av føringer gitt under Stortingets behandling av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid» ble de ulike personellordningene i Forsvaret gjennomgått. Regjeringen foreslo på bakgrunn av dette arbeidet en felles ordning for alt militært tilsatt personell, jf. Stortingets behandling av Innst. 335 L og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015). Med utgangspunkt i ovenstående vil Forsvarsdepartementet foreta en helhetlig gjennomgang av utdanningssystemet i Forsvaret. Dette arbeidet inngår som del av langtidsplanarbeidet.

Militærordningen (MO) ble vedtatt av Stortinget i 2015. Forsvarsdepartementet har sendt retningslinjene for MO til Forsvaret, som skal implementere ordningen i samtlige forsvarsgrener fra 1. januar 2016. MO er et felles rammeverk for alt militært personell i Forsvaret. Det innføres en ny personellkategori, spesialistkorpset, bestående av grenaderer, konstabler og befal. De gis et eget grads- og karrieresystem samt egne kompetanseutviklingsplaner.

Forsvarsdepartementet vil i 2016 arbeide videre med policy og lønns- og incentivsystemer, som sikrer innsatsforsvarets behov og som bidrar til en god familiepolitikk.

Arbeid med å vurdere hvordan reservistene kan anvendes for å styrke Forsvarets operative evne og beredskap i årene fremover vil pågå i 2016.

Veteraner

Det omfattende og gode arbeidet med anerkjennelse, oppfølging og ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste videreføres i 2016. Samfunnsansvaret for personellet skal tydeliggjøres og synliggjøres. Det interdepartementale samarbeidet på veteranområdet skal videreføres.

Sju departementer samarbeider om implementeringen av tiltakene i oppfølgingsplanen «I tjeneste for Norge». Tiltakene er basert på blant annet evalueringer og nyere forskningsresultater og undersøkelser.

Planen vektlegger økt kompetanse og bedre samhandling mellom sektorene. Et viktig område i oppfølgingsplanen er økt kompetanse om veteraner og deres familier i førstelinjetjenestene i kommunene.

Stortingets behandling av Riksrevisjonens undersøkelse av ivaretagelse av veteraner fra internasjonale operasjoner 25. november 2014, jf. Innst. 42 S (2014–2015) til Dokument 3:9 (2013–2014), understreker samfunnsansvaret. Evaluering av oppfølgingsplanen planlegges påbegynt i 2016.

Verneplikten

Verneplikten er et viktig grunnlovsfestet prinsipp i samfunnskontrakten mellom borgerne og staten. 1. januar 2015 markerte starten på en historisk samfunnsreform. Norge er nå det første landet i NATO som gir menn og kvinner like rettigheter og plikter til å verne om nasjonens og alliertes interesser, verdier og territorier. Det første årskullet som omfattes av allmenn verneplikt vil møte til tjeneste sommeren 2016.

I vår tid har Forsvaret behov for personell med ulik bakgrunn og kompetanse for å løse et bredt spekter av oppgaver. Antallet vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste videreføres i 2016 på om lag samme nivå som i 2015. Med allmenn verneplikt kan Forsvaret rekruttere de best egnede og mest motiverte fra hele befolkningen. Interessen for å avtjene førstegangstjeneste i dag er stor, og trivselen blant dem som tjenestegjør er svært høy. Forsvaret forsøker, så langt det er mulig, å imøtekomme den enkeltes behov og ønsker. Det er likevel Forsvarets behov som til slutt er styrende.

Kvinner har tjenestegjort i Forsvaret i lang tid, og i de senere årene er det jobbet med å legge til rette for en jevnere kjønnsbalanse. Verneplikt for kvinner bringer likevel inn enkelte nye elementer. Forsvaret har derfor fokus på fem tiltaksområder: kommunikasjon, kompetansekrav og seleksjonskriterier, eiendom, bygg og anlegg, personlig bekledning og utrustning, samt organisasjonskultur og ledelse.

Arbeidet med å sikre at Forsvaret er forberedt til å ta imot vernepliktige kvinner og menn når de møter til tjeneste sommeren 2016 favner bredt. Det er viktig at Forsvaret høster erfaringer med hvordan den nye ordningen virker. Innføring av allmenn verneplikt vil derfor kreve kortsiktige tiltak, men vil også være et kontinuerlig arbeid som strekker seg utover 2016.

Regjeringen oppnevnte et eksternt og politisk ledet utvalg for å utrede og anbefale en fremtidig

vernepliktsordning basert på Forsvarets behov. Vernepliktutvalgets rapport vil utgjøre et av flere viktige innspill til den kommende langtidsplanen for forsvarssektoren.

FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet

Ny nasjonal plan for oppfølging av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet ble utgitt i 2015. Denne legger opp til implementering av en rekke tiltak for perioden 2015–2018 innenfor ansvarsområdene til Forsvarsdepartementet, Utenriksdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

1.2 Videre utvikling av Forsvaret i 2013–2016, samt perioden for kampflyprogrammet

Økonomiske rammer og forutsetninger

Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) viste at det er bred politisk enighet om fortsatt satsing på forsvarssektoren.

Den desidert største satsingen innenfor forsvarssektoren er moderniseringen av Luftforsvaret gjennom fornying av kampflyvåpenet med tilhørende baseløsning, og en rekke andre tiltak i organisasjonen. Det er også lagt opp til andre ambisjonsøkninger, spesielt innenfor Hæren og Heimevernet. Gjeldende langtidsplan la opp til en viss styrking av Etterretningstjenesten og Nasjonal sikkerhetsmyndighet. Regjeringen har i tillegg bidratt til en ytterligere styrking, utover målsettingene i langtidsplanen.

Kampflyanskaffelsen med baseløsning

Kampflyanskaffelsen med baseløsning har avgjørende betydning for Norges sikkerhet og forsvar, og vil ha store konsekvenser for forsvarsstrukturen og forsvarsøkonomien i mange tiår fremover. Det blir derfor avgjørende for den videre utviklingen av en bærekraftig forsvarsstruktur at den midlertidige styrkingen av forsvarsrammen som denne anskaffelsen krever, blir gjennomført fullt ut. Dette er viktig for å unngå uakseptable konsekvenser for den samlede forsvarsstrukturen og for at balansen mellom ressurser, oppgaver, ambisjonsnivå og operativ evne skal være bærekraftig.

Regjeringen har lagt til grunn en leveranseplan for hovedanskaffelsen av kampfly som inne-

bærer at det vil anskaffes seks fly hvert år fra 2017 til 2024, totalt 48 fly. Endelig beslutning om anskaffelse av de siste seks av disse kampflyene tas etter at de første 42 flyene er bestilt. Stortinget har gjennom behandlingen av Innst. 441 S (2010–2011) til Prop. 110 S (2010–2011), i tillegg til hovedleveransen, gitt bestillingsfullmakt for å kunne anskaffe fire fly til treningsformål, med planlagt leveranse av to fly i 2015 og to i 2016.

Ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013), Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014) og Innst. 7 S (2014–2015) til Prop. 1 S (2014–2015) har Stortinget gitt bestillingsfullmakt for å kunne anskaffe de første 18 flyene i hovedleveransen, med planlagt årlig leveranse av seks fly i henholdsvis 2017, 2018 og 2019.

Regjeringen legger opp til en midlertidig økning av forsvarsrammen i intervallet 22–28 mrd. 2012-kroner over anskaffelsesperioden til nye kampfly med baseløsning.

Joint Strike Missile

Stortinget har samtykket i at Forsvarsdepartementet i 2014 kunne starte opp gjennomføring av *Joint Strike Missile* (JSM) utviklingstrinn 3 innenfor en kostnadsramme på 4,2 mrd. 2014-kroner, jf. Stortingets behandling av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014). Samlet innebærer gjennomføring av trinn 3 i utviklingen av JSM en økt kostnad på 2,2 mrd. 2014-kroner, som delvis dekkes utenfor ordinær forsvarsramme. Prosjektet startet opp i 2014, og Stortinget bevilget 205 mill. kroner i 2014, som ble hevet til 308 mill. kroner i 2015. Det økte utgiftsbehovet for 2016 er nå beregnet til 412 mill. 2015-kroner.

Status og utfordringer for planlagt organisering av Luftforsvaret

Moderniseringen av Luftforsvaret med etablering av en ny basestruktur, innfasing av nye kampfly og utfasing av F-16 er krevende for Luftforsvaret. I de opprinnelige planene skulle generalinspektøren for Luftforsvaret med en tilpasset stab flytte til Reitan allerede i 2014, og den gjenværende delen av Luftforsvarsstaben skulle flytte innen utgangen av 2017. For å unngå en omfattende flytteprosess samtidig med at forsvarsgrenen skal gjennomføre den største omstillingen og styrkingen noensinne, har regjeringen utsatt flyttingen av generalinspektøren for Luftforsvaret med stab til 2020, når hoveddelen av omstillingen er gjennomført.

I de opprinnelige planene skulle NATOs flyberedskap, *Quick Reaction Alert* (QRA), med F-16

flyttes til Evenes fra utgangen av 2016. Regjeringen har besluttet at QRA med F-16 skal fortsette fra Bodø så lenge F-16 skal ha denne rollen for å hindre kompetansetap og bidra til å opprettholde operativ evne. Når F-35 overtar QRA-rollen, skal denne oppgaven løses fra Evenes. Forsvaret og Forsvarsbygg tilpasser sine planer knyttet til endringene i tidsplanene.

Ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) ble det vedtatt å legge ned Luftforsvarets stasjon Mågerø. Det legges opp til at 130 Luftving på Mågerø legges ned ila. av 2016. Luftforsvarets stasjon Sørreisa skal videreutvikles til en forbedret og mer moderne kontroll- og varslingskapasitet. Det legges opp til at Luftforsvarets kontroll- og varslings-skole (LKVS) flyttes fra Mågerø til Sørreisa i 2016. Luftforsvarets programmeringssenter er vedtatt flyttet fra Mågerø til Reitan, men vil frem til fremtidig innretning av senteret er vurdert, bli videreført på den for Forsvaret mest kosteffektive midlertidige lokalisering.

Stortinget ga videre bred støtte til anbefalingen om å opprette et nasjonalt luftoperasjonssenter (NAOC) som blant annet skal ha en minimumskapasitet til å drive kontroll- og varslingsoperasjoner hvis det blir behov for det. Etableringen av Luftoperasjonssenteret på Reitan er forsinket. Frem til nødvendig infrastruktur er klar, skal kapasiteten etableres midlertidig gjennom å videreutvikle den mobile kontroll og varslingsenheten (ACU). Når den midlertidige kapasiteten er klar, kan dagens kontroll- og varslingskapasitet på Mågerø legges ned.

Øvrige satsingsområder

Operasjoner i utlandet

Norge vil stille militære bidrag til internasjonale operasjoner gjennom FN, NATO og EU, avhengig av spesifikke fortrinn og behov, samt det som tjener oppdraget og nasjonale interesser best. Norsk militær deltakelse skal bidra til norsk og internasjonal fred og sikkerhet og ha forankring i folkeretten.

Helhet og bærekraft er avgjørende

Regjeringen legger til grunn at Forsvaret skal settes i stand til å løse pålagte oppdrag, og at det må skapes reell balanse mellom bevilgninger, struktur, oppgaver og operativt ambisjonsnivå. Ambisjonene i gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren hviler på stramme økonomiske forutsetninger, med et aktivitetsnivå tilpasset sikkerhetspolitiske

omgivelser som nå er endret. Det er også enkelte økonomiske utfordringer i forsvarssektoren. I langtidsplanleggingen er hensynet til å sikre bærekraft i et langsiktig perspektiv avgjørende, slik at den samlede balansen i langtidsplanen ikke undergraves. Disse forhold vil bli adressert på en helhetlig måte i arbeidet med ny langtidsplan for forsvarssektoren.

Forenklingsarbeid, modernisering og bedre gjennomføringskraft

Regjeringen vil bygge sin politikk på en effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensial for å bli mer effektiv. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform, og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skaper handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også god anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektivisere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til fellesskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Forsvarsdepartementet innebærer dette et effektiviseringskrav i 2016 på 160 mill. kroner.

I langtidsplanen for forsvarssektoren ble det forutsatt at effektivisering skal være del av grunnlaget for styrking av driften innenfor prioriterte områder internt i sektoren. I 2016 beløper denne forutsetningen seg til om lag 193 mill. kroner. Medregnet det statlige effektiviseringskravet blir det samlede økte effektiviseringskravet for forsvarssektoren på om lag 350 mill. kroner i 2016. Når det interne effektiviseringskravet hensyntas, vil det samlede kravet til effektivisering medføre at ambisjonsnivået på enkelte områder blir noe redusert, dog slik at det i minst mulig grad skal påvirke Forsvarets operative evne.

Et konkret og bredt anlagt arbeid for å identifisere og realisere ytterligere produktivitets- og effektiviseringsgevinster i neste planperiode og utover er allerede i gang, og vil inngå i grunnlaget for arbeidet med den neste langtidsplanen for forsvarssektoren. Dette vil dreie seg om nye og ytterligere tiltak i tillegg til de effektiviseringskravene som gjennomføres i forsvarssektoren i inneværende langtidsplanperiode. Dette arbeidet vil blant annet være rettet inn mot å identifisere ytterligere muligheter for effektivisering av stabs-

støtte-, og forvaltningsfunksjonene i sektoren. Det ses videre på en optimalisering av virksomheten gjennom et tettere samarbeid med næringslivet og industrien, en gjennomgang av eksisterende vedlikeholds- og forsyningskonsepter, dagens investeringsorganisasjon og IKT-systemer og tjenester. Målsettingen er å identifisere et ytterligere gevinstpotensial gjennom å se på mulighetene for blant annet å etablere mer kosteffektive prosesser, fjerne overlappende funksjoner, slå sammen administrative funksjoner samt å øke profesjonaliseringen av funksjoner og virksomhetsområder, herunder blant annet gjennom bortsetting og konkurranseutsetting av virksomhetsområder.

Regjeringen etablerer en egen etat under Forsvarsdepartementet for å styrke arbeidet med materiellinvesteringene og materiellforvaltningen i forsvarssektoren. Den nye etaten skal skilles ut fra Forsvaret og være direkte underlagt Forsvarsdepartementet. Etablering av den nye etaten skal forkorte og forenkle styrings- og ansvarslinjene slik at den strategiske styringen av materielinvesterings- og materiellforvaltningsområdet blir forbedret. Over tid skal omorganiseringen også bidra til bedre utnyttelse av bevilgningene til sektoren. Opprettelsen vil ikke ha noen umiddelbare konsekvenser ut over foreslåtte omdisponeringer internt på forsvarsbudsjettet. Det vises til nærmere omtale av den nye etaten i denne proposisjonens del III, pkt. 5. Informasjonssaker.

1.2.1 Status etter tredje år i planperioden (prognose for 2015)

Innenfor landforsvaret er både Heimevernet og Hæren blitt ytterligere styrket i 2015-budsjettet gjennom intern ressursfrigjøring i tråd med forutsetningene i langtidsplanen. I forbindelse med Stortingets behandling av Innst. 260 S (2013–2014) til Prop. 93 S (2013–2014) «Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2014» er utviklingen av Hæren og Heimevernet ytterligere forsterket. Hæren og Heimevernet skal gjennomføre en beredskapsøvelse i Finnmark i løpet av andre halvår 2015, og er tilført henholdsvis 4,0 mill. og 2,1 mill. kroner til dette formålet. Øvelsen, som skal ha en varighet på om lag én uke, skal fokusere på vakhold, sikring og forsvar av strategiske punkter for å styrke den operative og beredskapsmessige evnen i både Hæren og Heimevernet. I tillegg legges det opp til øving av alle tolv Heimevernsområdene i Finnmark i løpet av 2015. Dette er en økning på fire områder sammenlignet med gjeldende plan, og innebærer en styrking av posten med 3,6 mill. kroner. Øvingsvirk-

somheten er et ledd i regjeringens arbeid for å øke den operative evnen og høyne det militære aktivitetsnivået i Finnmark.

Bevilgningene til Hæren er økt med 29,1 mill. kroner for deltagelse i en NATO-øvelse i Polen gjennom interne omdisponeringer i revidert nasjonalbudsjett for 2015. Øvelsen er en del av NATOs beroligelses- og avskrekkingstiltak i Polen og Baltikum, og utprøving av NATOs konsept for styrker med bedre reaksjonsevne (*Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF)).

Luftforsvaret er inne i en omfattende og krevende moderniserings- og omstillingsprosess, med betydelige endringer i både struktur og organisasjon, kapasiteter og kompetanse.

Luftforsvaret har en spesiell utfordring knyttet til reparasjon av sprekkdannelser på F-16. Det omdisponeres i alt 38,3 mill. kroner fra andre kapitler gjennom interne omdisponeringer i revidert nasjonalbudsjett for 2015. I tillegg er det gitt en bevilgningsøkning på 30,0 mill. kroner. Restbehovet på 21,7 mill. kroner må dekkes innenfor Luftforsvarets driftskapittel. Disse prioriteringene vil ha konsekvenser for virksomheten i Luftforsvaret og andre deler av Forsvaret.

I Sjøforsvaret fortsetter innfasingen av fregatter og korvetter, med tilhørende økning av operativ kapasitet og evne. Kystvakten fortsetter patruljering i nord med prioritet til sine primæroppgaver.

Regjeringen har fremmet en egen proposisjon for Stortinget om endringer i statsbudsjettet for 2015 under Forsvarsdepartementet, jf. Prop. 153 S (2015–2016), knyttet til håndteringen av ekstraordinære utgifter til valuta i Sjøforsvaret og Luftforsvaret, samt uforutsett vedlikehold i Sjøforsvaret. Dette gjøres for å balansere operativ aktivitet, beredskap og fornyelse av materiellet i den hensikt å optimalisere operativ evne innenfor gitte rammer, og i tråd med Stortingets vedtak og forutsetninger.

1. januar 2014 ble det opprettet en felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker, der spesialstyrkeenhetene i Hæren og Sjøforsvaret ble overført til det nye virksomhetsområdet. Marinejegerkommandoen ble satt på nasjonal beredskap fra 1. august 2013. Tidligere bevilgningsøkninger sikrer at Marinejegerkommandoens nasjonale beredskap ikke rammer annen prioritert virksomhet i sektoren. I langtidsplanen legges det opp til at forsvarssektorens kapasitet innenfor cyberområdet

skal styrkes. Modernisering, effektiv drift og beskyttelse av Forsvarets informasjonsinfrastruktur er således viktige satsingsområder. I tråd med forutsetningene i langtidsplanen er Nasjonal sikkerhetsmyndighet i 2015 styrket gjennom intern ressursfrigjøring og omprioritering av midler. Sammen med tidligere tiltak hever dette den nasjonale evnen til effektivt å kunne forebygge og håndtere sikkerhetstruende hendelser mot samfunnskritisk infrastruktur. Samtidig bidrar styrkingen til økt kapasitet til analyse av skadevare og strategisk analyse av IKT-risikobildet. Etterretningstjenesten er ytterligere styrket i 2015. Styrkingene er i tråd med forutsetningene i langtidsplanen, og er muliggjort gjennom omprioritering av frigjorte midler.

Hovedprioritetene for operasjoner i utlandet i 2015 er Afghanistan og Irak. Omleggingen av Norges bidrag i Afghanistan skal fullføres med iverksetting av et begrenset styrkebidrag til *Resolute Support Mission* konsentrert til Kabul-området.

Forsvaret bidrar med styrker som skal støtte oppbyggingen av irakiske sikkerhetsstyrker gjennom opplæring og trening. Bidraget er konsentrert til treningssenteret i Erbil i Nord-Irak samt støtte til en irakisk sikkerhetsstyrke i Bagdad-området.

Norge har bidratt med F-16 til *NATO Air Policing* i Baltikum i perioden mai–august 2015 i tråd med NATOs rotasjonsplaner for løsning av dette oppdraget. Norge stiller i 2015 en styrke på om lag 1000 soldater fra Hæren inn i *NATO Response Force* (NRF) og det nye konseptet *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF). Norge har, sammen med Nederland og Tyskland, tatt en betydelig del av ansvaret med å utvikle pilotstyrken til VJTF. Denne styrken vil også i 2016 stå på beredskap, i henhold til en treårs-syklus der år én er opptrening, år to er høy beredskap og år tre er noe lavere beredskap. I tillegg bidrar Norge i FNs operasjoner i Mali, Sør-Sudan og i Midtøsten og i den multinasjonale observatørstyrken i Sinai.

1.3 Økonomiske rammer for 2016

Regjeringens budsjettforslag for 2016 legger opp til et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 49 066 mill. kroner og en inntektsramme på 5 848 mill. kroner.

(i 1000 kr)

	Saldert budsjett 2015 (2015-kroner)	Forslag 2016 (2016-kroner)
Total forsvarsramme	43 788	49 066
Drift	32 230	33 480
EBA-investeringer	2 599	3 206
Materiellinvesteringer	8 959	12 380

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 5 278 mill. kroner. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris-, lønns- og soldatkompensasjon og andre tekniske endringer, reelt økt med 4 294 mill. kroner (9,8 pst.). Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter. Regjeringen foreslår følgende bevilgningsøkninger:

- anskaffelse av nye kampfly med baseløsning (3 796,0 mill. kroner), hvorav 1 100,0 mill. kroner er utsatte utbetalinger fra 2015,
- vedlikehold av fartøy i Sjøforsvaret for økt tilgjengelighet for oppøving og operasjoner (320,0 mill. kroner),
- økt kapasitet og teknisk modernisering av Etterretningstjenesten (370,0 mill. kroner),
- økt overvåkning med maritime patruljefly i nordområdene (35,0 mill. kroner),
- økt tilstedeværelse med undervannsbåt i nordområdene (62,1 mill. kroner),
- forlengelse og styrking av Norges bidrag til FN-operasjonen i Mali (81,8 mill. kroner),
- forlengelse av bidrag for å hjelpe båtflyktninger i Middelhavet (6,8 mill. kroner),
- støtte med militære helikoptre til maritime kontraterroroperasjoner (7,5 mill. kroner),
- øke NSMs kapasitet til å detektere falske basestasjoner (11,6 mill. kroner)
- husleie for Militærhospitalet (6,4 mill. kroner),
- utgifter til generalsekretær Stoltenbergs stab i NATO (8,2 mill. kroner) og
- reelle inntektsøkninger med tilsvarende utgiftsøkninger (98,0 mill. kroner). Inntektsøkningene gjelder økte inntekter til Nasjonal sikkerhetsmyndighet (2,0 mill. kroner) for tjenester for virksomheter utenfor forsvarssektoren, og til Forsvarsbygg (96,0 mill. kroner) relatert til

tjenester for etablering av eiendom, bygg og anlegg (EBA) til nye redningshelikoptre.

I budsjettforslaget er det også foretatt reduksjoner i utgiftsrammen. Dette gjelder innhenting av innsparinger i forsvarssektoren gjennom effektiviserings tiltak og ambisjonsjusteringer, utsatt miljørydding av utrangerte skyte- og øvingsfelt, reduksjon i vedlikehold og komponentutskifting av bygningsmassen og regjeringens avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform. I tillegg er det flere uforutsette merutgifter, blant annet knyttet til sprekkdannelse på F-16 og økte valuta- og vedlikeholdsutgifter, hvor en betydelig del er dekket gjennom interne omdisponeringer.

Inneværende langtidsplan forutsetter at det i budsjettforslaget frigjøres om lag 193,5 mill. kroner gjennom effektiviseringer i forsvarssektoren til interne omdisponeringer i samsvar med langtidsplanen.

1.4 Hovedprioriteringer i 2016

Regjeringen tar den nye sikkerhetspolitiske situasjonen på alvor, og følger opp sine uttalte målsettinger om å styrke Forsvaret på flere områder. Bevilgningene prioriteres til tiltak som legger til rette for økt operativ evne på kort og lang sikt. For å nå disse målsettingene legger budsjettforslaget til rette for å prioritere følgende områder i 2016:

- En økning av bevilgningen til hovedleveransen av nye kampfly med baseløsning. Stortinget har allerede gitt bestillingsfullmakt for totalt 22 F-35 for levering i perioden 2015–2019. I denne proposisjonen ber regjeringen om bestillingsfullmakt for anskaffelse av ytterligere seks fly med planlagt leveranse i 2020. I tillegg økes bevilgningen til delutbetalinger på bestilte kampfly og til eiendom-, bygg- og anleggsvirksomhet på den nye kampflybasen på Ørland. Denne satsingen på nye kampfly med baseløsning vil gi en betydelig styrking av forsvarsev-

nen. Utviklingen av trinn 3 av *Joint Strike Missile* til de nye kampflyene fortsetter i tråd med tidligere stortingsvedtak.

- Gjennom en markant styrking av vedlikeholdet av Sjøforsvarets fartøy tas en vesentlig del av vedlikeholdsetterslepet som har bygget seg opp. Det legges dermed bedre til rette for å opprettholde aktivitetsnivået i Sjøforsvaret i henhold til gjeldende langtidsplan.
- En betydelig og nødvendig satsing på Etterretningstjenesten utover ambisjonsnivået i gjeldende langtidsplan gjennom teknologisk og kapasitetsmessig modernisering for å gjøre tjenesten bedre i stand til å håndtere dagens og fremtidens utfordringer. Etterretningstjenesten settes i stand til å opprettholde sin gode evne til oppdragsløsning i takt med den raske teknologiske utviklingen og utviklingen av situasjons- og trusselbildet rundt og mot Norge.
- En tydelig satsing i nordområdene, gjennom økt aktivitetsnivå både for maritime patruljefly og undervannsbåt (ubåt). Maritime patruljefly øker både antall og lengde på toktene, og en ubåt skal være fast stasjonert i Ramsund for seiling i nordområdene. Tiltakene styrker den operative aktiviteten og beredskapen, og øker tilstedeværelsen og tilgjengeligheten.
- Sjøforsvaret styrkes betydelig, og vil sammen med Kystvakten fortsette å løse sine oppdrag på et høyt nivå. Gjennom å legge til rette for permanent stasjonering av ubåt i Nord-Norge, med to besetninger tilgjengelig for rotasjon, sikres en kontinuerlig operativ tilgjengelighet og om lag 250 seilingsdøgn pr. år i nord, sammenliknet med 77 planlagte seilingsdøgn i 2015. Tiltakets operative effekt er generell suverenitetshevdelse, tilstedeværelse i operasjonsområdet og bidrag til bygging av nasjonalt og alliert situasjonsbilde.
- Videreføring av Norges innsats i Mali og Middelhavet. Det foreslås en forlengelse av det norske transportflybidraget i Mali i ti måneder fra januar 2016. Dette er en svært etterspurt nisjekapasitet som øker operasjonens operative evne og gir Norge et solid fotavtrykk i en FN-operasjon. Videre foreslås det å forlenge det militære bidraget til den humanitære operasjonen i Middelhavet med seks måneder.
- Luftforsvaret styrkes i 2015 gjennom en økning av antall flytimer for maritime patruljefly. Dette vil øke evnen til overvåking i nordområdene, suverenitetshevdelse og informasjonsinnhenting ved rutinemessig overvåking av aktiviteten på og under havoverflaten i norsk territorium og tilstøtende områder. Tiltaket øker tilstedeværelsen og reaksjonsevnen for maritim overvåking. Budsjettet styrkes for å sikre tilstrekkelig aktivitet og grunnlag for å kunne videreutvikle operativ evne i en kritisk omstillingsfase, spesielt rettet mot innfasing av nye kampfly og driftssetting av nye maritime helikoptre.
- Arbeidet med forebyggende sikkerhet og IKT-sikkerhet på tvers av samfunnssektorene fortsetter. Det foreslås en ytterligere bevilningsøkning til Nasjonal sikkerhetsmyndighet også i 2016, som har til hensikt å forsterke kapasiteten til å detektere falske basestasjoner.
- Videreutvikling av forsvarssektorens evne til å bistå det sivile samfunnet og bidra til samfunnsikkerheten fortsetter. Redningshelikoptertjenesten styrkes for å reetablere og opprettholde Forsvarets evne til å støtte politiet med hurtig innsetting av personell mot skip i fart.
- Hæren videreføres på om lag det samme høye nivået som i 2015. Hæren skal videreføre et høyt trenings- og øvingsnivå. Regjeringen legger, i tråd med langtidsplanen, opp til fortsatt utvikling av brigadestrukturen i Nord-Norge. Det legges opp til en økning av antall grenaderer og befal samt videre modernisering av hovedmateriellet. Hæren vil få styrket beredskap og økt operativ evne gjennom en forventet bedring av kvaliteten og tilgjengelighet på lagret materiell og forsyninger, samt økt treningsnivå.
- Aktivitetsnivået i Heimevernet videreføres i 2016 sammenliknet med 2015 for innsatsstyrkene og områdestrukturen. Det høye trenings- og øvingsnivået på 90 pst. av innsatsstyrkene opprettholdes, og i utvalgte tropper i innsatsstyrkene videreføres med inntil 30 treningsdager i året.
- Måltrettet oppfølging av veteransatsingen, herunder videreføring av den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i operasjoner i utlandet. Det omfattende og gode arbeidet med anerkjennelse, oppfølging og ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste videreføres i 2016. Samfunnsansvaret for dette personellet skal synliggjøres, og det interdepartementale samarbeidet skal videreutvikles.
- Oppfølging av kompetansereformen. Militærordningen (MO) ble vedtatt av Stortinget i 2015. Forsvarsdepartementet har utarbeidet retningslinjene for MO, og Forsvaret skal nå implementere ordningen i samtlige forsvarsgrener.

I statsbudsjettet for 2016 vil Regjeringen prioritere tiltak som fremmer arbeid, aktivitet og omstilling. Det er en særlig utfordring at mange nå mister jobben i de næringer og fylker som berøres sterkest av den lave oljeprisen. Som en del av budsjettet legger regjeringen frem en særskilt tiltakspakke for økt sysselsetting på i alt 4 mrd. kroner. De særskilte tiltakene i denne pakken vil være midlertidige og er innrettet slik at de lett skal kunne reverseres. Også ut over denne særskilte pakken fremmer budsjettet for 2016 aktivitet og omstilling. Tiltakene skal fremme økt sysselsetting på kort sikt, samtidig som de legger til rette for en langsiktig omstilling av norsk økonomi. For Forsvarsdepartementet gjelder dette en økt bevilgning til vedlikehold av Sjøforsvarets fartøyer, hvorav en andel av dette forventes å treffe den sivile verkstedindustrien.

Driftsbudsjettet

Regjeringens forslag til forsvarsbudsjett innebærer 33 480 mill. kroner til drift som utgjør en nominell økning på 1 250 mill. kroner fra saldert budsjett 2015. Utenom lønns, pris- og soldatkompensasjoner og andre tekniske endringer foreslås bevilgningen økt med om lag 588 mill. kroner.

Styrking av Forsvarets operative evne

De sikkerhetspolitiske utviklingstrekkene viser blant annet at kriser kan oppstå raskt og at behovet for å ha militære kapasiteter tilgjengelig for krisehåndtering med kort varsel har økt. Dette gjør det nødvendig å vurdere den nasjonale beredskapen, både knyttet til håndtering av kriser i norske nærområder og til å delta i kollektivt forsvar av alliansen. Det pågår et arbeid med tiltak som skal styrke planverket for operasjoner og beredskap, samt øke trening og øving av den operative strukturen. Arbeidet vil i det videre omfatte vurderinger knyttet blant annet logistikk- og materiellberedskap, herunder Forsvarets behov for støtte fra samfunnet for øvrig i krise og krig. For å styrke den operative evnen har NATO nylig startet en prosess med videreutvikling av sine forsvarsplaner. Dette arbeidet vil gi viktige bidrag til pågående nasjonal planlegging, der koordinering av nasjonale og allierte planer er et essensielt element. Eventuelle skjerpede beredskapskrav for Forsvaret i fremtiden vil trolig også kunne innebære behov for styrking av nasjonal operativ evne for hele eller deler av den operative strukturen. Styrking av operativ evne innebærer også satsing

på å videreutvikle evne til sikkerhetspolitisk krisehåndtering på strategisk nivå, både på politisk og militær side. Utviklingen av det nasjonale beredskapssystemet og strategiske planprosedyrer er viktige elementer for å kunne treffe tidsriktige beslutninger på strategisk nivå. Gjennom satsingen på Etterretningstjenesten, flere tokt med maritime patruljefly og fast stasjonering av ubåt i Nord-Norge viser regjeringen at den mener alvor med sine målsettinger om et styrket forsvar.

Norske styrker i utlandet

Irak

Forsvarets hovedsatsingsområde internasjonalt for 2016 vil, som for 2015, være å yte støtte til den internasjonale koalisjonen som skal bidra til å bekjempe terrorgruppen ISIL i Irak. ISIL utgjør fortsatt en alvorlig trussel for sikkerhet og stabilitet i Irak, i Syria, og i et bredere regionalt perspektiv samt en terrortrussel mot europeiske land. Det norske militære bidraget skal støtte irakiske myndigheter med kapasitetsbygging av landets sikkerhetsstyrker slik at Iraks evne til å stanse ISILs fremmarsj styrkes.

Afghanistan

Fra 1. januar 2015 har Norge videreført det militære engasjementet i Afghanistan gjennom en ny støtteoperasjon, *Resolute Support Mission* (RSM). Den afghanske sikkerhetsstrukturen har fortsatt behov for støtte fra det internasjonale samfunnet og RSM innebærer en videreføring av rådgivningsvirksomheten av afghanske sikkerhetsstyrker. Operasjonen har innledningsvis militær tilstedeværelse i flere av Afghanistans regioner, men vil fra rundt årsskiftet 2015/2016 gradvis konsentreres til kun å omfatte Kabul-området.

For 2016 planlegger Norge å stille med begrensede, men prioriterte, styrkebidrag i rammen av RSM. Fokus vil være på styrking av de afghanske sikkerhetsstrukturene gjennom rådgivning og opplæring på strategisk nivå av afghansk spesialpoliti (CRU) og den nasjonale spesialpolitikommandoen i Kabul (GDPSU). Bidraget i Mazar-e Sharif, bestående av et mindre antall stabsoffiserer, planlegges avsluttet, slik at vi konsentrerer styrkebidraget til Kabul-området. Norge vil i tillegg stille med andre mindre bidrag til RSM. Støtte til *Afghan National Army* (ANA) *Trust Fund* planlegges videreført i 2016 med 10,0 mill. amerikanske dollar.

Mali

Mali vil være et av Norges hovedsatsingsland i 2016 med økt deltakelse i FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA). Fra januar 2016 stilles et C-130J Hercules transportfly til disposisjon i inntil ti måneder. C-130J-bidraget skal baseres ved flyplassen i Bamako-området sør i Mali, og skal transportere forsyninger og personell til det risikoutsatte Nord-Mali. Dette er en svært etterspurt og kritisk nisjekapasitet, som øker MINUSMAs operative evne, samtidig som det reduserer avhengigheten av de risikoutsatte konvoiene til nord. Norge vil også videreføre drift av den norske leiren, hvilket gir forutsigbarhet for nære allierte og partnere som Norge deler leiren med i dag (Sverige, Danmark, Finland, Nederland, Tyskland og Estland). I tillegg økes antall stabsoffiserer i operasjonens stab, og Norge stiller med vakt- og sikringspersonell. I tillegg vil Norge bidra med inntil ti personer til EUs *Training Mission* i Mali (EUTM) for en periode på ett år fra høsten 2015. Et slikt bidrag vil bidra til økt politisk og militært inngrep med EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitik (CSDP) og gi EU-misjonen relevant støtte til kapasitetsbygging av den maliske hæren. Bidraget muliggjør også samarbeid innenfor det nordiske forsvarssamarbeidet og i en nordisk-baltisk ramme.

Andre operasjoner

Norge vil i tillegg videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner og beredskapsregistre innenfor rammene av NATO, EU og FN. Blant annet vil regjeringen forlenge det militære bidraget til operasjon Triton i Middelhavet med inntil seks måneder. Regjeringen vurderer også fortløpende behov for å stille tellende bidrag til andre prioriterte operasjoner.

Hæren

Hæren bidrar til å løse Forsvarets oppgaver ved å opprettholde nødvendig operativ evne, herunder reaksjonstid, stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet. Hæren løser et bredt spekter av oppgaver som blant annet omfavner grense- og kongevakt samt gjennomføring av landoperasjoner alene eller sammen med allierte og partnere. Som del av styrkeproduksjonen av avdelinger til nasjonal og alliert beredskap, deltar Hæren i nasjonale og internasjonale operasjoner og øvelser.

I 2016 vil Hæren videreføre aktivitetsnivået på om lag samme nivå som i 2015. Hæren fortsetter

bidraget til NATO *Response Force* (NRF)-beredskap med Telemark bataljon og tilhørende samvirkesystemer. Hærens hovedleveranse til operasjoner i utlandet i 2016 vil være til *Operation Inherent Resolve* (OIR) i Irak, men Hæren vil samtidig bidra med stabsoffiserer til flere pågående operasjoner og misjoner. I 2016 vil Hæren blant annet delta med Brigade Nord til øvelse *Cold Response*, som vil bli gjennomført i Trøndelag. Et vesentlig øvingsmoment under denne øvelsen vil være å teste ut foreliggende operativt planverk samt øve Vertslandsstøttebataljonens evne til mottak av amerikanske avdelinger, hvor deler av materiellet er forhåndslagret i Trøndelagsfylkene.

Hæren skal fortsette videreutviklingen av Brigade Nord i 2016 med spesiell vekt på å styrke brigadens reaksjonsevne generelt og oppbygging av Panserbataljonen med tilhørende samvirkesystemer. Panserbataljonen og Telemark bataljon vil også i 2016 motta oppgraderte og nye stormpanservogner. Som del av innfasingen av stormpanservognene vil det bli gjennomført nødvendig kompetanseheving. Tunge, nye materiellprosjekter som oppgradering av stridsvogner og kampluftvern settes nå i gang. Nytt artilleri til Hæren utredes videre. Til sammen vil dette gi det taktiske samvirkesystemet nødvendig teknologisk balanse. I tillegg kommer det omfattende materiellprosjektet med nye lastevogner til Hæren. I sum vil dette styrke Hærens operative evne.

Hæren har en betydelig tilstedeværelse i Nord-Norge gjennom sitt tyngdepunkt i Indre Troms og garnisonen i Sør-Varanger. I 2016 vil tilstedeværelsen bli forsterket gjennom flere vervede og nytt moderne materiell samt betydelige investeringer i bygg og anlegg. I tillegg vil Stor-skog, som den andre av to moderniserte grensestasjoner, ferdigstilles i 2016.

Sjøforsvaret, unntatt Kystvakten

Sjøforsvaret ivaretar suverenitetshevdelse, beredskap, nasjonale operasjoner og forpliktelser til NATOs stående maritime styrker. Den moderniserte strukturen gir et svært moderne og styrket sjøforsvar med betydelig operativ slagkraft. I 2016 vil nytt logistikkfartøy innføres og det forventes operative flyvninger med NH90 helikoptrene fra de helikopterbærende fartøyene.

Erfaringer og analyser viser at kostnadene til vedlikehold av den nye strukturen øker. I tillegg er det vedlikeholdsetterlep fra tidligere år. Da det kun ble anskaffet en minimumsbeholdning av reservedeler ved kjøpet av fregattene, er i dag

delene dyrere og har lengre ledetid. Regjeringen foreslår derfor å øke bevilgningen til Sjøforsvaret med 320 mill. kroner til vedlikehold av fartøyer. Dette vil sikre teknisk tilgjengelighet for fartøyene, og dermed bidra til at aktiviteten blir høyere enn man hadde kunnet legge til grunn uten denne satsingen på bedret vedlikehold. Regjeringen foreslår også å bevilge 62,1 mill. kroner for permanent å stasjonere en ubåt i Nord-Norge, som vil operere ut fra Ramsund. Dette sikrer vesentlig økt maritim aktivitet i Nord-Norge. Antall seilingsdøgn i Nord-Norge øker dermed fra 77 planlagte døgn i 2015 til 250 døgn i 2016. Totalt antall seilingsdøgn for ubåtene øker fra 271 planlagte døgn i 2015 til 366 seilingsdøgn i 2016. Aktivitetsøkningen vil øke evnen til å ivareta Forsvarets oppgaver knyttet til generell suverenitetshevdelse. Ubåten vil gjennom tilstedeværelsen også bidra til styrket nasjonal informasjonssinnhenting og økt evne til antiubåtoperasjoner. Således bidrar denne styrkingen til en økning av aktiviteten, tilstedeværelsen, beredskapen og tilgjengeligheten i nordområdene.

Sett under ett er Sjøforsvaret tilstrekkelig bemannet. Imidlertid er det knyttet utfordringer til bemanningssituasjonen og belastningen på mannskaper innenfor enkelte kompetanseområder. Sjøforsvaret har iverksatt langsiktige tiltak og blant annet frigjort årsverk i landorganisasjonen til fordel for fartøyenes bemanningsbehov

Kystjegerkommandoen er lokalisert i Harstad og gjennomfører i hovedsak all sin øvingsaktivitet, både på land og på sjøen, i Nord-Norge.

Kystvakten

Aktivitetsnivået i Kystvakten i 2016 vil bli redusert sammenlignet med 2015-nivå hva gjelder helikopterbærende fartøy i Ytre kystvakt. Reduksjonen har blant annet sammenheng med omfattende vedlikehold av fartøy. Aktivitet i Ytre kystvakt for øvrig videreføres på samme nivå som i 2015. Seilingsaktiviteten for Indre kystvakt tilbakeføres, som planlagt, til 2014-nivået som følge av innfasing av NH90. Det gis prioritet til patruljedøgn i nord.

NH90 er et svært moderne, nyutviklet helikopter som innehar de egenskaper som skal til for å operere som kystvakhelikopter i et norsk klima. Det har vært forsinkelser i implementeringen av NH90 på Kystvaktens helikopterbærende fartøyer. Forsvaret er nå i sluttfasen av de testene som er nødvendige for å gjennomføre sikre helikopteroperasjoner. NH90 forventes å være operativ i løpet av våren 2016, noe som vil gi Kystvakten en betydelig kapasitetsøkning.

Luftforsvaret

Regjeringens nordområdesatsing vises blant annet gjennom forslaget om å øke bevilgningen med 35 mill. kroner til flere og lengre tokt med maritime patruljefly. Dette vil øke evnen til å ivareta pålagte oppgaver knyttet til overvåking og informasjonssinnhenting for eget og alliansens bruk, samt suverenitetshevdelse ved rutinemessig overvåking av aktiviteten på og under havoverflaten i norsk territorialfarvann og tilstøtende områder. Tiltaket øker tilstedeværelsen og dermed reaksjonsevnen for maritim overvåking. I tillegg vil det øke evnen til antiubåtoperasjoner, søk og redning. Aktiviteten i Luftforsvaret i 2016 vil prioriteres til innfasingen av nye kapasiteter og tilpasses i lys av dette, blant annet gjennom en viss reduksjon i antall flytimer for enkelte systemer for å gjennomføre denne innfasingen. Innfasing og driftssetting av de nye maritime helikoptrene samt vedlikehold og utvikling av kompetanse for kampflypiloter for å sikre innføringen av det nye kampflyet F-35 i Luftforsvaret gir grunnlaget for en videreutvikling av operativ evne. 2016 er tredje gjennomføringsår av den omfattende omstillingen og styrkingen Luftforsvaret gjennomgår. Dette vil i perioder ha konsekvenser for Luftforsvarets leveranser, blant annet i takt med flytting av virksomhet, oppbygging av ny kompetanse og innfasing av nye og forbedrede kapasiteter.

Luftromsovervåking og suverenitetshevdelse med F-16 på beredskap vil bli ivaretatt i henhold til operativ ambisjon for 2016. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres og synliggjøres gjennom aktiviteter som kontroll- og varslingstjeneste, kampflyenes evne til beredskap og utrykninger for å identifisere fremmede fly. Overvåking og patruljering med maritime patruljefly fra Andøya, innføringen av maritime helikoptre og høy redningsberedskap med tilstedeværelse på baser i Banak og Bodø viser også nærvær i nordområdene.

Innen utgangen av 2016 vil 132 Luftving være overført til Ørland, og Bodø Hovedflystasjon vil være avviklet som militær flystasjon. Oppbygging av kampflybasen på Ørland, inkludert planlagt utvikling av luftvernkapasitet NASAMS fra et forbigående lavt nivå, fortsetter. Det planlegges med at NH90 helikoptrene gjennomfører operasjoner fra kystvaktfartøy i 2016.

På anmodning fra NATO vil Luftforsvaret stille et norsk bidrag til *Air Policing* på Island i tre uker i perioden fra mai til august 2016.

Reparasjon av de nylig oppdagede sprekkene i en rekke av F-16-flyene pågår og blir sluttført i 2016.

Aktiviteten for Redningshelikoptertjenesten vil videreføres med en styrking av evnen til å støtte politiet innenfor maritim kontraterror.

Heimevernet

Aktivitetsnivået i Heimevernet i 2016 videreføres på 2015-nivå for innsatsstyrkene og områdestrukturen. Det gjennomføres noe redusert oppkledning for å støtte den samlede tverrprioriteringen av 2016-budsjettet. Dette fører til at færre personell overføres til områdestrukturen enn forutsatt. Heimevernet vil opprettholde operativ evne i 2016 på bakgrunn av det videreførte aktivitetsnivået, men med noe redusert personelloppfyllingsgrad. Den gradvise oppfyllingen av materiellstrukturen og videreutviklingen av et nytt forsyningskonsept vil på sikt kunne bidra positivt til Heimevernets operative evne.

Minimum 62 pst. av HV-områdene vil gjennomføre årlig trening i 2016 og samtlige områder vil gjennomføre befallstrening. Trening av innsatsstyrkene ble styrket i 2014 med økt trening av fem utvalgte tropper. Tiltaket ble videreført i 2015 og fortsetter i 2016.

HV benytter i dag upansrede feltvogner av typen Mercedes-Benz fra 1980-tallet, i kombinasjon med innleie av sivile kjøretøy. Det planlegges med å anskaffe om lag 360 kommersielt tilgjengelige kjøretøy for bruk med vanlig personbilførerkort, samt et antall tilhengere. Leveransene planlegges avsluttet innen utgangen av 2020.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker (FS) vil være beredskapsklare i henhold til operativ ambisjon, og aktivitetsnivået fra 2015 vil i hovedsak videreføres i 2016. Ved behandling av Innst. 490 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) vedrørende opprettelsen av et eget virksomhetsområde for Forsvarets spesialstyrker, vedtok Stortinget at det skulle opprettes et eget budsjettkapittel for det nye virksomhetsområdet. Ved behandlingen av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014) ble kapittel 1721 «Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker» opprettet, hvor driftsutgiftene til FS stab posteres. Driftsutgifter for de taktiske avdelingene under FS ble overført fra Hæren og Sjøforsvaret til kapittel 1720, for å ivareta nødvendig skjerming av gradert informasjon.

Regjeringen foreslår å samle bevilgningene til Forsvarets spesialstyrker på kapittel 1720. Bakgrunnen for forslaget er å gi større handlingsrom og styringskraft i arbeidet med å sikre en helhet-

lig videreutvikling av spesialstyrkene som en strategisk ressurs. En samling av bevilgningene vil bidra til å ytterligere forbedre styringen i den daglige driften, samt legge til rette for videreutviklingen av Forsvarets spesialstyrker som organisasjon, der ledelsen og de taktiske avdelingene kan ses i en helhet.

Marinejegerkommandoen (MJK) og Forsvarets spesialkommando (FSK) er pålagt nasjonal beredskap for kontraterror fra sine respektive hjemmebaser. MJK og FSK kan innenfor en nærmere definert responstid bistå politiet ved kontraterroroperasjoner. Videreutvikling av spesialstyrkene, herunder evnen til å bistå politiet, vil også i 2016 ha høy prioritet.

Etterretningstjenesten

Det nye sikkerhetsbildet stiller store og økte krav til situasjonsoversikt og -forståelse. Økt usikkerhet, teknologisk utvikling og økt etterspørsel etter Etterretningstjenestens (E-tjenestens) analyser krever ytterligere prioritering for å opprettholde en relevant E-tjeneste som kan utføre sine lovpålagte oppgaver. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til E-tjenesten med til sammen 370 mill. kroner, hvorav 120 mill. kroner er omdisponert fra andre deler av forsvarsbudsjettet. Bevilgningsøkningen sørger for at E-tjenesten kan gjennomføre en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering, som skal gjøre tjenesten bedre i stand til å håndtere dagens og fremtidens utfordringer. Regjeringen anser en effektiv utenlandsetterretningstjeneste som svært viktig i det samlede arbeidet med å trygge norsk sikkerhet og ivareta norske interesser.

Norges evne til å håndtere det uforutsette må styrkes. Den negative utviklingen i forsvarsstrukturer og forsvarsbudsjetter blant Norges nærmeste allierte, og tilsvarende økninger blant nye og reetablerte stormakter, styrker behovet for en relevant og effektiv nasjonal etterretningstjeneste. Mens utfordringene øker, fortsetter mange NATO-allierte lands forsvarsbudsjetter å synke. Den stadig raskere teknologiske utviklingen innebærer betydelige utfordringer med tilhørende behov for rask støtte og høy endringstakt på stadig nye felt.

E-tjenesten vil i 2016 prioritere å følge opp utviklingen i Russland og nordområdene, Ukraina, Irak og Syria. Andre områder av særlig interesse er Asia, herunder Afghanistan og Pakistan, Afrika og Midtøsten. Etterretningsstøtte til norske styrker i internasjonale operasjoner er en helt sentral oppgave for E-tjenesten, som også

støtter norske militære og sivile myndigheter med informasjon og vurderinger etter behov. Viktighe- ten av et rettidig og godt beslutningsgrunnlag for sivile og militære myndigheter stiller store krav til videre utvikling av E-tjenesten.

Forsvarets logistikkorganisasjon

Logistikkvirksomheten skal støtte Forsvarets styrkeproduksjon, styrkeoppbygging og operasjoner. For å kunne tilpasse kompetansestrukturen og dermed på sikt øke kvaliteten i arbeidet med materiellinvesteringer og materiellforvaltning, vil det etableres en ny etat i forsvarssektoren. Mer utfyllende informasjon om dette finnes i proposi- sjonens del III, 5. Informasjonssaker. Fra dagens Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) skilles det ut fem kapasitetsdivisjoner, investeringsstaben og deler av FLO stab, som overføres til den nye mate- rielletaten. Forsynings- og vedlikeholdsdivisjo- nene beholdes i Forsvaret sammen med Nasjonal Logistikkommando, som er Forsvarets ledelses- element for logistikk, sanitet og vertslandstøtte. Forsvaret vil fortsette utviklingen av evnen til vertslandsstøtte for allierte styrker med hensikt å styrke beredskapen for mottak av forsterkninger, samt legge forholdene til rette for alliert trening i Norge. Forsvaret vil videre fortsette arbeidet med effektivisering av egen organisasjon for ytterli- gere å forbedre kvalitet og leveringsevne.

Felleskapasiteter

Cyberforsvaret skal bidra til å sikre Forsvarets evne til helhetlig styring med bruk av informa- sjons- og kommunikasjonsteknologi, og vil videre- føre leveranser og aktiviteter på 2015-nivå. Cyber- forsvaret vil også i 2016 fortsette arbeidet med å øke kostnadseffektiviteten i IKT-løsningene og gevinstrealisering.

Forsvarets sanitet viderefører leveranser og aktivitet om lag på 2015-nivå. Når alt planlagt nytt materiell er på plass, forventes mobil sanitet (ROLE 2) å være operativt ved utgangen av 2018. Forsvaret skal i 2016 vurdere disponeringen av materiell og personell til taktisk og strategisk luf- tevakueringsskapasitet for å sikre et hensiktsmes- sig operativt nivå innenfor dette området.

Forsvarets høyskole viderefører leveranser og aktivitet om lag på 2015-nivå. Behandling av kom- petansemeldingen, jf. Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid» og oppdrag fra denne, vil legge føringer på aktiviteten i perioden. Forsvarets høyskole vil i 2016 styrke kompetansemiljøet som støtter oppføl-

gingen av FN-resolusjon 1325, om kvinner, fred og sikkerhet.

Forsvarets operative hovedkvarter vil innenfor den foreslåtte bevilgningsrammen kunne stille et fullt ut operativt hovedkvarter og løse pålagte opp- drag i planperioden.

Trening og øving

Målrettet gjennomføring av nasjonal og alliert øvingsaktivitet er en vesentlig del av Forsvarets virksomhet og en forutsetning for å kunne vedli- keholde og styrke Forsvarets operative evne. Økt militær tilstedeværelse og aktivitet er en sentral del av regjeringens satsing i nord. Det legges til rette for trening og øving i Norge for og med alli- erte og viktige partnerland. Interessen blant alli- erte og partnere for å trene og øve i Norge er stor. Det legges til rette for en bred flernasjonal delta- kelse i hovedøvelsen *Cold Response 2016*. Videre vil særlig satsingen på ubåt, vedlikehold av fartøy- ene i Sjøforsvaret og økt aktivitet med maritime patruljefly åpne for flere samvirkeøvelser innenfor både en flernasjonal og en fellesoperativ ramme i nordområdene.

Øvingssamarbeidet innenfor rammen av NATO og etablert bilateralt og flernasjonalt sam- arbeid vil bli prioritert også i 2016. NATOs priori- teringer med basis i det strategiske konseptet vil utgjøre en sentral del av grunnlaget for trenings- og øvingsaktiviteten. Dette innebærer blant annet skjerpet fokus på kollektivt forsvar, bered- skaps- og forsterkningsplaner og krisehåndte- ring. Regionale utfordringer står sentralt, og regjeringen legger vekt på mulighetene for et tet- tere samarbeid mellom NATOs nye kom- mandostruktur og Forsvarets operative hoved- kvarter. I lys av redusert alliert operativt sam- virke i det daglige som følge av nedtrappingen i Afghanistan, ønsker NATO gjennom *Connected Forces Initiative* (CFI) å styrke øvingsvirksomhe- ten i alliert ramme. Regjeringen vektlegger å bidra til denne utviklingen, og Forsvarets øvings- virksomhet er innrettet mot en styrking av alli- erte øvelser og andre flernasjonale øvelser i Norge og utlandet. Nasjonalt legges det til rette for styrking av fellesoperativ øving, der større forsvarsgrenvise øvelser samkjøres i såkalte fel- lesoperative arenaer, herunder også med alliert deltagelse. Som et viktig ledd i denne øvingen vil evne til å understøtte operasjoner med nødven- dig logistikk være et prioritert område.

I nordisk sammenheng legges det til rette for et tettere og styrket trenings- og øvingssamar- beid. Med bakgrunn i Russlands folkerettsbrudd

mot Ukraina har Norge, i likhet med andre allierte land, suspendert det bilaterale militære samarbeidet med Russland ut 2015, herunder den årlige øvelse Pomor. Norge viderefører imidlertid samvirket med Russland innenfor kystvakt, grensevakt, og søk og redning. Herunder øvelse *Barents Rescue*, som gjennomføres som normalt med norsk og russisk deltakelse. Norge opprettholder også den åpne linjen mellom Forsvarets operative hovedkvarter og Nordflåten, og viderefører mekanismene i *Incidents at Sea*-avtalen.

Forsvaret deltar for øvrig i etablerte internasjonale øvelser for søk, redning, sjøsikkerhet og beredskap mot akutt forurensning i nordområdene. For å støtte opp om øvingsvirksomheten i NATO, og for å legge til rette for alliert aktivitet i nærområdene, legges det opp til at Forsvaret jevnlig påtar seg vertskapet for NATO-øvelser.

Sivil-militære samvirkeøvelser på alle nivå blir stadig viktigere for å kunne møte utfordringer av sektorovergrepene karakter. Målrettede øvelser med sivile myndigheter om krisehåndtering og bistand prioriteres, både sentralt og regionalt. Regjeringen vektlegger særlig at Forsvaret øver for på anmodning å kunne bistå politiet, basert på tydelige ansvarsforhold og roller. Slik styrkes politiets evne til å motta støtte og Forsvarets evne til å stille med relevante og tilgjengelige ressurser. Scenarier med mulige trusler mot samfunnskritisk IKT-infrastruktur skal inngå i øvingsvirksomheten. Ivaretagelse av hensiktsmessig strategisk kommunikasjon forutsetter tett samordning mellom alle nivå i Forsvaret, og eventuelt også eksternt med andre sektorer. Dette viktige aspektet av operasjonsplanleggingen og planprosessene vil derfor reflekteres i øvingsoppleggene.

Kapasitetsbygging

Kapasitetsbygging av staters forsvarssektor blir en stadig mer fremtredende oppgave i utenlandsoperasjoner. De nordiske og baltiske landene har derfor opprettet *Nordic-Baltic Assistance Programme* (NBAP). NBAP skal på kort varsel kunne støtte NATO-, EU- og FN-ledede programmer og operasjoner med kapasitetsbyggingsstøtte innenfor emnene trening og øving, anti-korrupsjon og cyberforsvar. Norge er ansvarlig for å koordinere nordisk-baltisk forberedelse og eventuelt innsetting av slik støtte innenfor området trening og øving. Under norsk ledelse ivaretar NBAP viktige deler av NATOs støttestøttepakke til Georgia, som planlegges videreført i 2016. NBAP-landene vil i 2015 og 2016 løpende vur-

dere eventuelle henvendelser om å yte lignende støtte i andre land.

Særskilt kompensasjonsordning for personell med psykiske belastningsskader

Statens pensjonskasse (SPK) forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner. SPK utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. I de fremsendte prognosene legger SPK til grunn at det vil utbetales om lag 115 mill. kroner i 2016. Prognosen gjelder for utbetalinger etter 35 G- og 65 G-ordningene samlet. Anslagene i prognosene er usikre, og følsomme for endringer i de underliggende driverne. Disse driverne er omtalt som antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp. Prognosearbeidet fra SPK blir fulgt løpende opp av Forsvarsdepartementet.

Støtte til frivillige organisasjoner

Forvaltningsansvaret for tilskuddsmidlene til veteranrelatert virksomhet ble fra budsjettåret 2015 delegert til Forsvarsstaben/Veteranavdelingen. Tilskuddsordningen for øvrig videreføres på nivå med 2015.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet

Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen og et stadig mer komplekst risiko- og sårbarhetsbilde, påvirker arbeidet med forebyggende sikkerhet både i forsvarssektoren og i sivil sektor. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) videreutvikles som det sentrale direktoratet for beskyttelse av informasjon og infrastruktur av betydning for samfunnsfunksjoner som er kritiske og viktige for øvrig. Hovedprioriteringer for NSM i inneværende langtidperiode er å styrke evnen til å varsle, bistå og koordinere håndteringen av alvorlige dataangrep, øke tilsynsaktiviteten, styrke arbeidet med objektsikkerhet og videreutvikle og styrke kompetansemiljøene innenfor forebyggende sikkerhet. Arbeidet med å utvikle NSM som det nasjonale fagmiljøet for IKT-sikkerhet i Norge videreføres også. I tillegg skal NSM i 2016 videreføre og fortsatt prioritere arbeidet med personellsikkerhet slik at saksbehandlingstiden for sikkerhetsklareringer reduseres.

Regjeringen legger vekt på å styrke arbeidet med forebyggende sikkerhet og IKT-sikkerhet på tvers av samfunnssektorene. Det foreslås en ytter-

ligere bevilgningsøkning på 11,6 mill. kroner for å forsterke NSMs kapasitet til å detektere falske basestasjoner.

Forsvarsbygg

Forsvaret bruker i overkant av 300 mill. kroner i året på renhold, og Forsvarsbygg er i dag monopolleverandør til Forsvaret. En departementsledet arbeidsgruppe med medlemmer fra Forsvaret og Forsvarsbygg gjennomførte i perioden 2012–2013 vurderinger av forbedringstiltak for anvendelsen av forvaltningsmodellen for eiendom, bygg og anlegg. En av de overordnede konklusjonene fra dette arbeidet var å iverksette tiltak som sikret Forsvarets valgfrihet innenfor modellen. Kjøp av renholdstjenester var ett av områdene der brukerrepresentanter fremholdt ønske om å oppheve Forsvarsbyggs rådende monopolsituasjon, og åpne for at bruker kunne kjøpe tjenester i et eksisterende marked. Med bakgrunn i dette ga Forsvarsdepartementet derfor et oppdrag til Forsvarsbygg om å utrede denne muligheten, i samarbeid med øvrige etater. Rapporten fra Forsvarsbygg inngikk som en del av Forsvarsdepartementets beslutningsgrunnlag da det ble bestemt at Forsvarsbyggs enerett og plikt til å levere renholdstjenester til Forsvaret opphører i løpet av 2016. Forsvaret pålegges samtidig å anskaffe renholdstjenester for hele sektoren basert på konkurranse i det åpne marked, når eventuelle sikkerhets- og beredskapsmessige forhold eller hensiktsmessighetsvurderinger ikke tilsier annet. Nødvendig innkjøps- og fagkompetanse skal overføres fra Forsvarsbygg til Forsvaret.

I 2010 ble Forsvarsbygg omgjort fra å være et nettobudsjettet forvaltningsorgan med særskilte fullmakter til et ordinært bruttobudsjettet forvaltningsorgan. I den forbindelse ble pensjonsordningen i Statens pensjonskasse, med rentebærende fiktivt fond, videreført. Med dagens lave pengemarkedsrente fører dette til økte pensjonsforpliktelser i Forsvarsbygg som i stor grad må håndteres gjennom reduksjoner i planlagt vedlikehold, oppdragsportefølje eller EBA-investeringsprosjekter. Utover dette videreføres aktiviteten på om lag samme nivå som i 2015.

Miljøtiltak

Det legges vekt på å rydde opp i tidligere tiders forurensning i grunn og sjø, og det vil i 2016 bli videreført eksplosivrydding og miljøsanering i utrangerte skyte- og øvingsfelt. Gjennomføring av

tiltak for økt energieffektivisering i Forsvaret videreføres.

Investeringer

I budsjettforslaget prioriteres en videre modernisering av forsvarssektoren i 2016 gjennom kampflyanskaffelsen med baseløsning, oppgradering av Hærens kampvogner og godkjenning av nye feltvogner til Heimevernet. De samlede bevilningene til investeringer foreslås betydelig økt for å kunne dekke inn utbetalinger knyttet til anskaffelsen av nye kampfly med baseløsning.

Bevilgningen til Forsvarets øvrige investeringer utenom kampfly prioriteres til investeringer som styrker den operative evnen i Forsvaret i samsvar med mål i langtidsplanen for 2013–2016, jf. Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. S 73 (2011–2012). I 2016 legges vekt på å oppgradere og videreutvikle sentrale plattformer og våpensystemer i Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet. Det fremmes et nytt prosjekt for Stortingets godkjenning i 2016. Dette er prosjekt 5044 Feltvogner til Heimevernet. Prosjektet er nærmere omtalt i Del II, kapittel 1760.

Materiellinvesteringer

Kampfly med baseløsning

Hoveddelen av midlene til nye kampfly med baseløsning vil i 2016 bli benyttet til:

- Gjennomføring av kampflykjøpet og flernasjonalt partnerskap
- Kampflyanskaffelsen – delutbetalinger på bestilte F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester
- Fortsatt utvikling av *Joint Strike Missile* (JSM)
- Eiendom-, bygg- og anleggsvirksomhet på kampflybasen

I tråd med Stortingets tidligere vedtak vil det anskaffes inntil 52 F-35 kampfly. Under behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) sluttet Stortinget seg til den planlagte leveranseprofilen for hovedanskaffelsen med levering av seks fly hvert år fra 2017 til 2024, totalt 48 fly. Regjeringen vil ta stilling til anskaffelsen av de seks siste flyene etter at de første 42 flyene av hovedleveransen er bestilt.

Stortinget har ved behandling av Innst. 441 S (2010–2011) til Prop. 110 S (2010–2011), Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013), Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014) og Innst. 7 S (2014–2015) til Prop. 1 S (2014–2015)

gitt bestillingsfullmakt for totalt 22 F-35-fly. De fire første flyene som anskaffes skal brukes til treningsformål i USA og er planlagt levert med to fly i 2015 og to i 2016. De øvrige 18 flyene det er gitt bestillingsfullmakt for er del av hovedleveransen, og av disse planlegges seks levert i 2017, seks i 2018 og seks i 2019.

Etter bestillingsprosedyrene i avtalen mellom partnernasjonene skal det meldes inn og bekrefte bestilling fire år før leveranse. Det planlegges å gjennomføre kampflyanskaffelsen som fortløpende anskaffelsesbeslutninger i det enkelte bestillingsår. Dette innebærer at regjeringen legger opp til å legge frem beslutningsgrunnlag for Stortinget i forkant av hver bestilling av fly, og regjeringen ber i denne proposisjonen om bestillingsfullmakt for anskaffelse av seks fly med planlagt leveranse i 2020.

I 2016 prioriteres videreføring av pågående investeringsprosjekter innenfor eiendom, bygg og anlegg og forberedelse for oppstart av nye prosjekter som er nødvendige for å tilrettelegge for mottak av nye kampfly høsten 2017. Prosjektet for etablering av et nytt vedlikeholdsbygg og ny hovedinfrastruktur ble vedtatt ved Stortingets behandling av Prop. 113 S (2014–2015) til Innst. 337 S (2014–2015) våren 2015, og forberedelse for byggestart pågår. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med forslag om godkjenning av flere nye byggeprosjekter for den nye kampflybasen på Ørland. I denne proposisjonen legges det frem forslag om å igangsette et nytt prosjekt for rullebaneforlengelse på Ørland. Prosjektet er nærmere omtalt under Del II, kapittel 1761, post 47.

Øvrige materiellinvesteringer

Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem blir utvidet med innføringen av delleveranse 1 fra prosjekt 2814 Logistikkprosjektet. Dette vil gi Forsvaret økt og bedret styrings- og logistikkinformasjon. Dette vil igjen på sikt gi gevinster som kan overføres til å styrke operativ evne.

Innenfor programområde landsystemer er det i 2016 planlagt at tilnærmet alle utbetalingene vil medgå til oppgraderingen av Hærens CV-90 stormpanservogner. Ut over dette er det planlagt utbetalt mindre summer til utvikling av en artillerilokaliseringsradar til Hæren og anskaffelse av målmateriell til Heimevernet.

Programområde sjøsystemer har planlagt at de største utbetalingene i 2016 vil knyttes opp til oppgradering og oppdatering av fregattene, korvettene og ubåtene.

Innenfor programområde luftsystemer er det i 2016 planlagt at hoveddelen av utbetalingene vil finne sted innenfor ulike prosjekter knyttet til oppgradering av F-16 kampfly, sammen med oppdatering av NASAMS II og P-3 maritime overvåkingsfly.

Innenfor programområde logistikksystemer er det i 2016 planlagt med vesentlige utbetalinger knyttet til anskaffelsen av nytt logistikk- og støttefartøy. I samarbeid med Sverige fortsetter anskaffelsen av nye lastevogner. Videre vil det anskaffes materiell for kjemisk, biologisk og radiologisk rens, samt ulike typer sanitetsmateriell til Forsvarets avdelinger. For øvrig slutføres oppgraderingen av tankbiler og innflygingsradarer til Luftforsvarets flystasjoner.

Innenfor programområde spesialstyrker og soldatsystemer vil den kommende perioden preges av en noe lavere aktivitet på investeringsiden. Hovedfokus vil være på å opprettholde kapasiteten på allerede påbegynte prosjekter og klargjøring for investeringer i hovedsak fra 2018 og utover. Investeringene er innenfor anskaffelse av våpen, bekledning og utrustning til soldatene.

Innenfor programområde informasjonsinfrastruktur er det i 2016 planlagt at hoveddelen av utbetalingene vil være knyttet til landsdekkende fiberinfrastruktur, utvikling av ny felles taktisk IKT-plattform og militær meldingstjeneste, samt oppgradering av taktiske radioer i Hæren. I tillegg vil materiell for håndtering av kryptonøkler og nøkkeladministrasjon leveres, og det vil være utbetalinger til transportable IKT-moduler.

Eiendom, bygg og anlegg

Det foreslås to nye prosjekter med kostnadsramme over 100 mill. kroner utover prosjekter knyttet til nye kampfly med baseløsning. Det er prosjekt for befalsforlegninger på Bardufoss og prosjekt for mannskapsforlegning på Ørland.

Hovedprioritet innenfor eiendom, bygg og anlegg i 2016 er å ivareta krav innenfor arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak som er nødvendige for å oppfylle krav i lover og forskrifter. Videre prioriteres omstillingstiltak for å understøtte vedtatte flyttinger, og eiendom, bygg og anlegg som følger av materiellinvesteringer. Det gjennomføres også tiltak for å ivareta kritisk fornyelse av bygningsmassen.

Bevilgningen benyttes til å gjennomføre prosjekter som skal understøtte nødvendig omstilling av Forsvaret vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 318 (2007–2008) til St.prp. nr. 48 (2007–2008) og Innst. 388 S (2011–2012) til Prop.

73 S (2011–2012). Dette omfatter blant annet etablering av ny kampflybase på Ørland, prosjekter på Reitan og Sørreisa knyttet til omstilling av Luftforsvaret og ny innretning av Hæren. De pågående prosjektene for etablering av helikopterbase på Bardufoss og nytt bygg til Marinejegerkommandoen på Haakonssvern videreføres i 2016.

Det gjennomføres store investeringer i de tre nordligste fylkene. Prosjektet for nye stasjoner til Grensevakten i Sør-Varanger omfatter etablering av en stasjon på Svanvik i sør og en stasjon ved Storskog i nord. Stasjonen i sør er ferdigstilt og åpnet, og stasjonen i nord er planlagt fullført i 2016. På Bardufoss er flere prosjekter med kostnadsramme over 100 mill. kroner under gjennomføring. Dette omfatter fornyelse av eksisterende bygningsmasse, infrastruktur samt etablering av helikopterbasen.

Videre vil bevilgningen i 2016 bli benyttet til tiltak for å opprettholde standarden på Forsvarets eiendom, bygg og anlegg. Prosjektet for nytt administrasjonsbygg for Forsvarets logistikkorganisasjon på Haakonssvern og prosjektene for infrastruktur og for ny brannstasjon på Bardufoss flystasjon vil bli videreført.

Bevilgningen til investeringer i NATO-infrastruktur i 2016 foreslås noe redusert og bevilgningen vil i hovedsak omfatte prosjektet *Air Command and Control System* (ACCS) med installasjoner på Sørreisa. Flere prosjekter på Ørland relatert til AWACS-flyene vil være under implementering. Prosjektet *Broadcast and Ship-Shore* (BRASS) og ett

investeringsprosjekt for NATO *Naval Forces Sensor and Weapon Accuracy Check Sites* (FORACS) vil være under implementering i 2016.

De fellesfinansierte og multinasjonale kapasitetene NATO-landene har sammen gjør alliansen unik. Dette er kapasiteter som de færreste NATO-land vil kunne ha hver for seg. Alle allierte nyter godt av NATOs kapasiteter. Mange allierte har imidlertid betydelige utfordringer med sine budsjetter. Dette rammer også NATO. Fra norsk side vurderes derfor løpende hvordan en best mulig kan bidra til å styrke NATO-fellesskapet.

1.5 Anmodningsvedtak

Det foreligger ett anmodningsvedtak innenfor Forsvarsdepartementets ansvarsområde:

Vedtak nr. 419, 17. februar 2015,

«Stortinget ber regjeringen snarest mulig lage retningslinjer for hvordan lokalt ansatte tolker/personell skal ivaretas i forbindelse med utenlandsoperasjoner.»

Bakgrunnen for anmodningsvedtaket er representantforslag om å beskytte kamptolker fra Afghanistan, jf. Dokument 8:37 S (2014–2015) og Innst. 162 S (2014–2015).

Oppfølgingen av dette vedtaket er nærmere omtalt i proposisjonens Del III Omtale av særskilte tema, 5. Informasjonssaker.

2 Tryggingspolitikk

2.1 Introduksjon: tryggingspolitiske hovudtrekk

Norsk tryggingspolitikk har som hovudføremål å vareta Noreg sin suverenitet, territorielle integritet og politiske handlefridom. Forsvaret er eit grunnleggjande og avgjerande tryggingspolitisk verkemiddel som skal sikre ei robust nasjonal evne til å forsvare landet og sikre norske interesser og verdiar. Føremålet med Forsvaret er å førebygge og avverje, men også om naudsynt innanfor ramma av NATO å handtere ekstern aggresjon eller press mot Noreg. Dette bidrar til å styrke den kollektive forsvarsevna til alliansen. Forsvaret skal også vere i stand til å bidra i internasjonal innsats, saman med allierte og partnerar.

NATO er hjørnesteinen i norsk tryggingspolitikk, og forsvaret av Noreg skjer i ein alliert kontekst. Medlemmane i alliansen skal, med utgangspunkt i Atlanterhavspaktens artikkel 5, komme Noreg til unnsetning i tilfelle krise og krig. Forholdet til utvalde allierte, med USA i ei særstilling, er spesielt viktig for Noreg. Amerikansk støtte er ein føresetnad for norsk tryggjeleik. Ei viktig norsk tryggingspolitisk målsetting er såleis å styrke NATO sitt truverd og handlekraft, og å bidra til å styrke amerikansk engasjement i Europa.

Totalforsvarskonseptet skal bidra til at tilstrekkelege ressursar kan mobiliserast for forsvaret av landet. For å kunne handtere ei tryggingspolitisk krise eller ein krig er det avgjerande å kunne legge til rette for allierte forsterkingar og eit godt gjensidig samvirke mellom Forsvaret og resten av samfunnet. God militær og sivil støtte basert på oppdaterte beredskapsplanar og tilgjengeleg logistikk er naudsynt for effektiv bruk av norske og allierte styrkar.

Noreg sine tryggingspolitiske interesser vil best kunne verte varetatte gjennom ei vidare utvikling av ein global multilateral rettsorden basert på prinsippa nedfelde i FN-pakta. Eit solid internasjonalt rammeverk er viktig for Noreg.

Norsk tryggjeleik er nær knytt til utfordringar nasjonalt og internasjonalt. Derfor angår både nære og fjerne konflikhtar oss tryggingspolitisk. Den tryggingspolitiske situasjonen er prega av

auka kompleksitet. Globale asymmetriske truslar har inntil nyleg vore dominerande. Dei siste åra er nye truslar kome til, og dei er nærare Noreg og territoriet til NATO. Mellomstatlege konflikhtar har vorte meir aktuelle igjen etter ein lang periode der statsinterne og asymmetriske truslar har fått mest merksemd. Dei nye truslane kjem i tillegg til dei gamle, og gir i sum eit meir komplekst bilete. Dette inneber at Forsvaret må ha god operativ evne for krisehandtering heime, og ta sin del av ansvaret for å handtere kriser ute i verda. Det er viktig å sjå norsk militære evne i eit heilskapleg perspektiv, der både beredskap, nasjonal og internasjonal innsats inngår. Forsvaret si operative evne må styrkast.

Forsvaret har ei sentral rolle i å vareta norske interesser i eige område og på eige territorium. Regjeringa har ambisjon om eit robust militært nærvær i nord, tilpassa den aktuelle situasjonen og dei oppgåvene som skal løysast. Regjeringa vil også føre vidare arbeidet med beredskap, både for tryggingspolitiske kriser og til støtte for sivile styresmakter i deira handtering av kriser. Regjeringa vil utvikle forsvarssektoren og dei samla kapasitetane i Forsvaret vidare.

2.2 Utviklingstrekk og prioriteringar

2.2.1 Globale utviklingstrekk

Globalisering og auka internasjonal samhandel er grunnleggjande positivt, men gjer oss også meir sårbare. Tryggingspolitiske kriser andre stader i verda kan lett få konsekvensar for Noreg, norske interesser og norske nærområde. Samstundes pregar endringar i det geopolitiske biletet utviklinga, særleg som følge av at det økonomiske tyngdepunktet i verda flyttar seg mot Asia og Stillehavsområdet. USA vender i aukande grad merksemda den vegen. Fleire framveksande stormakter er kjenneteikna av ein kombinasjon av autoritære styresett, marknadsøkonomi og styrka militære evne. Nokre av dei framstår som eit alternativ til det vestlege demokratiske verdssystemet, og dette kan verke tiltrekkjande på andre statar. Fleire land utanfor Europa og Nord-Amerika

aukar investeringane til forsvar. Samstundes medverkar den økonomiske krise til å redusere dei vestlege landa si evne til å handtere tryggingspolitiske utfordringar. NATO-alliansen er prega av kutt i dei nasjonale forsvarsbudsjetta. 21 av 28 land brukte mindre på forsvar i 2014 enn i 2008. Derfor vart det sett eit mål under NATO-toppmøtet i Wales om å bruke minimum 2 pst. av BNP på forsvar, og om at 20 pst. av forsvarsbudsjetta skal brukast på investeringar.

Bevegelsen mot ein multipolar verdsorden skapar rom for stormaktsrivalisering som kan sette folkeretten og multilaterale løysingar under press. Utviklinga vil vere viktig for global stabilitet, og vil også kunne verke inn på situasjonen i Noreg sitt nærrområde. Kina og Russland, som vetomakter i FN, markerer avstand til vestlege land i spørsmål som er viktige for internasjonal stabilitet og vern om menneskerettar.

2.2.2 Tryggingspolitiske utfordringar

Den tryggingspolitiske situasjonen i Europa er endra som følge av Russland si annektering av Krim og destabiliseringa i Aust-Ukraina. Russisk vilje til å nytte militær makt mot ein nabostat inneber at mellomstatlege konflikthar vorte aktuelle igjen, etter ein lang periode der asymmetriske og statsinterne truslar har fått mest merksemd. Krisa i Ukraina har vist oss at den tryggingspolitiske situasjonen er krevjande og raskt skiftande, også i Europa. Russisk politisk og militær støtte til separatistane i Aust-Ukraina er framleis omfattande. Støtta gjer at den væpna kampen deira mot ukrainske styresmakter held fram. Det står att å sjå om den russiske strategien om å hindre eit samla Ukraina utanfor russisk kontroll lykkast, og kva følger denne politikken får for landet og europeisk tryggleik på sikt. Det bilaterale militære samarbeidet med Russland er suspendert ut 2015, og regjeringa har vore tydeleg på at fornya militært samarbeid mellom Noreg og Russland er avhengig av at Russland endrar åtferda si.

Faren for spreiding av masseødeleggingsvåpen og ballistisk våpenteknologi er framleis stor og urovekkande. Trusselen mot NATO sitt territorium frå presisjonsstyrte våpen og missil med ulik rekkevidde held fram. Dette er bakgrunnen for vektlegginga i NATO av missilforsvar. Det er også auka satsing på bruk av verdsrommet for militære føremål.

Frå å vere eit samfunnstryggleikproblem har trusselen om angrep i det digitale rommet (cyberdomenet) potensial til å ødelegge heile samfunnsfunksjonar og til å sette statar ut av spel.

Trusselen er aukande, og kjem frå både statlege og ikkje-statlege aktørar. Det kan ofte vere vanskeleg å fastslå kven angriparen er, og kva som er føremålet med angrepet. Dei mest alvorlege trusslane i det digitale rommet er framand etterretningsverksemd og moglegheitene for sabotasjehandlingar. Russland og Kina framstår som dei mest aktive aktørane bak nettverksbaserte etterretningsoperasjonar retta mot Noreg. Nettverksbasert sabotasje utgjer ein alvorleg, men foreløpig langt mindre spesifikk trussel. Slike sabotasjeoperasjonar vil først og fremst vere aktuelle i ein alvorleg krisesituasjon, og då i kombinasjon med andre verkemiddel. NATO-toppmøtet i Wales stadfesta at cyberangrep kan få like alvorlege konsekvensar som angrep med konvensjonelle våpen og at dei derfor er omfatta av Atlanterhavspakta sin artikkel 5 om kollektivt forsvar. Cyberdomenet har i dag vorte ein integrert del av militæroperasjonar, og cyberkapabilitetar vil derfor vere viktige element for forsvar, sjølv om cyberkapabilitetar neppe aleine vil kunne avgjere mellomstatlege konflikthar.

Terrorisme som fenomen er først og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren sin karakter har potensial til å ramme og lamme både samfunn og regionar. Globalt har talet på terrorangrep auka dei siste ti åra, der Sør-Asia er regionen som har vorte utsett for flest angrep. Samtidig viser angrepa i Frankrike, Belgia, Danmark, Tyrkia og Tunisia i 2015 at terrortrusselen har implikasjonar for europeisk tryggleik. Ein urovekkande trend er eit auka tal på angrep utført av enkelindivid. Desse angrepa er krevjande å avdekke i forkant. Dei ekstreme islamistiske nettverka utgjer den mest aktuelle terrortrusselen, ikkje minst med grunnlag i opprøra i Syria og Irak. Framandkrigarar som returnerer til vestlege land med kamperfaring utgjer ein fare for ytterlegare radikaliserings, samtidig som mange av angrepa er utførte av individer og grupper som har vorte radikalisererte i sitt heimland. Ei aukande rivalisering mellom ISIL og Al Qaida kan også bidra til auka terrorfare. Dei to ekstremistgruppene konkurrerer i stor grad om dei same rekruttane og finansielle kjeldene.

Intern uro, konflikt og svake styresett gir også grobotn for at terrororganisasjonar kan få fotfeste og at angrep kan ramme i mange land. Dei omfattande politiske og sosiale endringane i fleire land i Nord-Afrika og Midtausten sidan 2011 har ført til auka konflikt, maktvakuum, ekstremisme og terrorisme. Mest dramatisk har dette utvikla seg i Libya, Jemen og Syria, med Syria som det verste dømet. Diverre har det syriske folket enda opp

som offer i ein regional maktkamp, der kryssande politiske interesser tillét at krigen held fram. Samstundes er konfliktpotensialet stort i ustabile naboland, slik som i Irak, der utviklinga har gjort det naudsynt med utanlandsk humanitær og militær innsats. Spreiinga til ISIL med oppretting av filialar utanfor Syria og Irak, på same måten som Al Qaida sin territorielle kontroll over store delar av Jemen, er ytterlegare døme på at terrorgrupper drar nytte av svake statar med djupe interne konflikter.

Samstemt koordinering og prioritering i NATO og EU om handteringa av desse komplekse utfordringane er krevjande, ikkje minst på grunn av ulik oppfatning av truslane i medlemslanda.

2.2.3 NATO og det transatlantiske samarbeidet

Regjeringa arbeider aktivt for at NATO-alliansen skal vere ein effektiv tryggingsspolitisk garantist for alle medlemslanda. NATO er både ein politisk og militær tryggingssallianse. NATO er ein unik tryggingssorganisasjon med ein integrert militær struktur, eit integrert stabsapparat og ei permanent tilgjengeleg politisk avgjerdsmechanisme – det nordatlantiske rådet. Det politiske verdifelleskapet blant medlemslanda i rådet er viktig for å styrke evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for forsvar av alliansen og avskrekking. Både for alliansen og Noreg er det avgjerande at amerikanske styresmakter held fram engasjementet sitt og støtta til NATO i åra framover. USA står i dag for om lag 70 pst. av dei totale forsvarsutgiftene i NATO og signaliserer aukande misnøye med nedgangen i forsvarsbudsjetta i fleire europeiske land. Europeisk innsats er viktig for å bevare forsvarsevna og bidra til ei betre byrdefordeling. Trass i økonomikrisa vil NATO framleis kunne vareta ambisjonsnivået sitt, men ein vil vere meir avhengig av USA med tanke på sentrale kapasitetar. Alliansen vil særleg vere avhengig av USA ved eventuelle større operasjonar knytte til kollektivt forsvar, eller når alliansen er engasjert fleire stader på same tid. For NATO er det derfor viktig å bygge opp felles kapasitetar på strategisk viktige område.

Med bakgrunn i dette er det viktig at alle NATO-landa følger opp ambisjonen frå Wales-toppmøtet. Medlemslanda vart på toppmøtet mellom anna samde om å snu den negative utviklinga i forsvarsbudsjetta. Vidare slutta medlemslanda

seg til den langsiktige målsettinga om å bevege seg i retning av å bruke minimum 2 pst. av brutto nasjonalproduktet (BNP) på forsvar innan ein tiårs periode og at minimum 20 pst. av forsvarsbudsjetta skal brukast på investeringar. Noreg har lykkast med å stanse nedgangen i delen av BNP til forsvarsbudsjettet, og har samstundes ein investeringsdel som ligg over NATO si målsetting på 20 pst. Som eit land som har vist evne og vilje til å stille opp når det trengst, og også evna å stanse nedgangen i forsvarsbudsjettet, har Noreg styrkt den relative posisjonen sin i alliansen. Dette aukar forventningane til oss.

Medan enkelte europeiske nasjonar har uttrykt uro for USA si auka merksemd mot Asia og Stillehavsområdet, har Noreg vist til at den globale maktforskyvinga gjer dette både naturleg og naudsynt. Det er ingen grunn til å tru at USA skal snu ryggen til sine næraste allierte i Europa, og konfliktane i Nord-Afrika, Midtausten og Aust-Europa krev alle amerikansk merksemd og engasjement.

NATO er inne i ei tid med store endringar. Alliansen har tre kjerneoppgåver: kollektivt forsvar, internasjonal krisehandtering og tryggleikssamarbeid med partnerar. Sidan 1990-talet har fokus i stor grad vore på krisehandtering utanfor NATO-området, som operasjonane på Balkan og i Afghanistan. Dette er framleis viktig for alliansen i ei tid med store utfordringar mot tryggleiken tett på territoriet til alliansen, men det er no aukande vektlegging av avskrekking og kollektivt forsvar. NATO fokuserer i aukande grad på dei kollektive forsvarsoppgåvene, mellom anna gjennom dei mange tiltaka for styrkt beredskap og reaksjonsevne som vart vedtatte på Wales-toppmøtet i 2014.

Russisk maktbruk mot Ukraina har i særleg grad aktualisert den grunnleggjande oppgåva kollektivt forsvar. Tiltaka bidrar til at NATO tilpassar seg ein endra tryggingsspolitisk situasjon og er i samsvar med norske interesser og prioriteringar. Omstillinga er viktig for at alliansen bevarer truverdet sitt og forsvarsevna si.

Det viktigaste tiltaket frå toppmøtet var handlingsplanen for styrkt nærvær og reaksjonsevne (*Readiness Action Plan* – RAP). Handlingsplanen legg opp til ei styrking av NATO sin beredskap og operative evne, mellom anna gjennom oppdatering av NATO sine beredskapsplanar for forsvar av territoriet til alliansen, noko som legg til rette for hurtig forsterkning til alle delar av alliansen, inkludert nordområda. Det er vedtatt eit forsterka konsept for reaksjonsstyrkane til NATO – *NATO Response Force* (NRF), som inneber at reaksjonsstyrkane aukar i storleik og får kortare reaksjonstid. Det

skal mellom anna utviklast ein ny hurtigreaksjonsstyrke som del av NRF. Styrken går under namnet *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTJF) og skal kunne rykke ut ved behov på særskilt kort varsel. Noreg har, saman med Tyskland og Nederland, påtatt seg eit særleg ansvar for å utvikle VJTJF i 2015. Telemark bataljon har vore på beredskap, og vore med i utviklinga av denne beredskapsstyrken i 2015. Handlingsplanen legg også opp til etablering av nye multinasjonale kommando- og kontrolleninngar i seks austlege allierte land: Estland, Latvia, Litauen, Polen, Bulgaria og Romania. Føremålet er å styrke det kollektive forsvaret, mellom anna ved å betre evna til mottak av hurtige utrykkingsstyrkar.

Som ein del av handlingsplanen vedtok toppmøtet også å føre vidare dei såkalla forsikringstiltaka for medlemsland langs NATO si austlege grense, og avskrekking overfor Russland. Dei nyaste medlemslanda i Sentral- og Aust-Europa har eit særskilt behov for å erfare at trygginggarantien er reell. Avgjerda i april 2015 om å sende allierte styrkar til dei baltiske landa og Polen for å vise flagg vart høgt verdsett som eit synleg bevis på solidaritet og som avskrekking. Tiltaka inkluderer nærvær gjennom meir øving og trening i dei austlege medlemslanda og rotasjon av deployerte land-, sjø- og luftstyrkar. Noreg var godt representert i desse styrkane gjennom to farty i den ståande minefartygruppa, og hadde også leiinga av denne styrken. Eit kompani frå Telemark bataljon har i 2015 inngått i NATO sin reaksjonsstyrke.

Større alliert vektlegging av kollektivt forsvar vert underbygd av auka merksemd om å betre kompetansen på NATO sitt eige territorium og nærrområde. Alliert trening og øving vert derfor viktigare i takt med reduksjonen i det operative engasjementet i Afghanistan, saman med forny vekt på forsvarsplanlegging. For å bidra til at alliansen kan ta vare på den store graden av samvirke som er utvikla gjennom dei åra alliansen har vore engasjert i Afghanistan, har medlemslanda auka satsinga på fleirnasjonalt samarbeid om nye kapasitetar og på auka evne til operativt samvirke. Det såkalla *Framework Nations Concept* (FNC) i NATO og Storbritannia sitt initiativ om eit fleirnasjonalt operativt samarbeid i den såkalla *Joint Expeditionary Force* (JEF) er viktige i denne samanhangen. Auka fleirnasjonalt samarbeid i Europa er eit viktig uttrykk for transatlantisk byrdefordeling. Konseptet søker å intensivere samarbeidet mellom grupper av land i NATO. Noreg vil fortsette samarbeidet om begge desse konsept. USA er Noreg sin viktigaste allierte. I tillegg prioriterer regjeringa auka bi- og fleirnasjonalt samar-

beid med nære europeiske allierte, med vekt på Storbritannia, Tyskland og Nederland. Noreg deltar i både JEF og FNC.

NATO sitt hovudføremål med partnerskap er å engasjere land utanfor alliansen i dialog og samarbeid om tryggingpolitiske spørsmål. Den praktiske dimensjonen av dette samarbeidet handlar om evne til militært samvirke og kapasitetsbygging i forsvarssektoren. For fleire partnarland er samarbeidet eit verkty for reform og modernisering. I dette arbeidet har Noreg hatt særleg fokus på Sverige, Finland, Russland og landa på Vest-Balkan, samt på samarbeid med organisasjonar som FN, EU og Den afrikanske union (AU). Fleire partnarar og færre ressursar vil uansett krevje klarare prioriteringar. Dette underbygger behovet for fleksible format, samstundes som ein bør engasjere fleire land og aktørar utanfor Europa i tryggingpolitisk dialog. Etter Russland si framferd i Ukraina er det militære samarbeidet med Russland suspendert.

NATO si evne til å løyse heile spekteret av oppgåver som skissert i det strategiske konseptet, er avhengig av at alliansen har dei naudsynte militære kapasitetane. Den såkalla «forsvarspakka» som vart vedtatt på toppmøtet i Chicago i 2012, og vidareført på Wales-toppmøtet i 2014, er sentral for å betre den framtidige militære evna. Pakka omfattar tre hovudområde: *Smart Defence*, *Connected Forces Initiative* og *NATO Forces 2020*. Sentralt står tiltak for meir effektivt fleirnasjonalt samarbeid om å skaffe fram kritiske kapasitetar, samt auka vektlegging av trening og øving for å betre evna til operativt samvirke, også med partnarland.

For å nå målet om at NATO har dei naudsynte kapabilitetane som er definerte gjennom *NATO Defence Planning Process* (NDPP), er det naudsynt med ei styrking av den europeiske forsvarsevna. Det er særleg viktig at evna til kollektivt forsvar er varetatt i utviklinga av kapabilitetar. Frå norsk side vert det lagt vekt på å føre fellesfinansiering og fellesløyisingar for allierte kapasitetar vidare, både eksisterande og nye. Slike fellesprosjekt medverkar til å knyte alliansen saman, og er viktige i eit byrdefordelingsperspektiv. Dessutan er dei heilt naudsynte for å kunne realisere dei mest kostnadskrevjande og kritiske kapasitetane, som europeiske statar elles ikkje vil kunne skaffe fram åleine. Noreg tar til orde for at fellesbudsjetta til NATO må tilpassast auka politiske ambisjonar for å unngå at nye viktige oppgåver går ut over arbeidet med kjerneoppgåvene til alliansen. Noreg støttar også opp om å vurdere korleis ein kan nytte fellesfinansiering også til andre føremål i framtida, til dømes trening og øving.

Øving og trening vil vere viktig for partnersamarbeidet, den regionale kompetansen og det transatlantiske samarbeidet, også i nordisk samanheng i ramma av *Enhanced Opportunities Programme* (EOP). Det vil også vere ein synleg demonstrasjon av samhold og vilje til å møte utfordringar mot felles tryggleik. Dette skal gjere NATO betre i stand til å møte heile spekteret av utfordringar dei kommande åra.

Då USA i 2006 trakk dei militære styrkane sine ut frå Island, var det semje om at NATO skulle sørge for fredstidsnærvær i det islandske luftrommet med ei ordning der villige NATO-land alternerer med å sende kampfly til Island. Noreg vil derfor bidra med fly for *Air Policing* på Island i 2016.

NATO har fleire ganger, mellom anna i det strategiske konseptet frå 2010, slått fast at spreiding av masseødeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel, og ei av dei største utfordringane alliansen står overfor i åra som kjem. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av eit alliert missilforsvar. Dette vil styrke evna til kollektivt forsvar av medlemslanda. Eit felles missilforsvarssystem er viktig for det framtidige transatlantiske forsvarssamarbeidet og er i samsvar med prinsippet om at tryggleiken skal vere like god for alle medlemslanda. Systemet har no ein mellombels kapasitet som inneber at alliansen har kommando og kontroll over eit avgrensa missilforsvarssystem i Europa. Arbeidet med å identifisere moglege norske bidrag til missilforsvaret til NATO held fram. Ei avgjerd om eventuelle konkrete bidrag vert tatt seinare. Trass i at Russland har vorte invitert til eit samarbeid om missilforsvar, har etableringa av eit alliert ballistisk missilforsvar lenge møtt sterk motstand frå Russland. Men verken Russland, eller andre tredjeland, kan forvente å kunne gripe inn i alliansen sin rett til kollektivt sjølvforsvar.

På toppmøtet i Chicago i 2012 vart den nye strategien for forsvar og avskrekking offentliggjort. Her vart det bekrefta at så lenge det finst kjernevåpen, vil NATO vere ein kjernefysisk allianse. Noreg legg vekt på at NATO må halde på ei truverdig evne til avskrekking, samstundes som det vert arbeidd for å legge grunnlag for ei verd utan kjernevåpen. Alliansen ønsker å få Russland med på ein prosess knytt til gjensidig reduksjon av korttrekkande kjernevåpen. Hittil har det ikkje lykkast å få Russland med på dette.

2.2.4 FN

FN-pakta gir Tryggingrådet i FN ansvar for å sette i verk kollektive tiltak for å fremme fred og

global tryggleik. I tillegg til maktbruk legitimert av folkeretten, er FN den einaste globale instansen som kan legitimere bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søke mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik. For å gjennomføre mandata frå Tryggingrådet kan FN anten gjennomføre operasjonane sjølv, eller be organisasjonar som NATO, EU, AU eller medlemsland om å gjennomføre dei på vegner av FN. Døme på dette dei seinare åra er NATO sine operasjonar i Afghanistan, Libya og den internasjonale maritime operasjonen for å fjerne dei kjemiske våpna i Syria.

Dei siste ti åra har talet på fredsoperasjonar auka. Med deltaking frå om lag 120 medlemsland leiar FN no 16 fredsbevarande operasjonar. Dei fleste av konfliktane i dag er interne, prega av ein vanskeleg tryggingssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er derfor ei viktig oppgåve for FN si fredsoperative verksemd. Det krev robuste og velkvalifiserte styrkar, og tett samarbeid med nasjonale styresmakter og frivillige organisasjonar. Stadig fleire FN-leia operasjonar har vorte utrusta med robuste mandat dei seinare åra, der bruk av dødelig makt for å verne sivile har vorte autorisert. Døme på dette er operasjonane i Mali (*United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali – MINUSMA*), Sør-Sudan (*United Nations Mission in South Sudan – UNMISS*) og Den sentralafrikanske republikken (*United Nations Mission in Central African Republic – MINUSCA*).

Generalsekretæren i FN sette hausten 2014 ned eit høgnivåpanel som i juni 2015 kom med sine anbefalingar til korleis FN sine fredsoperasjonar kan verte betre. Noreg har aktivt støtta panelet sitt arbeid, og panelet sine tilrådingar er godt i tråd med norske posisjonar når det gjeld reform av FN sine fredsoperasjonar. Å sette i verk panelet sine tilrådingar vil vere eit sentralt element i generalsekretæren sin reformagenda i tida framover.

Det er avgjerande at mandata frå Tryggingrådet i FN er tydelege, i kombinasjon med klar vilje og evne frå medlemslanda til å gjennomføre dei. Dei siste åra har Tryggingrådet, med referanse til prinsippet om *Responsibility to Protect*, både vist seg handlekraftig ved å reagere på akutte situasjonar som i Elfenbeinskysten og Libya, men diverre også vist seg ute av stand til å komme til semje om handling i krise i Syria. Unntaket er semja om å fjerne dei kjemiske våpna i Syria gjennom *Organization for the Prohibition of Chemical Weapons* (OPCW).

Det er viktig for internasjonal fred og tryggleik at FN lykkast som fredsbevarande organisasjon. Den breie multinasjonale deltakinga i operasjonane gir FN styrke, og det er uheldig at det i første rekke er land frå sør som deltar med styrkar i FN-leia operasjonar. Behovet for spesialiserte einingar er stort, og bidrag frå vestlege land kan gi FN betre føresetnader for å løyse dei komplekse oppgåvene som moderne fredsoperasjonar krev. I dag har Noreg eit etterretningsbidrag i MINUSMA, og i 2016 vil Forsvaret deployere eit C-130J transportfly til denne FN-operasjonen. I tillegg stiller Noreg med militære observatørar og stabsoffiserar i to FN-operasjonar i Afrika, og ein i Midtausten. Noreg har også den militære styrkesjefen for FN-operasjonen *United Nations Peace Keeping Force in Cyprus* (UNFICYP) på Kypros fram til august 2016. Noreg vil halde fram arbeidet med å styrke den fredsoperative evna til FN, både gjennom ekspertise til arbeidsgrupper og prosjekt, bistand til FN sitt planleggingsapparat, og gjennom samarbeid med land i sør om opplæring og kapasitetsbygging.

2.2.5 EU

Noreg og EU har i stor grad felles tryggingsspolitiske interesser, og EU sitt arbeid med tryggingss- og forsvarspolitik (Common Security and Defense Policy, CSDP) er i stadig utvikling. EU har i dei seinare åra, og særleg i samband med Ukraina-krisa, vorte ein stadig viktigare tryggingsspolitisk aktør. EU sin høgrepresentant for utanriks- og tryggingsspolitikk leiar to sentrale komponentar i den internasjonale verksemda: utanrikspolitikk og krisehandtering.

Med utgangspunkt i felles tryggingsspolitiske interesser er det naturleg for Noreg å samarbeide tett med EU for at norske posisjonar og prioriteringar vert tatte omsyn til. Noreg har søkt tilknytning til CSDP dels gjennom avtalar som er inngåtte mellom EU og NATO, dels gjennom bilaterale avtalar mellom Noreg og EU, dels gjennom deltaking i militære og sivile operasjonar, EU sitt forsvarsbyrå (*European Defence Agency*, EDA) og i EU sine innsatsstyrkar, der norske styrkar vil stå på beredskap i 2015. Noreg har også fått etablert ein tettare tryggingsspolitisk dialog med EU.

EU si verksemd innanfor forsvars- og tryggingsspolitisk materiellsamarbeid, innanfor forskning, nyskaping og utvikling av europeisk forsvarsindustri har konsekvensar for norsk forsvarspolitik og forsvarsindustri. Direktivet for forsvarsmateriell og tryggingssanskaffingar har vorte ein del av den indre marknaden, og fell inn

under EØS-avtalen. Derfor er direktivet implementert også i Noreg. Samarbeidsavtalen med EDA gir oss høve til å delta aktivt i byrået sine prosjekt og program. Samarbeidet er tett og omfattande, og utviklar seg på fleire nivå, samt gjennom deltaking i EDA sitt styrande organ. Noreg har gjennom si deltaking vorte ein stadig viktigare partner for EDA.

2.2.6 Russland

I 2008 begynte Russland arbeidet med ei omfattande militærreform. Kjernen i den strukturelle reforma er omlegging frå mobiliseringsforsvar til ståande styrkar og ei styrkt operativ evne. Dei folkerettsstridige handlingane i Ukraina har vist at styresmaktene har både vilje og evne til å bruke militærmakt for å nå nasjonale interesser. Med maktbruken sin har Russland både utfordra stabiliteten i Aust-Europa og skada forholdet til dei vestlege landa. Den russiske militære aktiviteten i nord har i denne perioden vore like omfattande som før, men meir kompleks. I Austersjø-regionen har aktiviteten auka, og Russland har krenkt luftrommet til allierte land i Baltikum. Mellom vestlege allierte er det også ei brei oppfatning av at det no er ein ny normalsituasjon i Austersjøen, der russiske og allierte interesser møtast. Den auka russiske militære aktiviteten set NATO sin og dei nord-europeiske landa sin handlekraft i området på prøve. Austersjøen og Barents-regionen heng nært saman i russisk strategi, og auka spenning i Austersjøen kan få betydning også for Noreg, sjølv om Noreg sine nærrområde ikkje på same måte som Austersjøen er del av det russiske styresmakter ser som si legitime interessessfære.

Innanrikspolitikken til president Putin handlar om å bevare sentral politisk og økonomisk kontroll og å hindre at stabiliteten i landet vert trua. Dei grunnleggande makttilhøva i Russland er i aukande grad prega av maktkonsentrasjon rundt den utøvande makta. Ei rekke lover som innskrenkar ytringsfridomen og strammar inn vilkåra for opposisjonskreftene har vorte vedtatt dei siste åra. I sum svekker desse lovene vilkåra for menneskerettane og sivilsamfunnet, og gir tydelege signal til omverda om russiske retningsval og verdiar.

Styresmaktene vil framleis legge vekt på Russland si rolle som stormakt, først og fremst regionalt, men også med interesser utover eigne nærrområde. Regionalt har Russland store planar knytte til utviklinga av ein eurasiske union, med Russland sjølv i førarsetet. NATO vert omtala som den største eksterne faren. Overfor dei vestlege

demokratia har den aggressive politikken mot Ukraina skapt ein avstand som truleg vil vare ved i mange år framover.

Samstundes er Russland uroleg for utviklinga i Sentral-Asia etter kvart som NATO reduserer innsatsen i Afghanistan. Det var innanfor NATO-Russlandsrådet (NRC) etablert fleire samarbeidsprosjekt som retta seg mot situasjonen i Afghanistan og områda omkring. På grunn av russisk maktbruk overfor Ukraina har NATO stoppa alt praktisk samarbeid under NRC på ubestemt tid. Dette vil ikkje hindre afghansk-russisk samarbeid på ei rekke område, mellom anna for å motverke narkotikasmugling, men eit slikt samarbeid vil ikkje involvere alliansen på noko vis. Russland uroar seg framleis for NATO sine planar for misilforsvar. Russland har varsla ei rekke mottiltak langs grensene mot alliansen på grunn av dette. No har heile denne usemja kommen i skuggen av NATO sine militære tiltak for å vise solidaritet med dei austlege medlemslanda.

Etter mange år med vekst har russisk økonomi svekka seg dei siste åra. Russisk politikk overfor Ukraina og dei etterfølgande økonomiske straffetiltaka har i tillegg lagt stort press på økonomien. Det er også klart at lovnadane om betydeleg betre vilkår for innbyggjarane på Krim vil koste den russiske staten mykje pengar. Førebels har russiske styresmakter tydeleg prioritert å føre vidare moderniseringa av det russiske forsvaret, trass i den vanskelege situasjonen for russisk økonomi.

Som del av militærreforma har Russland betra rekkevidda og presisjonen til dei langtrekkande missilane sine. Desse våpna vil sette Russland i stand til å gjennomføre angrep frå store avstandar og med kort varslings tid. Det nye russiske forsvaret har demonstrert evne til kraftsamling av store styrkar på kort tid gjennom konflikten med Ukraina. Dette stadfester at den store organisatoriske reforma er gjennomført, og at endringane har gitt eit meir mobilt og slagkraftig forsvar med god evne til å operere på eige territorium og i nær-områda.

Trass i eit forverra forhold mellom Russland og vestlege land, er nordområda i stor grad prega av stabilitet og samarbeid. Noreg og Russland bør ha felles interesse av at nordområda held fram med å vere fredelege. Det er ikkje til å unngå at det forverra politiske klimaet mellom dei vestlege landa og Russland påverkar det bilaterale forholdet mellom Noreg og Russland, men begge partane er opptatte av behovet for å føre eit pragmatisk samarbeid i nordområda vidare. Sjølv om Noreg har suspendert alle planlagde militære bilaterale aktiviteter med Russland ut 2015, vert samarbeidet på vik-

tige område av stor verdi for begge partar skjerma. Dette gjeld sentrale område som søk og redning, grensevakt og kystvakt. Kommunikasjonslinja mellom Forsvarets operative hovedkvarter og Nordflåten vert halden open for å unngå potensielle misforståingar og det vil verte gjennomført samtalar om *Incidents at Sea*-avtalen. Erkjenninga av at Russland er ei regional stormakt med sterke strategiske interesser og kapasitetar i nord, gjer nabolandet til ein særskilt viktig faktor i norsk trygging- og forsvarspolitik. Det er i dag vanskeleg å seie når tilhøvet til Russland igjen vil vere av ein slik karakter at det er føremålstenleg å ta opp att eit breitt bilateralt militært samarbeid. Dette vil krevje endra russisk åtferd. Norsk posisjon vil verte utforma i nær dialog med våre allierte.

2.2.7 Nordområda

Regjeringa sitt fokus på nordområda held fram i 2016. Situasjonen i nord vert vurdert som stabil. Samstundes er trygging- og forsvarspolitikken eit grunnelement i regjeringa sitt nordområdearbeid. Dei overordna målsettingane knytte til stabilitet og samarbeid ligg fast. Det vert jamleg lansert nye initiativ knytte til utvinning av olje og gass i regionen, men den faktiske utbyggingstakta har hittil gått relativt sakte.

Med minkande havis i Arktis er det aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Likevel er trafikken framleis avgrensa, og lite tyder på at spådommen om stor kommersiell trafikk vil verte ein realitet. Regjeringa ser positivt på at kommersiell berekraftig aktivitet i nordområda aukar. Dette er i samsvar med norsk nordområdepolitikk.

Arktis og nærområda til Noreg er av sentral militærstrategisk betydning for Russland som baseområde for den russiske kjernefysiske avskrekking- og gjengjeldingsevna. I løpet av dei siste åra har Russland auka sitt militære nærvær og sin aktivitet i regionen. Regjeringa ser denne aktiviteten i hovudsak som eit uttrykk for russiske stormaktsambisjonar, og ikkje retta mot Noreg spesielt. Russiske militære prioriteringar i nærområda til Noreg vil vere strategisk avskrekking samt å oppretthalde eigen handlefridom og suverenitet. Russland har legitime interesser i nord. Samstundes har Russland sine handlingar i Ukraina skapt betydeleg uvisse om intensjonane deira, også i nordområda. Stormaktsambisjonane til Putin-regimet vil kunne få betydelege konsekvensar for norske nærområda. Dei store anskaffingane i både trening og materiell vil på sikt innebære at Russland vil vere ei mykje meir kapabel militærmakt også i nord.

Noreg sine nærområde er sentrale i russisk militærstrategi som baseområde for den russiske kjernefysiske avskrekking- og gjengjeldings-evna. Dette gjeld sjø- og luftkomponenten av kjernevåpenstyrken, og sjø- og landbaserte strategiske ballistiske missilar. Prioriteringa av den russiske strategiske ubåtkapasiteten inneber mellom anna ei delvis modernisering av den russiske sjøbaserte avskrekkingsevna. Den sentrale rolla Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar i det russiske forsvarskonseptet inneber at det kan bli eit mål for Russland med kontroll over hav- og landområde i norske nærområde i ein situasjon med auka militær spenning ein annan stad. Dette kan vere aktuelt i ein situasjon med auka spenning mellom Russland og NATO i Europa, eller i ein situasjon der verken NATO eller Noreg er ein direkte part i Russland sine konflikter. Den russiske militære utviklinga er derfor eit viktig moment i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i Noreg sine nærområde. Samstundes har særleg Kystvakta og Grensevakta eit godt samarbeid med dei russiske motpartane sine. Dette samarbeidet er oppretthalde frå norsk side trass i suspensjonen av det bilaterale militære samarbeidet.

Regjeringa legg vekt på å engasjere nære allierte i nordområda. Dette er eit viktig tema i den tryggingpolitiske dialogen med allierte. Amerikanske styresmakter viser stadig større interesse for utviklinga i nordområda og har ytra ønske om tettare samarbeid. Dette er eit velkome signal og vil verte følgt opp i tida framover.

Det forverra klimaet mellom Russland og dei vestlege landa som vart utløyst av Russland si framferd i Ukraina vil også kunne påverke utviklinga i Noreg sine nærområde. NATO si interesse for og merksemd om nordområda aukar, mellom anna gjennom jamleg militær verksemd knytt til øving og trening, og gjennom nærare samarbeid mellom den nasjonale og allierte kommandostrukturen. Kontakten mellom Forsvarets operative hovedkvarter i Bodø og den allierte kommandostrukturen skal utviklast vidare i 2016.

Norsk og alliert militært nærvær i nord skal medverke til stabilitet gjennom tilpassa og jamleg militær verksemd, både til øvingsføremål og for å hevde suverenitet og nasjonale rettar. Militært nærvær i form av øving og trening saman med allierte er eit viktig element i dette. Det er viktig at alliansen har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området, og har ei oppdatert situasjonsforståing både om militær og annan relevant aktivitet i regionen.

2.2.8 Nord-europeisk og nordisk forsvarssamarbeid

Regjeringa legg vekt på eit aktivt og omfattande internasjonalt samarbeid som medverkar til tryggleik og stabilitet. Utviklinga i Noreg sin eigen region går i retning av tettare forsvars- og tryggingpolitisk samarbeid. Det er i dag ei tett kopling mellom samarbeid i ramma av det nordiske, det nordisk-baltiske, Nordsjø- og *Northern Group*-samarbeidet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid som i tillegg til dei nordiske og baltiske landa inkluderer Tyskland, Storbritannia, Nederland og Polen. Slik vert fleire nære allierte tatt med i sentrale spørsmål som vedkjem dei nordiske landa og nærområda.

Fleirnasjonalt forsvarssamarbeid er eit stadig viktigare verkemiddel for å løyse felles og grunnleggande utfordringar i forsvarspolitikken. Eit godt døme er det nordiske forsvarssamarbeidet innanfor ramma av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO), der dei nordiske landa søker ein styrkt operativ effekt gjennom kosteffektive løysingar innanfor trening og øving, operasjonar og utvikling av kapabilitetar. Samarbeidet er styrkt dei siste åra. Sverige og Finland har tatt viktige skritt for auka samarbeid med NATO gjennom signering av vertslandsstøtteavtalar hausten 2014. Dei nordiske forsvarsministrane vart i desember 2013 samde om ein visjon for samarbeidet fram mot 2020 som gir rettleiing og prioritet til så vel militære som politiske aktivitetar dei næraste åra.

Austersjøen er kjerneområde for Sverige, Finland, Danmark, og Baltikum. Den auka militære aktiviteten i regionen pregar både nordisk forsvarssamarbeid, nordisk-baltisk forsvarssamarbeid, og forholdet mellom Russland og NATO i større grad enn tidlegare. Samanhengen mellom Austersjø-regionen og nordområda i russisk militær strategi understrekar behovet for god tryggingpolitisk dialog og samarbeid, både mellom dei nordiske landa, i ei nordisk-baltisk ramme og mellom dei nordiske landa, NATO og EU.

Innanfor NORDEFECO held den tette tryggingpolitiske dialogen fram, også med tema som krisehandtering og beredskap. Det vert arbeid målretta for auka samarbeid innanfor luftovervaking, etablering av sikre kommunikasjonslinjer, auka effekt av trenings- og øvingssamarbeid, styrking av dei nordiske landa si evne til internasjonal innsats og vidareutvikling av kapabilitets- og materiellsamarbeidet. I 2014 vart styrkepakka for kapasitetsbygging i forsvarssektoren, *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP) oppretta, og eit felles nordisk-baltisk rådgivarlag bidrar som del av

NATO si støttepakke til Georgia. Andre døme på aktivitetsnivået i 2015 er signering av den reviderte avtalen til støtte for industrisamarbeid på forsvarsmateriellområdet, nordisk bidrag til FN-operasjonen i Mali, svensk leiing av den nordiske EU-stridsgruppe, kampflyøvinga *Arctic Challenge Exercise* og tett dialog om den tryggingpolitiske utviklinga i Europa.

Dagens tryggingpolitiske situasjon har ført med seg ei endring i måten dei nordiske landa tenker tryggleik og forsvar på. Regjeringa vil prioritere å føre vidare det nordiske forsvarssamarbeidet på dei områda der føresetnadene for å lykkast er størst. Danmark overtar formannskapet i NORDEFECO i 2016.

2.2.9 Nasjonal operativ ambisjon og alliert operativt nærvær

Noreg skal førebygge krig og truslar ved å ha å ha ei sterk tilknytning til NATO, og samstundes ha eit forsvar med operativ evne til å løyse oppgåvene sine i spekteret frå daglege operasjonar i fred til krigsoperasjonar. Det er ein overordna ambisjon at reaksjonsevna, kvaliteten, uthaldet og evna Forsvaret har til å operere saman med allierte er av ein slik kvalitet at det møter den endra tryggingpolitiske situasjonen. Varslingstida som er lagt til grunn for Forsvaret sin beredskap er kraftig utfordra, og det er ein ambisjon å redusere klartida for prioriterte styrkar.

Forsvaret skal levere eit godt grunnlag til avgjerder om bruk av militære styrkar, gjennom å vere til stades i prioriterte område, og gjennom overvaking av norske område og etterretning i Noreg sine interesseområde. Forsvaret må også vere i stand til å sikre den militære infrastrukturen i fredstid, inkludert forsvar mot cybertruslar. Dette er ein føresetnad for alle oppgåvene Forsvaret skal løyse. Forsvaret er i all hovudsak basert på styrkeoppbygging, og for å handtere dei mest krevjande oppgåvene fordrar det tiltak innanfor personell, materiell og øving og trening for dei fleste einingane. Forsvaret skal vidareutvikle evna til å bygge opp fleire einingar samstundes.

Forsvaret skal kunne gjennomføre høgintensive fellesoperative krigsoperasjonar. Denne evna vil i seg sjølv bidra til avskrekking. Samstundes med nasjonale operasjonar, må Forsvaret også kunne sikre mottak av allierte forsterkingar, dersom det skulle vere behov for det. Om allierte styrkar skal utføre operasjonar i Noreg, må Forsvaret kunne operere vidare saman med desse. Ein slik ambisjon krev førebuing innanfor planverk, infrastruktur og øving, samstundes

med beredskapsklare einingar som har ei relevant klartid. Noreg har vore sterkt delaktig i oppdateringa av planverket i NATO for forsvar av Noreg, og samstundes oppdatert det nasjonale planverket.

Norske styrkar skal vere tilgjengelege for internasjonale operasjonar fordi norsk tryggleik og norske interesser er avhengige av internasjonal fred og stabilitet. Regjeringa vil prioritere å føre dei norske bidraga til fred og stabilitet vidare for å støtte det internasjonale samfunnet sitt bidrag til fred og stabilitet, og for å styrke NATO sin operative evne og relevans. Bidrag til internasjonale operasjonar vert vurderte opp mot dei gjeldande nasjonale beredskapskrava.

Alliert øving og trening i Noreg er viktig og bidrar, utover auka operativ evne hos allierte, til at norske og allierte styrkar kan operere saman på ein god måte. Noreg har lang tradisjon for å tilby allierte operativ øving og trening på norsk område. Det er eit nasjonalt ansvar å halde ved like infrastruktur og installasjonar som legg til rette for dette, og sjå dette i samheng med allierte forsterkingar i krise og væpna konflikt. Det er viktig at våre næraste allierte kjenner tilhøva og utfordringane i nordområda. Dette fører til auka merksemd i alliansen og gjer at allierte kan vere betre førebudde på å yte støtte i ei krise. Sentralt står det amerikanske førehandslagra utstyret i Trøndelag. Det er viktig for Noreg at allierte finn det kostnadssvarande å gjennomføre øving og trening her, ikkje minst i Nord-Noreg. Det er venta stor internasjonal deltaking på vinterøvinga i 2016 og ikkje minst på NATO si høgprofiløving, som Noreg er vertskap for i 2018.

2.2.10 Internasjonale operasjonar og verksemd

Den internasjonale utviklinga indikerer at det framleis vil vere eit stort behov for internasjonal innsats for fred og tryggleik i lang tid framover, både i form av internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging. Det er i norsk interesse å bidra til å oppretthalde internasjonal fred og tryggleik. Vi bør i størst mogleg grad søke samarbeid med nære allierte og utvalde partnarar når vi bidrar internasjonalt.

Forsvaret har gjennom mange år hatt eit høgt nivå på deltakinga i internasjonale operasjonar. Dei siste åra har den samla innsatsen vorte redusert, spesielt sett saman med den pågåande nedtrappinga i Afghanistan. Samstundes er norske bidrag i dag lokalisert på fleire stader i utlandet enn tidlegare, med relativt mange og små bidrag. Dette gjer oppdraga krevjande å følge opp og

belastar felleskapasitetane i Forsvaret tungt. Det er særleg evna til uthald og til vedlikehald over tid som er under press, samt nisjekapasitetar som til dømes samband og logistikk.

I Afghanistan er NATO-operasjonen *Resolute Support Mission* (RSM) forventta avslutta i 2016 dersom situasjonen tillèt det. RSM vert erstatta av *Enduring Partnership*. Den norske innsatsen er framleis konsentrert rundt ei spesialstyrkeining som har som mål å bygge kapasitet ved det afghanske spesialpolitiet og spesialpolitidirektoratet. Samstundes bidrar Noreg med instruktørar til den internasjonale koalisjonen som bidrar i kampen mot terrorgruppa ISIL i Irak. Engasjementet, lokalisert i Erbil og Bagdad, er no det største internasjonale militære bidraget frå Noreg. Dessutan vil Noreg auke deltakinga i Mali gjennom å bidra til EU-operasjonen *European Union Training Mission* (EUTM), i tillegg til å vidareføre og auke deltakinga i FN-operasjonen MINUSMA. Dei andre FN-operasjonane der Noreg deltar, i Sør-Sudan, i Midtausten og på Kypros, vert førte vidare på same nivå som i dag. Det same gjeld deltakinga i operasjonen *Multinational Force and Observers* (MFO) på Sinai.

Reformtiltak innanfor tryggleikssektoren på Vest-Balkan har vore eit satsingsområde gjennom fleire år, og forsvarsretta tryggleikssektorreform (FSSR) er ein viktig del av forsvarssektoren si internasjonale verksemd. Målsettinga for støtta er å styrke demokratisk styresett og sivil kontroll med dei væpna styrkane, og å betre evna til militær deltaking i fleirnasjonale fredsoperasjonar. Tiltaka skjer mellom anna gjennom reform av militær utdanning, omskolering av personell, regionalt samarbeid, kapasitetsbygging og administrasjonsreform. Assistanse til naudsynte reformer er eit tryggingpolitisk verkty som fremmer internasjonal stabilitet, og som legg til rette for varig fred og tryggleik i tidlegare konfliktområde.

Det er oppnådd gode resultat med FSSR-innsatsen over ein lengre periode. Innsatsen har primært vore retta mot NATO-partnarlanda på Vest-Balkan, samt Georgia og Ukraina, og mot regionalt samarbeid i Aust-Afrika. Forsvarssamarbeidet med Ukraina og Georgia vert regulert i årlege tiltaksplanar. Dei nordiske og baltiske landa har vedtatt å samordne FSSR-støtta si og å fremme ho gjennom NATO, EU og FN. Dette gir synergi og sikrar best mogleg politisk støtte for innsatsen og betrar utsiktene til best mogleg verknad hos motakarlanda.

2.2.11 Gjensidig sivilt-militært samarbeid innanfor totalforsvaret

Gjensidig sivilt-militært samarbeid innanfor totalforsvarsordninga er ein føresetnad for å kunne nytte samfunnets ressursar best mogleg for å vareta norsk stats- og samfunnstryggleik. Forsvaret sitt gjensidige samarbeid med sivile aktørar femner vidt. Det omfattar både kontinuerleg og meir ad-hoc-prega samarbeid. Døme på det første er sivilt retta verksemd innanfor mellom anna Kystvakta, Grensevakta, Etterretningstenesta og Garden. Døme på det andre er militær bistand etter førespurnad frå sivile styresmakter ved ulykker, kriser, naturkatastrofar og terroranslag. Støtte frå det sivile samfunnet til Forsvaret i tryggingpolitisk krise og krig er framleis ein viktig del av totalforsvarskonseptet.

Det er avgjerande at relevante aktørar både i sivil og militær sektor har god kunnskap om gjeldande ordningar og mekanismar innanfor totalforsvaret for å vere i stand til å samarbeide på best mogleg måte. Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet ga derfor i samarbeid ut publikasjonen «Støtte og samarbeid» i april 2015. «Støtte og samarbeid» gir ei framstilling av korleis totalforsvaret er organisert og fungerer i dag.

Alle ressursane i Forsvaret er i utgangspunktet tilgjengelege for å støtte politiet og andre sivile styresmakter ved behov i krisesituasjonar. Støtta må vere innanfor rammene av bistandsinstruksen. Det er i tida etter terrorhandlingane 22. juli 2011 sett i verk ei rekke tiltak i forsvarssektoren for å betre evna til å støtte sivil krisehandtering. Mellom anna er det etablert permanent helikopterberedskap på Rygge og Bardufoss, som også kan støtte politiet, med responstid redusert til ein time. Marinejegerkommandoen er sett på nasjonal kontraterrorberedskap, i tillegg til Forsvarets spesialkommando, som allereie stod på slik beredskap. Tiltak er sette i verk for å styrke Heimevernet si evne til objektsikring. Det er lagt auka vekt på målretta øvingssamarbeid mellom Forsvaret og politiet, og samarbeidet mellom Politiets tryggingsteneste (PST) og Etterretningstenesta er styrkt gjennom vidareutvikling av Felles kontraterrorsenter.

I 2016 vil regjeringa utvikle det gjensidige sivil-militære samarbeidet gjennom dialog, planlegging og øvingar. Eit breitt samarbeid, med tidleg involvering og god gjensidig kjennskap til behov og kapasitetar på begge sider, er ein føresetnad for god beredskap. Forsvaret skal vidareutvikle evna til å støtte sivile styresmakter. Regjeringa vil

vidareutvikle det felles kontraterrørsenteret og sikre betre informasjonsutveksling mellom Etterretningstenesta og PST. Forsvarssektoren skal også medverke til å etablere Forsvaret sitt system for gradert samband i andre departement og underlagte etatar. På bakgrunn av tilrådingar frå ei prosjektgruppe er ei rekke departement ansvarlege for å gjennomføre ei oppdatering av sivil-militære ordningar innanfor sin sektor. Regjeringa slutførte vesentlege delar av dette arbeidet i 2015, men enkelte tiltak vil det verte arbeidd vidare med i 2016.

Det sivil-militære samarbeidet må fungere godt. Sivil støtte er heilt naudsynt for å oppretthalde og vidareutvikle relevant forsvarsevne innanfor realistiske økonomiske rammer. Forsvaret sitt fortløpande behov for sivil støtte vert i dag i hovudsak varetatt gjennom kommersielle kontraktar, sjølv om ein framleis kan nytte rekvisisjon i medhald av beredskapslovene. Forsvaret inngjekk i 2015 ein større beredskapskontrakt med Wilhelmsen-gruppa. Denne avtalen kan verte retningsgivande for det vidare beredskapsarbeidet. Støtta frå det sivile samfunnet må, saman med Forsvaret sine kapasitetar kunne støtte opp under heile den nasjonale styrkestrukturen samstundes. Som del av oppdateringane i NATO og Forsvaret av forsvarsplanar for Noreg vil det også i 2016 verte prioritert å konkretisere behovet Forsvaret har for sivil støtte, samt å gjennomgå avtalar for dette.

2.3 Avslutting

Dei tryggingspolitiske utfordringane speglar ei global politisk utvikling med stort konfliktpotensial, og der kriser kan dukke opp på kort varsel. Dette gjeld ikkje berre i andre delar av verda, men i høgste grad også i NATO sitt nærrområde. Stormakter med autoritære trekk set vestlege demokratiske interesser og verdiar under press, og aukar betydninga av arbeidet for ein verdsorden basert på folkeretten og menneskerettane. For Noreg styrker det betydninga av NATO som den fremste garantisten for norsk tryggleik, men det set også krav til auka norsk forsvarsevne. I 2016 vil regjeringa legge til rette for å styrke Forsvaret si operative evne. I dei kommande åra er ambisjonen å betre Forsvaret si reaksjonsevne, kampkraft og uthaldsevne. Dette vil krevje store ressursar, og det vil derfor vere naudsynt å gjere ei vurdering av korleis ein kan følge dette opp i ulike delar av strukturen.

Ei utvikling der stormakter set folkeretten til side vil vere særleg utfordrande for små land, og aukar behovet for fleirnasjonalt samarbeid. Her heime er det også utfordringar, særleg knytte til samfunnstryggleiken og oppgåver i nordområda, som i all hovudsak må løysast nasjonalt. Den viktigaste oppgåva til Forsvaret er å forsvare Noreg i ei alliert ramme mot ekstern aggresjon eller press, og dagens tryggingspolitiske situasjon understrekar kor viktig det er å styrke Forsvaret si operative evne, og å styrke NATO sitt kollektive forsvar. Samstundes skal Noreg oppretthalde evna til å bidra internasjonalt til freds- og stabiliseringsoperasjonar.

3 Rapport for verksemda 2014

3.1 Forsvarsdepartementet

2014 var det andre året i langtidsplanen for forsvarssektoren «Et forsvar for vår tid» for perioden 2013–2016. Regjeringa følgde i 2014 opp gjeldande langtidsplan for forsvarssektoren for 2013–2016 i samsvar med Stortinget sitt vedtak.

Hovudprioriteringane i 2014 var:

- styrke den operative evna i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet,
- styrke investeringane i forsvarssektoren og særskilt arbeidet med hovudleveransen av nye kampfly,
- styrke forsvarssektoren si evne til å støtte det sivile samfunnet og bidra til samfunnstryggleik,
- styrke evna til å bidra til IKT-tryggleiken på tvers av samfunnssektorane,
- styrke veteranansatinga,
- starte realiseringa av målsettingane i kompetansereforma og førebu innføring av allmenn verneplikt, og
- slutføre omlegginga av Noreg sine militære bidrag i Afghanistan.

Samarbeid om samfunnstryggleik

Det har også i 2014 vore lagt stor vekt på å utvikle evna i forsvarssektoren til å støtte sivile styresmakter i arbeidet med samfunnstryggleik. Dette har i stor grad vore ei vidareføring av prosessen med å følge opp erfaringane frå handteringa av terrorhandlingane 22. juli 2011. Arbeidet har vore forankra mellom anna i Stortinget si behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) «Et forsvar for vår tid», Innst. 426 S (2012–2013) til Meld. St. 29 (2011–2012) «Samfunnssikkerhet» og Innst. 425 S (2012–2013) til Meld. St. 21 (2012–2013) «Terrorberedskap – Oppfølging av NOU 2012: 14». Desse dokumenta, saman med regjeringsplattforma, har lagt premissar og rammer for den vidare utviklinga av Forsvaret si støtte til samfunnstryggleiken.

Felles kontraterrørsenter med bemanning frå Politiets tryggingsteneste (PST) og Etterretningstenesta vart vidareutvikla i 2014, og dette

har ført til ei raskare og smidigare utveksling av informasjon mellom dei to tenestene på kontraterrorfeltet.

Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet samarbeidde om å effektivisere gjeldande prosedyrar ved politiets førespurnader om handhevingsbistand, jf. bistandsinstruksen. Ein forbetra mal for slike førespurnader vart tatt i bruk frå 1. oktober, etter å ha vore prøvd ut mellom anna under kontraterrorøvinga Gemini. Malen har vore brukt i fleire øvingar og reelle saker, og erfaringane er gode. Dei to departementa har i 2014 halde fram arbeidet med å lovfeste Forsvaret sin bistand til politiet.

Det vart gjennom året lagt vekt på målretta trenings- og øvingssamarbeid mellom Forsvaret og politiet, samt mellom Forsvaret og andre sivile styresmakter. Heimevernet og politidistrikta arbeidde med å følge opp krav til informasjonsutveksling og felles planlegging og øving, slik dette er pålagt i instruks om sikring og vern av objekt, fastsett i august 2012.

Helikopterberedskaper med fire Bell 412-helikopter på to timars beredskap, to på Rygge og to på Bardufoss, vart vidareført i 2014. Helikoptra på Rygge kan på førespurnad yte handhevingsbistand til politiet. Dette inneber at dei aktivt kan støtte politiet i skarpe oppdrag, i tillegg til transportstøtte. Helikoptra på Bardufoss kan på førespurnad yte alminneleg bistand til politiet, som inneber at dei kan støtte med transport til politiet i sikkert område.

Både Marinejegerkommandoen (MJK) og Forsvarets spesialkommando (FSK) har også i 2014 stått på nasjonal beredskap, slik at dei på førespurnad kan støtte politiet i løysinga av kontraterroroppgåver.

I nært samarbeid med helsemyndighetene etablerte Forsvaret i 2014 beredskap med eit C-130J transportfly for å kunne transportere ebolasmitta pasientar. Denne kapasiteten gav ein ekstra tryggleik for norsk personell som arbeidde med ebola-krisa i Afrika.

Justis- og beredskapsdepartementet, i samarbeid med Helse- og omsorgsdepartementet og Forsvarsdepartementet, sette ned ei arbeids-

gruppe for å utarbeide ein moglegheitsstudie for eit eller fleire øvings- og kompetansesenter for beredskapsaktørar. Studien gjaldt primært sivile aktørar, men Forsvaret deltok i arbeidsgruppa sidan den også skulle vurdere sivil-militære forhold.

Arbeidet med å utvikle ein nasjonal strategi for beredskap knytt til hendingar med kjemiske (C), biologiske (B), radioaktive (R) og nukleære midlar (N) (CBRN) heldt fram i 2014. Dette er eit samarbeid mellom etatar i justissektoren, helsesektoren og forsvarssektoren.

Samarbeidet i NATO

Arbeidet med den vidare utviklinga av alliansen vart i 2014 prega av førebuingane til toppmøtet i Wales, med krise i Ukraina og den økonomiske krise i mange medlemsland som eit viktig bakteppe. I 2014 vart det lagt vekt på å styrke alliansen si evne til avskrekking og kollektivt forsvar, inkludert styrkt evne til planlegging for krise og krig på eige territorium. Utvikling av moderne militære kapasitetar og styrkt partnerskap vart ein viktig del av dette. Arbeidet med å styrke det transatlantiske samhaldet vart intensivert, med fokus på byrdefordelinga mellom USA og Europa og behovet for eit meir effektivt europeisk forsvar.

På toppmøtet i Wales i 2014 vart det vedtatt ei rekke tiltak for å styrke alliansen si forsvarsevne og ei omstilling av NATO som bidrar til at alliansen tilpassar seg ein endra tryggingpolitisk situasjon i Europa og i nærrområda til alliansen. Omstillinga er viktig for å bevare truverdet og forsvarsevna til alliansen. Det viktigaste vedtaket frå toppmøtet var ein handlingsplan for auka beredskap og reaksjonsevne – den såkalla *Readiness Action Plan* (RAP). Handlingsplanen vektlegg styrking av den første hovudoppgåva til NATO, nemleg kollektivt forsvar.

Som ein del av handlingsplanen vart eit forsterka konsept for NATO sin hurtigreaksjonsstyrke, NATO *Response Force* (NRF), vedtatt. Det skal mellom anna utviklast ein ny hurtigreaksjonsstyrke som ein del av NRF. Styrken går under namnet *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF), som skal kunne rykke ut ved behov på svært kort varsel. Noreg tok, saman med Tyskland og Nederland, på seg å etablere ein pilot-hurtigreaksjonsstyrke i 2015 som ledd i utviklinga av NRF.

Toppmøtet vedtok vidareføring av såkalla *Assurance Measures*, som er roande tiltak overfor medlemslanda langs NATO sin austlege grense og avskrekking overfor Russland. Tiltaka inkluderer nærvær gjennom auka øving og trening i dei

austlege medlemslanda og rotasjon av deployerte land-, sjø- og luftstyrkar.

Vidare bekrefta toppmøtet det nære transatlantiske trygging- og forsvarssamarbeidet gjennom ei eiga transatlantisk erklæring, og at samarbeidet skal styrkast. Medlemslanda i NATO vart på toppmøtet samde om å snu den negative utviklinga i forsvarsbudsjetta. Vidare slutta medlemslanda seg til den langsiktige målsettinga om å bevege seg i retning av å bruke minimum 2 pst. av brutto nasjonalproduktet på forsvar innan ein tiårperiode og at minimum 20 pst. av forsvarsbudsjetta skal brukast på investeringar.

Eit viktig arbeid i 2014 var den vidare utviklinga av auka alliert trening og øving, mellom anna gjennom det såkalla *Connected Forces Initiative* og som del av handlingsplanen (RAP). Dette skal bidra til at alliansen kan ta vare på og vidareutvikle operativt samvirke mellom allierte og med partnarar. I tillegg skal det bidra til auka beredskap og reaksjonsevne, samt evne til hurtig forsterking av alle delar av alliansen.

I 2014 har medlemslanda i alliansen også lagt vekt på styrking av fleirnasjonalt samarbeid om nye kapasitetar og om å auke evna til operativt samvirke. Det såkalla *Framework Nations Concept* i NATO, og Storbritannia sitt initiativ for eit fleirnasjonalt operativt samarbeid i den såkalla *Joint Expeditionary Force*, er viktige i denne samanhengen.

Alliansen arbeidde vidare med å styrke kontakt og samarbeid med viktige partnarland og andre internasjonale organisasjonar som EU, FN og Den afrikanske unionen (AU).

Nordisk samarbeid

Noreg hadde i 2014 formannskapet i det nordiske forsvarssamarbeidet – *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFCO). Samarbeidsområde som vart vektlagt dette året var mellom anna ein styrkt dialog om tryggingpolitikk og beredskapsplanlegging, ei styrking av dei nordiske landa si evne til å bidra i internasjonale militære operasjonar, samt eit styrkt samarbeid om kapasitetsbygging og forsvarsretta tryggleikssektorreform. Eit styrkt samarbeid om offentleg-private partnerskap var eit prioritert område i 2014, der det vart lagt til rette for erfaringsutveksling mellom dei nordiske landa.

Det nordiske samarbeidet om militære kapabilitetar heldt fram. Samarbeidet har som føremål å styrke nasjonal kapasitet, samt å betre ressursutnyttinga og evna til samvirke mellom dei nordiske landa sine forsvar.

I 2014 vedtok dei nordiske forsvarsministrane å opprette ein styrkepakke med felles rådgjevarlag som vil kunne nyttast av NATO, EU og FN for kapasitetsbygging i forsvarssektoren. Estland, Latvia og Litauen slutta seg til initiativet som fekk namnet *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP). Ei rekke aktivitetar i det nordiske forsvarssamarbeidet er no opne for deltaking frå dei baltiske landa. Dette gjeld på område som kommunikasjon, cyberforsvar, trening og øving. Det nordisk-baltiske forsvarssamarbeidet vart såleis styrkt i 2014.

Det har i perioden vore nordisk samarbeid innanfor ei rekke internasjonale operasjonar og fleirnasjonale aktivitetar. Noreg, Danmark, Sverige og Finland har støtta FN med uttransportering av kjemiske stridsmiddel frå Syria. Landa har også deltatt i EU- og FN-operasjonar i Mali.

Støtte til AU heldt fram og er eit godt døme på verdien av det nordiske samarbeidet. Dei nordiske landa har gitt råd og finansiell støtte til opprettinga av den aust-afrikanske innsatsstyrken *East African Standby Force* (EASF), som har hovudsete i Kenya og omfattar fleire land i regionen. ESAF skal kunne handtere kriser på det afrikanske kontinentet. AU har erklært innsatsstyrken fullt operativ i 2015. Styrken skal kunne brukast for fredsoperasjonar i Afrika, og vil utgjere ein viktig reiskap for AU i deira målsetting om å fremme tryggleik i Afrika.

Samarbeid med Russland

Det bilaterale militære samarbeidet mellom Russland og Noreg har sidan den kalde krigen var over vore ein viktig del av den politiske målsettinga om å bidra til eit ope, føreseieleg og gjensidig tillitsfullt forhold mellom Noreg og Russland. På grunn av Russland sitt militære inngrep i Ukraina og den folkerettsstridige annekteringa av Krim, innstilte regjeringa alle planlagde bilaterale militære aktivitetar med Russland til utgangen av 2015. Det vart samstundes lagt til grunn at samvirket med Russland på område som er av essensiell betydning vert vidareført. Dette gjeld samvirket innanfor kystvakt, grensevakt, den opne linja mellom dei operative hovudkvarterta til Forsvaret og Nordflåten, samarbeid om søk og redning og vidareføring av mekanismene i *Incidents at Sea*-avtalen. Det vart lagt til grunn at å ta opp att det militære samvirket med Russland, vil vere avhengig av vidare russiske handlingar og det generelle forholdet mellom Russland og Vesten. Norsk posisjon her vil verte utforma i nær dialog med våre allierte.

Det operative samvirket innanfor dei områda som Noreg har ei eigeninteresse av å vidareføre

fungerer tilfredsstillande. Den norske forsvarsattacheen i Moskva har likevel, på same måten som forsvarsattacheane frå fleire allierte land, vorte pålagt restriksjonar for deltaking på arrangement i regi av det russiske forsvarsdepartementet. Frå norsk side har vi ikkje pålagt den russiske forsvarsattacheen tilsvarende restriksjonar.

Personellområdet

Reforma knytt til personell og kompetanse for forsvarssektoren var i 2014 eit høgt prioritert arbeid. Arbeidet med kompetansereforma er ei strategisk satsing som vil halde fram i fleire år. For betre å ivareta heile sektoren sitt framtidige kompetansebehov og realisere måla i kompetansemeldinga, vart det i 2014 utvikla ein HR-strategi for heile forsvarssektoren. Strategien set felles mål og retning for både det korte og det langsiktige arbeidet innanfor personell og kompetanse, og skal også legge til rette for meir einskaplege og hensiktsmessige styringsprosessar.

Det største prosjektet i reforma var utreieing av nye personal- og befalsordningar. Ein viser i denne samanheng til Prop. 111 S (2014–2015) «Ordingen for militært tilsatte og endringer i forsvarspersonelloven m.m. (militærordningen)».

Haldningar, etikk og leiing (HEL)

Etisk råd for forsvarssektoren vart omorganisert i 2014 og sekretærstillinga vart styrkt. Mellom anna publiserte rådet artikkelar om openheit, dekarasjionspolitikk og ubemannar luftfarty.

Senter for integritet i forsvarssektoren (SIFS) vart oppretta av Forsvarsdepartementet i 2012 og vart operativt frå 2013. Målet med senteret er å fremme integritet og godt styresett i forsvarssektoren i Noreg og NATO. SIFS samarbeider med norsk forsvarssektor om å bygge kompetanse og auke bevisstheit rundt integritet og anti-korrupsjon. Senteret har også ei sentral rolle i NATO sitt integritetsprogram *Building Integrity*, og i 2013 vart senteret peika ut som kompetansesenteret i NATO for fagdisiplinen integritetsbygging. I 2014 gjennomførte senteret sin første internasjonale konferanse på vegner av NATO. I tillegg vart det gjennomført eit internasjonalt integritetsbyggingskurs, der utarbeiding av integritetsplanar i forsvarssektoren var tema.

Kvinner, fred og tryggleik

I 2014 vart det sett i gang eit arbeid for å lage ein ny handlingsplan for kvinner, fred og tryggleik, for

lansering i 2015. Planen er eigd av dei fire departementa Utanriksdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet. Handlingsplanen er delt inn i fire hovudområde med konkrete mål og tiltak for nasjonal oppfølging av resolusjon 1325 frå Tryggingrådet i FN, og Forsvarsdepartementet har eigarskap til fleire av tiltaka i planen, hovudsakleg innanfor området internasjonale operasjonar. Forsvaret har i fleire år arbeidd med å implementere aktivitetar som inkluderer eit kjønnsperspektiv i planlegging, gjennomføring og evaluering av operasjonar, og handlingsplanen fører vidare og styrker Forsvaret sin innsats.

Vernepliktsutvalet

Utgreiingsutvalet for modernisering og utvikling av vernepliktsordninga går gjennom dei fagmilitære, forsvarspolitiske og samfunnsmessige aspekta ved verneplikta, og vil gi tilråding om ei framtidig innretning for den allmenne verneplikta.

Arbeidet med ny langtidsplan for forsvarssektoren

Arbeidet med ein ny langtidsplan for forsvarssektoren vart sett i gang i 2014. Regjeringa tar sikte på å fremme ein langtidsproposisjon for Stortinget våren 2016. Planen vil bygge på det kontinuerlege utviklingsarbeidet i departementet og dessutan ei rekke analysar og utgreiingar som regjeringa initierte i 2014. For å belyse status internt i forsvarssektoren, og endringsbehov i høve til omverda generelt og den tryggingpolitiske utviklinga spesielt, vart det gjennomført ein strategisk grunnlagsanalyse. Etterretningstenesta, Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) og Nasjonalt tryggingorgan (NSM) var viktige bidragsytarar i dette arbeidet, som viser at det i Forsvaret er ein ubalanse mellom tilgangen på ressursar og storleiken på og ambisjonsnivået for strukturen. På toppen av dette er det behov for å styrke Forsvaret i lys av den endra tryggingpolitiske situasjonen. Regjeringa har gitt forsvarssjefen i oppdrag å fremme eit fagmilitært råd til korleis Forsvaret skal kunne møte desse utfordringane. Rådet vil verte offentleggjort 1. oktober 2015.

Parallelt bad regjeringa om eit tryggleiksfagleg råd frå NSM. Oppdraget vart utforma i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet. Rådet skal mellom anna omfatte ei vurdering av trendar innanfor personell-, informasjons- og objektryggleik, samt ei vurdering av korleis utviklinga innanfor desse områda påverkar forsvarssektoren og sivil sektor. Som del av rådet

skal NSM gi tilråding om tiltak for å sikre tilfredsstillande førebyggjande tryggleik, inkludert tiltak for tilstrekkeleg beredskap på tryggingområdet. NSM skal også gi ei tilråding om utviklinga av eige ansvarsområde og organisasjon i den kommande langtidsplanperioden.

Ei uavhengig gruppe beståande av ekspertar innanfor forsvars- og tryggingpolitikk vart i desember 2014 gitt i oppdrag å greie ut Forsvaret sine føresetnader for å kunne løyse dei mest krevjande oppgåvene sine knytt til tryggingpolitisk krise og krig.

Det er viktig for regjeringa at forsvarssektoren sørger for ei mest mogleg effektiv utnytting av ressursane. For å gi fornya energi til arbeidet med effektivisering i sektoren, initierte regjeringa i 2014 eit prosjekt støtta av McKinsey & Company Inc. for å identifisere, kvantifisere og skildre potensialet for ytterlegare modernisering og effektivisering av utvalde funksjonar i sektoren. Som ein del av arbeidet vart forsvarssektoren samanlikna med same sektor i utvalde nasjonar og med andre relevante aktørar med likearta forvaltningsverksemd.

3.2 Økonomiske rammer

Stortinget vedtok ei utgiftsramme for forsvarsbudsjettet for 2014 på 43 029,1 mill. kroner. Endringar gjennom året gjorde at budsjettet vart auka til 44 373,6 mill. kroner, det vil seie ein auke på 1 344,5 mill. kroner.

I denne auken låg mellom anna ei tilleggsøyving på 200 mill. kroner til gjennomføring av utviklingsløpet for *Joint Strike Missile* trinn 3. Vidare vart det i revidert nasjonalbudsjett 2014 mellom anna løyvd 106,0 mill. kroner til den særskilte kompensasjonsordninga for veteranar med psykiske belastningsskader som følge av deltaking i internasjonale operasjonar, 84,0 mill. kroner til operasjon *Removal of Chemical Agents in Syria* (RECSYR) og 23 mill. kroner til operasjon *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS). For handtering av terrortrusselen mot Noreg og skogbrannar vart det løyvd 8,7 mill. kroner. I tillegg til dette kom lønns- og soldatkompensasjon på 403,6 mill. kroner og auka inntekter på 391,7 mill. kroner.

Endringar i løyvinga er vist i detalj i tabell 3.1 Endringar i løyvinga 2014.

Utover desse endringane hadde forsvarssektoren til disposisjon overførte midlar frå 2013 på til saman 3 823,3 mill. kroner.

Tabell 3.1 Endringar i løyvinga 2014

+/-	Innstilling	Proposisjon	(i 1 000 kr)
+	Innst. 260 S (2013–2014)	Prop. 93 S (2013–2014) «Tilleggsbevilgninger og omprioriteringar i statsbudsjettet 2014»	391 345
+	Innst. 307 S (2013–2014)	Prop. 117 S (2013–2014) Endringar i «Regulativ for tillegg mv. til utskrivne vernepliktige mannskap» (soldatproposisjonen)	10 719
+	Innst. 278 S (2013–2014)	Prop. 98 S (2013–2014) Endringar i «Gjennomføring av Joint Strike Missile utvikling trinn 3»	200 000
+	Innst. 79 S (2013–2014)	Prop. 7 S (2013–2014) Endringar i «Håndtering av terrortrusselen mot Norge sommeren 2014 og skogbrannhelikopter»	8 740
+	Innst. 296 S (2013–2014)	Prop. 116 S (2013–2014) «Lønnsregulering for arbeidstakere i det statlige tariffområdet 2014 mv.»	392 914
+	Innst. 93 S (2014–2015)	Prop. 22 S (2014–2015) «Endringar i statsbudsjettet 2014 under Forsvarsdepartementet»	340 823
=	Rammeauke		1 344 541

3.3 Måloppnåing i Forsvaret

3.3.1 Leveransar

Forsvaret si evne til å utgjere ein krigsførebyggjande terskel er ein av hovudprioritetane i Prop.73 S (2011–2012). Etter ein periode der fokus på operasjonar i utlandet og daglege nasjonale operasjonar har hatt noko høgare prioritet framfor arbeid med beredskap for krise og krig, har den internasjonale utviklinga i 2014 medført behov for å fokusere på Forsvaret si evne til å løyse dei mest krevjande oppgåvene for tryggingsspolitiske kriser og krig.

Forsvaret sitt rasjonale er todelt. Først og fremst skal Forsvaret bidra til fred og stabilitet gjennom å utgjere ein krigsførebyggjande terskel, men om naudsynt må Forsvaret kunne bruke makt for å oppretthalde dei tryggingsspolitiske målsettingane våre. NATO er grunnpilaren i Noreg sin tryggleik, og ein må sjå forsvaret av landet i eit allianseperspektiv. Likevel er det eit stort ansvar som ligg på nasjonale ressursar, og vurderingar av operativ evne dei seinare åra har vist at Forsvaret si reaksjonsevne, evne til samtidig styrkeoppbygging og evne til å halde ut over tid er for dårleg. Desse utfordringane har bygd seg opp over mange år, og fleire tiltak er no sette i gang for å betre situasjonen.

Forsvarssjefen har levert ein grundig årsrapport for 2014, som inneheld vurderingar av leve-

ransane til Forsvaret. Forsvaret gir stadig meir open informasjon. Regjeringa ønsker, og har og bidrege til å teikne, eit ærleg bilde av utfordringane. Den gjensidige tilliten mellom Forsvaret og befolkninga vert styrkt med openheit, også om forhold som kan vere negative. Forsvarsviljen er sterk i Noreg, og tillit og respekt heng nøye saman med openheit.

Eit gjennomgåande trekk i 2014 har vore at Forsvaret har brukt styrkane sine til å løyse dei daglege oppgåvene på ein god måte. For å løyse desse oppgåvene har Forsvaret styrkar som anten er ståande eller har kort klartid. Forsvaret har i 2014 hatt fokus på å redusere klartida for dei einingane som ikkje til dagleg løyser operative oppgåver. For dei mest krevjande oppgåvene er Forsvaret basert på styrkeoppbygging. Det betyr at ei rekke oppgåver må gjerast i den klartida som er sett til den einskilde eininga, til dømes utdanning, trening, vedlikehald og innkalling av mannskap. Med bakgrunn i det tryggingsspolitiske bildet har året 2014 vist at strukturen ikkje er robust nok til å støtte daglege operasjonar samtidig med styrkeoppbygging av heile strukturen. For å vere i stand til å gjennomføre krevjande militær aktivitet er ein avhengig av planverk. Forsvaret og Forsvarsdepartementet har i 2014 komne langt i arbeidet med nasjonalt planverk både for styrkeoppbygging og nasjonale forsvarsoperasjonar som er avstemt med planverket til NATO.

Tabell 3.2 Utvikling av operativ evne 2013–2014

Forsvaret sine oppgaver i Prop. 73 S (2011–2012)	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2013	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2014
Utgjere ein krigsførebyggande terskel med basis i NATO medlemskap	Mindre god	Mindre god
Forsvare Noreg og allierte mot alvorlege truslar, anslag og angrep innanfor ramma av NATO sitt kollektive forsvar	Mindre god	Mindre god
Hindre og handtere episodar og tryggingspolitiske kriser med nasjonale ressursar, inkludert legge til rette for alliert engasjement om naudsynt	Mindre god i det øvre krisespekteret, Mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, Mykje god i det lågare krisespekteret
Sikre eit nasjonalt avgjerdsgrunnlag gjennom tidsmessig overvaking og etterretning	Mykje god	God
Hevde norsk suverenitet og suverene rettar	Mykje god	God
Utøve myndigheit på avgrensa område	Mykje god	God
Delta i fleirnasjonal krisehandtering, inkludert fredsstøttande operasjonar	Mykje god	Mykje god
Bidra til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og tryggingspolitiske området	Mykje god	God
Bidra til å vareta samfunnstryggleiken og andre sentrale samfunnsoppgaver	Mykje god	Mykje god

Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne i 2014 er i samsvar med forsvarssjefens vurdering. Generelt er Forsvaret si evne til å løse oppgaver i den lågare delen av krisespekteret «mykje god» til «god». I krig og den høgare delen av krisespekteret er evna «mindre god». Forsvarsdepartementet la vekt på at vurderinga av operativ evne for 2014 skulle vere så nøktern og realistisk som mogleg, og auka merksemd om beredskaps-spørsmål og operative forhold generelt har også gitt betre innsikt i svakheitene. Desse forholda vart reflekterte i tabellen.

Operasjonar og dagleg verksemd nasjonalt

Forsvaret leverer godt innanfor etterretningstene og internasjonale operasjonar. Daglege operasjonar, inkludert støtte til det sivile samfunnet, vart godt utførde. Aldrande materiell utfordrar likevel evna til å gjennomføre leveransane. Til dømes har sprekkdanningar ført til mellombels redusert tilgang på F-16 til operativ verksemd og trening/øving. Dei delane av Forsvaret som kontinuerleg vart brukte i operasjonar og operativ

verksemd heime og ute, er i sum særst godt kvalifisert og leverer godt.

Forsvaret skal sikre eit godt grunnlag for nasjonale politiske og militære avgjerder. Difor vart norsk territorium og norske jurisdiksjonsområde overvaka kontinuerleg, og med prioritet til nordområda. Forsvaret samarbeider også med andre statlege etatar, noko som medverkar til betre situasjonsoversikt og ein meir kosteffektiv bruk av ressursane. Evna til overvaking av norske land-, sjø- og luftområde vart vurdert som god.

Det er utfordrande å kombinere dei pågåande og gode leveransane med vedlikehaldet av eit robust forsvar og ei vedvarande evne til å gjennomføre operasjonar i krise og krig. Spesielt har kombinasjonen vore utfordrande for støttestrukturen til Forsvaret. Det vil for desse einingane vere krevjande å støtte styrkeoppbygging samstundes med pågåande operasjonar.

Personellet til Forsvaret er svært kompetent, men personellsituasjonen er i nokre einingar prega av for låg bemanning av personell med kritisk kompetanse. Utfordringane er aller mest syn-

lege i personellgrupper med ansvar for å stille fly og farty klare for trening og operasjonar.

Noreg har eit godt forsvar med høg kvalitet som i lengre tid har prioritert styrkar med kort reaksjonstid og dei daglege nasjonale og internasjonale operasjonane. Dette har gått utover evna til vedvarande operasjonar i krise og krig.

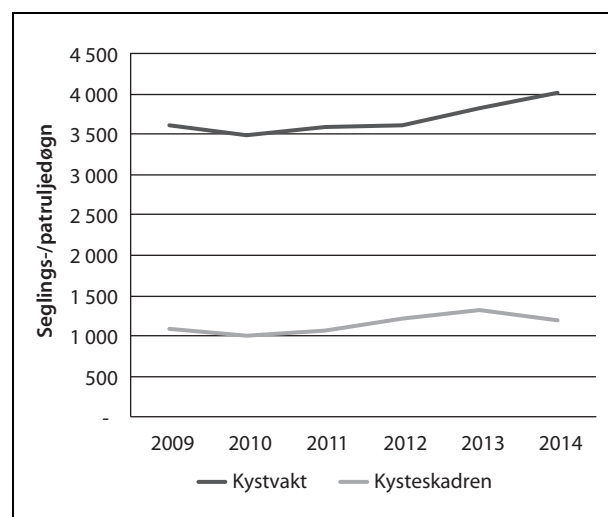
Hæren vart styrkt gjennom ei ekstraordinær auka løyving på 55 mill. kroner i Revidert nasjonalbudsjett for 2014. Pengane er frigjorde midlar i samband med nedtrappinga i Afghanistan, og vart omdisponerte tidligare enn planlagt for å vidareutvikle Hæren og auke den operative evna i tråd med langtidsplanen for forsvarssektoren. Hæren løyser sine oppdrag på land, sikrar verdiar og beskyttar folk i Noreg og i internasjonale konfliktområde. Brigade Nord er kjernen i Hæren, og under *Cold Response* 2014 øvde brigaden samla, og saman med utanlandske styrkar. I 2014 deltok også brigaden med styrkar på fleire internasjonale øvingar, mellom anna med 2. bataljon og Telemark bataljon i Latvia. Brigaden har vidare gitt høgare prioritet til beredskap og reaksjonsevne, og har til dømes halvert klartidene i høve til året før og gjennomført alarmøvingar for første gang på lenge. Sjølv om brigaden har betra beredskapen vil det framleis vere behov for ytterlegare skjerping av beredskapen framover. Telemark bataljon med støtteeininger brukte store delar av 2014 på å trene seg opp til beredskap for NATO *Response Force*, medan Panserbataljonen trente seg opp til beredskap for *Nordic Battle Group*. I 2014 vart 2. bataljon i tillegg ferdig omstilt som lett infanteribataljon og Panserbataljonen auka delen av verva personell. Grensevakt og Kongevakt vart utført på ein særskild måte. Begge einingane er gode døme på korleis Forsvaret kan samarbeide med politiet. Hæren har i tillegg til dei operative einingane, fleire støtteeininger som yter gode og avgjerande bidrag.

Sjøforsvaret har dagleg arbeid med å hevde norsk suverenitet og suverene rettar og å vareta myndighetsutøving. Sentrale oppgåver har vore kontroll med ressursane i havet, kontroll med miljøet, støtte til andre statlege instansar og førebyggjande aktivitetar. Synleg nærvær i nordområda har vore prioritert, og aktiviteten er samla sett

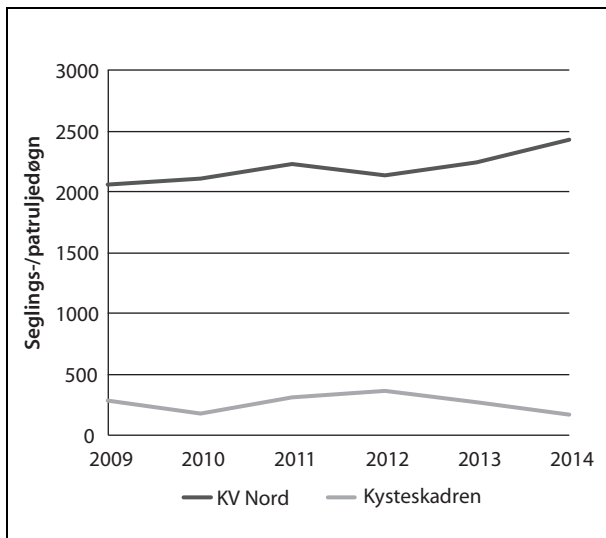
vurdert som god. Sjøforsvaret har deltatt i internasjonale operasjonar med farty og spesialistar. Norske marineoffiserar har mellom anna vore utplasserte i NATO *Shipping Center* i Northwood i England, og inngått i samarbeidet *Combined Maritime Forces* Bahrain.

Kysteskadren har i 2014 levert maritime styrkebidrag og følgt opp internasjonale forpliktingar. Noreg har samstundes hatt kommandoen over to av NATO sine ståande maritime styrkar, samt deltatt med fregatten KNM Helge Ingstad og spesialistar i operasjonen *Removal of Chemical Agents from Syria* (RECSYR). Noreg deltok for første gang på marineøvinga *Rim of the Pacific* i Stillehavet med fregatten KNM Fridtjof Nansen som mellom anna skaut eit NSM-missil mot eit amerikansk målfarty.

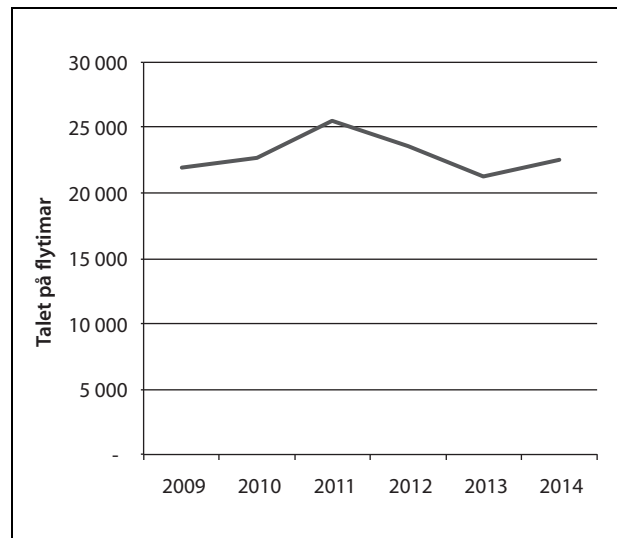
Kystvakta har hatt eit høgare aktivitetsnivå i 2014 enn i 2013. Grunnberøringa til KV Andenes og deltaking i operasjonen RECSYR har ført til noko mindre patruljering i nasjonalt farvatn enn planlagt. I revidert nasjonalbudsjett for 2014 vart det løyvd pengar til utbetring av KV Andenes. Lynx-helikoptra har på grunn av den høge alderen og tekniske standarden vore mindre tilgjengelege for Kystvakta enn ønska. Det siste Lynx-helikopteret vart fasa ut i desember 2014, og vil verte erstatta med dei nye NH90-helikoptra. Desse helikoptra er som kjent sterkt forsinka.

Figur 3.1 Utvikling i Sjøforsvaret si segling

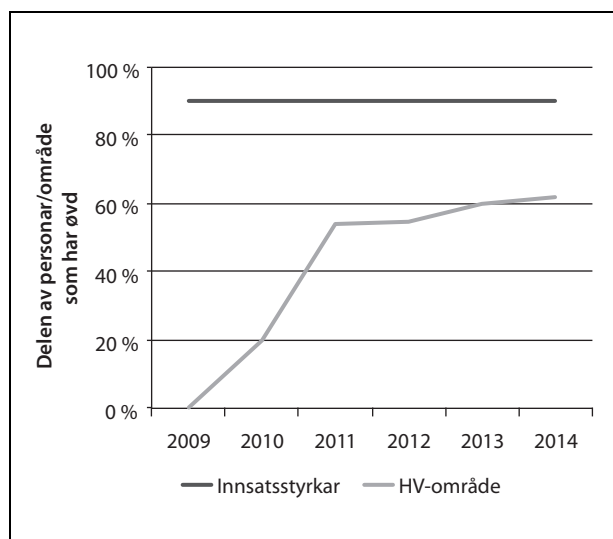
Figur 3.2 Utvikling i Sjøforsvaret sin aktivitet i Nord-Noreg

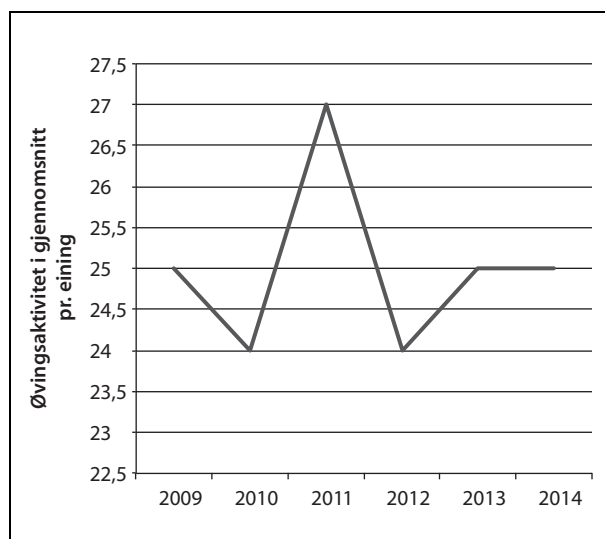
Figur 3.3 Utvikling i Luftforsvaret sin aktivitet

Luftforsvaret løyer sin del av Forsvaret sine oppgaver ved å ha F-16 kampfly og luftverneiningar på beredskap, gjennomføre kontinuerleg luftromskontroll og operasjonar med transportfly og maritime patruljefly. Luftforsvaret har i 2014 hatt ei redusert evne til å støtte kystvaktfartya med Lynx-helikopter, og i desember vart flyging med Lynx avslutta på grunn av oppnådd teknisk levealder. Innfasing av dei nye maritime helikopter vil auke evna til å støtte Kystvakta og Luftforsvaret. Ved utgangen av 2014 har Forsvaret tatt imot totalt fem NH90 helikoptre i ein mellombels konfigurasjon (*Initial Operational Capacity*). I 2014 vart det oppdaga sprekker i primærstrukturen til F-16 kampflya, og dette gav lågare tilgjengelegheit på flymaskinar. Trass i dette har Luftforsvaret i 2014 flogge om lag 700 timar meir med kampfly enn i 2013. Forsvaret sin beredskap med transporthelikopter, som på førespurnad kan støtte politiet, vart oppretthalden både på Rygge og Bardufoss. Desse har i 2014 ytt støtte til politiet med 19 oppdrag. I tillegg har eininga på Bardufoss flogge 13 søk- og redningsoppdrag og åtte ambulanseoppdrag.

Heimevernet løyer oppdrag over heile landet, ved hjelp av inntil 42 000 soldatar i områdestrukturen og om lag 3 000 soldatar i innsatsstyrkane. Områdestrukturen trente 62 pst. av mannskapa sine, medan innsatsstyrkane trente alle mannskapa sine i 15 dagar eller meir. Talet på tenestegjørande dagar vart auka med 14 pst. frå 2013 til 2014. Heimevernet har til saman støtta politiet i fem leiteaksjonar, ved fire større brannar og ved ein flaum. I tillegg hadde Heimevernet ansvaret for vakthald under NATO-øvinga *Noble Ledger*, og gjennomførde ein fire veker lang støtteperiode til det amerikanske marinekorpset sitt program for førehandslagring i Trøndelag. Heimevernet vart styrkt gjennom ei auka løyving på 45 mill. kroner i Revidert nasjonalbudsjett for 2014. Pengane er frigjorde midlar i samband med nedtrappinga i Afghanistan, og vart omdisponerte tidligare enn planlagt for å vidareutvikle Heimevernet og auke den operative evna i tråd med langtidsplan for forsvarssektoren. I tillegg fekk Heimevernet ein varig auke på 7 mill. kroner for trening av fem innsatstropper inntil 30 dagar årleg for å auke den operative evna.

Figur 3.4 Utvikling i Heimevernet si trening

Figur 3.5 Utvikling i Hæren sin øving

Øving og alliert trening

Det har i 2014 vore stor øvingsaktivitet for både Forsvarets operative hovedkvarter og for land-, luft- og sjøstyrkane. Nivået av utanlandske besøk for trening og øving på norsk territorium var høgt og stabilt. Øvingsverksemda tok utgangspunkt i den operative statusen for styrkane våre og oppdraga dei skal løyse. Styrkar som stod på beredskap for oppdukkande episodar og kriser, samt styrkebidrag til operasjonar i utlandet, fekk høgste prioritet. Samstundes var det naudsynt med trening og øving av kommandostrukturen, med fokus på evne til å planlegge og leie operasjonar. Den nasjonale evna til krisehandtering og hevding av suverenitet vart øvde, og det var ei styrking av øvings samarbeidet med sivile instansar og styresmakter, særleg med politiet. Trenings- og øvingsaktiviteten vart i stort gjennomført i samsvar med planen for verksemda gjennom året.

Øvingsaktiviteten til Hæren har variert noko sidan 2009. Hovudøvinga i 2014 var den fleirnasjonale vinterøvinga *Cold Response* i Nord-Noreg. Målet med øvinga var å trene land-, sjø- og luftmilitære styrkar frå fleire nasjonar samstundes under utfordrande vinterforhold. Totalt deltok i overkant av 16 000 soldatar frå 15 land i den vellukka øvinga. I tillegg deltok militære kapasitetar frå NATO.

For å øve hovudkvarteret og kommandostrukturen vart det gjennomført ein serie med øvingar, mellom anna øvinga Gram. Hensikta var her å øve beredskap og planverk. Øvingane vart alle gjennomførte med gode resultat. I tillegg vart det gjort tiltak for at forsvarsgreinene skulle få eit fellesoperativt utbytte under gjennomføring av deira feltmessige øvings- og treningsaktivitetar. I hovudsak gjekk det ut på at der grenvise øvingar hadde dels same målsettingar så skulle ein søke å øve saman. Øvingane vart såleis arena for fellesoperativ aktivitet (Fellesoperativ arena – FOA). Forsvaret hadde fire periodar i 2014 der forsvarsgreinene skulle søke å få eit fellesoperativt utbytte av dei taktiske øvingane sine. Somme stunder vart også utanlandske styrkar inviterte til å delta. Mellom anna vart Hærens brigadeøvingar samordna med store sjøforsvars-, luftforsvars- og spesialstyrkeøvingar. Denne tilnærminga medfører styrkt fellesoperativt utbytte og samvirke mellom kapasitetane i den enkelte forsvarsgreina og mellom norske og utanlandske styrkar. FOA i september bestod i hovudsak av den store NATO-feltøvinga *Noble Ledger* i Sør-Noreg, med om lag 3 500 personell, derav 1 000 norske. Dette var ei øving for å sertifisere landstyrken til NATO sin utrykkingsstyrke før den gjekk på beredskap i 2015.

Den mest omfattande samvirkeøvinga mellom politiet og Forsvaret i 2014 var kontraterrorøvinga Gemini, som vart gjennomført i Rogaland politidistrikt i mai. Her øvde politiet og Forsvaret i tråd med bistandsinstruksen. Øvinga gav eit særst godt utbytte for deltakarar frå taktisk til strategisk nivå. Heimevernet gjennomførte i samsvar med planen ei rekkje øvingar på regionalt og lokalt nivå med politiet og sivile styresmakter, slik som øvingane Djerv (Telemark og Buskerud), Nordland (Nordland/Helgeland) og Njord (Nordland/Lofoten-Vesterålen).

Cyberforsvar (forsvar i det digitale rommet)

Cyberforsvaret har i 2014 ført vidare satsinga på å implementere eit nettverksbasert forsvar. Det er lagt spesiell vekt på å auke kapasiteten og redusere driftskostnadene knytte til Forsvaret sin kommunikasjonsinfrastruktur. Etterretningstene- sta har vidareført arbeidet sitt relatert til forsvar i det digitale rommet

Forsvarsdepartementet har fastsett retningslinjer for informasjonstryggleik og cyberoperasjonar i forsvarssektoren («FDs cyberretningslinjer») med verknad frå 1. mars 2014. Retningslinjene skal bidra til naudsynt handlefridom i cyberdomenet, og å unngå eller redusere konsekvensane av alvorlege cyberangrep retta mot sektoren sine system. Retningslinjene skal vidare legge til rette for betre koordinering i sektoren. Dette vert gjort gjennom at retningslinjene definerer forsvarssektoren sitt arbeid med informasjonstryggleik i cyberdomenet og cyberoperasjonar, fastset overordna mål og ambisjonsnivå, samt fastset ansvar, oppgåver og myndigheit for verksemdene i sektoren.

Revisjon av forsvars- og beredskapsplanverk

Det er viktig for Forsvaret si evne til å vareta oppgåvene ved krise og krig at relevante forsvars- og beredskapsplanar er etablerte og oppdaterte. Derfor har det dei seinare åra vore fokusert på å gå gjennom og oppdatere hovudelementa i det operative planverket knytt til forsvar av norsk territorium, og beredskapsplanane for dei enkelte einingane i Forsvaret. Dette er eit omfattande arbeid som er nærare omtalt i Prop. 73 S (2011–2012). Arbeidet har hatt prioritet i 2014. Vidare har Forsvaret bidratt til å utvikle NATO sine reviderte forsvarsplanar for våre område.

Ved utgangen av 2014 har Forsvaret komme langt på veg med eit oppdatert nasjonalt planverk. Med planverket på plass vil Forsvaret vere mykje

betre rusta til å kunne tilpasse bruken av norske styrkar etter den aktuelle tryggingsspolitiske situasjonen. Arbeidet har samstundes avdekt at betydelege utfordringar knytt til beredskap og operative behov har bygt seg opp over tid.

Forsvaret si støtte til samfunnstryggleik

Også i 2014 tok Forsvaret aktivt del i å støtte samfunnstryggleiken. Forsvaret har ytt viktig støtte til politiet og andre delar av samfunnet gjennom mellom anna Kystvakta, Heimevernet, søke- og redningstenesta og innanfor eksplosivrydding. Slik støtte har vore gjennomført med kapasitetar og kompetanse som er etablerte for å løyse primæroppgåvene til Forsvaret. Forsvaret har også deltatt i fleire sivil-militære samordningsfora, som mellom anna Sentralt totalforsvarsforum og fylkesberedskapsråda. Forsvaret si evne til å bidra til samfunnstryggleik har samla sett vore svært god i 2014.

Vern mot kjemiske-, biologiske-, radiologiske- og nukleære middel (CBRN-vern)

Forsvaret heldt fram arbeidet med å vidareutvikle kapasitetane for å verne personell og materiell mot verknader av CBRN-middel. Det vart særleg arbeidd med å styrke desse kapasitetane i samsvar med målsettingane i langtidspanen for forsvarssektoren og Forsvaret sine planar for å styrke CBRN-vernet. Det er framleis manglar på ei rad område innanfor CBRN-vern. Desse utfordringane er i hovudsak innanfor utdanning, organisering og til ein viss grad også knytte til manglar på moderne materiell. CBRN-vernet skal styrkast primært for å dekke etaten sine egne militære behov, men dette vil også styrke evna til å støtte sivile styresmakter. Arbeidet med modernisering og materiellinnkjøp vart vidareført gjennom året. Forsvaret støtta det internasjonale oppdraget med å frakte ut og destruere kjemiske stridsmiddel frå Syria gjennom å stille fregatten KNM Helge Ingstad som eskortefarty for eit sivilt lastefarty. Ekspertise på CBRN-vern frå Sjøforsvaret og Forsvarets forskingsinstitutt var ein del av det norske bidraget.

Norske styrkar i utlandet

2014 markerte avslutninga av ISAF-operasjonen som Noreg hadde deltatt i sidan 2002. Den 1. januar 2015 vart ISAF erstatta av operasjon *Resolute Support Mission* (RSM). RSM inneber ein vidareføring av rådgjevingsverksemd overfor afg-

hanske tryggingstyrkar. I løpet av seinsommaren 2014 vart Camp Nidaros-leiren i Mazar-e-Sharif avvikla saman med politirådgevingseininga, *Police Advisory Team*. Nedlegginga av leiren i nord var ei planlagt nedtrapping for å konsentrere det norske bidraget til Kabul. Noreg har hatt personell til drift av Kabul internasjonale flyplass og ISAF-hovudkvarteret. Personell i spesialstyrken – *Special Operations Advisory Team* – har vidareført arbeidet med å trene og utdanne den afghanske spesialpolitieininga *Crisis Response Unit* i Kabul samt hatt eit bidrag i den britisk-leia *Special Operations Advisory Group* til støtte for den afghanske *General Command of Police Special Units*. Noreg har også stilt med personell til den nyoppretta afghanske krigsskolen i Qargha utanfor Kabul.

Forsvaret har også hatt militært personell i *Kosovo Force* (KFOR) i Kosovo, *NATO Headquarters in Bosnia* (NATO HQ Bosnia) i Bosnia, *Combined Maritime Forces* i Bahrain og *NATO Shipping Centre* i Northwood i England. Dessutan deltok Noreg i fire FN-leia operasjonar. Det er *United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA) i Mali, *United Nations Mission in South Sudan* (UNMISS) i Sør-Sudan, *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) i Midtausten, og *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus* (UNFICYP) på Kypros. I UNFICYP har Noreg bemanna stillinga som styrkesjef, med den første kvinnelege styrkesjefen i ein FN-operasjon. Noreg deltok også i *Multinational Force and Observers* (MFO) i Sinai.

Som svar på ein førespurnad frå mellom anna FN stilte Noreg opp i kampen mot ebola. Forsvaret stilte eit C-130J transportfly til støtte for den britiske innsatsen i Sierra Leone i tre månader frå midten av november 2014 til medio februar 2015. Det vart gjennomført til saman 24 flygingar med utstyr og materiell frå Storbritannia til Sierra Leone. I tillegg stilte Forsvaret eit C-130J transportfly på 24 timars beredskap for å kunne frakte ebola-smitta norske personar heim.

NATO sine ståande reaksjonsstyrkar

Fregatten KNM Thor Heyerdahl var flaggskip og dermed styrkesjef for NATO sin ståande maritime styrke. Styrken opererte i Nord-Europa og deretter i Middelhavet, under operasjon *Active Endeavour* fram til slutten av mai. Samstundes har dette vore del av det norske bidraget til *NATO Response Force* (NRF). Sjøforsvaret deltok også i perioden april til mai med KNM Valkyrien og KNM Otra i NATO sin ståande mineryddarstyrke.

KNM Valkyrien fekk oppdraget som kommandofarty med norsk styrkesjef. Fartyet opererte i Austersjøen. I perioden august til november deltok KNM Karmøy som del av NATO sin ståande maritime styrke i det nordeuropeiske området. Dette har samstundes vore del av det norske bidraget til NRF. Noreg hadde også eit sivilt farty på beredskapskontrakt for strategisk sjøtransport (*Roll on-Roll off-skip*) heile året.

Strategisk sjø- og lufttransport

Noreg deltok i 2014 i den vidare utviklinga av dei fleirnasjonale kapasitetane innanfor strategisk sjø- og lufttransport. Desse kapasitetane vart nytta gjennom ei rekke samarbeidsordningar som ved behov sikrar deltakarlanda tilgang på skip og fly for transport av tung last over stor avstand.

Kjønnsperspektiv i operasjonar

Forsvaret har halde fram arbeidet med å integrere resolusjon 1325 frå Tryggingrådet i FN om kvinner, fred og tryggleik i verksemda. Dette vert gjort i Forsvaret si befals- og offisersutdanning, i oppdragsspesifikk utdanning for styrkebidrag og i planlegging og gjennomføring av operasjonar.

Det er viktig at kjønnsperspektivet er inkludert i operasjonsspesifikk utdanning og trening. For å integrere eit kjønnsperspektiv i den operative søyla av Forsvaret er det avgjerande at personell ved Forsvarets operative hovudkvarter, Forsvarsstaben og greinstabane har personell med eit særskild ansvar for å vareta kjønnsperspektivet.

Noreg har i 2014 hatt ein offiser ved det nordiske gendersenteret i Sverige, som er NATO sitt *Department Head* på utdanning og trening av personell i kjønnsperspektiv i operasjonar. I Afghanistan illustrerer den afghanske spesialpolitieininga i Kabul, der kvinneleg politi gjer teneste, at eit kjønnsperspektiv kan ha ein operativ effekt i operasjonar. Det er framleis naudsynt å auke kompetansen på området i Forsvaret, og særskilt på integrering av eit kjønnsperspektiv i øving, trening og operasjonar.

Forsvarsretta tryggleikssektorreform

Forsvarsretta tryggleikssektorreform (FSSR) var i 2014 ein viktig del av den internasjonale verksemda til Forsvarsdepartementet og Forsvaret. FSSR omfattar ulike tiltak for å fremme demokratisk kontroll med dei væpna styrkane i samarbeidsland og å betre evna deira til å gjere legitime oppgåver, inkludert å trygge eige territorium og å

ta del i fleirnasjonale fredsoperasjonar. Innsatsen er retta mot land på Vest-Balkan, i Sør-Kaukasus og i Aust-Afrika. Noreg vart samd med dei andre nordiske og baltiske landa om å lage eit eige samarbeid for slik verksemd, kalla *Nordic-Baltic Assistance Package* (NBAP). Noreg er dessutan ein av leiarnasjonane for NATO sitt *Building Integrity*-program.

Noreg samarbeidde med landa på Vest-Balkan om å integrere landa betre i euro-atlantiske tryggingssordningar. Dette vart gjort gjennom støtte til prosjekt som skal fremme samarbeid mellom landa i området, og mellom dei og internasjonale organisasjonar som NATO og FN. Noreg støtta opprettinga av ein militær medisinsk innsatsstyrke med deltaking frå fleire av landa. Den kan brukast til dømes ved katastrofar i medlemslanda og i FN-leia fredsoperasjonar.

I Sør-Kaukasus vart det samarbeidd med Georgia om fleire prosjekt knytt til personellbehandling og militær trening og øving. Det same gjorde Noreg i Ukraina. Samarbeidet med Ukraina heldt fram også etter den russiske intervensjonen våren 2014, og Noreg samordnar innsatsen nøye med NATO og nære allierte nasjonar.

Saman med dei andre nordiske og baltiske landa inngjekk Noreg hausten 2014 eit samarbeid for å betre evna vår til å støtte NATO, EU og FN med kapasitetsbyggingsprogram som hurtig kan pluggast inn i større program eller operasjonar som tar sikte på å fremme fred og stabilitet i konfliktråka statar.

Noreg har lenge deltatt aktivt i NATO sitt integritetsprogram (*Building Integrity*), og er saman med Belgia, Bulgaria, Polen, Sveits og Storbritannia ein av leiarnasjonane i programmet. Noreg har tatt leiarrolla for NATO sitt regionale program i Sørøst-Europa og støttar ni land i denne regionen med å undersøke risikofaktorar for korrupsjon i samarbeid med desse nasjonane sine forsvarsdepartement.

3.3.2 Økonomi

Inneverande langtidsplan for perioden 2013–2016 har som strategisk mål at forsvarssektoren vert utvikla med eit langsiktig perspektiv som sikrar at økonomiske ressursar, oppgåver og ambisjonsnivå er i samsvar med kvarandre. Gjeldande langtidsplan baserer seg på nøkterne og stramme økonomiske føresetnader og det har bygd seg opp eit økonomisk etterslep i forsvarssektoren. Dette gjer det naudsynt med krevjande prioriteringar i gjennomføringa.

Kapasitetane som det vert investert i, skal kunne driftast over tid på eit fastlagt kostnadsnivå. Høg kvalitet på planar og grunnlagsdokument skal bidra til ei meir kostnadseffektiv og rasjonell drift. Ressursane skal i størst mogleg grad kanalisert slik at dei støttar operative leveransar. Særleg er det lagt vekt på moderniseringa av Luftforsvaret, og å legge til rette for å kunne ta i bruk dei nye kampflya frå 2017. Ressursane i sektoren skal nyttast effektivt, og verksemda skal effektiviserast slik at det vert realisert gevinstar både når det gjeld produktivitet, kvalitet og effektivitet. Total avsetning til meirutgifter knytt til operasjonar i utlandet skal reduserast i langtidsperioden, som ein konsekvens av reduksjonen i Afghanistanbidraget. Reduksjonen er ein sentral føresetnad for å lykkast med ein meir berekraftig balanse.

Økonomistyringa i Forsvaret har i stor grad vore god så langt i inneverande langtidsperiode. Planlagde tiltak har frigjort ressursar til høgare prioriterte område. Resultata frå effektiviseringa ligg likevel noko etter føresetnadene i planen.

3.3.3 Interne prosessar

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda

Forsvarleg styring og forvaltning av verksemda er ein føresetnad for forbetring i forsvarssektoren. Dette arbeidet har høg merksemd i Forsvarsdepartementet sin styringsdialog med Forsvaret, og i styringa internt i etaten. Det omfattande og langsiktige arbeidet med å forbetre styringa og forvaltninga av tildelte ressursar i Forsvaret vart ført vidare i 2014.

Forsvaret fekk hausten 2014 overlevert ein granskingsrapport knytt til sal av tidlegare marinesfarty, der mellom anna brot på interne retningslinjer og svikt i den interne kontrollen vart avdekte. Forsvaret og Forsvarsdepartementet sette inn tiltak for å utbetre dei påpeikte svakheitene, og Forsvarsdepartementet følgde dette særskilt opp gjennom ein intensivt styringsdialog saman med eigne undersøkingar og tiltak.

Det er ein uttalt ambisjon for forsvarssektoren å unngå merknader frå Riksrevisjonen. Dette krev forbetring på område der svakheiter er avdekte, men også tiltak for å unngå feil i framtida. Forsvarssjefen sin milestolpeplan for forsvarleg forvaltning er ein viktig reiskap i oppfølginga av tiltak som er sette i verk mellom anna for å unngå merknader. Arbeidet har halde fram med å gi forbetringar i 2014. Målsettinga er å legge til rette for god oppgaveløysing gjennom systematisk oppbyg-

ging av kompetanse og rutinar for og etterleving av intern kontroll.

Organisasjon og styrkestruktur

1. januar 2014 vart Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen samla under ei felles leiging og som ei eiga driftseining under namnet Forsvarets spesialstyrkar. Spesialstyrkane har gjennom heile året utdanna personell og stilt operative kapasitetar på beredskap og til operasjonar, både nasjonalt og internasjonalt, mellom anna til den avslutta og den pågåande operasjonen i Afghanistan.

Brigade Nord har hatt ei positiv utvikling gjennom auka bemanning, høg merksemd knytt til beredskapsarbeid og dei fellesoperative øvingane. Brigade Nord heldt fram med omstillinga av Panserbataljonen til å verte ei eining med betre reaksjonsevne, og som kan reagere hurtig i nord. Hæren heldt fram med si modernisering av materiell. Det er ikkje gjort store endringar i base- og støttestrukturen i 2014. Arbeidet med å modernisere og vidareutvikle infrastrukturen til grensestasjonane heldt fram. Organisasjonane til Sjøforsvaret og Kystvakta vart i hovudsak førte vidare i 2014. Sjøforsvaret har i løpet av 2014 fullført å fase inn fregattane i Fridtjof Nansen-klassen og korvettane i Skjold-klassen. Den operative og tekniske evalueringa av NH90-helikoptra heldt fram i 2014.

Utviklinga av framtidig basestruktur for Luftforsvaret heldt fram i 2014 i tråd med Stortinget si behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012).

Bardufoss flystasjon vart vidareutvikla som helikopterbase for Forsvaret. I 2014 vart det sett i verk bygging av nye hangarar og oppstillingsplassar for helikopter på Bardufoss.

137 Luftving på Rygge vart lagd ned 1. august 2014 og verksemda lagd under 139 Luftving på Bardufoss. 720-skvadronen med Bell 412 SP helikopter på Rygge vart samstundes lagd ned, og det vart etablert eit helikopterdetasjement på Rygge under 339-skvadronen på Bardufoss. I hovudsak skal desse støtte Forsvaret sine spesialstyrkar og politiet sine innsatsstyrkar. 717-skvadronen med DA-20 Jet Falcon vart flytta frå Rygge til Gardermoen. Rygge sivile lufthamn AS (RSL) fekk konsesjon for å drive Moss Lufthamn, Rygge, frå 19. november 2014. Ansvaret for flyplassdrifta vart samstundes overført til RSL frå Luftforsvaret. Som ei følge av at Rygge flystasjon vart lagd ned, vart 330-skvadronen med redningshelikopter lagd under 139 Luftving på Bardufoss. Skvadronsleiinga skal framleis vere på Sola. Lynx-helikoptra

som har støtta Kystvakta vart tekne ut av drift i 2014. Det er fram til no tatt imot fem NH90-helikopter som det vert gjort prøving og opplæring for på Bardufoss.

Luftforsvarets baseforsvarstaktiske skole, med operativt basesett, vart flytta frå Rygge til Ørland. Brannvernutdanninga, som er ein del av skolen, vert førebels verande på Rygge fram til nytt brannøvingfelt er ferdig bygd på Ørland.

Luftvern bataljonen og Luftverntaktisk skole vart flytta frå Bodø til Ørland. All luftvernverksemd i Luftforsvaret er no samla på Ørland.

Moderniseringa av Luftkommando- og kontrollstrukturen heldt fram. Det nye kommando- og kontrollsystemet *Air Command and Control System* (ACCS) vart installert på Sørreisa i 2014, og er no under testing og evaluering. Nasjonalt luftoperasjonscenter (NAOC) vart etablert 1. august 2014. Senteret er underlagd generalinspektøren for Luftforsvaret, men er lokalisert saman med Forsvarets operative hovedkvarter på Reitan.

Heimevernet vart i 2014 ført vidare med elleve distriktsstabar og nærvær i alle landsdelar. Styrkane har vorte vidareutvikla, har kort reaksjonstid og er lett mobiliserbare. Sjøheimevernet sitt utdannings- og kompetansesenter vart vidareutvikla, og etableringa av Sjøheimevernet, som ein integrert del av heimevernsdistrikta, heldt fram.

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) har fortsett arbeidet med å effektivisere og modernisere logistikkverksemda for å tilpasse leveransane til behova i den operative strukturen. FLO vart i 2014 styrkt for å støtte Heimevernet sine einingar med logistikk. FLO har også støtta Forsvaret sine einingar i internasjonale operasjonar.

I tråd med Stortinget si behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), vart det 1. august 2014 etablert ein Nasjonalt logistikkommando i FLO som skal vere ei nasjonal eining for leiging av operativ logistikk.

Forsvarets sanitet arbeidde vidare med utviklinga av feltsjukehus og med rekruttering og tilsetting av relevant personell til produksjonsstrukturen. Nedlegginga av Troms militære sjukehus vart slutført.

Cyberforsvaret medverka i 2014 til å sikre Forsvaret si evne til overordna styring og leiging innanfor informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Cyberforsvaret støtta Forsvaret sine operasjonar heime og ute ved å etablere, drifte og utvikle eit sikrere sambandssystem. Cyberforsvaret er også ein pådrivar for utviklinga mot betre samhandling i nettverk. Gjennom ulike prosjekt og utvikling av verksemda har Cyberforsvaret styrkt innsatsen mot angrep mot Forsvaret i det digitale rommet.

Materiell og infrastruktur

Materiellinvesteringar

Materiellinvesteringane i Forsvaret skal medverke til å tilpasse den framtidige strukturen til oppgåver og utfordringar, og betre den eksisterande strukturen der dette er naudsynt. Omfanget og framdrifta i investeringane vert tilpassa dei gjeldande økonomiske rammene og strukturplanane.

Alle dei tildelte midlane i 2014 under kapittel 1760, post 45, inkludert meirinntekter, vart omsette. Status og framdrift i dei einsskildede materiellprosjekta i kategori 1 er omtalte under prosjekta i del II, kapittel 1760, post 45.

Dei største materiellinvesteringane til Hæren i 2014 var pansra køyrety av ymse slag med tilhøyrande delsystem, fjernstyrte våpenstasjonar, ammunisjon og kommando-, kontroll- og informasjonssystem.

Dei største materiellinvesteringane til Sjøforsvaret var utbetalingar til dei nye fregattane, innkjøp av nye sjømålsmissilar (NSM), samt oppgradering av ubåtar. I tillegg overtok Forsvaret det fjerde og femte maritime NH90-helikopteret.

Dei største materiellinvesteringane til Luftforsvaret var oppgradering og modernisering av F-16 kampfly, oppgraderingar og framskaffingar for å betre luftvernet (NASAMS II), i tillegg til at dei ulike oppgraderingsprosjekta for P-3 maritime overvåkingsfly vart førte vidare. I 2014 teikna Noreg kontrakt for dei to F-35 kampflya som etter planen skal leverast i 2016. Desse skal nyttast til trening av norske flygarar i USA og kjem i tillegg til dei to flya som vert leverte innan utgangen av 2015. Ved behandlinga av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) slutta Stortinget seg til leveranseplanen for hovudanskaffinga av flya. I tråd med denne planen har Stortinget til no gitt fullmakt til å tinge til saman 22 F-35. Gjennom behandlinga av Innst. 278 S (2014–2014) til Prop. 98 S (2013–2014) slutta også Stortinget seg til gjennomføringa av trinn 3 i utviklinga av det norske missilet *Joint Strike Missile (JSM)*. Etter at dette siste trinnet i utviklinga er ferdig er missilet klart for produksjon og for integrasjon på F-35.

Innanfor soldatsystema var dei største materiellinvesteringane i 2014 vestar som beskyttar mot handvåpen og vidare innføring av personlege våpen og klede til soldatane.

Innanfor området informasjonsinfrastruktur (tidlegare kalla nettverksbasert forsvar) var dei største investeringane knytte til landsdekkande fiberinfrastruktur, oppgradering av dei sikre IKT-

plattformene, nye samhandlingstenester, avgjerdsstøtte til Kystvakta og oppgradering av taktiske radioar i Hæren. Innanfor etablering av eit felles integrert forvaltningssystem vart det implementert nye løysingar for personellforvaltning.

Dei største investeringane innanfor logistikkområdet var knytte til bygginga av nytt logistikk- og støttefarty og til oppgradering av søke- og påvisingspanservognene for CBRN-middel. Investering innanfor ingeniørmateriell til bruk på vegaksar og flyplassar heldt fram. Det vart også nytta investeringsmidlar til ulike typar logistikk- og køyretymateriell til Forsvaret. Det vart i tillegg nytta investeringsmidlar til geografisk kartlegging.

Nybygg og nyanlegg

Store delar av løyvinga i 2014 er nytta til byggeprosjekt som tidlegare er vedtatte av Stortinget. Dette gjeld mellom anna fleire prosjekt på Bardufoss og Haakonsværn. På Bardufoss har bygging av forlegning for mannskap, kjøkken- og messebygg, helikopterbase og infrastruktur halde fram i 2014. Store prosjekt som helikopterdetasjement på Haakonsværn, nytt kontorbygg for Forsvarets logistikkorganisasjon og utvikling av Jegerbukta er også vidareført i 2014. Det nye kontorbygget på Haakonsværn er planlagt som eit av dei mest energieffektive nye kontorbygga i Noreg til no. Forsvarsbygg hadde i 2014 stor byggeaktivitet i samband med dei to prosjekta for utbetring av rullebanedekke på Andøya og Bardufoss. Prosjekta for nye stasjonar for Grensevakta vart vedtatte sett i gang ved Stortinget si behandling av saka våren 2011. I 2014 vart den nye stasjonen i Svanvik opna, og arbeidet med stasjonen på Storskog starta. Prosjekt for nye befalsforlegningar og fritidsmesse på Jørstadmoen, nytt militært anlegg for trening på Haakonsværn samt prosjektet for bygg for bakke-til-luftradioar vart ferdigstilte og terminerte i 2014.

På den nye kampflybasen på Ørland vart dei førebuaende anleggsarbeida for nytt skvadronsbygg gjennomførte i 2014. I tillegg vart forprosjekta for rullebaneforlenging og vedlikehaldsbygg avslutta. Reguleringsplan med utgreiing av konsekvensar for Ørland hovedflystasjon vart i januar 2014 sendt til Ørland kommune for behandling. Planen vart vedtatt i samsvar med planlagt framdrift i november, med motsegn frå Forsvarsbygg. Planen vart i 2014 sendt Kommunal- og moderniseringsdepartementet for behandling.

Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeid

NATO si fellesanskaffing av IKT-systemet *Air Command and Control System (ACCS)* til mellom anna *Air Control Center Recognized Air Picture Production Center Sensor Fusion Post (ARS)* Sørreisa vart vidareført som eit av dei større prosjekta under fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeid i 2014.

Avhending av overskotsmateriell

Forsvaret avhenda i 2014 materiell ved sal for om lag 145 mill. kroner. I tillegg vart også noko materiell avhenda ved vederlagsfrie overføringar, der dette var tenleg. Dette omfatta mellom anna overføring av eit stort tal stridsrasjonar til Ukraina, og mykje materiell frå Noreg sitt bidrag i Afghanistan vart overført på staden til mellom anna internasjonale hjelpeorganisasjonar og den afghanske regjeringa.

Forskning og utvikling (FoU)

FoU-aktivitetane som vert finansierte over forsvarsbudsjettet er i hovudsak innretta mot teknologi for militære formål, utvikling av konsept for militære operasjonar og støtte av og tilrettelegging for investeringar. Mykje av FoU-innsatsen har vore knytt til pågåande og framtidige materiellframskaffingar. FoU-aktivitetar utgjer også grunnlaget for forskingsbasert undervisning ved skolane i Forsvaret. Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) utfører ein vesentleg del av FoU-aktivitetane, og Forsvarets høgskole er hovudaktør innanfor forskingsbasert undervisning.

I 2014 var forskingsinnsatsen mellom anna retta inn mot å støtte arbeidet med framskaffing av nye kampfly og analysar for mogleg framskaffing av ubåtar, tryggingssjanspolitikk og samfunnsstryggleik, støtte til vidareutvikling av den vedtatte forsvarsstrukturen og bidrag i langtidsplanarbeidet. Forskinga på HR-området var mellom anna retta inn mot å sjå på praksis med fellesrom for gutar og jenter som avtener førstegangstjeneste. Innsikt frå forskinga vart brukt mellom anna i arbeidet med gjennomføringsplanen for allmenn verneplikt.

Næringsssamarbeid og samarbeid med offentlege verksemdar nasjonalt og internasjonalt

Forsvarsdepartementet vidareførte i 2014 regjeringa sin aktive politikk for industrisamarbeid med leverandørar og offentlege verksemdar

nasjonalt og internasjonalt, i samband med Forsvaret sine investeringar. Dette er naudsynt mellom anna for å vareta nasjonale omsyn til tryggleiksinteresser. Næringslivet tok del i alt frå kompliserte og integrerte prosessar, til levering av enklare materiell, varer og tenester. Tiltak i St.meld. nr. 38 (2006–2007) «Forsvaret og industrien – strategiske partnere» vart analyserte, og erfaringar tatt med i departementet sitt arbeid med ny melding om forholdet mellom industrien og forsvarssektoren som regjeringa planlegg å fremme i løpet av 2015.

Rammevilkåret for forsvarsindustrien si verksemd vart gjenstand for ei endring i 2014, da EU sitt direktiv om forsvars- og tryggingssjansanskaffingar trådte i kraft. Direktivet vart gjennomført i norsk rett i form av forskrift om forsvars- og tryggingssjansanskaffingar 1. januar 2014. Hensikta med direktivet er å skape ein europeisk marknad for forsvarsmateriell for å styrke fundamentet for den europeiske forsvars- og tryggingssjanspolitikken.

Noreg slutta seg i 2014 til *European Defence Agency (EDA)* sin avtale for forsyningstryggleik mellom medlemslanda (*Framework Agreement for Security of Supply (SoS) between Member States*). Noreg var tilslutta den tidlegare SoS-avtalen gjennom Noreg si samarbeidsavtale med EDA. Den nye avtalen er, som den tidlegare, juridisk ikkje-bindande, og bind heller ikkje medlemslanda vedrørende deira nasjonale lovgjeving og internasjonale forpliktingar. Avtalen er meint å gjelde utfyllande til – og i samsvar med – bestemming om forsyningstryggleik i direktivet om forsvars- og tryggingssjansanskaffingar.

3.3.4 Menneske, læring og utvikling

Forsvarssektoren gjennomførte ei evaluering av handlingsplanane for «Haldningar, etikk og leiing» (HEL) i forsvarssektoren i 2013–2014. Evalueringa konkluderte med at arbeidet med å integrere HEL i dei alminnelege styringsprosessane og syte for hensiktsmessig rapportering skal halde fram. Dette er ei anbefaling departementet har følgd ved å integrere HEL-arbeidet tettare i styringa av etatane. Fokus i arbeidet i 2014 vart framleis sett på lokale handlingsplanar og på felles tiltak i sektoren.

I vernepliktsundersøkinga for 2014 vart det meldt om svært høg trivsel hos dei vernepliktige. Samstundes er det registrert ein liten auke i delen som oppgir at dei har vore utsette for seksuell trakassering i førstegangstjenesta, frå totalt 5 pst. i 2013 til 7 pst. i 2014 for begge kjønn. For kvinner var talet 17 pst., det same som i 2013. Når det gjeld

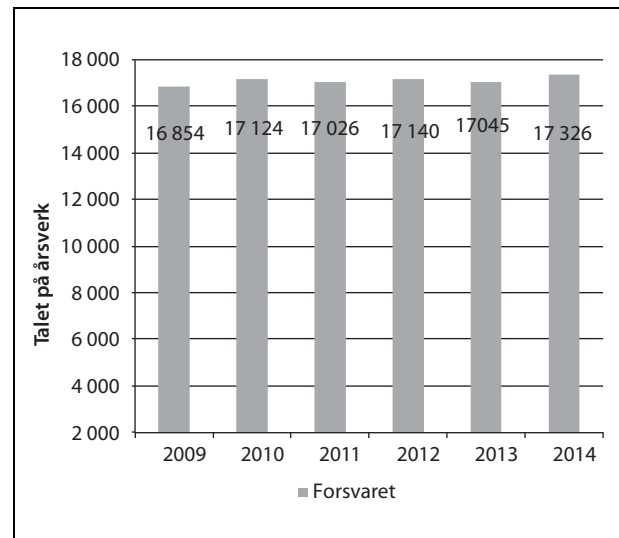
mobbing, svarar ein av fem at dei har vore utsette for mobbing. Mobbinga skjer hovudsakeleg mellom dei vernepliktige. Det var ingen medarbeidarundersøking for dei tilsette i Forsvaret i 2014, fordi den gjennomførast annakvart år. Det vart arbeidd med å analysere og følge opp undersøkinga for 2013.

I Forsvaret er det nulltoleranse mot mobbing og seksuell trakassering, og alle i Forsvaret har ansvaret for å etterleve dette. Forsvaret arbeidde målretta med å motverke mobbing og seksuell trakassering gjennom kompetanseheving og bevisstgjerjing, og gjennom undersøking, rapportering og handtering av tilfelle av mobbing og seksuell trakassering. Forsvaret si leining og leiarar har særleg merksemd rundt mobbing og seksuell trakassering.

Regjeringa sin handlingsplan «I teneste for Norge (2011–2013)» inneheld tiltak for verdsetting og varetaking av personell før, under og etter internasjonal teneste. Den vart avslutta 31. desember 2013. For å trygge vidare utvikling av veteranpolitikken og samarbeid mellom samfunnssektorane, vart oppfølgingsplanen «I teneste for Norge» lagt fram 26. august 2014. Det forpliktande samarbeidet mellom Arbeids- og sosialdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Utanriksdepartementet og Forsvarsdepartementet vart ført vidare. I tillegg kom Kommunal- og moderniseringsdepartementet med i arbeidet. Samarbeidet mellom departementa vart vurdert som avgjerande for å vareta samfunnsansvaret og verdsette personell som har gjort teneste på vegner av Noreg, og familiane deira. Samarbeidet med veteran- og arbeidstakarorganisasjonane er ein del av prosessen. Det er framleis utfordringar knytt til oppfølging av veteranar, særskilt på lokalt plan og i sivil sektor. Regjeringa sin oppfølgingsplan «I teneste for Norge (2014–2017)» rettar søkelyset mot desse områda.

For å nå måla Forsvaret har sett mål for helse, miljø og tryggleik (HMS) vert det utarbeidd årlege HMS-handlingsplanar. Ein legg vekt på eit inkluderande arbeidsliv med helsefremmande tiltak og eit lågt sjukefråvær. Forsvaret har vore ei IA-bedrift i mange år. Kompetanseoppbygginga er viktig for å sikre gode haldningar og varetaking av arbeidsgjevaransvaret. Eit felles styrings- og rapporteringssystem for HMS i Forsvarets Integrerte Forvaltningssystem (FIF) er utvikla og implementert i 2014, for mellom anna yrkesrelatert skade og sjukdom.

Forsvaret hadde i 2014 eit godt rus- og sjølv-mordsførebyggjande arbeid. Det vert i tillegg gjennomført regelmessige medarbeidarundersøkingar med konkrete oppfølgingsiltak. Informasjon om HMS og dialog med dei tilsette vert gjennomført på alle nivå i heile organisasjonen. Ved utgangen av 2014 hadde Forsvaret 17 326 årsverk, som er ein del høgare enn planlagt. Det langsiktige arbeidet med endring av personellstrukturen heldt fram i 2014, og vil verte ført vidare i 2015.

Figur 3.6 Utvikling i årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året

Tal for 2012 inkludert 301 stillingar til Luftforsvarets hovedverksted på Kjeller.

Gjennomgåande hadde Forsvaret i 2014 ein tilfredsstillande kompetansestruktur, sjølv om det for enkelte område vart rapportert om manglar. I produksjonsstrukturen gjeld dette særskilt teknikarar i Kysteskadren i Sjøforsvaret og teknikarar i Luftforsvaret. I FLO er kompetansesituasjonen betra, og ei ytterlegare betring er venta i 2015. Forsvaret har kontinuerleg merksemd på tiltak for å styrke rekrutteringa til utsette område.

Arbeidet med utviklinga av eit system for kompetansestyring nådde ein milestolpe i oktober 2014. Då vart *Human Resource Management* (HRM) i FIF sett i drift, men det er enno mange utfordringar å jobbe vidare med i 2015. Det har særleg vore utfordringar knytt til modul for vernepliktsforvaltninga, men også til funksjonalitet knytt til disponering av befal til stillingar.

Søknad til utdanning i Forsvaret var generelt sett svært god i 2014. Talet på verva var omtrent det same som året før.

Kvinnedelen blant militært tilsette var 10,2 pst. ved utgangen av 2014. Det var ein auke på 0,5 pst. på eit år. På sivil side er kvinnedelen 33 pst. Prosentdelen sivile kvinner har over tid lagt på 32–33 pst. Samla sett er kvinnedelen i Forsvaret på 17 pst. Kvinner si interesse for befalsskolane har vore aukande dei siste åra. Kvinnedelen på befalsskolane har auka frå 14,9 pst. i 2010 til 20 pst. i 2014. Auken kan vere ein indikasjon på at Forsvaret er inne i ein vedvarande positiv trend når det gjeld rekruttering av kvinner til militære funksjonar.

Forsvaret har i stor grad systemisert likestillingsarbeidet. Mellom anna vart det i 2014 jobba med å utarbeide lokale handlingsplanar for likestilling, og det var merksemd om seleksjonsprosessar og om kvinnelege offiserar si karriere. Det vart gjennomført forskning på kjønn i Forsvaret, og resultatata fekk stor merksemd. Ettersom verneplikt for begge kjønn (allmenn verneplikt) vart innført i 2015, var det i 2014 stor merksemd blant leiarar på alle nivå om haldningar, organisasjonskultur og arbeidsmiljø. Tidlegare medarbeidarundersøkingar og vernepliktsundersøkingar har kartlagt førekomst av mobbing og seksuell trakassering. Også i 2014 vart Forsvaret sin likestillingskonferanse gjennomført. Forsvarsdepartementet har vidareført oppfølginga av tiltak knytt til forskning og utvikling i St.meld. nr. 36 (2006–2007) «Økt rekruttering av kvinner til Forsvaret» og St.meld. nr. 34 (2008–2009) «Fra vernepliktig til veteran». Forskingsprosjekta som følger opp dei to stortingsmeldingane, er samla i eit felles forskingsprogram for HR-området.

Forskingsprosjekta innanfor veteranarbeidet og militærsosiologi, med underprosjekt, vert vidareført på same nivå som for førre år.

Forskinga skal bidra med kunnskap som grunnlag for avgjerder og iverksetting av politikk og tiltak.

Forskinga vil mellom anna gi verdifull innsikt i samband med innføring av allmenn verneplikt, og vil såleis gi eit viktig grunnlag for tiltak og vidare forskning for god ivaretaking av vernepliktige.

Verneplikta

Behovet til Forsvaret er styrande for talet på vernepliktige som vert kalla inn til og gjer førstegangsteneste. I 2014 hadde Forsvaret behov for å kalla inn 8 531 soldatar til teneste. Totalt 20 224 personar vart klassifiserte på sesjon i 2014. Av desse var 6 363 kvinner. Talet på kvinner som har møtt til sesjon har auka mykje dei siste åra, men har vore stabilt frå 2013 til 2014.

Det møtte totalt 10 109 personar til teneste i 2014 og av dei var 1 618 kvinner (16 pst.). Dette er ein betydeleg auke frå 2013 då talet var 1 084 (11,4 pst.). Første dag av utdanninga hadde Forsvaret 9 179 mannskap til militær opplæring, og av dei var 1 529 kvinner. Det totale fråfallet i 2014 var på 1 776 personar og fråfallsprosenten under førstegangstenesta var dermed 17,6 pst. (15,2 pst. for kvinner). Dette er ein nedgang frå 2013 då fråfallsprosenten var på 20,8 pst. (9 pst. for kvinner). Av mannskapa som møtte til førstegangsteneste i 2013, fullførde 6 983 tenesta, av dei var 849 kvinner (12,2 pst.) i 2014.

Forsvaret er den største lærebedrifta i Noreg med 622 lærlingar, fordelt på 32 ulike fag. Talet på lærlingar har auka med 3,8 pst. sidan 2013. Kvinnedelen av lærlingane var 21,8 pst., noko som også er ein auke frå 2013. I 2014 bestod 96,9 pst. av lærlingane fagprøva ved første forsøk.

1. juni 2012 vart siviltenesta lagt ned. Dette førte med seg ein auke i talet på søknader om fritak frå førstegangsteneste. I 2013 søkte 420 vernepliktige om fritak, og 357 søknadar vart innvilga. For 2014 derimot var den samla mengda 275 søknadar, og 237 vart innvilga. Samanlikna med 2013, er det ein samla nedgang på 145 søknadar.

I 2014 vart 3 689 vernepliktige overførte til disponering og teneste i Heimevernet, 600 til Sivilforsvaret og ingen til Politireserven.

3.3.5 Kulturverksemda i forsvarssektoren

I Prop. 1 S (2013–2014) vart det lova fire stillingar til Forsvaret sin musikk, men det følgde ikkje finansiering med stillingane. Sidan det ikkje vart avsett naudsynte midlar vart stillingane ikkje realiserte i 2014.

I samband med Grunnlovsjubileet vart det arrangert Norsk Militær Tattoo, som vart ein stor suksess.

Materiellinvesteringsprosjektet for nye instrument vart avslutta. Prosjektet har sikra at militærmusikarane til alle høve har instrument av høg kvalitet. Bygning 1 på Akershus festning, «Krigskorsets hus» og Gunnar Sønsteby sitt siste kontor, vart opna 8. mai 2014. Ei utstilling i bygget syner Gunnar Sønsteby sin innsats i krig og i fred.

3.3.6 Forsvarsrelaterte organisasjonar

Forsvarsdepartementet tildeler driftsstøtte og prosjektstøtte til forsvarsrelaterte frivillige organisasjonar og verksemdar. Dette vert gjort for å stimulere sivilsamfunnet til aktivitet som fremmar kunnskap og merksemd om norsk trygging- og

forsvarspolitik, eller som støttar opp om Forsvaret sine oppgåver. I 2014 var fokus stadig på måloppnåing og relevans ved tildeling av midlar. I tillegg vert arbeidet med å utvikle ei tilskotsforvaltning og oppfølginga av bruken av dei tildelte midlane, ført vidare. Ei oversikt over tildelingar for 2014 er tilgjengeleg på Forsvarsdepartementet si heimeside.

Forsvarsdepartementet sette ned ei arbeidsgruppe som mellom anna skulle sjå nærare på Det frivillige Skyttervesenet (DFS) si rolle og tilknytning til Forsvaret og samfunnet for øvrig. Arbeidsgruppa skulle greie ut om moglege alternative støtteordningar, og gav ut ein rapport med tilråding om korleis offentlege økonomiske bidrag til DFS kan verte organisert og finansiert i framtida. Arbeidsgruppa var leia av tidlegare forsvarssjef Arne Solli, og var elles samansett av representantar frå DFS, Forsvarsstaben og Forsvarsdepartementet. Arbeidsgruppa sin rapport vart grunnlag for ei ny utgreiing initiert av Forsvarsdepartementet, for å sjå nærare på dei ulike finansieringsmåtane av DFS.

3.4 Forsvarsbygg, Nasjonalt tryggingorgan og Forsvarets forskingsinstitutt

3.4.1 Forsvarsbygg

Forsvarsbygg si verksemd spenner over alle aspekt knytt til utvikling, drift og avhending av forsvarssektoren sine eigedomar, bygg og anlegg (EBA), mellom anna ivaretaking av dei nasjonale festningsverka.

Forsvarsbygg har i 2014 ført vidare tiltak for å betre evna til forsvarleg forvaltning. Departementet er i tett dialog med Forsvarsbygg, og følger opp at Forsvarsbygg held fram å prioritere god intern kontroll og styring av verksemda.

Forsvarsbygg vart i 2014 tilført 100 mill. kroner til planlagd utskifting av komponentar på bygningar og anlegg. Utvikling i tilstandsgrad og etterslep i vedlikehald viser at tilstanden for sektorens EBA har vore stabil over tid. Dette er ein klar indikasjon på at prioritering av målretta vedlikehaldsinnsats over tid gir ønskt effekt. For å kunne halde ved lag den positive utviklinga knytt til verdibevaring og vedlikehald av bygningsmassen er det naudsynt med stor merksemd om dette området også i tida som kjem.

I 2008 vart det starta tiltak for ekstraordinært vedlikehald av festningsmurar og bygningar på dei nasjonale festningane. 2014 var det siste året med ekstraordinært vedlikehald, og ein har regis-

trert ei klar betring i tilstandsgraden. Festningane står i hovudsak fram som godt vedlikehaldne anlegg, som er tilgjengelege for befolkninga. Dette viser at forsvarssektoren tar ansvar for å unngå tap av kulturminner. Forsvarsbygg har brukt 77 mill. kroner til tiltaket i 2014. Det er til saman tilført om lag 800 mill. kroner til vedlikehald av festningane i perioden 2008–2014.

Investeringsverksemda i Forsvarsbygg er omtalt under punkt 3.3.3 Interne prosessar – Materiell og infrastruktur.

Også i 2014 opplevde det nasjonale kompetansesenteret for vern og sikring av statleg eigedom, bygg og anlegg i Forsvarsbygg ein auke i oppdrag frå kundar utanfor forsvarssektoren.

Regjeringa starta i 2014 arbeidet med å vurdere den framtidige pensjonsordninga for tilsette i Forsvarsbygg og i nokre andre verksemdar med tilsvarende ordningar.

I 2014 hadde Forsvarsbygg eit nettoresultat frå avhending og sal av eigedom på 168 mill. kroner. Dette var noko høgare enn budsjettkravet.

3.4.2 Nasjonalt tryggingorgan

Både langtidsplanen for forsvarssektoren, Prop. 73 S (2011–2012) «Et forsvar for vår tid», og Meld. St. 29 (2011–2012) «Samfunnssikkerhet», har løfta fram rolla til Nasjonalt tryggingorgan (NSM) som det sentrale sektorovergripande direktoratet for vern av informasjon og infrastruktur av verdi for samfunnskritiske og andre viktige samfunnsfunksjonar. Langtidsplanen for forsvarssektoren innebar auka ambisjonsnivå for NSM i 2014, særskilt innanfor handtering av hendingar, objekttryggleik, tilsyn, kompetanse og løysingar for informasjonstryggleik.

NSM fekk i 2014 ein auke i løyvinga for å verte sterkare i rolla som nasjonalt fagmiljø for IKT-tryggleik. NSM vart i 2014 utvikla vidare som direktorat for å synleggjere leveransar og legge til rette for betre samhandling mellom alle aktørar innanfor fagfeltet. For verksemdar underlagte tryggingsslova sitt verkeområde har dette også vore positivt for evna deira til å førebygge og handtere tryggingstruande hendingar. NSM utarbeidde også i 2014 ei eiga risikovurdering: «Risiko 2015». Rapporten peikte på aukande risiko for at sentrale kritiske funksjonar, samfunnsviktig infrastruktur, skjermingsverdig informasjon og menneske vert råka av spionasje, sabotasje, terror og andre alvorlege handlingar. Utviklinga er forårsaka av ei rekke faktorar; frå manglande sikring og teknologisk utvikling til tryggingspolitiske endringar og nye truslar. Samstundes er sårbar-

heitene store. NSM avdekka i 2014 alvorlege sårbarheiter i norsk kritisk infrastruktur.

Noreg sitt nasjonale senter for handtering av alvorlege dataangrep mot samfunnskritisk infrastruktur og informasjon (NorCERT) vart styrkt gjennom auka budsjettmidlar i 2014. NorCERT har i aukande grad samarbeidd tettare med responsmiljøa som er etablerte i fleire sektorar. NSM NorCERT har i 2014 etablert døgnkontinuerleg bemanning for behandling av IKT-hendingar. Det totale talet på saker har vore vesentleg høgare i 2014 enn i 2013, og også talet på alvorlege dataangrep har auka sterkt. Desse sakene handla for det meste om dataspionasje mot store eller særskilt viktige verksemder i offentleg eller privat sektor. Fleire av sakene har vore omfattande og har kravd mykje ressursar frå NSM.

NSM har ei sentral rolle som rådgjevar og rett-leiar for verksemder med skjermingsverdige objekt som skal tryggast. Etterspurnaden etter slike rettleiingstenester er stor. NSM har i 2014 styrkt arbeidet med rådgjeving og rettleiing om trygging av skjermingsverdige objekt. Arbeidet med å identifisere skjermingsverdige objekt har truleg gitt betre tryggleik ved fleire verksemder, og auka merksemd om tryggleik i fleire sektorar i samfunnet.

Tilsyn er ei viktig oppgåve for NSM. NSM har betra tilsynskapasiteten, og gjennomførte fleire tilsyn i 2014 enn i 2013. I tilsynsprogrammet for 2014 vart det mellom anna lagt vekt på objekttryggleik. NSM vidareførte i 2014 arbeidet med forbetring og utvikling av tilsynsmetodikken for å betre kvaliteten og effektiviteten i gjennomføringa. Ved å gjennomføre fleire tilsyn har NSM også fått eit betre grunnlag for å vurdere tryggingstilstanden, og for å gi råd om tiltak for å betre denne. NSM har også gjennomført fleire forskings- og utviklingsprosjekt som mellom anna skal medverke til å trygge samfunnsverdiar ved å utvikle tryggingstiltak.

Personelltryggleik utgjer for tida ei stor utfordring for NSM. Fleire kompliserte saker medfører lengre sakshandsamingstid for tryggleiksklaring, og ei ny dataløysing for arbeidet med tryggleiksklareringar har hatt startvanskar. Auken i førespurnader og stor pågang etter foredragshaldarar frå NSM har halde fram i 2014. I samarbeid med Forsvaret etablerte NSM eit nytt kurscenter for førebyggjande tryggleik. NSM

arrangerte også i 2014 ein tryggleikskonferanse med mange deltakarar.

NSM har hatt ei særleg oppgåve knytt til oppfølging av tryggingsarbeidet i det europeiske satellitnavigasjonsprogrammet Galileo, i lag med mellom anna Norsk romsenter.

3.4.3 Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) sin omsetnad i 2014 var på 858,9 mill. kroner, om lag åtte mill. kroner lågare enn året før. Basistildelinga, som i 2014 utgjorde 21 pst. av FFI sine inntekter, finansierer grunnlagsstudium og forskingsstrategiske program. I 2014 utgjorde oppdragsforskninga om lag 76,5 pst. av FFI sitt samla aktivitetsnivå. Oppdraga vart gitte innanfor eit breitt spekter av fag- og kompetanseområde, mellom anna knytt til forvaltningsoppdrag for FD og til framskaffing av nytt materiell til Forsvaret. Forvaltningsoppdraga omfatta mellom anna støtte til industrisamarbeid og deltaking i internasjonale vitkapelege og teknologiske fora, mellom anna representasjon for Noreg i forskingsprogram og forskingssamarbeid knytt til NATO *Science and Technology Organisation*. Samarbeidet med *European Defence Agency* (EDA) vart oppretthalde i 2014. FFI gav også i betydeleg grad råd om val av teknologiløysingar og operasjonskonsept.

Internasjonalt vart det i 2014 lagt merke til at FFI-instrumentet RIMFAX vart vald ut til å vere med den nye NASA-roveren til Mars i 2020. RIMFAX er ein georadar som skal sjå ned i bakken på Mars. Andre milestolpar i 2014 var mellom anna ei vellykka oppskyting av AISSat 2 frå Baikonur i Kazakhstan, og ei like vellykka skyting av sjømålsmissilet NSM under den store marineøvinga RIMPAC ved Hawaii.

Oppdrag frå sivile oppdragsgjevarar i inn- og utland utgjorde i 2014 rundt 9,5 pst. av aktivitetane ved FFI. Det er god kontakt og til dels tett samarbeid mellom FFI og relevant norsk industri.

Kvaliteten på aktivitetane til FFI vert målt mellom anna ved talet på publikasjonar i tidsskrifter med fagfellevurdering, som ligg på 66 i 2014 mot 86 i 2013. Brukartilfredsheita ligg jamt høgt hos brukarane over fleire år. Av dei 24 forskingsprosjekta som vart bedømde i 2014 låg brukartilfredsheita frå 4,2 til 6, med eit gjennomsnitt på 5,1 på ein skala frå 1 til 6.

Del II
Budsjettforslag

4 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar

Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

De følgende to tabeller viser nominelle endringer på de forskjellige kapitlene. Det betyr at det i forslaget for 2016 er lagt inn pris- og lønnskompensasjon og virkningen i 2016 av soldatoppgjøret i 2015. Kompensasjon for virkningen av lønnsoppgjør i 2016 vil først bli innarbeidet i budsjettet i løpet av 2016.

På utgiftssiden er det inkludert budsjetterte inntekter i henhold til etablert praksis. Dersom inntektene blir lavere enn budsjettert, vil forsvarsrammen bli tilsvarende redusert. Dersom inntektene blir større enn budsjettert, gjelder Forsvarsdepartementets generelle merinntektsfullmakt.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
1700	Forsvarsdepartementet	376 931	404 091	412 805	2,2
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	4 137 627	4 963 754	5 323 272	7,2
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	135 450	186 117	189 135	1,6
1719	Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet	768 808	801 919	791 462	-1,3
1720	Felles ledelse og kommandoapparat	3 064 098	3 821 908	3 850 668	0,8
1721	Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker	31 719	34 050		1
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	165 293	204 437	225 372	10,2
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	1 653 166	2 123 223	2 053 082	-3,3
1731	Hæren	4 325 138	5 226 167	5 273 387	0,9
1732	Sjøforsvaret	2 943 220	3 452 649	3 915 885	13,4
1733	Luftforsvaret	3 987 298	4 573 004	4 768 990	4,3
1734	Heimevernet	985 730	1 214 133	1 215 016	0,1
1735	Etterretningstjenesten	884 859	1 222 912	1 552 401	26,9
1740	Forsvarets logistikkorganisasjon	1 531 208	1 937 193	1 299 444	-32,9 ²

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
1760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	6 472 956	7 123 295	6 757 091	-5,1
1761	Nye kampfly med baseløsning	1 727 139	3 887 694	8 552 264	120,0
1790	Kystvakten	844 226	1 034 780	1 046 001	1,1
1791	Redningshelikoptertjenesten	624 074	737 888	866 972	17,5
1792	Norske styrker i utlandet	628 525	570 367	704 338	23,5
1795	Kulturelle og allmenntilgode formål	246 212	268 285	267 935	-0,1
	Sum kategori 04.10	35 533 677	43 787 866	49 065 520	12,1

¹ Oppgaver og midler er flyttet til kap. 1720.

² Reduksjonen skyldes flytting av midler for ny materielletat til kap. 1760.

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
4700	Forsvarsdepartementet	40 010	2 320	2 375	2,4
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	2 756 648	4 272 703	4 395 294	2,9
4719	Fellesinntekter til foretak under Forsvarsdepartementet	1 234	775	793	2,3
4720	Felles ledelse og kommandoapparat	78 746	69 682	67 206	-3,6
4721	Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker	347			
4723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	14 196	7 028	9 196	30,8
4725	Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben	72 297	56 560	60 796	7,5
4731	Hæren	120 249	64 628	66 041	2,2
4732	Sjøforsvaret	67 915	53 247	54 411	2,2
4733	Luftforsvaret	236 215	179 664	183 593	2,2
4734	Heimevernet	13 676	5 896	6 024	2,2
4740	Forsvarets logistikkorganisasjon	335 775	102 224	76 467	-25,2
4760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	80 608	81 869	100 623	22,9
4790	Kystvakten	14 828	1 058	1 081	2,2
4791	Redningshelikoptertjenesten	314 758	686 454	803 590	17,1
4792	Norske styrker i utlandet	18 833	10 368	10 316	-0,5

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
4795	Kulturelle og allmenntilgittige formål	19 063	9 495	9 702	2,2
4799	Militære bøter	871	500	500	0,0
	Sum kategori 04.10	4 186 269	5 604 471	5 848 008	4,3

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	360 136	371 412	379 697
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	16 795	32 679	33 108
	Sum kap. 1700	376 931	404 091	412 805

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 8,3 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. I nominell

endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -2,3 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.1 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	8,3
Lønns- og priskompensasjon	-3,7
Tekniske endringer	3,8
Reell endring	8,4

Reelt er det en budsjettmessig økning på 8,4 mill. kroner. Økningen er i hovedsak knyttet til bevilgninger for å dekke merutgifter i forbindelse med innleie av Militærhospitalet på Grev Wedels plass 1.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 1,9 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet økt med 10,3 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Tildelingen på posten dekker Forsvarsdepartementets ordinære driftsutgifter som lønn og godtgjørelser, reiser i inn- og utland, representasjon, kompetanseoppbygging, utgifter til

husleie samt vedlikehold og drift av bygningsmassen.

I tillegg dekker posten alle utgifter til Forsvarsdepartementets andel av Norges delegasjon til NATO, Forsvarsdepartementets spesialutsending til de norske ambassadene i Washington og London, og en stilling som assisterende forsvarsråd i EU-delegasjonen. Videre gjennomfører Forsvarsdepartementet en historisk gjennomgang av dekorasjonssaker knyttet til andre verdenskrig. Utgifter til Ethisk råd for forsvarssektoren er innarbeidet i forslaget.

I tråd med regjeringens satsing på effektivisering har Forsvarsdepartementet iverksatt et arbeid for å identifisere mulige tiltak som kan for-

bedre og effektivisere arbeidsoppgaver og arbeidsprosesser i departementet.

Post 73 Forskning og utvikling

Forsknings- og utviklingsaktivitetene (FoU-aktivitetene) på personell- og kompetanseområdet i 2016 vil videreføres på 2015-nivå. Ambisjonen er å sikre forskningsbasert kunnskap som skal ligge til grunn for beslutninger på HR-området. For å sikre at Forsvaret rekrutterer, anvender, utvikler og beholder kompetansen Forsvaret trenger for å løse sektorens oppgaver, samt ha høy operativ evne, skal forsvarssektoren bli en mer moderne kompetanseorganisasjon. Personell- og kompetansestrukturen skal i tillegg være i balanse. Forskning som omhandler ivaretagelse av personellet, herunder forskning på helse, skal prioriteres. Forsvarsdepartementet vil i 2016 initiere aktuelle forskningsprosjekter relatert til personell som gjør internasjonal tjeneste for Norge. Det skal gjennomføres forskningsprosjekter knyttet til alle kontingenter i internasjonal tjeneste der Norge har hatt et engasjement. Videre vil Forsvarsdepartementet i 2016 også initiere aktuelle forskningsprosjekter relatert til innføring av allmenn verneplikt.

Forsvarsdepartementet vil videreføre støtten til relevant forskning innenfor sikkerhets- og for-

svarspolitikken. Samarbeidet med relevante utenlandske institusjoner vil blant annet legge til rette for dette. Det er en målsetting å bidra til et godt kunnskapsnivå og en informert offentlig debatt om tema av interesse for forsvarssektoren. Forskningsstøtte vil bli gitt både til bidrags- og oppdragsforskning. Støtten baseres på faglige kriterier som revideres årlig for å gjenspeile aktuelle tema. I 2016 vil støtten omfatte kortvarige prosjekter inntil ett år, samt langsiktige prosjekter. Sistnevnte vil være til støtte for flerårige forskningsprogrammer og gjennom doktorgradsstipend. Forskningsområder som prioriteres er rekruttering av kvinner til Forsvaret, veteraner, kompetansereformen, ordningen for militært tilsatte og endringer i forsvarspersonelloven m.m. (militærordningen) samt innspill til langtidsplan for forsvarssektoren.

For å sikre høy kvalitet i FoU-arbeidet er det viktig at sektoren selv har relevante forskningsmiljøer innenfor de nevnte forskningsområdene. Forsvarsdepartementet vil også legge til rette for videreutvikling av samarbeid med sivile forsknings- og kompetansemiljøer. Forskningsprosjektene er samlet i ett felles forskningsprogram på HR-området og ett innenfor helse.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
01	Driftsinntekter	34 910	2 320	2 375
16	Refusjon av foreldrepenger	1 440		
18	Refusjon av sykepenger	3 660		
	Sum kap. 4700	40 010	2 320	2 375

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2015. Inntektene gjelder bruker-

betaling fra øvrige departement for tilgang til Nasjonalt Begrenset nett, samt utleie av konferanse- og selskapslokaler på Akershus festning.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	2 651 906	3 317 685	3 474 376
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>			300 592
46	Komponentutskifting, <i>kan overføres</i>	90 618	104 274	76 279
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 47</i>	1 395 103	1 541 795	1 472 025
	Sum kap. 1710	4 137 627	4 963 754	5 323 272

Forsvarsbygg er et bruttobudsjettert forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsbygg er totalleverandør av eiendomstjenester til forsvarssektoren og forvalter forsvarssektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA). Virksomheten dekker sine utgifter gjennom husleie fra brukerne, betaling for utførte oppdrag og bevilgninger.

Forsvarsbygg skal i 2016 produsere gode og kostnadseffektive leveranser innenfor tildelte ressurser samtidig som effektiviseringsarbeidet i virksomheten skal videreføres og tildelte ressurser forvaltes forsvarlig.

Som en konsekvens av ny ordning for belastning av Forsvarsbyggs overordnede stabskostnader for investeringsprosjekter, er det foreslått en teknisk omdisponering mellom postene på kapitlet. Kapittel 1710, post 01, foreslås økt med 56,7

mill. kroner. Kapittel 1710, post 47, samt kapittel 1761, post 47, foreslås redusert tilsvarende, og endringene er reflektert i rekalkulerte kostnadsrammer for de enkelte investeringsprosjekter.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold og utvikling av forsvarssektorens EBA, inkludert de nasjonale festningsverkene. I tillegg omfatter posten også blant annet utgifter til miljøtiltak og beredskaps- og totalforsvarsarbeid, samt oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter. Posten foreslås økt hovedsakelig grunnet økte oppdrag knyttet til etablering av EBA til nye redningshelikoptre.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.2 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	156,7
Lønns- og priskompensasjon	-62,6
Tekniske endringer	-56,7
Reell endring	37,4

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 12,5 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet økt med 49,9 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Energiledelse

I samarbeid med Enova SF gjennomfører Forsvarsbygg fase 2 (2012–2016) av energiledelsesprogrammet med mål om å redusere energiforbruket i perioden med 93 GWh, eller 15 pst. 2016

er det siste året med bevilgning fra Forsvarsdepartementet til programmet. Det forventes støtte til programmet fra Enova SF i 2016.

Enøk-investeringsprosjekter for konvertering av varmesentraler basert på olje og elektrisitet til fornybar energi finansieres over kapittel 1710, post 47. En plan for utfasing av fossil olje i Forsvarets bygg og anlegg er under utarbeidelse.

Miljøopprydding

Bevilgningen til miljøopprydding for 2016 er redusert med 19,9 mill. kroner for styrking av andre områder i statsbudsjettet.

Et stort antall utrangerte skyte- og øvingsfelt, herunder Hjerkinns skytefelt, må klareres for mulige blindgjengere og miljøsaneres før de kan tilbakeføres til sivilt bruk i perioden frem til 2020. Miljøsaneringen gjennomføres i dialog med miljøvernmyndighetene. Nedleggelsen og tilbakeføringen av Hjerkinns skytefeltet er et ledd i en omfattende plan for utvidelse av vernet areal på Dovrefjell. Tiltaket ble påbegynt i 2006 og gjennomføres i to faser. Fase 2 (2013–2020) omfatter videreføring av eksplosivrydding, herunder avklaring av akseptabelt risikonivå, fjerning av gjenværende installasjoner, istandsetting av terrenngrep, revegetering og avvikling av leieavtaler. Det er gjennomført grundige vurderinger av metoder for eksplosivryddingen slik at sikkerheten under arbeidet og etter ferdigstillelse vil være best mulig. Erfaringer fra Hjerkinnsprosjektet videreføres ved rydding av andre skytefelt.

Arbeidet med tiltaksplaner for miljøsanering av forurenset sjøbunn i Horten indre havn og ved undervannsbåtbunkerer i Bergen videreføres i samarbeid med berørte kommuner og andre berørte parter. Gjennomført miljøsanering ved Forsvarets havner blir overvåket gjennom flere år i samråd med miljømyndighetene.

Pensjonsforpliktelse

Forsvarsbygg er en av svært få bruttobudsjetterte virksomheter i staten plassert i premiekategori «Fiktive fond» for beregning av pensjon i Statens pensjonskasse. Ordningen innebærer at Forsvarsbygg er eksponert for renterisiko, og at pensjonsutgiftene dermed blant annet svinger med utviklingen i finansmarkedene. For 2016 er merbehovet til pensjonsutgifter etter den gjeldende ordnin-

gen beregnet til 55,0 mill. kroner, sammenlignet med om Forsvarsbygg ikke var eksponert for renterisiko. For å dekke merbehovet foreslås det omdisponeringer, hovedsakelig internt på posten.

Post 45 Innredning til nybygg og nyanlegg

Det foreslås å opprette en ny post 45 for å ivareta innredning til nybygg og nyanlegg. Dette har tidligere vært finansiert på kapittel 1760, post 01 og 45. Den nye posten vil gi en bedre helhet mellom nybygg og nyanlegg og innredning. Posten vil også inneholde innredning til nybygg og nyanlegg for å realisere etableringen av ny kampflybase på Ørland.

Post 46 Komponentutskifting

Den planmessige komponentutskiftingen er reelt redusert med 30,0 mill. kroner for 2016 for styrking av andre områder i statsbudsjettet.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Bevilgningen i 2016 vil bli benyttet til å videreføre pågående investeringsprosjekter som blant annet er knyttet til omstillingsprosessen i Forsvaret, og som er en oppfølging av Stortingets tidligere vedtak. Prosjektet for etablering av helikopterbasen på Bardufoss er planlagt ferdigstilt i 2016. Videre vil prosjektet for utvikling av Jegerbukta på Haakonvern bli videreført. Flere av de pågående prosjektene er knyttet til behovet for å fornye bygningmassen. Videre vil prosjektet for brannstasjon på Bardufoss flystasjon og prosjektet for nye stasjoner til Grensevaktene videreføres i 2016.

I 2016 er det planlagt oppstart av flere nye prosjekter. Investeringsprosjekter for å understøtte vedtak ved Stortingets behandling av Innst. S. 388 (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) er i prosjekteringsfase og under forberedelse for igangsetting. Dette omfatter prosjekter knyttet til omstilling av Luftforsvaret på Reitan og prosjekter relatert til nødvendig fornyelse av EBA på Ørland.

I denne proposisjonen fremmes det tre nye EBA-prosjekter med kostnadsramme over 100 mill. kroner. Prosjekt for rullebaneforlengelse på Ørland omtales under kapittel 1761, post 47. I tillegg til et nytt behov knyttet til innføring av F-35, omfatter dette prosjektet også en oppgradering av eksisterende rullebane. Oppgraderingen finansieres med midler fra kapittel 1710, post 47.

Status og fremdrift i pågående prosjekter over 500 mill. kroner

Gråfjell – Regionfelt Østlandet

Prosjektet Regionfelt Østlandet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 232 (2001–2002) til St.prp. nr. 55 (2001–2002). I feltet øves skarpskyting, manøvrering og samvirke. Etableringen av Regionfelt Østlandet er i slutfasen, og det er planlagt å terminere prosjektet primo 2016.

Nye prosjekter med kostnadsramme over 100 mill. kroner

Bardufoss – befalsforlegninger Rusta fase 2

Stortinget har, gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012), jf. Prop. 73 S (2011–2012), vedtatt en styrking av Forsvarets virksomhet i nord. Sammen med endringer i personellstrukturen, medfører denne styrkingen at det er behov for å tilpasse bolig- og forlegningstilbudet til befal og mannskaper i Indre Troms. En kartlegging av status og fremtidig behov tilsier at det pr. i dag er et behov for å øke antall kvarter med i overkant av 200 i Bardufossområdet. Opptrappingen av kvartertilbudet vil gjennomføres i tre faser. Fase 1 med 36 kvarter er i gjennomføringsfasen, og forventes ferdigstilt i 2016. Fase 2 planlegges ferdigstilt i løpet av 2017, mens fase 3 planlegges ferdigstilt i løpet av 2018.

Prosjekt «Bardufoss – befalsforlegninger Rusta fase 2» omfatter bygging av tre bygg med til sammen 108 nye kvarter i området Rusta leir. Omfang og kvalitet på det enkelte kvarter vil, sammen med eksisterende tilbud om innkvartering, bidra til å gi et godt og fleksibelt tilbud til befal og vervede mannskaper. Tilbudet støtter opp under Forsvarets boligstrategi og vil ivareta personellet på en god måte. Planlagt område for oppføring av kvarterenhetene i prosjektet er i nærheten av Rusta befalsmesse med kort vei til sivile tilbud i området Heggelia. I tillegg til 108 kvarter, vil det bli bygget et overdekt garasjeanlegg med kapasitet til 72 private kjøretøy.

Prosjektet for befalsforlegninger på Bardufoss foreslås gjennomført innenfor en kostnadsramme på 225 mill. kroner (inkludert merverdiavgift), inkludert innredning og avsetning for usikkerhet. Prosjektets styringsramme er 191 mill. kroner.

Ørland – mannskapsforlegning

I forbindelse med beslutningen om etablering av kampflybasen på Ørland, vedtok Stortinget at Luftforsvarets styrkeproduksjon knyttet til luftvern og basesett skulle flyttes til Ørland fra Bodø og Rygge.

Kapasiteten på de eksisterende mannskapsforlegningene ved Ørland hovedflystasjon er for liten til å dekke behovet etter disse endringene. Det er derfor behov for å bygge en mannskapsforlegning for de vernepliktige mannskapene med totalt 180 sengeplasser.

Mannskapsforlegningen er utformet som to etasjer fordelt på to fløyer plassert i en L-form. Den nye forlegningen vil danne et tun mot de eksisterende mannskapsforlegningene på Ørland hovedflystasjon. Uterommet vil gi ly for vær og vind, og kan fungere som oppstillingsplass for soldatene.

Mannskapsforlegningen bygges som seksmannsrom med eget bad/toalett tilknyttet hvert forlegningsrom. En slik standard vil gi gode rammevilkår for den allmenne verneplikten som ble innført fra 1. januar 2015 gjennom Stortingets behandling av Innst. 18 L (2014–2015) til Prop. 122 L (2013–2014).

Prosjektet for mannskapsforlegning på Ørland foreslås gjennomført innenfor en kostnadsramme på 115 mill. kroner (inkludert merverdiavgift), inkludert innredning og avsetning for usikkerhet. Prosjektets styringsramme er på 99 mill. kroner

Til informasjon – andre prosjekter

Prosjekt for nye stasjoner til Grensevakten i Sør-Varanger

Ved behandlingen av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014) vedtok Stortinget å øke kostnadsrammen for prosjekt for nye stasjoner til Grensevakten i Sør-Varanger til 351 mill. kroner. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme i Prop. 1 S (2014–2015) er 357 mill. kroner.

Stasjonen i sør i Svanvik er ferdigstilt og stasjonen i nord på Storskog er under bygging. Løsningen for etablering av avløp for stasjonen i nord har vært til vurdering. Det vil bli gjennomført en løsning som medfører at prosjektet kan fullføres innenfor en redusert kostnadsramme på 340 mill. kroner.

Tabell 4.3 Prosjekter over 100 mill. kroner

Sted	Prosjektnavn	(i mill. kroner)		
		Ramme 2016	Utbetaling 2016	Til utbetaling senere
Bardufoss	Brannstasjon	150	77	26
Bardufoss	Fornyelse og økt kapasitet infrastruktur Rusta leir	181	2	0
Bardufoss	Helikopterbase	546	153	29
Bardufoss	Kjøkken- og messebygg	209	3	0
Bardufoss	Befalsforlegning fase 2 Rusta leir	213	30	150
Gråfjell	Regionfelt Østlandet	2 122	1	0
Haakonssvern	Administrasjonsbygg og flerbrukshaller til Marinejegerkommandoen	318	100	58
Haakonssvern	Etablering av helikopterdetasjement	291	40	0
Haakonssvern	Nytt administrasjonsbygg for Forsvarets logistikkorganisasjon	117	12	0
Mauken- Blåtind	Sammenslåing av skytefelt	459	1	0
Oslo	Oppgradering nødstrøm	126	60	20
Rena	Bygg for dropp- og fallskjermmateriell	115	3	0
Sør-Varanger	Nye stasjoner til grensevakten	340	60	1
Ørland	Mannskapsforlegning	105	40	44

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	2 659 331	4 101 002	4 295 431
16	Refusjon av foreldrepenger	5 193		
18	Refusjon av sykepenger	17 729		
47	Salg av eiendom	74 395	171 701	99 863
	Sum kap. 4710	2 756 648	4 272 703	4 395 294

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarsbygg foreslås budsjettert med driftsinntekter på 4 293,5 mill. kroner for 2016. Økningen samsvarer med tilsvarende endringer på kapittel 1710, samt en økning av kapitalelementet i husleien som følge av nye arealer inn og ut av porteføljen.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2016 foreslås et inntektskrav på 99,9 mill. kroner. Dette er en reell reduksjon på 76,4 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. Reduksjonen skyldes at det forventes færre inntektsbringende avhendingsprosjekter i 2016 enn i 2015.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	135 450	186 117	189 135
	Sum kap. 1716	135 450	186 117	189 135

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Styret er instituttets øverste organ, og er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartementet. Instituttet har som formål å drive forskning og utvikling for forsvarssektoren. Om lag 9,5 pst. av FFIs aktivitet i 2014 var oppdrag fra kunder utenom forsvarssektoren.

Post 51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt

Regjeringen foreslår en basisfinansiering av FFI for 2016 på 189,1 mill. kroner, som korrigert for priskompensasjon, er en reell reduksjon med 1,2 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015.

Dette tilskuddet utgjør ca. 20 pst. av FFIs budsjetterte inntekter for 2016, og er en viktig forutsetning for instituttets langsiktige kompetanseoppbygging og dets evne til å kunne ha en selvstendig rådgivende rolle overfor Forsvarsdepartementet.

Instituttet skal støtte Forsvarsdepartementets målsetting om styrket internasjonalt materiellsamarbeid og økt kjøp av standardiserte produkter til erstatning for egenutvikling av teknologi.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters kontantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2012, 2013 og 2014, jf. vedlegg 2 til denne proposisjonen.

Kap. 1719 Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	186 826	263 853	331 873
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	322 367	206 600	118 541
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	3 328	14 829	15 229
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	115 592	56 637	58 279
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	140 695	260 000	267 540
	Sum kap. 1719	768 808	801 919	791 462

Kapitlet dekker fellesutgifter i tilknytning til Forsvarsdepartementet, dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring, tilskudd til frivil-

lige organisasjoner og Norges tilskudd til NATOs ulike driftsbudsjett.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 68,0 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. I nomi-

nell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -1,8 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.4 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	68,0
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-8,1
Tekniske endringer	-8,9
Reell endring	51,0

Den reelle økningen av posten er 51,0 mill. kroner og er i hovedsak knyttet til økning i oppdrag og prosjekter, samlokalisering av Militærmisjonen i Brussel i det nye NATO-hovedkvarteret, samt organisatorisk overføring av Materielltilsynet fra kapittel 1725.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 1,3 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet økt med 52,3 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Posten omfatter blant annet nedenstående områder.

Internrevisjonsfunksjonen i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har en egen internrevisjonsenhet. Internrevisjonen skal bidra til at målene for forsvarssektoren blir realisert ved evaluering av og rådgivning i virksomhetsstyring, risikostyring og internkontroll. En overordnet oppgave er å vurdere om disse elementene er hensiktsmessige, tilstrekkelige og fungerer som forutsatt.

Forsvarsdepartementet har i «Instruks for økonomi- og virksomhetsstyring i forsvarssektoren» av 8. mai 2015 videreført kravet om at alle etatene skal ha en internrevisjonsfunksjon. Den praktiske løsningen har blitt at Forsvarsdepartementets internrevisjon, i tillegg til å revidere hele sektoren, også leverer internrevisjonstjenester til etatssjefene i Forsvarsbygg, Forsvarets forskningsinstitutt og Nasjonal sikkerhetsmyndighet, etter egne instruksjoner fra disse tre etatssjefene. Videre vil Forsvarsdepartementets internrevisjon levere internrevisjonsfunksjonen til sjefen for ny etat med ansvar for materiellinvesteringer og materiellforvaltning i forsvarssektoren som planlegges etablert 1. januar 2016. Det vises for øvrig til omtale av ny etat under Del III, 5. Informasjonsaker. Forsvaret har egen internrevisjon, Forsvars-sjefens internrevisjon, og utgiftene til denne internrevisjonsenheten inngår i bevilgningen til Forsvaret. Internrevisjonsenheten videreføres på samme nivå i 2016 som i 2015.

Forsvarsattachéer og militærrådgivere

Forsvarsattachéene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets representanter ved norske utenriksstasjoner. Attachéordningen vurderes kontinuerlig, og personellet lokaliseres endres etter behov. Det opprettes en midlertidig stilling som forsvarsattaché i Irak så lenge Norge deltar med personell i operasjon *Inherent Resolve* i Irak. Fordelingen av forsvarsattachéer med sideakkrediteringer og militærrådgivere fremkommer av tabellene under.

Tabell 4.5 Forsvarsattacheer ved norske utenriksstasjoner i 2016

Land	Sideakkreditering	Attaché	Ass. attaché
Finland (Helsingfors)		1	
Frankrike (Paris)	Spania, Italia	1	
Etiopia (Addis Abeba)	Den afrikanske union	1	
India (New Dehli)		1	
Israel (Tel Aviv)	Egypt, Jordan	1	
Kina (Beijing)		1	
Latvia (Riga) ¹	Estland, Litauen	1	
Nederland (Haag)	Belgia, Luxemburg, Danmark	1	
Polen (Warszawa)	Tsjekkia, Slovakia, Ungarn	1	
Russland (Moskva)	Hviterussland, Kasakhstan	1	1
Serbia (Beograd)	Montenegro, Makedonia	1	
Storbritannia (London)	Irland	1	
Tyrkia (Ankara)	Aserbajdsjan, Georgia	1	
Tyskland (Berlin)	Sveits, Østerrike	1	
Ukraina (Kiev)		1	
Irak (Bagdad)		1 ²	
USA (Washington)	Canada	1	3
FN (New York)		1	1
OSSE (Wien)		1	

¹ Er fullt akkreditert til alle de tre baltiske landene.

² Midlertidig stilling.

Tabell 4.6 Militærrådgivere i 2016

Delegasjon/Sted	Militærrådgiver
EASFCOM ¹ , Nairobi, Kenya	1
Bosnia-Hercegovina	1

¹ *East Africa Standby Force Coordination Mechanism*

Militærmisjonen i Brussel

Militærmisjonen i Brussel er regjeringens representasjon ved NATO-hovedkvarteret. Misjonen ivaretar Norges interesser og stedlige militære representasjon i både NATO og EU. Militærmisjonen i Brussel spiller en sentral rolle i forbindelse med Forsvarsdepartementets og Forsvarets beslutningsprosesser knyttet til håndteringen av militærfaglige spørsmål overfor NATO og EU.

Militærmisjonen i Brussel har også en administrativ støttefunksjon for alle norske militære stillinger i Belgia der utgiftene dekkes over kapittel 1719, post 01, samt for enkelte andre norske stillinger i NATOs kommandostruktur.

I løpet av 2016 skal militærmisjonen i Brussel og den norske delegasjonen til NATO (NORDEL) flytte og samlokaliseres i et nytt NATO-hovedkvarter. For å ivareta de daglige arbeidsgruppemøtene og møter i militærkomiteen, vil NATO i en periode ha tilstedeværelse både i gammelt og nytt hovedkvarter. Bemanning i militærmisjonen i Brussel videreføres i 2016 om lag på samme nivå som i 2015.

Opplærings- og treningstiltak i utlandet

Budsjettrammen benyttes til å støtte opplærings- og treningstiltak i konfliktområder og tidligere konfliktområder innenfor flernasjonale rammer.

Majoriteten av midlene kanaliseres gjennom NATO-støttefond og går til konkrete tiltak på områder som gjenspeiles i Forsvarsdepartementets prioriteringer. Slik støtte vurderes som et kosteffektivt bidrag til oppbyggingen av nasjonal kapasitet. Regioner og land som det planlegges å støtte i 2016 er Afghanistan, Balkan, Irak og Ukraina.

Styrke FNs fredoperative virksomhet

FNs fredsoperasjoner er et av organisasjonens mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. FNs integrerte operasjoner samordner militær, humanitær og utviklingsrettet innsats for best mulig resultatoppnåelse. De nordiske landene har en uttalt ambisjon om et tettere samarbeid om bistand og felles FN-innsats som videreføres.

Forsvarsdepartementet vil også i 2016 bidra i arbeidet med å styrke FNs evne til å planlegge og gjennomføre fredsoperasjoner. Dette gjøres blant annet gjennom spesialkomiteen for fredsbevarende operasjoner, gjennom støtte til FNs arbeid med å bedre opplæringen av det uniformerte personellet og gjennom deltakelse i utarbeidelsen av enhetlige standarder for oppgaveløsning. Forsvarsdepartementet har sammen med Utenriksdepartementet også bidratt med innspill til høynivåpanelet nedsatt av FNs generalsekretær som ble gitt i oppdrag å fremme forslag til hvordan FN kan styrke sine operasjoner. Rapporten ble avlevert sommeren 2015, og den er i tråd med norske posisjoner (se omtale under Del I, 2. Tryggingsspolitikk). Det vil bli arbeidet aktivt for å nominere godt kvalifisert personell til ledende stillinger i FN, både til hovedkvarteret og til operasjonene.

Sikkerhetssektorreform i forsvarssektoren

Sikkerhetssektorreform (SSR) i forsvarssektoren omfatter et bredt spekter av virkemidler for å bistå i reform av militære styrker, herunder bistå mottakerlandene i å ivareta egen sikkerhet og myndighetsutøvelse, samt bidra til å bringe militære styrker under sivil og demokratisk kontroll. SSR er et viktig virkemiddel for å sikre demokratisk utvikling i unge demokratier, og for å bidra til å sikre varig fred i tidligere konfliktområder. Norsk SSR-støtte er et supplement til de militære styrkebidrag som Norge stiller i ulike operasjoner i utlandet. Støtten er koordinert med Utenriksdepartementet.

Norge har tatt initiativ til å styrke nordisk-baltisk evne til kapasitetsbygging i forsvarssektoren

gjennom *Nordic Baltic Assistance Programme*. Hensikten er å kunne stille en komponent som kan settes inn i flernasjonale operasjoner og programmer, og som kan engasjere mottakerlandet i å styrke evnen til å ivareta egen sikkerhet. Det er stor etterspørsel etter slik innsats i NATO og andre internasjonale organisasjoner.

Norske bidrag til SSR er blant annet rettet mot NATOs partnerland, især landene på Vest-Balkan, Ukraina og Georgia. Bidragene bidrar til å styrke disse landenes egen sikkerhet, samt å utvikle et sterkere NATO ved å forberede potensielle nasjoner for medlemskap eller partnerskap. Norge sekonderer en person til NATOs liaisonkontorer i Ukraina og Georgia. Sammen med de nordiske landene og afrikanske partnere støtter Forsvarsdepartementet også Den afrikanske union i arbeidet med å kunne forestå krisehåndtering på det afrikanske kontinent. Formålet er å bistå land i Øst-Afrika med å etablere regional evne til krisehåndtering og fredsoperasjoner. Norge støtter også SSR rettet overfor de væpnede styrkene i Irak og Mali, innenfor rammen av henholdsvis USA-ledede og EU-ledede programmer, jf. omtale under kapittel 1792. Bidrag innenfor nevnte områder og land fortsetter også i 2016.

Identitetskort for NATO-tilsatte i Norge

Forsvarsdepartementet har i dialog med Utlendingsdirektoratet utviklet en identitetskortløsning for NATO-tilsatte i Norge. Identitetskortene er utviklet for å sikre at NATO-personell med opphold i Norge får tilgang til grunnleggende tjenester i Norge, og for å forenkle innreise til Schengenområdet. Løsningen er utarbeidet i samsvar med Norges avtalemessige forpliktelser overfor NATO. Utgiftene til denne posten dekker oppstarten for implementeringen av kortløsningen.

NATO Force Integration Units i Øst-Europa

På NATO-toppmøtet i Wales i september 2014 ble det besluttet å etablere NATO *Force Integration Units* (NFIU) i seks av alliansens østlige medlemsland (Latvia, Litauen, Estland, Polen, Bulgaria og Romania). Etableringen av NFIU-ene vil blant annet gi NATO og de mottakende landene styrket evne til kollektivt forsvar, styrket vertslandsstøtte for effektivt mottak av hurtige reaksjonsstyrker og oppfølgingsstyrker, og er et uttrykk for solidaritet og styrket samhold internt i alliansen. Norge vil dekke et mindre antall stillinger til NFIU-ene i Latvia og Estland.

Beredskap og krisehåndtering

Forsvarsdepartementets prioritering av tiltak for å styrke evnen til krisehåndtering omfatter blant annet forebyggende tiltak, beredskapsplanlegging, samordning med berørte aktører, tekniske hjelpemidler, øvelser og andre kompetansehevede tiltak, samt evalueringer av øvelser og reelle hendelser. For 2016 er det særlig behov for å videreføre arbeidet med Beredskapssystem for forsvarssektoren og kompetansetiltak for personell som har en funksjon i Forsvarsdepartementets krisehåndtering.

Miljø

Forsvarsdepartementet vil i 2016 videreføre driften og videreutviklingen av forsvarssektorens miljødatabase for å bedre kunnskapen om miljøforhold og som grunnlag for å iverksette nødvendige forbedringstiltak. Forsvarsdepartementet tildeler årlig en miljøvernpris for å fremme og premiere gode miljøverntiltak.

Generalsekretæren i NATOs personlige stab

Jens Stoltenberg tiltrådte stillingen som generalsekretær i NATO 1. oktober 2014. I den forbindelse vil det i perioden 1. oktober 2014 til 1. oktober 2018 påløpe merkostnader på forsvarsbudsjettet knyttet til generalsekretærens personlige stab. Det er avsatt 8,2 mill. kroner på forsvarsbudsjettet til dette formålet i 2016.

Senter for integritet i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet opprettet i 2012 et Senter for integritet i forsvarssektoren (SIFS). Senteret ble operativt i januar 2013. Formålet er styrket kompetanse og kapasitet innenfor fagområdene integritetsbygging og anti-korrupsjonstiltak med utgangspunkt i en helhetlig tilnærming, der ledelse, etikk og holdninger, organisasjonskultur, arbeidsprosesser, regelverk, organisasjonsstruktur, risikovurdering og kontrollmekanismer ses i sammenheng.

Internasjonalt og i nært samarbeid med fagavdelingene i FD og Norges faste delegasjon til NATO, bidrar SIFS til å styrke NATOs *Building Integrity* (BI)-program der Norge spiller en sentral rolle. Norge påtok seg tidlig en lederrolle i programets fokus på integritetsbygging og anti-kor-

rupsjonstiltak i Sørøst-Europa. Dette er en videreføring av Norges langvarige støtte til demokratibygging, reformtiltak og godt styresett i en rekke land i denne delen av Europa. Senteret har på vegne av Forsvarsdepartementet ansvaret for et bilateralt integritetsprosjekt med forsvarsdepartementet i Ukraina. Med basis i en behovsanalyse i 2015 legges det opp til et treårig oppfølgingsprosjekt.

Etter anmodning fra NATO har SIFS påtatt seg rollen som kompetansesenter for alliansens BI-program for utdanning og trening. Som *Department Head* for gjennomføringen av NATOs BI-utdannings- og treningsplan (godkjent i NATOs råd høsten 2012) har SIFS fått en fremtredende rolle i alliansens arbeid på dette felt. BI-programmet retter seg både mot NATOs medlemsland og mot alliansens ulike partnerland.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. I de fremsendte prognosene for 2016 legger Statens pensjonskasse til grunn at det vil utbetales om lag 115 mill. kroner og posten foreslås derfor redusert med 88,1 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015. Prognosen gjelder for utbetalinger etter 35 G- og 65 G-ordningene samlet. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre, og sensitive for endringer i de underliggende driverne. Disse driverne er omtalt som antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp. Prognosearbeidet fra Statens pensjonskasse blir fulgt løpende opp av Forsvarsdepartementet. Det er viktig for regjeringen å sikre at skadede veteraner som har fått tilkjent kompensasjon etter ordningen får utbetalt sine kompensasjoner uten unødig opphold, og i tråd med gjeldende regelverk.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring og foreslås videreført på samme nivå som i 2015.

Post 71 Overføringer til andre

Støtte til frivillige organisasjoner

Støtte til forsvarsrelaterte organisasjoner

Både Forsvarsdepartementet og Forsvaret har tildelt midler til organisasjoner som arbeider for synliggjøring, ivaretagelse, anerkjennelse og tilrettelegging for veteraner. Forvaltningsansvaret for tilskuddsmidlene til veteranrelatert virksomhet ble fra budsjettåret 2015 delegert til Forsvarsstaben/Veteranavdelingen. Tilskuddsordningen for øvrig videreføres på nivå med 2015. Tilskuddsordningen til Det frivillige Skyttervesen (DFS) har vært vurdert både av det nedsatte Solliutvalget i 2013 og deretter i en delutredning av Ernst & Young i 2015. Støtten til DFS er fortsatt til vurdering i Forsvarsdepartementet.

Støtte til saker vedrørende andre verdenskrig og kulturhistoriske saker

Forsvarsdepartementet tildeler midler etter søknad til saker og mindre prosjekter tilknyttet andre verdenskrig, som kan gi anerkjennelse til krigsveteraner og andre som ble berørt av krigen, eller spre kunnskap om andre verdenskrig. Det gis også under denne posten støtte til kulturhistoriske formål med tilknytning til forsvarssektorens virksomhet. Nærmere omtale av denne ordningen er tilgjengelig på Forsvarsdepartementets hjemmesider om departementets tilskuddsordninger.

Nasjonalt opplysningskontor i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949 om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Tilleggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å opprette og drifte et

nasjonalt opplysningskontor. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetens åpning eller okkupasjon, og skal motta og viderevende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors har siden 2007 påtatt seg dette ansvaret på vegne av Norge gjennom avtale med Forsvarsdepartementet. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta i møter, trening og øvelser på dette området.

Posten videreføres i 2016 på samme nivå som i 2015.

Post 78 Norges tilskudd til NATO og internasjonale driftsbudsjetter

Posten foreslås videreført på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO inkl. drift av kommandostrukturen, overvåkings- og kommunikasjonssystemer, herunder også driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor NATO *Airborne Early Warning and Control* og NATO *Alliance Ground Surveillance*, NATO *Communications and Information Organization* og NATO *Support Organization* med tilhørende programmer, øving av NATO-styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner.

Videre dekker posten utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiellsamarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU samt til det flernasjonale samarbeidet innenfor strategisk lufttransport mellom ti NATO-land, Finland og Sverige – *Strategic Airlift Capability*.

Ved budsjetteringstidspunktet er det knyttet usikkerhet til denne posten ettersom budsjettene i NATO ikke er ferdigbehandlet, og det vil derfor kunne bli behov for å justere posten i løpet av 2016 basert på de endelige budsjettene i NATO.

Kap. 4719 Fellesinntekter til foretak under Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	1 120	775	793
18	Refusjon av sykepenger	114		
	Sum kap. 4719	1 234	775	793

Post 01 Driftsinntekter

Inntektene i 2016 gjelder brukerbetaling for internrevisjonsfunksjonen fra Forsvarets forskningsinstitutt.

Kap. 1720 Felles ledelse og kommandoapparat

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	3 064 098	3 821 908	3 850 668
	Sum kap. 1720	3 064 098	3 821 908	3 850 668

Kapitlet omfatter fem driftsenheter i Forsvaret.

nell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -22,7 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 5,3 mill. kroner i forhold til saldert budsjett 2015. I nomi-

Tabell 4.7 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	-5,3
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-43,1
Tekniske endringer	-0,5
Reell endring	-48,9

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenseres for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 26,4 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet redusert med 22,5 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015. Regjeringen foreslår i denne proposisjonen å samle bevilgningene til Forsvarets spesialstyrker på denne posten.

Forsvarets operative hovedkvarter**Kommando og ledelse**

Forsvarets operative kommandostruktur ledes av sjefen for Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) og utgjør forsvarssjefens utøvende operative ledd. FOH vil i 2016 videreutvikle evnen til å lede nasjonale fellesoperasjoner og utøve den tildele operative kommandomyndighet.

Arbeidet med å knytte FOH nærmere opp til NATOs kommandostruktur vil bli videreført. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt at vi aktivt bidrar til oppdatert kompetanse og situasjonsforståelse hos våre allierte.

Fellesoperativ øving og trening

Sjef FOH er tillagt ansvar knyttet til planlegging og gjennomføring av fellesoperative øvelser og til-

rettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge. En av hovedaktivitetene i 2016 vil være *Cold Response 2016* (CR 2016) som gjennomføres i Trøndelag med en planlagt ramme på 253 mill. kroner. Øving av den nasjonale kommandostrukturen blir i 2016 videreført gjennom øvelsene *Polaris* og *Gram*. I 2016 vil mye av øvingsaktiviteten bli benyttet til å revidere det nylig utviklede skarpe planverket, inkludert forsterkningsplanverket. Videre skal øvingsaktivitetene benyttes til å øve konseptutvikling av nye kapasiteter som F-35, NH90, logistikkfartøy, kampluftvern og NSM.

Alliert øvingsvirksomhet i 2016 vil i hovedsak bli gjennomført innenfor rammen av CR 2016, samt vertslandstøtte for NATO-øvelsen *Dynamic Mongoose*. NATOs høyprofiløvelse i 2018 *Trident Juncture* skal holdes i Norge og planlegging av denne vil fortsette i 2016.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker vil være beredskapsklare i henhold til operativ ambisjon, og aktivitetsnivået fra 2015 vil i hovedsak videreføres i 2016. Sjefen for enheten har fagmyndighet innenfor området spesialoperasjoner, og forsvarsgrenene er representert i staben. Ledelsen for driftsenheten vil fortsatt være lokalisert på Akershus festning. Sjef Forsvarets spesialstyrker har ansvaret for at investering i og drift av eiendom, bygg og anlegg vurderes helhetlig innenfor spesialstyrkedomenet. Dette arbeidet vil koordineres med generalinspektøren for Hæren og generalinspektøren for Sjøforsvaret. Forsvarets spesialkommando viderefører sin aktivitet i Rena leir, samt på Vealøs ved Horten. Marinejegerkommandoen videreføres på Haakonsværn orlogsstasjon, samt med en enhet for styrkeproduksjon, trening og øving av maritime spesialstyrker ved Ramsund. Ramnes skyte- og øvingsområde skal videreføres som treningsområde for spesialstyrkene og deres allierte samarbeidspartnere, samt for andre avdelinger med relevante treningsbehov.

Ved etableringen av Forsvarets spesialstyrker som egen driftsenhet i Forsvaret ble kapittel 1721 Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker opprettet, hvor driftsutgiftene til staben posteres. Driftsutgifter for de taktiske avdelingene under Forsvarets spesialstyrker ble overført fra Hæren og Sjøforsvaret til kapittel 1720, for å ivareta nødvendig skjerming av gradert informasjon i planperspektivet. Regjeringen foreslår å samle bevilgningene til Forsvarets spesialstyrker på kapittel 1720. Bakgrunnen for forslaget er at tildelingen til Forsvarets spesialstyrker er delt på to kapitler. En sam-

menstående vil bidra til å forbedre styringen av den daglige driften samt legge til rette for videreutviklingen av Forsvarets spesialstyrker som en organisasjon der ledelsen og de taktiske avdelingene kan ses i en helhet. En samling av alle driftsutgiftene til Forsvarets spesialstyrker på kapittel 1720 vil gi større handlingsrom og styringskraft i arbeidet med å sikre en helhetlig videreutvikling av spesialstyrkene som en strategisk ressurs.

Ledelsen for Forsvarets spesialstyrker samordner virksomheten og har ansvaret for styrkeproduksjon og støttevirksomhet i de to avdelingene.

Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen skal ivareta beredskap for nasjonale militære oppgaver og internasjonale oppdrag, samt på anmodning kunne yte bistand til justissektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner. Videreutvikling av spesialstyrkene, herunder evnen til å bistå politiet, vil også i 2016 ha høy prioritet. Samtrening mellom spesialstyrkene, fellesoperative ressurser i Forsvaret samt politiet forventes videreført på om lag samme nivå som i 2015.

Personellet består hovedsakelig av befal og vervede mannskaper som rekrutteres fra hele Forsvaret, og skal opprettholde sin forsvarsgrenvise tilknytning. Ansvaret for nivådannende utdanning og karriereutvikling skal fortsatt ligge til de respektive generalinspektørene for forsvarsgrenene. En mindre andel vernepliktige mannskaper vil tjenestegjøre ved spesialstyrkeenhetene, primært for å utgjøre et rekrutteringsgrunnlag for den vervede andelen. Arbeidet med å rekruttere kvinner til operative stillinger gjennom en egen jegertropp videreføres i 2016.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret (CYFOR) skal bidra til å sikre Forsvarets evne til helhetlig styring med bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT). CYFOR understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute med å etablere, drifte, videreutvikle og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur. CYFOR skal fortsette videreutviklingen av Forsvarets evne til samhandling i nettverk i operasjoner. Dette vil øke den operative evnen og styrke beredskapen.

Implementering av nye løsninger i Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem prioriteres høyt. Eksisterende systemer skal fases ut fortløpende. CYFOR skal bidra i arbeidet med å forberede kampflybasen på Ørland for mottak av F-35.

CYFOR skal fortsette med videreutvikling av IKT i NATO-samarbeidet for å kunne oppnå økt interoperabilitet i fremtidige operasjoner. Evnen til effektivt samvirke gjelder både nasjonalt og internasjonalt. CYFOR skal bidra til at sektoren ivaretar informasjonssikkerheten gjennom å sikre og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur.

CYFOR skal videreføre arbeidet for økt kostnadseffektivitet i IKT-løsningene og gevinstrealisering. Ved innføring av nye løsninger skal driften av utgående systemer og eiendom, bygg og anlegg avvikles.

Forsvarets sanitet

Forsvarets sanitet (FSAN) yter helse- og veterinærtjenester til Forsvarets avdelinger. FSAN skal sikre at berørt personell har betryggende sanitetsstøtte før, under og etter militære operasjoner nasjonalt og i utlandet.

I 2016 videreføres oppbygningen av robusthet og tilgjengelighet i FSANs kapasiteter både på kompetanse- og materiellsiden. FSAN skal jobbe videre med utfordringene knyttet til tilgang på sanitetspersonell. Dette gjelder både medisinsk personell til styrkestrukturen og personell til løpende helsetjenester til Forsvarets personell.

FSAN skal prioritere aktiviteter som bidrar til at ROLE 2-kapasiteten blir beredskapsklar i henhold til plan. Forsvaret skal i 2016 vurdere disponeringen av materiell og personell til taktisk og strategisk luftevakueringskapasitet for å sikre et hensiktsmessig operativt nivå innenfor dette området.

FSAN skal gjennomføre et forskningsprosjekt knyttet til alle kontingenter i internasjonal tjeneste der Norge har hatt et engasjement.

Forsvarets høgskole

Forsvarets høgskole (FHS) skal levere utdannings- og kursvirksomhet til forsvarssektoren med hovedfokus på utvikling og formidling av militærfaglig kjernekompetanse og konteksten for dette. FHS gjennomfører blant annet stabsutdanning, masterutdanning og sjefskurs. FHS driver også kursvirksomhet på sine fagområder for forsvarssektoren og sivil sektor, og har ansvaret for koordinering av all utdanningsvirksomhet i Forsvaret.

FHS vil være sentral i utviklingen av ny utdanningsordning som et resultat av endringer behandlet av Stortinget i Innst. 335 L og 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) «Ordnningen for militært tilsatte og endringer i forsvarspersonelloven m.m. (militærordningen)». Forsvarets høgskole vil i 2016 også styrke kompetansemiljøet som støtter oppfølgingen av FN-resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet.

For 2016 videreføres oppdrag knyttet til vernepliktige og vervede mannskaper i form av karriererveiledning, individuelt tilpasset kompetanseheving, jobb- og karrierkurs samt studiepoenggivende emner i førstegangstjenesten.

Forsknings- og utviklingsvirksomheten ved FHS skal understøtte og styrke kvaliteten på utdanningen samt bidra til å gi forsvarssektoren og samfunnet for øvrig relevant kunnskap om forsvars- og sikkerhetsfaglige spørsmål. Institutt for forsvarsstudier vil særlig styrke sin forskning på norsk forsvarspolitik og forsvarsomstilling, og fokusere på de forsvars- og sikkerhetspolitiske implikasjonene av utviklingen i Russland og på samarbeidet i NATO og med USA.

I 2016 skal innføringen av ny ordning for master i militære studier prioriteres, samtidig skal fokuset på beredskap og krisehåndtering opprettholdes.

Kap. 4720 Felles ledelse og kommandoapparat

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	45 120	69 682	67 206
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	216		
16	Refusjon av foreldrepenger	14 000		
17	Refusjon lærlinger	2 634		
18	Refusjon av sykepenges	16 776		
	Sum kap. 4720	78 746	69 682	67 206

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett 2015.

Kap. 1721 Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	31 719	34 050	
	Sum kap. 1721	31 719	34 050	

Regjeringen foreslår å samle bevilgningene til Forsvarets spesialstyrker på kapittel 1720. Det vises til omtale på dette budsjettkapitlet.

Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	165 293	204 437	225 372
	Sum kap. 1723	165 293	204 437	225 372

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 20,9 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. Hensyntatt kompensasjoner og tekniske endring øker da posten reelt med 18,9 mill. kroner.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 1,0 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet økt med 19,9 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Budsjettet for 2016 til Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) er foreslått styrket slik at NSM skal være bedre i stand til å varsle og koordinere håndtering av alvorlige dataangrep, øke tilsyns- og kontrollaktiviteten, videreutvikle arbeidet med objektsikkerhet og videreutvikle og fortsatt styrke kompetansemiljøene i forebyggende sikkerhet. Arbeidet med å styrke NSMs rolle som det ledende nasjonale fagmiljøet for IKT-sikkerhet i Norge videreføres i 2016.

Regjeringen ønsker å forsterke NSMs kapasitet til å detektere falske basestasjoner. Til dette formål foreslår regjeringen å øke bevilgningen under kapittel 1723, post 01, med 11,6 mill. kroner i 2016, jf. også Prop. 1 S (2015–2016) for Justis- og beredskapsdepartementet.

Overordnede oppgaver

Regjeringen legger vekt på å styrke arbeidet med forebyggende sikkerhet og IKT-sikkerhet på tvers av samfunnssektorene. Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen og et stadig mer komplisert risiko- og sårbarhetsbilde, påvirker arbeidet med forebyggende sikkerhet både i forsvarssektoren og i sivil sektor.

NSM er underlagt Forsvarsdepartementet. Justis- og beredskapsdepartementet (JD) har

instruksjonsmyndighet overfor NSM i saker innenfor JDs ansvarsområde.

NSM er nasjonal fagmyndighet for forebyggende sikkerhet og har et overordnet og sektorovergripende ansvar for forebyggende sikkerhetstjeneste i henhold til sikkerhetsloven.

NSM skal føre tilsyn med sikkerhetstilstanden i virksomheter underlagt sikkerhetsloven. NSM skal også gi informasjon, råd og veiledning til virksomheter samt bidra til at sikkerhetstiltak utvikles.

NSM er i tillegg ansvarlig for å koordinere håndteringen av alvorlige IKT-angrep mot samfunnskritisk infrastruktur eller andre viktige samfunnsfunksjoner. Dette ansvaret omfatter også å organisere og drifte et nasjonalt varslingsystem for digital infrastruktur.

NSM understøtter videre Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet i utøvelsen av deres ansvar på IKT-sikkerhetsområdet. NSM skal identifisere og foreslå nasjonale tiltak og krav samt gi råd og veiledning.

NSM skal etablere og vedlikeholde et helhetlig risikobilde innen forebyggende sikkerhet og produsere en årlig rapport om sikkerhetstilstanden, samt etablere og vedlikeholde et helhetlig IKT-risikobilde. NSM skal foreslå tiltak for å bedre sikkerhetstilstanden.

Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	Saldert budsjett 2015	
01	Driftsinntekter	10 834	7 028	9 196
16	Refusjon av foreldrepenger	1 049		
18	Refusjon av sykepenger	2 313		
	Sum kap. 4723	14 196	7 028	9 196

Post 01 Driftsinntekter

NSMs inntekter består i hovedsak av næringslivets tilskudd til drift av varslingsystem for digital

infrastruktur (VDI), kurs- og konferanseavgifter og brukerbetaling for andre tjenester utført av NSM.

Kap. 1725 Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	1 648 503	2 095 299	2 024 518
70	Renter låneordning, <i>kan overføres</i>	4 663	8 974	9 408
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>		18 950	19 156
	Sum kap. 1725	1 653 166	2 123 223	2 053 082

Kapitlet omfatter Forsvarsstaben, Forsvarets sikkerhetsavdeling, Forsvarets militærgeografiske tjeneste, Forsvarets etterretningshøgskole, Forsvarets mediesenter, Forsvarets forum, Feltprest-korpset, Forsvarets regnskapsadministrasjon, Forsvarets lønnsadministrasjon, Forsvarets personell- og vernepliktssenter, NATO-stillinger i Norge og i utlandet, Forsvarets veteransenter på Bæreia og Oslo garnisonsforvaltning.

Tabell 4.8 Budsjettekniske endringer.

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	-70,8
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-26,5
Tekniske endringer	15,8
Reell endring	-81,5

Reelt er posten redusert med 81,5 mill. kroner. Reduksjonen skyldes i hovedsak omdisponering av midler til andre kapitler og poster, samt en reduksjon av midler til avgangsstimulerende tiltak.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppgjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Forsvarsstaben

På vegne av forsvarssjefen har Forsvarsstaben (FST) gjennomførings- og oppfølgingsansvaret for de oppdrag etaten pålegges av Forsvarsdepartementet. FST bidrar også til å ivareta evnen til hel-

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 70,8 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -7,3 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

hetlig gjennomføring, styring og oppfølging av Forsvarets operative virksomhet.

I 2016 vil FST fortsette vektleggingen av tiltak for å realisere målsettingene gjeldende langtidspan har satt for Forsvaret i tråd med Forsvarsdepartementets iverksettelsesbrev for planperioden. Forsvaret fokuseres ytterligere på å videreutvikle den operative evnen, blant annet gjennom det langsiktige, strategiske arbeidet med kompetansereformen. Øvrige sentrale områder vil være forbedring av styrings- og kontrollmekanismer, forsvarlig forvaltning og videre effektivisering. Videreutviklingen av Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem (FIF) fortsetter, blant annet med implementering av logistikkprosjektets første leveranse.

Arbeidet med å ivareta Forsvarets ansvar for oppfølging av personell fra internasjonale operasjoner fortsetter, i tråd med oppfølgingsplanen for perioden fra 2014–2017 til regjeringens handlings-

plan «I tjeneste for Norge», jf. Innst. 298 S (2008–2009) til St.meld. nr. 34 (2008–2009).

Avdelinger under Forsvarsstaben

Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) skal videreutvikles til et kraftfullt kompetanse- og servicesenter innenfor HR-området i Forsvaret.

FPVS videreutvikles inntil videre med delt lokalisering som i dag på Hamar og i Oslo. Denne ordningen evalueres i 2016.

FPVS vil forberede innføring og implementering av HR-relaterte endringer med hovedfokus på *Human Resource Management* (HRM) i FIF og militærordningen (MO). For øvrige fellesinstitusjoner under kapitlet vil aktiviteten i hovedsak videreføres på 2015-nivå.

NATO-stillinger

NATOs kommandostruktur, styrkestruktur og støtteorganisasjon har gjennomgått betydelige endringer, samtidig som alliansens operative ambisjonsnivå er høyt og fortsatt under utvikling som følge av det nye sikkerhetspolitiske landskapet. Dette kommer særlig til uttrykk i alliansens beslutning om *Readiness Action Plan* (RAP) på NATOs toppmøte i Wales 2014, hvor målet er styrket beredskap og reaksjonsevne, med en rekke leveranser for å nå målsettingene underveis mot NATOs toppmøte i Warszawa 2016. NATOs nåvæ-

rende kommandostruktur er planlagt fullt operativ i desember 2015. Arbeidet med å kartlegge kommandostrukturens egnethet i forbindelse med nye og styrkede operative målsettinger har startet opp som del av RAP, og ytterligere endringer kan forventes.

Norge bidrar i kommandostrukturen, styrkestrukturen og støtteorganisasjonene med godt kvalifisert personell, på et nivå som er tilpasset styrkefordelingsprinsippet i NATO.

Flernasjonalt samarbeid for å opprettholde strukturelementer og redusere kostnader vil trolig øke i årene som kommer, og innføringen av ny befalsordning vil påvirke sammensetningen av hvilke personellkategorier Norge vil delta med. Vurdering av vårt fremtidige stillingsbehov vil være en del av arbeidet med ny langtidsplan for forsvarssektoren.

Post 70 Renter låneordning

Posten gjelder utgifter til rentestønad for å dekke differansen mellom utlånsrenten i Befalets låneordning og markedsrenten, samt utbetalinger av garantiansvar. Posten foreslås videreført på samme nivå som i 2015.

Post 71 Overføringer til andre

Posten videreføres på samme nivå som i 2015.

Kap. 4725 Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	51 108	56 560	60 796
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	62		
16	Refusjon av foreldrepenger	5 483		
17	Refusjon lærlinger	3 345		
18	Refusjon av sykepenger	12 261		
70	Renter låneordning	1		
90	Lån til boligformål	37		
	Sum kap. 4725	72 297	56 560	60 796

Post 01 Driftsinntekter

Korrigert for priskompensasjon foreslås posten videreført på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Post 70 Renter låneordning

Det forventes ingen inntekter på posten i 2016.

Post 90 Lån til bolig

Det forventes ingen inntekter på posten i 2016.

Kap. 1731 Hæren

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	4 325 138	5 226 167	5 273 387
	Sum kap. 1731	4 325 138	5 226 167	5 273 387

Posten foreslås økt nominelt med 47,2 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -36,9 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.9 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	47,2
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-59,6
Tekniske endringer	-11,8
Reell endring	-24,2

Reelt reduseres budsjettposten med 24,2 mill. kroner. Reduksjonen skyldes forsvarssjefens tverrprioritering.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppgjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidspan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 16,6 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet redusert med 7,6 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Hæren skal videreføre et høyt trenings- og øvingsnivå med en styrking av øvingen i Panserbataljonen med støtteavdelinger. Regjeringen legger, i tråd med langtidspanen, opp til fortsatt

utvikling av brigadestrukturen i Nord-Norge. Med det foreslåtte budsjettet til Hæren fortsetter videreutviklingen av Panserbataljonen med tilhørende støtteavdelinger. Det legges opp til en økning av antall grenaderer og befal samt videre modernisering av hovedmateriellet. Hæren vil få styrket beredskap og økt operativ evne gjennom en forventet bedring av kvaliteten og tilgjengeligheten på lagret materiell og forsyninger samt økt treningsnivå.

Overordnede oppgaver

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere landmilitære kapasiteter som besitter tilstrekkelig og nødvendig operativ evne, herunder reaksjonstid, stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet. Hæren utfører kontinuerlig et bredt spekter av oppdrag som blant annet omfatter konge- og grensevakt. Som del av styrke-

produksjonen deltar Hæren i nasjonale og internasjonale operasjoner og øvelser. I 2016 vil Hæren blant annet delta med Brigade Nord til øvelse *Cold Response* som vil bli gjennomført i Trøndelag.

Hæren har enheter på kontinuerlig nasjonal beredskap for oppdukkende hendelser, f. eks en eksplosivryddeenheter. I tillegg vil Hæren fortsette bidraget til NATO *Response Force* (NRF)-beredskap. Telemark bataljon med tilhørende samvirkesystemer skal i 2016 inngå som del av NATOs *Immediate Follow on Forces Group* (IFFG).

Hærens hovedbidrag til operasjoner i utlandet i 2016 vil være til *Operation Inherent Resolve* (OIR) i Irak, men Hæren vil også bidra med stabsoffiserer til flere pågående operasjoner og misjoner.

Hæren skal i 2016 fortsette videreutviklingen av Brigade Nord med spesiell vekt på å styrke brigadens reaksjonsevne samt brigadens evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme. Den pågående videreutviklingen og oppbygging av Panserbataljonen med tilhørende samvirkesystemer vil fortsette, og den omfatter flere vervede, tilførsel av moderne materiell samt betydelige investeringer i bygg og anlegg. Både Panserbataljonen og Telemark bataljon vil også i 2016 motta oppgraderte og nye CV-90 stormpanservogner. Som del av innfasingen av stormpanservognene vil det bli gjennomført nødvendig kompetanseheving. I sum vil dette styrke Hærens operative evne.

Hærens evne til troverdig og god grenseovervåking vil styrkes ved at Storskog, som den andre av to moderniserte grensestasjoner, ferdigstilles i 2016.

Organisasjon og styrkestruktur

Innenfor rammen av Brigade Nord videreføres Hærens to tyngdepunkter i Indre Troms og Østerdalen garnison. Brigade Nord er Hærens hovedelement i det mobile landforsvaret med to mekaniserte manøverbataljoner og en lett infanteribataljon, med tilhørende logistikk og taktisk støtte. Strukturen baseres på godt samtrente styrker bestående av offiserer, befal, grenaderer og vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste. Panserbataljonen med tilhørende støtteavdelinger fortsetter videreutviklingen mot en innsatsklar og raskt tilgjengelig bataljonsstridsgruppe frem mot 2020.

Grensevakten videreutvikles med evne til å gjennomføre en moderne og effektiv grenseover-

våking, og for å bidra til håndheving av de krav som stilles til Schengenområdet yttergrense og Norges forpliktelser i henhold til Grenseavtalen fra 1949. Den andre av to nye grensestasjoner ferdigstilles i 2016 og grenseovervåkingen tilpasses nytt operasjonskonsept.

Hans Majestet Kongens Garde (HMKG) videreføres for å ivareta kontinuerlig vakthold og sikring av kongehuset. HMKG skal ved behov, og på anmodning, kunne støtte politiet basert på tilgjengelige ressurser. Dette innebærer blant annet å kunne bistå politiet innenfor rammene i Instruks om Forsvarets bistand til politiet.

Hæren har gjennomført samordning av funksjoner og effektivisert ledelses- og styringsfunksjoner mellom Hærstaben og brigadestaben.

Forsvarets kompetansesenter for logistikk og operativ støtte, som er et felles kompetanse- og operasjonsstøttesenter for hele Forsvaret, videreføres på Sessvollmoen.

Krigsskolen videreføres i Oslo, med Hærens befalsskole som underlagt avdeling i Østerdalen garnison.

Personell, utdanning og kompetanse

Hæren vil fortsette økningen av antall befal og vervede, med fokus på Panserbataljonen med tilhørende støtteavdelinger i Nord Norge. Hæren vektlegger en dreining av personellstrukturen for å øke operativ tilgjengelighet og evne til hurtig innsats. Implementering av militærordningen vil sikre ivaretagelse av kompetanse.

Innføring av militærordningen vil blant annet legge til rette for å ivareta behovet for å rekruttere og beholde spesialister. Et tilpasset karriere- og utdanningssystem for spesialistene vil bidra til å redusere utfordringer knyttet til turnover og rotasjon, og styrke Hærens operative leveranser. Innføring av allmenn verneplikt tilpasset Hærens behov vil ha fokus i 2016.

Arbeidet knyttet til holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Hæren. Gode holdninger og profesjonalitet skal gjennomgående prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Hæren vil fortsette arbeidet med helhetlig ivaretagelse av personellet, som inkluderer ivaretagelse før, under og etter internasjonale operasjoner samt støtte implementeringen av tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge».

Kap. 4731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	72 491	64 628	66 041
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	350		
16	Refusjon av foreldrepenger	21 014		
17	Refusjon lærlinger	3 990		
18	Refusjon av sykepenger	22 404		
	Sum kap. 4731	120 249	64 628	66 041

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres reelt på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 1732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	2 943 220	3 452 649	3 915 885
	Sum kap. 1732	2 943 220	3 452 649	3 915 885

Kapitlet dekker Sjøforsvaret utenom Kystvakten, som er budsjettert over kapittel 1790.

ring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -23,0 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Post 01 Driftsutgifter

Posten økes nominelt med 463,2 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. I nominell end-

Tabell 4.10 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	463,2
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-44,0
Tekniske endringer	-4,2
Reell endring	415,0

Reelt er det en budsjettmessig økning på 415,0 mill. kroner.

Innfasingen av Sjøforsvarets moderniserte struktur gir et svært moderne og styrket sjøforsvar med betydelig operativ slagkraft og økt evne til tilstedeværelse i nord.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppgjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 10,7 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet økt med 425,7 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Overordnede oppgaver

Sjøforsvaret skal styrkeprodusere og stille maritime kapasiteter til beredskap og innsats nasjonalt og i utlandet i hele spekteret fra fred til væpnet konflikt. Sjøforsvarets kapasiteter skal bidra til suverenitetshevdelse, utøve myndighet og støtte opp om ivaretagelsen av norske interesser. Tilstedeværelse av Sjøforsvarets styrker bidrar til å skape stabilitet, troverdighet og forutsigbarhet, og er viktig for den daglige maritime sikkerhet i norske havområder. Gjennomførte analyser har vist at det er et økt vedlikeholdsbehov for den nye strukturen, med tilhørende etterslep fra tidligere år.

Dette er en utfordring som nå blir adressert direkte, ved at bevilgningen økes for å ivareta det årlige etterslepet og det økte vedlikeholdsbehovet. Et slikt vedlikeholdsløft for alle fartøyklassene i Sjøforsvaret vil bedre den tekniske tilgjengelighet og status på fartøyene. Risiko for at den forutsatte aktiviteten ikke kan gjennomføres reduseres dermed betraktelig.

I tillegg foreslår regjeringen å øke bevilgningen, slik at en ubåt kan stasjoneres ved Ramsund orlogsstasjon. Dette medfører en økt maritim operativ tilgjengelighet i Nord-Norge, og med om lag 250 seilingsdøgn i nordområdene med ubåt, representerer dette en betydelig økning av tilstedeværelsen.

Gjennom trening og deltakelse i øvelser, nasjonalt og i utlandet, bygges kompetanse for effektivt å utnytte Sjøforsvarets kapasiteter i løsning av gitte oppgaver, selvstendig eller i samarbeid med andre. Sjøforsvaret vil også i 2016 delta i NATOs stående

styrker og har tilbudt å stille blant annet en ubåt, to mineryddefartøy og to korvetter, men leveransene vil være noe lavere enn de to foregående årene. Dette skyldes blant annet at Norge skal ha kommandoplatteform og lede en av NATOs stående fregattstyrker i hele 2017, og styrkeproduksjon må innrettes og prioriteres mot dette oppdraget.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjøforsvaret har de siste årene gjennomgått en betydelig fornyelse og modernisering, og de ulike strukturelementene utfyller hverandre godt. Sjøforsvarets struktur og organisasjon videreføres.

Korvettene og fregattene er innfaset og operative. Fregattene når imidlertid ikke full operativ kapasitet før de maritime NH90-helikopterene er innfaset. Oppdateringen av undervannsbåtene fortsetter i 2016.

Minedykkerkommandoen og Kystjegerkommandoen videreføres. Et nytt logistikkfartøy planlegges levert innen utgangen av 2016, jf. Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Når det nye fartøyet er på plass, vil fleksibiliteten og utholdenheten i Sjøforsvarets styrkestruktur bli ytterligere styrket.

Personell, utdanning og kompetanse

Sjøforsvaret arbeider for å gjøre besetningene i Kysteskadren mer robuste for å kunne opprettholde kontinuerlig tilstedeværelse i nasjonale og internasjonale operasjoner. Samtidig vektlegger Sjøforsvaret å opprettholde kompetanseproduksjonen ved Sjøforsvarets skoler for å kunne bemanne fartøyene i henhold til forutsetningene som har ligget til grunn for vedtatt struktur. Sjøforsvaret har iverksatt et prosjekt med full gjennomgang av organisasjon og stillingsbeskrivelser. Dette for å konvertere landstillinger til fartøytjeneste.

Arbeidet med å tilpasse Sjøforsvarets kompetansebeholdning for å styrke de sjømilitære kompetanseområdene fortsetter. Tiltak er planlagt og iverksatt. Et eksempel er tidligere økning av kvoter og inntak på Sjøforsvarets skoler, med den hensikt å møte fremtidens behov for befall. Dette tiltaket vil ta effekt fra og med høsten 2015 og gradvis forbedre situasjonen.

Sjøforsvaret jobber systematisk med å redusere uønsket avgang for å beholde personell og kompetanse. Det er gjennomført ekstra yrkestilsetting av teknisk befall, generelt og spesielt for å avhjelpe et akutt behov i undervannsbåtvåpenet frem til 2019. Sjøforsvaret søker med dette å gi personellet og deres familier størst mulig forutsig-

barhet i tjenesten. På sikt vil tiltakene bidra til bedre kompetansedekning. Innføring av militærordningen vil blant annet legge til rette for å ivareta behovet for å rekruttere og beholde spesialister. Et tilpasset karriere- og utdanningssystem for spesialistene vil bidra til å redusere utfordringer knyttet til turnover og rotasjon, og styrke Sjøforsvarets operative leveranser.

For å bidra til en fremtidsrettet kompetansestruktur for egen forsvarsgren og Forsvaret som helhet har det vært viktig å modernisere og optimalisere Sjøforsvarets utdanningsvirksomhet. Det ble gjennom Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014) besluttet en samordning av Sjøforsvarets utdanningsnivåer. Den grunnleggende befalsutdanningen ved Sjøfor-

svarets befalsskole er flyttet til KNM Harald Haar-fagre ved Stavanger. Rekruttutdanning, utskrevet befalsutdanning og grunnleggende befalsutdanning er dermed integrert i en enhet. Dette gir en mer effektiv bruk av ressursene.

Arbeidet knyttet til likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Sjøforsvaret. Ambisjonen er at gode holdninger og profesjonalitet gjennomgående preger alle fagområder i virksomheten, herunder forvaltningsområdet.

Sjøforsvaret vil fortsette arbeidet med helhetlig ivaretagelse av personellet, som inkluderer ivaretagelse før, under og etter internasjonale operasjoner samt støtte implementeringen av regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge».

Kap. 4732 Sjøforsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	44 608	53 247	54 411
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	117		
16	Refusjon av foreldrepenger	11 466		
17	Refusjon lærlinger	4 546		
18	Refusjon av sykepenger	7 178		
	Sum kap. 4732	67 915	53 247	54 411

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres reelt sett på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 1733 Luftforsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	3 987 298	4 573 004	4 768 990
	Sum kap. 1733	3 987 298	4 573 004	4 768 990

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 196,0 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015. I

nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -29,6 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.11 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	196,0
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-104,0
Tekniske endringer	-30,9
Reell endring	61,1

Reelt foreslås posten økt med 61,1 mill. kroner. Budsjettet foreslås styrket for å sikre tilstrekkelig aktivitet og grunnlag for å kunne videreutvikle operativ evne i en kritisk omstillingsfase, spesielt rettet mot innfasing av nye kampfly og driftssetting av nye maritime helikoptre. Regjeringen foreslår å bevilge 35 mill. kr for å øke antall og lengde på toktene med maritime patruljefly. Norge vil i 2016 motta ytterligere to F-35 kampfly og vil ved utgangen av 2016 ha tilsammen fire fly som alle er stasjonert i USA for treningsformål. I 2016 opererer Forsvaret totalt seks NH90. Disse vil ha en varierende grad av operativ status. I samarbeid med Kystvakten utføres kystvaktoperasjoner fra land og NH90 vil i 2016 opereres fra fartøy. Samtidig videreføres prøver og forsøk med operasjoner fra fregatt.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 9,0 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet økt med 70,1 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Overordnede oppgaver

Virksomheten i Luftforsvaret vil også i 2016 være preget av nødvendige og omfattende endrings- og moderniseringsprosesser som følger opp de vedtak som ble fattet av Stortinget under behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Den videre omstillingen mot et kraftig styrket og mer slagkraftig luftforsvar vil være både kompleks og krevende, med betydelige endringer i både struktur og organisasjon, kompetanse og kapasiteter. Dette vil også i perioder ha konsekvenser for Luftforsvarets leve-

ranser, i takt med flytting av virksomhet, oppbygging av ny kompetanse og innfasing av en rekke nye og forbedrede kapasiteter, spesielt nye F-35 kampfly. I tillegg er Luftforsvarets budsjett spesielt utsatt for økninger i valutapriser, da materiell- og utdanningsutgifter belastes i amerikanske dollar. I omstillingsperioden vil det så langt det er mulig bli prioritert å minimere effektene på Luftforsvarets leveranser, der de operative hensynene vil vektlegges i den konkrete tidsfasingen av ulike tiltak, i tråd med Stortingets føringer.

Luftforsvarets hovedoppgave er å styrkeprodusere luftmilitære kapasiteter til Forsvarets styrkestruktur samt stille styrker på beredskap for luftovervåking, myndighetsutøvelse og suverenitetshevdelse, nasjonalt og i utlandet, i hele spekteret fra fred til væpnet konflikt. Deler av den luftoperative strukturen er tilgjengelig på kort varsel for operasjoner hjemme og ute.

Norge vil stille med F-16 kampfly til NATOs luftovervåking over Island (*Airborne Surveillance and Interception Capability to meet Iceland's Peacetime Preparedness Needs*) i tre uker i perioden fra mai til august 2016. NATOs luftovervåking over Island er ikke en kontinuerlig aktivitet, men foregår tre ganger årlig, med tilstedeværelse i tre uker hver gang.

C-130J vil generelt bidra med transport av gods og personell i inn- og utland. Fra januar 2016 stilles et C-130J Hercules transportfly til disposisjon i inntil ti måneder for FN-operasjonen *United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA). Bidraget skal base-res ved flyplassen i Bamako-området sør i Mali, og skal transportere forsyninger og personell til det risikoutsatte Nord-Mali. Bidraget omtales nærmere under kapittel 1792.

Luftforsvaret viderefører oppdrag innenfor ressurs- og miljøoppsyn over havområdene samt søk- og redningsoperasjoner. Støtte til maritim kontraterrorberedskap videreføres. Trening og øving i Luftforsvaret i 2016 vil videreføre evnen til å løse oppdrag i nordområdene, herunder evnen til maritim luftovervåking og håndtering av even-

tuelle krenkelsers av norsk territorium på en troverdig måte, samtidig som understøttelse av operasjoner i utlandet har høy prioritet. Regjeringen viderefører kampflysystemene på tilsvarende nivå som i saldert budsjett for 2015. For maritime patruljefly foreslår regjeringen å bevilge 35 mill. kroner for å øke antall og lengde på toktene. Tiltaket vil øke evnen til å ivareta pålagte oppgaver knyttet til overvåking og informasjonsinnhenting for eget og alliansens bruk, samt suverenitetshevdelse ved rutinemessig overvåking av aktiviteten på og under havoverflaten i norsk territorialfarvann og tilstøtende områder. I tillegg vil det øke evnen til antiubåtoperasjoner, søk og redning.

Organisasjon og styrkestruktur

Luftforsvarets organisasjon og styrkestruktur vil i 2016 være om lag på samme nivå som i 2015.

Som en oppfølging av Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) «Et forsvar for vår tid», skal Luftforsvaret i 2016 fortsette arbeidet med å forberede de struktur- og organisasjonsendringene som er vedtatt gjennomført i langtidsperioden. Deriblant anskaffelse av nye kampfly med baseløsning på Ørland og etableringen av en fremskutt operasjonsbase på Evenes. Moderniseringen av Luftforsvaret med etablering av en ny basestruktur, innfasing av nye kampfly og utfasing av F-16 er krevende. Regjeringen legger vekt på at omstillingen i Luftforsvaret gjøres effektivt, med forutsigbarhet for personellet, innenfor rammen av Stortingets beslutninger.

Felles ledelse av alle militære helikoptre, inkl. redningshelikoptre, er underlagt 139 Luftving på Bardufoss. Den operative helikoptervirksomheten vil opprettholdes på samme nivå ved alle detasjementene. Ansvar for stasjonsgruppe Banak blir overført fra 132 Luftving på Bodø til 139 Luftving på Bardufoss.

Operativ testing og evaluering av NH90-helikoptrene, som skal understøtte Kystvakten og Fridtjof Nansen-klasse fregattene, blir gjennomført ved Bardufoss flystasjon. Lynx-helikoptrene ved 337 skvadron er utfaset, og NH90 blir gradvis innført for bruk på Kystvaktens helikopterbærende fartøy. Forberedelser knyttet til opprettelse av detasjement for fregatthelikopter på Haakonsværn fortsetter.

Luftkommando- og kontrollstrukturen skal moderniseres og videreutvikles. Dette ses i sammenheng med implementeringen av NATOs nye kommando- og kontrollsystemet *Air Command and Control System* (ACCS). ACCS er installert på Luftforsvarets stasjon Sørreisa og systemet vil

være operativt på stasjonen i løpet av 2016. Det legges opp til at 130 Luftving ved Mågerø legges ned i løpet av 2016, og Sørreisa vil dermed være eneste stasjon som ivareta døgnkontinuerlig kontroll- og varslingstjeneste. Ved nedleggelsen av 130 Luftving Mågerø vil det bli etablert en redundansenhet for kontroll- og varsling basert på den mobile Air Control Unit. Luftforsvarets kontroll og varslingsskole vil bli flyttet fra Mågerø til Sørreisa i løpet av 2016. Det er videre vedtatt at Luftforsvarets programmeringssenter (PROGSEN) skal flyttes fra Mågerø til Reitan. Da det ikke er etablert nødvendig infrastruktur på Reitan vil Forsvaret benytte den mest kosteffektive midlertidige lokaliseringen av PROGSEN frem til 2020. Luftoperasjonscenteret på Reitan vil videreutvikles i takt med innføringen av ACCS og nye kampfly.

F-16-strukturen skal videreføres som kampflysystem gjennom oppgraderinger frem til de nye F-35-kampflyene er innfaset. Antallet F-16 i strukturen vil gradvis reduseres mot endelig utfasing.

Det legges opp til at 132 Luftving ved Bodø hovedflystasjon legges ned i 2016 og at resterende virksomhet ved Bodø underlegges organisatorisk 138 Luftving på Ørland. Flyplassdriften ved Bodø er planlagt overført fra Luftforsvaret til Avinor i løpet av 2016. Tilpasset styrkeproduksjon og vedlikeholdsvirksomhet for F-16 vil videreføres i Bodø ut F-16s levetid. Kampflyberedskap, *Quick Reaction Alert* (QRA), gjøres fra Bodø så lenge F-16 skal ha denne rollen. Når F-35 overtar QRA-rollen, skal dette gjøres fra Evenes. Det legges videre opp til at 332 Skvadron vil bli flyttet fra Bodø til Ørland i løpet av 2016. Skvadronen vil gradvis bli bygget opp for å motta F-35.

Luftforsvarets rekruttutdanning videreføres på Madla ved Stavanger i samarbeid med Sjøforsvaret.

Fra 1. august 2014 er alle helikopteravdelingene i Forsvaret organisert under 139 Luftving på Bardufoss. Gjennom behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) ba Stortinget om å bli holdt orientert om størrelsen av støtte- og basefunksjonene ved samtlige helikopterdetasjement underlagt Bardufoss.

Pr. april 2015 benyttes det om lag 321 årsverk til vedlikehold-, støtte- og basefunksjoner ved Bardufoss flystasjon og underlagte detasjementer. Ved Bardufoss benyttes 152 årsverk, ved avdeling Rygge 70 årsverk og ved avdeling Sola 16 årsverk. Ved de fem redningshelikopterbasene og detasjementet på Florø samt skvadronsledelsen på Sola benyttes 83 årsverk innenfor redningshelikopter-tjenesten. Detasjementet på Haakonsværn er foreløpig ikke etablert.

Personell, utdanning og kompetanse

Luftforsvarets hovedutfordringer knyttet til personell, utdanning og kompetanse er å tilrettelegge for en vellykket gjennomføring av den pågående omstillingen. Luftforsvaret er avhengig av å beholde kritisk kompetanse og rekruttere nytt personell med riktig kompetanse som må tilføres for å understøtte de nye kampflyene og helikoptrene som skal innføres.

Luftforsvaret vil fortsette arbeidet med helhetlig ivaretagelse av personellet som inkluderer ivaretagelse før, under og etter internasjonale operasjoner samt støtte implementering av tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge».

Luftforsvaret rekrutterer personell direkte fra gruppene som gjennomfører sin førstegangstjeneste i forsvarsgrenen, og har god erfaring med det. Det har så langt vært gode erfaringer fra inn-taket og gjennomføringen av 50/50-prosjektet med lik andel kvinner og menn under førstegangstjenesten ved Ørland. Prosjektet skal evalueres i 2016. Luftforsvaret fortsetter med tiltak som *Basecamp* (rekrutteringscamp for kvinner) og mentorprogram. Innføring av militærordningen vil blant annet legge til rette for å ivareta behovet for å rekruttere og beholde spesialister. Et tilpasset karriere- og utdanningssystem for spesialistene vil bidra til å redusere utfordringer knyttet til

turnover og rotasjon, og styrke Luftforsvarets operative leveranser.

Det er i 2015 gjennomført analyser og kartlegging for å finne årsaker til at personell velger å slutte i forsvarsgrenen. Med bakgrunn i funn fra dette arbeidet er det startet et re-rekrutteringsarbeid som primært retter seg mot behovet for å styrke de tekniske og operative miljøer.

Luftforsvaret jobber kontinuerlig for å modernisere og optimalisere sin utdanningsvirksomhet slik at forsvarsgrenen er i stand til å dekke et fremtidig kompetansebehov. I tillegg fortsetter Luftforsvaret å utvikle samarbeidet med sivile utdanningsinstitusjoner, spesielt for å bedre den tekniske grunnutdanningen.

Arbeidet knyttet til likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Luftforsvaret. Ambisjonen er at gode holdninger og profesjonalitet gjennomgående preger alle fagområder i virksomheten, herunder forvaltningsområdet.

Parallelt med at nye strukturer og baser etableres, skal ny militærordning implementeres. Innføring av karriere- og tjenestegjøringsplaner i Luftforsvaret er et viktig element for å gi økt forutsigbarhet og trygghet for personellet og deres familier.

Luftforsvaret vil fortsette arbeidet med helhetlig ivaretagelse av personellet, som inkluderer ivaretagelse før, under og etter internasjonale operasjoner samt støtte implementering av tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge».

Kap. 4733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
01	Driftsinntekter	207 273	179 664	183 593
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	290		
16	Refusjon av foreldrepenger	9 431		
17	Refusjon lærlinger	5 241		
18	Refusjon av sykepenger	13 980		
	Sum kap. 4733	236 215	179 664	183 593

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres reelt sett på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 1734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	985 730	1 214 133	1 215 016
	Sum kap. 1734	985 730	1 214 133	1 215 016

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 0,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2015. I

nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -8,0 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenliknet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.12 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	0,9
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-14,5
Tekniske endringer	1,9
Reell endring	-11,8

Reelt reduseres budsjettet med 11,8 mill. kroner i 2016. Reduksjonen skyldes forsvarssjefens tverrprioritering.

Aktivitetsnivået i Heimevernet videreføres i 2016 sammenliknet med 2015 for innsatsstyrkene og områdestrukturen. Det høye trenings- og øvingsnivået på 90 pst. av innsatsstyrkene opprettholdes, og i utvalgte tropper i innsatsstyrkene videreføres inntil 30 treningsdager i året. Heimevernets operative evne videreføres i 2016. Det gjennomføres noe redusert opplæring av soldater i 2016.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppgjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 3,7 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet redusert med 8,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2015.

Overordnede oppgaver

Heimevernet skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere militære kapasiteter til område- og innsatsstrukturen som besitter tilstrekkelig og nødvendig operativ evne, herunder reaksjonstid, stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet.

Heimevernet har et landsdekkende ansvar hvor hovedoppgavene er vakthold og sikring av viktige militære og sivile objekter, hvilket krever evne til samvirke med sivile myndigheter og øvrige samfunnsaktører. Heimevernets distriktsstaber inngår i den nasjonale kommandostrukturen og de skal ivareta sitt territorielle ansvar, herunder sivilt-militært samarbeid på lokalt og regionalt nivå, på vegne av sjefen for Forsvarets operative hovedkvarter. Utover hovedoppgaven skal Heimevernet kunne utføre oppdrag som forsterket grensevakt, styrkebeskyttelse, sikring av nasjonale styrker og mottak av allierte forsterkninger.

Heimevernet, kjennetegnet blant annet ved sin lokalkunnskap, desentraliserte struktur samt hurtige reaksjonsevne, utgjør en potensielt betydelig ressurs for det sivile samfunnet. Heimevernet kan etter anmodning i henhold til Instruks om Forsvarets bistand til politiet og basert på tydelige og avklarte ansvarsforhold og roller yte omfattende bistand på kort varsel til sivile myndigheter.

Organisasjon og styrkestruktur

Heimevernet videreføres med en ramme på totalt inntil 45 000 personell i innsatsstyrkene og områdestrukturen. Heimevernet skal fortsatt være mobiliseringsbasert og organisert i elleve distrikter med tilhørende staber. Innsatsstyrkene tilpasses et nivå på inntil 3 000 personell. Styrkene vil ha høy reaksjonsevne. Områdestrukturen videreføres med inntil 42 000 personell og opprettholder sin operative evne. Dette er i tråd med en tydeligere vektlegging av lokal og regional samfunnskontakt.

Forsvarets logistikkorganisasjons logistikkonsept, basert på avtale med Wilh. Wilhelmsen-gruppen videreutvikles, og vil ytterligere forbedres og øves i Heimevernet i 2016.

Generalinspektøren for Heimevernet med stab videreføres på Terningmoen. Heimevernets skole- og kompetansesenter videreføres på Dombås og skolens befalsutdanning på seks måneder videreføres på Porsangmoen.

Utdannings- og kompetansesentret for Sjøheimevernet videreføres i Bergen. Den maritime kompetansen og Sjøheimevernets styrkestruktur videreføres ved utvalgte heimevernsdistrikter. Luftheimevernet inngår i områdestrukturen og videreføres som en integrert del av baseforsvaret på enkelte av Luftforsvarets operative baser, men kan i tillegg også nyttes til å løse det samme oppgavespekter som styrkene i landheimevernet.

Personell, utdanning og kompetanse

Produksjon av befal og menige i forsvarsgrenene er forutsatt å tilfredsstille Heimevernets behov for personell i den operative strukturen.

Kompetanseutvikling for styrkestrukturen i HV videreføres ved egne utdanningsinstitusjoner og gjennomføres som kurs, trening og øvelser. Heimevernet gjennomfører også egen befalsutdanning og egne befalskurs for å ivareta behovene i sin styrkestruktur. Dette innbefatter kursing av menige for å dekke befalsbehovet, ettersom forsvarsgrenene ikke produserer tilstrekkelig befal. Det er iverksatt tiltak for å styrke rekruttering og sikre en tilfredsstillende bemanning i Heimevernet. Innføring av militærordningen vil blant annet legge til rette for å ivareta behovet for å rekruttere og beholde spesialister. Et tilpasset karriere- og utdanningssystem for spesialistene vil bidra til å redusere utfordringer knyttet til turnover og rotasjon, og styrke Heimevernets operative leveranser.

Minimum 62 pst. av Heimevernsområdene vil gjennomføre årlig trening i 2016 og samtlige områder vil gjennomføre befalstrening. Trening av innsatsstyrkene ble styrket i 2014 med økt trening av fem utvalgte tropper. Tiltaket ble videreført i 2015 og fortsetter i 2016.

Ordnningen med at soldater som står i Heimevernets styrkestruktur kan delta i forsvarsgrenenes styrkebidrag på frivillig basis til internasjonale operasjoner videreføres.

Arbeidet knyttet til holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Heimevernet. Ambisjonen er at gode holdninger og profesjonalitet gjennomgående preger alle fagområder i virksomheten, herunder forvaltningsområdet.

Heimevernet vil fortsette arbeidet med helhetlig ivaretagelse av personellet, som inkluderer ivaretagelse før, under og etter internasjonale operasjoner samt støtte implementering av tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge».

Kap. 4734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	6 366	5 896	6 024
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	199		
16	Refusjon av foreldrepenger	3 093		
17	Refusjon lærlinger	556		
18	Refusjon av sykepenges	3 462		
	Sum kap. 4734	13 676	5 896	6 024

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres reelt på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
21	Spesielle driftsutgifter	884 859	1 222 912	1 552 401
	Sum kap. 1735	884 859	1 222 912	1 552 401

Det endrede sikkerhetsbildet stiller store og økende krav til situasjonsoversikt og -forståelse. Norges evne til å håndtere det uforutsette må styrkes. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til Etterretningstjenesten (E-tjenesten) med 370,0 mill. kroner for å gjennomføre en nødvendig teknologisk og kapasitetsmessig modernisering som skal gjøre E-tjenesten bedre i stand til å håndtere dagens og fremtidens utfordringer. Behovet for en effektiv og relevant E-tjeneste øker i takt med en større usikkerhet i våre nærområder. Mens utfordringene øker fortsetter mange NATO-nasjoners forsvarsbudsjetter å synke. Også utviklingen i Midtøsten og Nord-Afrika er urovekkende. En rekke stater har meget svak statlig kontroll, noe som gir grobunn og friområder for både kriminelle og terrororganisasjoner. Muligheten for spredning av disse inn i Europa, inkludert Norge, er reell. En effektiv utenlandsetterretningstjeneste er derfor svært viktig i det samlede arbeidet med å trygge norsk sikkerhet og ivareta norske interesser. Det er behov for å styrke E-tjenestens tekniske, operative og personellmessige kompetanse, også sett hen til den teknologi som er tilgjengelig for aktuelle aktører. Den stadig raskere teknologiske utviklingen innebærer betydelige utfordringer med tilhørende behov for rask støtte og høy endringstakt på stadig nye felt.

E-tjenesten vil i 2016 fortsatt prioritere å følge opp utviklingen i Russland og nordområdene. Midtøsten og Nord-Afrika vil også bli gitt høy prioritet. I tillegg vil E-tjenesten prioritere å følge utviklingen av internasjonale islamistiske nettverk og høyreekstreme miljø i et Europa preget av stadig mer sosial og økonomisk uro. Utviklingen i blant annet Ukraina og Midtøsten vil kreve økt oppmerksomhet. Etterretningsstøtte til norske styrker i internasjonale operasjoner vil også i 2016 være en sentral oppgave for E-tjenesten. I 2016

settes E-tjenestens nye etterretningsfartøy, F/S Marjata, i drift. Dette vil gi en betydelig kapasitetsøkning sammenlignet med det tidligere forskningsfartøyet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten økes nominelt med 329,5 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. I dette ligger også en reversering av en ettårig styrking i 2015. Utover den reelle budsjettmessige økningen av posten med 322,9 mill. kroner, kommer effekten av sektorens effektivisering på 8,5 mill. kroner, slik at handlingsrommet på posten blir økt med 331,4 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

E-tjenesten er regulert ved lov av 20. mars 1998 nr. 11 om etterretningstjenesten. Oppgavene omfatter innsamling av relevant og oppdatert etterretningsinformasjon og gjennomføring av analyser til støtte for utformingen av norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik, samt å opprettholde et godt situasjonsbilde som grunnlag for norske myndigheters beslutninger. E-tjenesten støtter i tillegg forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet. Gjeldende langtidsplan la opp til en viss styrking av E-tjenesten. Regjeringen har i tillegg bidratt til en ytterligere styrking, utover målsettingene i langtidsplanen. Norges sivile og militære utenlandsetterretningstjeneste er underlagt forsvarssjefen, og støtter både militære og sivile myndigheter med informasjon og vurderinger, innenfor rammen av etterretningstjenesteloven.

E-tjenesten skal holde Forsvarsdepartementet og andre departement orientert om relevante endringer i den militære og politiske situasjonen i norsk interesseområde. Bidrag til kampen mot internasjonal terrorisme, trusler i det digitale rom og spredning av masseødeleggelsesvåpen

utgjør videre en sentral del av E-tjenestens aktiviteter.

For å ivareta oppdragene som er tillagt E-tjenesten vektlegges høy faglig kompetanse tilpasset det nye trusselbildet, samt videreutvikling av E-tjenestens tekniske nivå og evne til å prosessere store mengder informasjon. Det sammensatte og til dels uklare trusselbildet, sammen med den raske teknologiske utviklingen, vil også i fremtiden utfordre kravene til en moderne og effektiv E-tjeneste med god tilgang til relevant informasjon fra utenlandske samarbeidspartnere. Dette gjør det nødvendig med tiltak for å modernisere E-tjenesten.

Det er etablert et felles kontraterrorsenter med bemanning fra Politiets sikkerhetstjeneste

(PST) og E-tjenesten. Senteret har en leder fra PST og en nestleder fra E-tjenesten, og bemannes gradvis opp. Kontraterrorsentret er etablert i lys av behovet for økt samarbeid og bedret informasjonsutveksling mellom E-tjenesten og PST innenfor grenseoverskridende terrorisme, samt oppfølgingen av 22. juli-kommisjonens rapport, jf. Stortingets behandling av Innst. 425 S (2012–2013) til Meld. St. 21 (2012–2013).

Samarbeidet mellom PST, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og E-tjenesten vil videreutvikles i 2016. Det utarbeides en årlig risiko- og truselvurdering for samfunnssikkerheten, som vil bli videreført.

Kap. 1740 Forsvarets logistikkorganisasjon

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	1 531 208	1 937 193	1 299 444
	Sum kap. 1740	1 531 208	1 937 193	1 299 444

Regjeringen har besluttet å etablere en ny etat for materiellinvestering og materiellforvaltning, jf. omtale under Del III, 5. Informasjonssaker. Etaten skal skilles ut fra Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO), og vil medføre en endret innretning av dagens FLO.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 637,7 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -16,3 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.13 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	-637,7
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-16,6
Tekniske endringer	536,5
Reell endring	-117,9

Det omdisponeres 533,0 mill. kroner til kapittel 1760, post 01, for drift av den nye etaten. Reell reduksjon er derfor 117,9 mill. kroner.

Slik det er lagt til grunn i gjeldende langtidsplan, skal FLO fortsette arbeidet med å effektivisere interne prosesser. I 2016 skal FLO, sammen med den nye etaten, frigjøre 100,0 mill. kroner for

bruk til prioriterte oppgaver. For kapittel 1740, post 01, er effektiviseringskravet 30,0 mill. kroner.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppgjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen

reell effekt på budsjettene da det kompenseres for faktiske økte utgifter.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 30,0 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet redusert med 87,9 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Overordnede oppgaver

Logistikkvirksomheten skal støtte Forsvarets styrkeproduksjon, styrkeoppbygging og operasjoner. Sjef FLO vil ivareta rollen som forsvarssjefens rådgiver for logistikk.

Implementeringen av den nye SAP-løsningen i Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem, FIF 3.0, skal bidra til effektivisering av logistikkvirksomheten. Dette arbeidet skal prioriteres i FLO for at Forsvaret skal ta nytte av systemet så tidlig som mulig.

FLO skal fortsette arbeidet med rammeavtaler for å sikre at Forsvaret får gunstige vilkår for sine driftsanskaffelser. Det må vektlegges å gjøre avtalene lett tilgjengelige og anvendelige for brukerne.

FLO må ivareta logistikkberedskap slik at Forsvarets reaksjonsevne og utholdenhet kan opprettholdes i henhold til forsvarssjefens operative krav. Arbeidet med å synliggjøre faktiske kostnader knyttet til beredskap i leveranseavtalene skal prioriteres.

FLO leverer logistiktjenester til øvrige deler av Forsvaret på bakgrunn av inngåtte leveranseavtaler. Dette er i hovedsak tungt vedlikehold og forsynings tjenester i direkte tilknytning til den daglige styrkeproduksjonen i Forsvaret.

Arbeidet med å forberede mottak av F-35 skal prioriteres.

De fem kapasitetsdivisjonene og investeringsstaben i dagens FLO, samt deler av FLO stab, skal overføres til en ny etat. Oppgavene til den nye etaten er omtalt under kapittel 1760.

Organisasjon og styrkestruktur

Regjeringen har besluttet å etablere en ny etat for materiellinvestering og materiellforvaltning. Dette vil medføre en ny innretning av Forsvarets logistikkvirksomhet. Forsyningsdivisjonen, Vedlikeholdsdivisjonen og deler av FLO stab, inkludert Nasjonal logistikkommando, skal videreføres i FLO. Oppsettingsansvaret for Vertslandsstøttebataljonen og ivaretagelsen av strategisk sjø- og lufttransport videreføres også i FLO.

Den operative virksomheten understøttes av den stasjonære logistikk- og støttevirksomheten som delvis vil være organisert i forsvarsgrenene og delvis dekkes gjennom FLO. Den deployerbare logistikkstrukturen benyttes når avstanden til et operasjonsområde overstiger den praktiske rekkevidden til den stasjonære logistikk- og støttestrukturen. Den deployerbare logistikkstrukturen settes opp med grunnlag i ressurser fra den stasjonære logistikk- og støttestrukturen, og er avhengig av støtte fra denne for å kunne utføre sin funksjon når den er deployert til et operasjonsområde.

FLO er premisseleverandør i logistikkprosessene og har en sentral rolle i det videre fornyings- og effektiviseringsarbeidet i Forsvaret. Forsvarets behov for logistikk og forvaltningstjenester skal ivaretas blant annet i samarbeid med andre offentlige aktører, næringslivet og andre land når dette er totaløkonomisk lønnsomt og effekten bidrar til operativ evne. I 2015 inngikk Forsvaret en omfattende beredskapskontrakt med Wilh. Wilhelmsen-gruppen. Det vurderes nå hvorvidt slike kontrakter vil være hensiktsmessige også til andre formål.

Økt produktivitet og effektivitet er en målsetting for at FLO fortsatt skal være en konkurransedyktig logistikkleverandør for Forsvaret. FLOs egen organisasjon skal tilpasses i samsvar med de struktur- og organisasjonsendringene som gjøres i andre deler av Forsvaret og i sektoren forøvrig.

Personell, utdanning og kompetanse

FLO vil i 2016 arbeide målrettet for å rekruttere nødvendig kompetanse til å ivareta Forsvarets behov for operativ logistikk både innenfor drift og beredskap. Det vil også i 2016 være et fokus på å ivareta FLOs personell før, under og etter internasjonale operasjoner.

FLO skal fortsette arbeidet med effektivisering av egen organisasjon for ytterligere å forbedre kvalitet og leveringsevne. I forbindelse med overføring av personell til den nye etaten må FLO ivareta personell og organisasjon slik at etableringen av en ny etat kan skje så smidig og effektivt som mulig. Det er vesentlig at det er god kommunikasjon mellom den nye etaten og FLO i denne perioden for å få etablerte gode relasjoner og forretningsmodeller.

Økt bruk av prestasjonsbasert logistikk og prestasjonsbaserte avtaler krever en styrking innenfor de merkantile og juridiske fagområdene. Disse kompetanseområdene blir viktige når FLO i kommende perioder skal knytte seg tettere til sivil industri og i større grad samarbeide med sivile

bedrifter. Profesjonaliseringen av innkjøpsmiljøet må fortsette for å sikre Forsvaret best mulig vilkår samt for at anskaffelser blir dokumentert og fulgt opp i henhold til de krav som foreligger.

Arbeidet knyttet til holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivå i FLO. Det skal

være spesiell oppmerksomhet på oppfølging og tiltak for å forbedre rutiner og kontroll. Dette for å sikre profesjonell og forsvarlig ivaretagelse av FLOs aktiviteter og leveranser.

Kap. 4740 Forsvarets logistikkorganisasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	298 456	102 224	76 467
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	39		
16	Refusjon av foreldrepenger	7 526		
17	Refusjon lærlinger	2 233		
18	Refusjon av sykepenger	27 521		
	Sum kap. 4740	335 775	102 224	76 467

Post 01 Driftsinntekter

Som en følge av at ansvaret for avhending av materiell er overført til den nye etaten er inntektsprognosen redusert med 28 mill. kroner.

Kap. 1760 Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	925 160	983 759	1 410 314
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	15 239	66 533	56 546
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	5 458 356	5 904 332	5 131 182
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	17 405	80 764	71 500
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	56 796	87 907	87 549
	Sum kap. 1760	6 472 956	7 123 295	6 757 091

Regjeringen vektlegger også i 2016 gjennomføringen av betydelige investeringer for å videreføre modernisering av Forsvaret i tråd med langtids-

planen. De samlede materiellinvesteringer i forsvarssektoren over kapitlene 1760 og 1761 foreslås betydelig økt for å kunne dekke inn utbetalin-

ger i forbindelse med anskaffelsen av nye kampfly med baseløsning. I budsjettet for 2016 legges det opp til en materiellinvesteringsandel på 25,2 pst.. Tildelingen på kapittel 1760, post 45, foreslås redusert noe, og denne delen av bevilgningen prioriteres til driftsanskaffelser som styrker den operative evnen. Tallene i formåls- og kategori 1-tabellene og investeringsprosjektenes prisjusterte kostnadsramme inkluderer fortsatt merverdiavgift for å synliggjøre totaloversikt over utgifter, selv om merverdiavgiften posteres på en annen ramme.

Post 01 Driftsutgifter

Regjeringen har besluttet å etablere en ny etat for materiellinvestering og materiellforvaltning i for-

Tabell 4.14 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	426,6
Lønns- og priskompensasjon	-15,0
Tekniske endringer	-533,0
Reell endring	-121,5

Reelt er posten redusert med 121,5 mill. kroner.

Interne effektiviseringskrav i gjeldende langtidsplan skal bidra til å styrke prioriterte områder i forsvarssektoren. For denne posten utgjør effektiviseringen 71,0 mill. kroner. Hensyntatt dette blir handlingsrommet redusert med 50,5 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, og prefinansiering av NATO-prosjekter når dette er nødvendig. Posten er foreslått reelt redusert med 11,8 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. Reduksjonen skyldes i hovedsak lavere nasjonal andel på de prosjektene som gjennomføres som følge av at det ikke lengre beregnes merverdiavgift, samt at prefinansierte prosjekt belastet på andre kapitler og poster.

svarssektoren, jf. omtale under Del III, 5. Informasjonssaker. Etaten skilles ut fra dagens Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO).

Posten finansierer driftsutgiftene til den nye materielletaten og dekker gjennomføringskostnader til materiellanskaffelsesprosjekter og kostnader knyttet til materiellforvaltning i Forsvaret.

Posten foreslås økt nominelt med 426,6 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015 blant annet som følge av at materielletaten er etablert, midler overført til kapittel 1761 og endringer i LOS-programmet. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -7 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Post 45 Større utstysanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til investeringer i materiell til Forsvaret, unntatt nye kampfly med baseløsning som omtales i kapittel 1761, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og *Concept, Development and Experimentation*-aktiviteter. I tillegg omfatter posten bidrag til markedsføring av norskprodusert materiell som Forsvaret anvender eller planlegger å anskaffe, herunder markedsføring overfor utenlandske myndigheter og bidrag fra Forsvarets personell med brukerinnsikt og som referanse sekunder. For å kunne opprettholde og videreutvikle den vedtatte forsvarsstrukturen er det viktig at Forsvaret opprettholder oppmerksomheten på gevinstrealisering i virksomheten. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftskostnader, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU- og investeringsportefølje inkludert i posten. NSMs FoU-aktiviteter skal

rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendelses-håndtering og objektsikkerhet.

Posten foreslås reelt redusert med 720,9 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015 som i hovedsak er nyttet under kapittel 1761

Nye kampfly med baseløsning. Dette er i henhold til den finansieringsplan for nye kampfly som Stortinget har vedtatt. Det er foreslått en teknisk omdisponering mellom kapittel 1761 og kapittel 1760 for anskaffelse av AMRAAM C-7. Kapittel 1760, post 45, er økt med 200 mill. kroner, og kapittel 1761, post 45, er redusert tilsvarende.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.15 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	-641,5
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-149,4
Tekniske endringer	0
Reell endring	-790,9

Det er ingen effektiviseringstiltak på posten, slik at handlingsrommet på posten blir redusert med 790,9 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015, fordi midler overføres til kapittel 1761 i takt med utbetalingsplanen for nye kampfly.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Posten dekker utgifter til NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskutteres utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO og inntektsføres på kapittel 4760, post 48.

Posten er foreslått reelt redusert med 9,3 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015 grunnet lavere planlagt investeringsaktivitet i 2016.

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten er foreslått reelt redusert med 2,9 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. Norges utgifter til NATOs investeringsprogram for sikkerhet forventes å stabilisere seg på 2016-nivå, om ikke NATO-landene blir enige om å øke rammen for det fellesfinansierte programmet. Utbetalingene er avhengig av den totale fremdriften i prosjektene i alle NATOs medlemsland og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Materiellinvesteringer generelt

Investeringene i 2016 rettes inn mot den strukturen som ble vedtatt ved Stortingets behandling av langtidsplanen for 2013–2016, jf. Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Den foreslåtte tildeling for 2016 er i all hovedsak bundet til godkjente prosjekter med pågående leveranser. For en overordnet beskrivelse av aktiviteter vises det til proposisjonens Del I, 1. Hovedmål og prioriteringer.

For en ytterligere gjennomgang av de største investeringene (kategori 1) henvises det til omtale i påfølgende tekst. Bevilgningen i 2016 under post 45 inneholder ikke merverdiavgift, mens investeringsprosjektene prisjusterte kostnadsramme inkluderer merverdiavgift for å synliggjøre totaloversikt over utgifter.

Totalporteføljen (kapittel 1760, post 45)

Prosjektene er organisert i ulike programområder. Innenfor det enkelte programområdet vil omsetningen variere fra år til år i takt med at prosjekter avsluttes og nye igangsettes. Det vil også bli brukt midler på tilrettelegging for fremtidige investeringer. Dette omfatter blant annet aktiviteter som internasjonalt materiellsamarbeid, forprosjektering og forskning og utvikling. En oversikt er gitt i tabell 1.3 Formålstabell.

For å sikre en optimal utnyttelse av ressursene planlegger Forsvarsdepartementet alltid med en investeringsportefølje som er noe større enn tildelingen. Størrelsen på denne overhøyden vurderes

ut fra usikkerheten i gjennomføringen av porteføljen. Denne usikkerheten påvirkes av en rekke faktorer som valuta, utviklingsutfordringer, leveranseforsinkelser, tildeling og teknologisk fordyrelse. Som følge av kampflyinvesteringen er det i inneværende langtidsplan påpekt at det vil kreves en betydelig prioritering og tilpasning innenfor Forsvarets øvrige prosjektportefølje.

I løpet av budsjettåret kan det som normalt bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner som følge av usikkerhet som alltid vil være til

stede i den årlige gjennomføringen. Anslåtte utbetalinger i 2016 er basert på estimater og vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Kostnadsrammen for det enkelte prosjekt oppjusteres årlig i henhold til priskompensasjonen for materiellinvesteringene. Det legges til grunn at endringer i rammen for prosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget, og de omtales derfor ikke ytterligere i denne proposisjonen.

Tabell 4.16 Formålstabell

Område:	Økonomisk omfang	(i mill. kr) ¹	
		Anslått utbetaling 2016	Anslått behov for bestillingsfullmakter
Landsystemer	22 820	1 675	6 209
Sjøsystemer	50 364	1 434	4 511
Luftsystemer	24 494	244	2 206
Nettverksbasert forsvar	8 997	375	487
Logistikksystemer	9 138	911	1 425
Spesialoperasjoner og soldatsystemer	15 193	412	2 087
LOS-programmet i Forsvaret	1 392	80	0
Totalt	132 398	5131	16 925

¹ Inkludert merverdiavgift.

Tabell 4.17 Kategori 1-prosjekter

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Forventet gjenstå- ende 1. januar 2016	(i mill. kr) ¹
			Anslått utbetaling 2016 (post 45)
0007 Forskningsfartøy	1 552	73	6
2513 Logistikk- og støttefartøy	1 826	755	456
2814 Logistikkprosjektet i LOS- programmet i Forsvaret	885	124	60
4019 Bekledning og beskyttelse	754	751	2
5044 Feltvogner til Heimevernet	527	527	0
5050 Hovedkampsystem Leopard 2	2 752	2 752	10
5060 Brukte stridsvogner av typen Leopard 2	1 733	143	0
5436 Kampvogner til Hæren	10 295	6 963	707
5439 Landbasert, indirekte ildstøtte	2 144	1 313	85
6027 Nye sjømålsmissiler (NSM) – anskaffelse	4 127	260	193
6086 AEGIS COTS <i>Baseline update</i>	1 278	1 103	154
6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	1 948	1 789	63
6300 Skjold-klasse MTB	6 094	63	181
6345 Videre oppdatering av Ula-klasse undervannsbåter	1 505	662	184
6370 Mellomløsning ULA-klassen	543	543	0
6401 Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	1 989	663	13
6615 Nytt ytre kystvaktfartøy	2 743	2 741	0
7102 Nye kortholdsmissiler og hjelmon- tert sikte	1 733	719	0
7189 Strukturoppdatering P-3 Orion mari- time overvåkingsfly	1 115	91	24
7512 F-16 elektronisk krigføringsmateriell	1 186	5	1
7628 Kampluftvern	924	924	0
7660 Enhetshelikopter til Forsvaret	7 064	3 554	347
7806 Nye transportfly – anskaffelse	5 289	1 569	8

¹ Inkludert merverdiavgift.

Kategori 1-prosjekter – nye prosjekter for godkjenning

Det legges frem ett nytt kategori 1-prosjekt i denne proposisjonen for godkjenning i Stortinget.

5044 Feltvogner til Heimevernet

Heimevernet (HV) har et landsdekkende ansvar med hovedoppgaver innenfor vakthold og sikring av militære og sivile objekter. HV skal være tilgjengelig på kort varsel, slik at enheter med god lokal-kjennskap kan ta del i alt fra å løse rene militære oppdrag til på anmodning å støtte det sivile samfunn ved ulykker og større hendelser. HV-områdene må følgelig være organisert, utrustet og trent for slike oppdrag. Tilgang til relevante kjøretøy for økt mobilitet er et viktig element i dette.

HV benytter i dag upansrede feltvogner av typen Mercedes-Benz i kombinasjon med innleie av sivile kjøretøy. Feltvognene har vært benyttet siden 1980-tallet og er preget av både alder og bruk. Kjøretøyene har passert beregnet levetid, og i tillegg er flere grunnleggende sikkerhetsmessige krav ikke tilfredsstillt, blant annet mangler veltebøyler og sikkerhetsbelter for passasjerer i bakrom. På grunn av kjøretøyenes alder er det en rekke komponenter som ikke lenger serieproduseres, og som derved øker vedlikeholdskostnadene.

Det er behov for å reanskaffe den fleksible transportkapasiteten som feltvognene gir. Formålet med prosjektet er å anskaffe om lag 360 kjøretøy for bruk med vanlig personbilførerkort, samt et antall tilhengere. Det søkes inngått rammeavtaler for anskaffelsen. For å søke å redusere logistikk- og driftskostnadene planlegges det anskaffet kommersielt tilgjengelige kjøretøy og tilhengere som kan vedlikeholdes ved sivile verksteder i det enkelte HV-distrikt.

Med nye kjøretøy vil HV få tilgang til en transportkapasitet som gir høyere driftssikkerhet, moderne sikkerhetsløsninger for personellet i kjøretøyet og tilfredsstillende hurtighet. Leveransene planlegges avsluttet innen utgangen av 2020.

Prosjektets anbefalte kostnadsramme er 527 mill. kroner inkludert usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Prosjektets styringsramme settes til 468 mill. kroner.

Kategori 1-prosjekter – godkjenning av endring av omfang og kostnadsrammer

Det legges ikke frem forslag om endring av prosjektomfang og kostnadsramme for godkjenning i denne proposisjonen.

Kategori 1-prosjekter – status og fremdrift

0007 Forskningsfartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2010–2011) til Prop. 1 S (2010–2011), sist endret ved behandlingen av Innst. 60 S (2011–2012) til Prop. 3 S (2011–2012), og omfatter bygging av et nytt fartøy til overvåking av militær aktivitet, innhenting av informasjon og til militær forskning i nordområdene.

Det nye fartøyet skal erstatte dagens forskningsfartøy F/S Marjata, satt i operasjon i 1995, og som opererer i Barentshavet mesteparten av året. Fartøyet planlegges satt i drift i 2016.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 1 552 mill. kroner.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av Forsvarets maritime kapasiteter slik at disse kan oppnå betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret samt samfunnet for øvrig i beredskapsammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Det ble inngått kontrakt med Daewoo Shipbuilding & Marine Engineering (DSME) om levering av logistikk- og støttefartøyet i juni 2013.

Det nye logistikkfartøyet er under bygging og planlagt levert i slutten av 2016 og vil være operativt i slutten av 2017. Etter levering skal fartøyet gjennom omfattende tester i garantiperioden. Med innfasing av nytt logistikk- og støttefartøy vil dagens to logistikkfartøyer fases ut. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 826 mill. kroner.

2814 Logistikkprosjektet i LOS-programmet i Forsvaret

LOS-programmet i Forsvaret inneholder flere prosjekt for å etablere et felles integrert forvaltningssystem i Forsvaret (FIF). Logistikkprosjektet, som er det tredje og siste store prosjektet i programmet, ble godkjent ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 317 (2007–2008), jf. St.prp. nr. 55 (2007–2008). Logistikkprosjektet skal gi Forsvaret en fullstendig logistikk-løsning for prosesser innenfor materiellinvestering, konfigurasjonsstyring, vedlikehold og avansert forsyning. Med denne logistikk-løsningen vil forvaltningssystemet

temet bli kalt FIF 3.0. Logistikkprosjektet er delt opp i tre delprosjekter for å redusere risiko i gjennomføringen og sikre kontroll med gjennomføringen, jf. Stortingets behandling av Innst. 490 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013).

Satsingen på FIF videreføres med innføringen av delleranse 1 i logistikkprosjektet innen utgangen av 2016. Innføringen erstatter de fleste eldre systemer innenfor virksomhetsstyring, konfigurasjonsstyring og avanserte vedlikeholds- og forsyningsystemer.

Første del av Logistikkprosjektet blir innført fra 1. januar 2016. Dette innebærer ny virksomhets- og logistikkløsning, herunder innføring av ny kontoplan slik at Forsvaret tilfredsstiller kravene til statlig økonomistyring. Løsningen vil bli benyttet både i Forsvaret og i den nye etaten for materiellinvesteringer og materiellforvaltning i forsvarssektoren, jf. omtale i del III, 5. Informasjonssaker. De to resterende delleransene er planlagt påbegynt henholdsvis primo 2016 og primo 2017 dersom det besluttes å gå videre, og planlagt ferdigstilt primo 2019.

Regjeringen informerte i Prop. 1 S (2014–2015) om den ville komme tilbake til Stortinget med erfaringene med første del av Logistikkprosjektet. Det er god fremdrift i prosjektet, og testene viser gode resultater. Innføringsaktivitetene i Forsvaret er påbegynt, og alle driftsenheter er involvert og prioriterer arbeidet.

Det gjennomføres omfattende forberedelser høsten 2015 for å teste løsningen og forberede organisasjonen til å ta i bruk logistikkløsningen. Det innbefatter blant annet klargjøring av roller, ansvar, arbeidsprosesser og nødvendige opplæringsaktiviteter. Prosjektinnføringen koordineres med opprettelsen av den nye materielletaten. Målet er at logistikkløsningen og resterende del av FIF mest mulig effektivt kan tas i bruk også av den nye etaten og skape synergier i det fremtidige samarbeidet med Forsvaret. For å håndtere omfang og risiko under innføringen av delleranse 1 vil gjennomføringsplanen vurderes fortløpende i forhold til Forsvarets øvrige oppgaver og ressurstilgjengelighet.

I tillegg til Logistikkprosjektet er det innført et felles forvaltningssystem innenfor personellområdet, gjennom prosjekt 2813 HRM i FIF, basert på SAP. Det har vært noen utfordringer under innføringen, særlig knyttet til forvaltning av vernepliktige, og disse vil derfor inntil videre forvaltes med gammel løsning.

Forsvaret har anslått at innføringen av første del av Logistikkprosjektet skal gi en innsparing på om lag 200 mill. kroner årlig fra 2018/2019.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme (post 45) er 885 mill. kroner.

4019 Bekledning og beskyttelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreutvikle beklednings- og beskyttelsesmateriell til militært personell i alle forsvarsgrenene og Heimevernets innsatsstyrker. Det grunnleggende operative behovet er at Forsvaret har materiell som gir personellet tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelse, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materiellet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet økt beskyttelse av syn og hørsel.

Prosjektet er nå foreslått forlenget med to år til perioden 2014–2022 for å redusere utbetalingene pr. enkelt år. Konsekvensen er at fornyelse av bekledning, utrustning, mobilitet og utholdenhet utsettes noe og at arven av materiell må videreføres noe lengre.

Prosjektets prisjusterte kostnadsrammer 754 mill. kroner.

5050 Hovedkampsystem Leopard 2

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjektet skal tilføre Hæren 36 oppgraderte stridsvogner av typen Leopard 2. I tillegg skal prosjektet levere to vogner for utdanning. Løsningen baseres på ombygging av eksisterende stridsvogner gjennom å videreutvikle mine- og ballistisk beskyttelse, økt ildkraft, nye sensorer og digitaliserte systemer.

Hærens Leopard 2 stridsvogner vil uten oppgradering i utgangspunktet nå sin tekniske levealder innen 2020. En rekke av delsystemene i vognen har behov for oppgradering eller utskifting. For å kunne opprettholde stridsvognene som et effektivt og relevant våpensystem for å møte fremtidens konvensjonelle og asymmetriske trusler er moderniseringen helt nødvendig.

Leveransene er planlagt i tidsrommet 2018–2021. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 752 mill. kroner inkludert mva., og en avsetning for usikkerhet. I tillegg kommer prosjektets gjennomføringskostnader på 38 mill. kroner.

5060 Brukte stridsvogner av typen Leopard 2

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001), sist endret ved behandlingen av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2001–2002) til St.prp. nr. 1 (2001–2002). Prosjektet omfatter anskaffelse av 52 brukte stridsvogner av typen Leopard 2 til Hæren fra Nederland. Vognene har bedre beskyttelse og ildkraft enn de gamle Leopard 1-stridsvognene som Hæren tidligere har disponert, og erstatter et tilsvarende antall stridsvogner av denne typen. Avtalen ble inngått med Nederland i 2001. Vognene er levert og har vært under innfasing fra 2003. 46 av de 52 vognene er under tilpasning, mens de siste seks vognene benyttes som delvogner. Det har vært forsinkelser i leveransene av delsystemer og reservedeler, og verkstedkapasitet er blitt prioritert til klargjøring og vedlikehold av materiell til bruk i pågående operasjoner. Hoveddelen av leveransene er fullført og de siste vognene levert 2015. Prosjektet planlegges terminert i 2016.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 733 mill. kroner.

5436 Kampvogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av eksisterende 103 stormpanservogner av typen CV-90 i kombinasjon med en nyan-skaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økte kapasiteter og kampkraft, og prosjektet er viktig for den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet skal i alt levere 144 CV-90 i ulike versjoner, stormpanservogner, stridsledelsesvogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirollevogner (bombekaster og transport) og vogner for utdanningsformål. Det skal videre anskaffes blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede strids-tekniske luft- og bakkefarkoster.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 10 295 mill. kroner.

5439 Landbasert, indirekte ildstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfattet anskaffelse av inntil 24 selvdrevne artilleriskyts med systemer

for ammunisjons håndtering, logistikk og en viss mengde presisjonsstyrt ammunisjon og røykam-munisjon til Hæren. De nye skytsene skal erstatte eldre artilleriskyts av typen M-109G. Anskaffelsen var planlagt gjennomført i samarbeid med Sverige som hovedaktør og svenske BAE Bofors som levere-randør. Leveransene var planlagt avsluttet i 2013.

På grunn av betydelige forsinkelser grunnet forhold hos leverandøren, samt kvalitetsavvik og tekniske utfordringer med skyts og ammunisjons-håndteringssystem har regjeringen tidligere besluttet å avslutte kontrakten med leverandøren. Forsvaret har ikke tillit til at leverandøren vil kunne greie å levere et artillerisystem i tråd med kontrakten innen den tid som er tilgjengelig.

Sverige har valgt å gå videre med anskaffelsen og har reforhandlet kontrakten slik at skytsene kan leveres senere med reduserte krav.

Det pågår fortsatt en prosess mot leverandø-ren og svenske myndigheter når det gjelder avslutning av den norske delen av kontrakten. I Prop. 84 S (2013–2014) orienterte Forsvarsdepar-tementet blant annet om at arbeidet med å finne alternativer til Archer er påbegynt, og at en erstat-ning for M109G-systemet må være på plass innen 2020. Vurderingen av alternativer er både tidkre- vende og omfattende. Det planlegges med at en avklaring om valg av system gjøres i løpet av 2016.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 144 mill. kroner.

6027 Nye sjømålsmissiler (NSM) – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av nye sjømålsmissiler (NSM) med tilhørende utstyr som vil utgjøre Forsvarets hovedvåpen for overfla-tekrigføring på fregattene og korvettene. Hoved- kontrakt og interim vedlikeholds kontrakt er inn- gått med Kongsberg Defence & Aerospace AS. Missilene er under produksjon, og det utføres tes- ter av missilets kapasiteter og egenskaper. Det er etablert et testfelt i Norge ved Andøya rakettsky- tefelt for å utføre nødvendige operative og tek- niske tester av missilet. Leveringen av missilene har gått i henhold til plan og de siste missilene vil bli levert i 2015. Integrasjon av NSM på fartøyene går som planlagt.

Det er gjennomført testskyting i Norge i mai og september 2015.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 4 127 mill. kroner.

6086 «AEGIS COTS Baseline Update»

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut. På denne måten sikres det at våpensystemet opprettholder sin operative og teknologiske relevans. Det skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter som hyllevareanskaffelse (COTS) fremfor nyutvikling.

Stortinget vedtok ved behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Det er behov for å videreføre og ferdigstille aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, satellittkommunikasjon, styre- og fremdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg. Alle aktivitetene er i gang og satellittkommunikasjon er i slutfasen.

Oppdateringen av AEGIS-systemet og restaktivitetene fra prosjekt 6088 Nye fregatter er planlagt levert i perioden 2015–2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 1 278 mill. kroner. I tillegg kommer gjennomføringskostnader, på post 01, på 110 mill. kroner.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet slik at behovet for beskyttelse mot kjente lufttrusler for Fridtjof Nansen-klasse fregatter ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Fremtidige nye og endrede trusler gjør at det er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, *NATO SEASPARROW Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: delta i utviklingen av, for deretter å anskaffe nye missiler av typen ESSM Block 2, tilpasse fregattens våpensystem til de nye missilene, og forlenge levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1.

Anskaffelsen og innfasingen av missilene er planlagt til perioden 2021–2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 1 948 mill. kroner.

6300 Skjold-klasse missiltorpedobåter

Prosjektet ble vedtatt av Stortinget ved behandlingen av Innst. S. nr. 11 (2003–2004) til St.prp. nr. 82 (2002–2003). Prosjektet omfatter anskaffelse av fem nye Skjold-klasse fartøyer og tilpasning av forseriefartøyet KNM Skjold samt anskaffelse av våpensystemer, løsninger for logistikk og opplæring. Serieleveransen av de fem fartøyene ble om lag to og et halvt år forsinket på grunn av utfordringer hos leverandøren. Fartøyene var opprinnelig planlagt levert i 2008 og 2009. Forsvaret får kompensasjon for forsinket levering ved å motta ytelse som er av stor nytteverdi for Forsvaret og som bedrer fartøyenes operative kapasitet. Det er levert to fartøyer i 2010, ett fartøy i 2011 og ett i mars 2012. Det siste serieproduserte fartøyet ble levert i november 2012, og oppgraderingen av prototypefartøyet, KNM Skjold, var ferdig i mars 2013.

Integrering av sjømålsmissil (NSM) på fartøyene er utført, og installasjon av satellittkommunikasjon (SATCOM) ble sluttført i 2014. Det gjenstår å rette opp enkelte mindre feil og mangler og garantisaker som er planlagt utført innen utgangen av 2016.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 6 094 mill. kroner.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse undervannsbåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009) og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-klasse undervannsbåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt, slik at gjeldende krav er i samsvar med nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010, og er planlagt ferdigstilt innen 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 505 mill. kroner.

6370 Mellomløsning Ula-klassen ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene ombord. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige frem mot perioden 2025–2028, når nye ubåtkapasiteter

etter planen vil kunne innføres. Mellomløsnin- gen bidrar til at Norge opprettholder en kontinu- erlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innfø- ring av en ny kapasitet. Prosjektet er derfor en forutsetning for å realisere en fremtidig ubåtkap- asitet gjennom nyanskaffelse av ubåter fra midten av 2020-tallet.

Prosjektet innebærer en nødvendig oppdate- ring av fire av dagens seks Ula-klasse ubåter. Dette innebærer at det fra 2022 vil være fire ubå- ter i drift, og at disse gradvis blir erstattet med nye ubåter.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 543 mill. kroner.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008) og omfatter anskaffelse av nye lett- vektstorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes av fregattene, NH90 og P-3C Orion maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert og de siste tor- pedoene er levert i en nyere konfigurasjon. De først leverte torpedoene vil bli oppdatert til samme nivå som de sist leverte. I tillegg kommer integrasjon mot NH90. Prosjektet er planlagt avsluttet i 2017.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 989 mill. kroner.

6615 Nytt ytre kystvaktfartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å anskaffe ett helikop- terbærende kystvaktfartøy med godkjent isfor- sterket skrog (isklassing). Fartøyets operasjons- område skal i hovedsak være i de nordlige havom- rådene. Skroget på fartøyet må derfor ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyet må ha evne til å operere under isforhold.

Dagens Nordkapp-klasse vil nå sin tekniske levealder rundt 2020 etter ca. 40 år i operativ tje- neste.

Ett fartøy vil bli anskaffet i prosjekt 6615 som nå er planlagt levert i 2018. De resterende fartøy- ene er planlagt erstattet som en del av et fremtidig prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-lassen (se omtale under fremtidige prosjekter). I påvente av innfasing av nye fartøyer legges det opp til en

minimumsløsning for ytterligere levetidsforlen- gelse av alle tre fartøyene i Nordkapp-lassen.

Prosjektet prisjusterte kostnadsramme er 2 743 mill. kroner.

7102 Nye kortholdsmissiler og hjelmmontert sikte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2001–2002) til St.prp. nr. 1 (2001–2002). Prosjektet skal anskaffe nye kort- holdsmissiler og hjelmbasert siktesystem til F-16 kampfly. Våren 2003 ble det europeiske missilet IRIS-T valgt. Missilene skal benyttes med et avan- sert hjelmbasert siktesystem som inngår i pro- sjektet. Integrasjon og testing av IRIS-T er gjen- nomført, og våpenet inngår nå som en del av bestykningen på Forsvarets F-16 kampfly. Prosjek- tet planlegges terminert i 2016.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 733 mill. kroner.

7189 Strukturoppdatering P-3 Orion maritime overvåkingsfly

Prosjektet ble vedtatt av Stortinget ved behandlin- gen av Innst. S. nr. 226 (2005–2006) til St.prp. nr. 72 (2005–2006) og endret ved behandlingen av Innst. S. nr. 121 (2006–2007) til St.prp. nr. 37 (2006–2007). Prosjektet omfatter utskifting av vin- ger og horisontale haleflater på de seks maritime overvåkingsflyene av typen P-3C/N. Kontrakt ble inngått i 2007, og utskifting av vinger og haleflater på det første flyet startet opp i 2009. Etter planen skal siste fly være ferdig oppdatert i 2016.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 115 mill. kroner.

7512 F-16 elektronisk krigføringsmateriell

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (1997–1998) til St.prp. nr. 1 (1997–1998) og omfatter elektronisk krigfø- ringsmateriell til alle F-16 kampfly med nødven- dige støtte- og kontrollsystemer. Leveranser av jammepod og opphengsmekanismer ble slutført i 2005, styringssystemet ble levert i 2010 og missil- varslingssystem er under levering. Prosjektet planlegges terminert i 2017.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 186 mill. kroner.

7628 Kampluftvern

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–

2015). Hærens luftvernssystem NALLADS (*Norwegian Army Low Level Air Defence System*) ble utfaset i 2004. Prosjekt Kampluftvern er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern batteri til Hæren og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Luftvern batteriet vil bestå av ulike tropper for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. Materiellet er planlagt levert i 2020.

Prosjektets anbefalte kostnadsramme er 924 mill. kroner inkludert usikkerhetsavsetning. I tillegg kommer gjennomføringskostnader på 30 mill. kroner.

7660 Enhetshelikopter til Forsvaret

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Prosjektet omfatter levering av 14 NH90-helikoptre til Kystvakten og fregattene. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries (NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram – *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP). Helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008, men er vesentlig forsinket fra leverandørens side. Forsvaret har så langt mottatt fem helikoptre: ett i 2011, ett i 2012, ett i 2013 og to i 2014. Det sjettede helikoptret er planlagt levert primo 2016, og vil være det første som leveres med sonar.

Forsvaret skal ta imot seks helikoptre i en såkalt *Initial Operational Capability* (IOC)-konfigurasjon. Disse helikoptrene oppfyller ikke alle kontraktuelle krav, men tilfredsstiller krav knyttet til trening, oppstart av initiell operativ og teknisk evaluering, og en initiell operativ kapasitet til kystvakt. Det er viktig å få NH90 operativ så rask som mulig. NH90 er i 2015 brukt til avgrensede kystvaktoperasjoner fra land, og planen er å operere helikoptrene fra kystvaktfartøy i 2016. I slutten av 2015 starter utprøving på fregattene. De resterende åtte helikoptrene blir levert i en såkalt *Full Operational Capability* (FOC)-konfigurasjon. Deretter vil de seks første helikoptrene bli rekonfigurert til FOC-konfigurasjon slik at alle 14 etter planen skal være levert i henhold til kontrakt i perioden 2017–2020. Prosessen med å ferdigstille design og kvalifisere FOC-konfigurasjon er fullført, og leveransen av FOC skal etter planen kunne starte i 2017.

Kystvakten skal kunne gi støtte til søk- og redningsaksjoner, jf. Kystvaktloven § 14, og det er nødvendig å oppgradere og komplettere utrustningen til de fartøysbaserte IOC-helikoptrene for å oppnå en initiell søk- og redningskapasitet. Dette er omtalt i Prop. 113 S (2014–2015). Det er viktig å understreke at kystvaktheelikoptrene ikke skal overta Redningstjenestens oppgaver og ansvar, men ha en supplerende rolle.

Det er inngått en avtale om logistikkstøtte som dekker de første fem årene etter levering av første norske helikopter. Det pågår et arbeid for å vurdere videre understøttelse av helikoptrene i levetiden.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 7 064 mill. kroner.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter om en såkalt *Foreign Military Sales*-anskaffelse. Første fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

Som følge av den tragiske ulykken i Sverige i mars 2012, hvor et Hercules-fly styrtet og fem offiserer omkom, vedtok Stortinget ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), en tilleggsfinansiering på 720 mill. kroner for å erstatte det havarerte flyet. Forsvaret fikk tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret. Det nye flyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men vil bli videreført for å kunne ivareta nødvendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon. Prosjektet planlegges terminert i 2018.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme, inkludert tilleggsbevilgningen på 720 mill. kroner, er 5 289 mill. kroner.

Prosjekter som er avsluttet

6088 Nye fregatter

Prosjekt 6088 Nye Fregatter ble første gang omtalt i St.prp. nr. 1 (1995–96) og St.prp. nr. 54 (1995–96) «Om Forsvarets materiell-, bygge- og anleggsinvesteringer». Prosjektet ble videre omtalt i en rekke proposisjoner og meldinger frem mot Stortingets godkjenning av prosjektet

ved behandlingen av Innst. S nr. 207 (1998–99), jf. St.prp. nr. 65 (1998–1999).

Prosjektet skulle anskaffe fem eller seks utrustede fregatter klargjort for helikopteroperasjoner. Fartøyenes primære oppgaver var å kunne sikre vitale deler av kysten for sjøtransport av nasjonale og allierte styrker, forsterkninger og forsyninger. Fregattene skal kunne avskrekke og bekjempe undervannsbåter, men også ha en viss evne til forsvar mot andre fartøy og fly. Fregattene skal også kunne inngå i NATOs flåtestyrker og kunne yte støtte til det sivile samfunn ved katastrofer og ulykker.

På bakgrunn av de sentrale oppgavene ble det besluttet at *Sting Ray* anti-ubåt torpedo skal være fartøyets hovedvåpen for anti-ubåtkrigføring, *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) skal være fartøyets hovedvåpen innen anti-luftkrigføring og Nytt Sjømålsmissil (NSM) skal være hovedvåpen innenfor anti-overflatekrigføring.

Etter mottatte tilbud fra mulige leverandører og ekstern usikkerhetsvurdering, ble kostnadsrammen oppjustert gjennom behandlingen av Innst. S nr. 192 (1999–2000) jf. St.prp. nr. 48 (1999–2000). Økningen i kostnadsrammen skulle dekke kontraheringen av fem fregatter, prosjektgjennomføring, valuta og prisomregning. Kostnadsrammen ble da fastsatt til 13 547 mill. 2000-kroner og gjennomføringskostnadene ble satt til 519 mill. kroner.

Kontrakt på bygging av fem fregatter ble inngått med det spanske skipsverftet Bazan (som senere endret navn til Izar og som nå heter Navantia) 23. juni 2000.

I 2000 ble det vedtatt å anskaffe enhetshelikopter av typen NH90 til Kystvakten og nye fregatter gjennom Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 5 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Implementeringen av Link-16 og SATCOM er vesentlig for at Fridtjof Nansen-klassen skal kunne samvirke i fellesoperasjoner og med internasjonale styrker.

Anskaffelse av Link-16 til Nye Fregatter ble godkjent i Stortinget ved behandlingen av Innst. S. nr. 225 (2002–2003) til St.prp. nr. 50 (2002–2003) ved å øke rammen med 480 mill. 2003-kroner til 16 073 mill. 2004-kroner. I samme proposisjon ble Stortinget informert om en fremtidig anskaffelse av satelittkommunikasjon (SATCOM)

til fregattene og den økonomiske planrammen ble fastsatt til 275 mill. kroner.

Senere ble to mindre materiellanskaffelser: mulifunksjonsdisplay og stateboard, lagt til prosjektet. Ved behandlingen av Innst. S nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007), ble SATCOM til fregattene behandlet og godkjent av Stortinget. Kostnadsrammen ble økt med 526 mill. 2006-kroner til 17 404 mill. 2006-kroner og gjennomføringskostnadene ble økt til 727 mill. 2006-kroner.

Ved gjennomgang av fartøyets teoretiske ytelser for helikopterkontroll ble det i 2003 identifisert risiko for at valgte navigasjonsradar ikke var tilstrekkelig eller egnet til å kontrollere helikopter i nærområdet ved innflyvning og landing. I 2006 konkluderte prosjektet at anskaffelse og integrasjon av helikopterkontrollradar måtte gjennomføres og styringsgruppen anbefalte bruk av usikkerhetsbuffer til å finansiere dette med 250 mill. 2006-kroner. Kontrakt ble inngått med norske Electronicon, med sør-afrikanske Reutech som underleverandør.

Det opprinnelige reservedelsforslaget fra leverandøren var på ca. 1 400 mill. kroner. For å sikre at det ikke anskaffes feil reservedeler, var det ønskelig å vente så lenge som mulig med å velge ut deler, slik at Sjøforsvaret har så mye erfaringsdata som mulig på hvilke deler det vil være behov for. Bare de mest nødvendige reservedelene ble derfor anskaffet initielt, innenfor en ramme på 250 mill. kroner. Ved behandlingen av Innst. S nr. 317 (2007–2008) til St.prp. nr. 55 (2007–2008), ble et prosjekt for anskaffelse av reservedeler til fregattene behandlet og vedtatt av Stortinget. Kostnadsrammen for prosjektet ble økt med 200 mill. 2008-kroner.

I 2007 ble det klar at kampsystemet Fridtjof Nansen måtte oppdateres for å kunne møte nye trusler og teknologisk utvikling. Fartøyets AEGIS-system måtte oppgraderes ved at fartøyene ble tilført bedret kapasitet mot sakteflygende helikoptre og små overflatemål, samt at ytelsen i kystnære farvann skulle bedres. Ved behandlingen av Innst. S nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009) ble oppgraderingen av AEGIS godkjent. Kostnadsrammen ble økt med 101 mill. 2009-kroner til 17 973 mill. 2009-kroner og gjennomføringskostnader ble økt til inntil 753 mill. kroner.

Oppsummert er gjort følgende endringer av kostnadsrammen og gjennomføringskostnader for fregattprosjektet:

År 2003: St.prp. nr. 50 (2002–2003)	480 mill. kroner	LINK 16
År 2005: St.prp. nr. 1 (2005–2006)	604 mill. kroner	Anskaffelse av ESSM
År 2006: St.prp. nr. 1 (2006–2007)	550 mill. kroner	Anskaffelse av SATCOM
År 2007: St.prp. nr. 1 (2007–2008)	202 mill. kroner	Tillegg reservedeler
År 2007: St.prp. nr. 55 (2007–2008)	102 mill. kroner	Oppgradering av AEGIS
År 2011: Prop. 1 S (2012–2013)	120 mill. kroner	Gjennomføringskost. forsinket levering

Prosjektet tok levering av fregattene som følger:

KNM Fridtjof Nansen	05.04.2006
KNM Roald Amundsen	21.05.2007
KNM Otto Sverdrup	30.04.2008
KNM Helge Ingstad	29.09.2009
KNM Thor Heyerdahl	18.01.2011

Fartøyene ble levert mellom seks og 13 måneder forsinket og det ble fremforhandlet kompensasjonsavtaler for disse forsinkelsene som bidro til bedret ytelse og reduserte driftskostnader.

Siste fartøy var ute av garanti 18. januar 2012. Fra utløp av garantiperiode og til avslutning av hovedkontrakten med Navantia 23. juni 2013, gjennomførte leverandøren oppdatering av mangler og rettelser på alle fartøyene.

Fregattene er ferdigstilt med unntak av noen restaktiviteter som videreføres i prosjekt 6086 *AEGIS baseline update*. De gjenstående restaktiviteter vil bli tatt i forbindelse med andre oppgraderinger og planlagt vedlikehold av fregattene.

I henhold til gjeldende driftskonsept vil ett fartøy være inne til hovedoverhaling og klargjøring hvert år. Det er inngått en rammeavtale med Bergen Group om å støtte Forsvaret i det skipstekniske vedlikeholdet.

Det er forhandlet frem en serviceavtale med Navantia hvor leverandøren skal bistå Forsvaret med å rette opp enkelte feil og mangler, nødvendig kompetanse og industriell kapasitet i forbindelse med driften.

Industrielle forhold

I forbindelse med inngåelse av hovedkontrakten ble det også inngått en avtale om industrielt sam-

arbeid (gjenkjøp) hvor leverandøren forpliktet seg til å anskaffe varer og tjenester fra Norge for en verdi tilsvarende kontraktsverdien på 10,6 mrd. kroner. Med støtte av spanske myndigheter og underleverandører ble gjenkjøpsforpliktelsen oppfylt i 2007, tre år før tiden. Gjenkjøp fra denne avtalen har gitt oppdrag til mer enn 250 norske bedrifter, og målsettingen om at en stor andel skulle tilfalle maritime verfts- og utstyrsleverandører ble nådd. En viktig del av gjenkjøpsavtalen var at fartøy nummer fire og fem skulle sammenstilles i Norge. Dette ble ikke oppfylt, men verftsindustrien fikk i stedet ansvar for å bygge flere moduler til fartøyene. En annen viktig del av avtalen var kompetanseoverføring til norske verft slik at de skulle gjøres i stand til å ivareta garantiarbeider og fremtidig vedlikehold. Dette ble i liten grad oppfylt som planlagt, men Bergen Group er likevel gjennom andre avtaler satt i stand til å ivareta store deler av det skipstekniske vedlikeholdet.

Regnskap

Fregattprosjektets kostnadsramme i 2014 kroneverdi er 18 267 mill. kroner, i tillegg til gjennomføringskostnader på 895 mill. kroner.

Det ble planlagt med en økonomisk buffer for å håndtere usikkerheten i prosjektet. Bufferen har blitt økt hver gang kostnadsrammen er økt i

tilknytning til ny innføring av ny kapasitet (LINK 16, ESSM, SATCOM og oppgradering AEGIS) til 1 146 mill. 1999-kroner. Ved fregattprosjektets avslutning gjensto det 671 mill. 2014-kroner.

Fregattprosjektet termineres etter å ha levert fem fartøyer i henhold til krav til ytelse, med kun små forsinkelser og til en kostnad under vedtatt kostnadsramme.

Forskning og utvikling

Utgiftene til de fleste av Forsvarsdepartementets forsknings- og utviklingsaktiviteter knyttet til nye kapasiteter dekkes over materiellinvesteringskapitlet. En vesentlig del av forsknings- og utviklingsaktivitetene er direkte knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter. Aktivitetenes innretning og omfang følger derfor av de investeringsbeslutninger som treffes. Øvrig forskning og utvikling styres i hovedsak direkte av Forsvarsdepartementet i faglig dialog med kompetansemiljøer i de underliggende etatene.

Fremtidige prosjekter

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Forsvaret må kontinuerlig kunne overvåke norsk luftrom og tilstøtende områder. Luftromsovervåking er en viktig forutsetning for kontroll med, og hevdelse av, suverenitet i norsk luftrom. Luftkontroll oppnås gjennom luftromsovervåking og avskjæring med kampfly. Store deler av dagens sensorstruktur for militær luftromsovervåking nærmer seg utløpet av sin levetid og må oppgraderes for å møte fremtidens operative utfordringer. Regjeringen informerte Stortinget i Prop. 1 S (2014–2015) om et fremtidig prosjekt, *Sensorer for militær luftromsovervåking*. Hensikten med prosjektet er å fremskaffe militære sensorsystemer til overvåking av nasjonalt og tilstøtende luftrom. Arbeidet med en konseptuell studie er ferdigstilt og har gjennomgått ekstern kvalitetssikring. Det valgte konseptet utredes nå videre i en fremskaffelsesløsning. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en anbefaling på et senere tidspunkt.

2559 Landbasert transportstøtte

Forsvarets Scania lastevogner ble i hovedsak anskaffet i perioden 1988–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske levetid. I tillegg medfører dagens krav et økt behov for beskyttelse og lasteevne. Gjennom dette prosjektet planlegges det å anskaffe nye lastevogner som erstatning

for hoveddelen av Forsvarets Scania lastevogner. Forsvarsdepartementet har tidligere godkjent et antall prosjekter som omfatter et begrenset antall lastevognvarianter. Disse lastevognvariantene vil bli anskaffet gjennom avrop på rammeavtalen som er inngått med Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles for å sikre systemlikhet i Forsvarets lastevognflåte, samt enhetlige og mest mulig effektive logistikk løsninger. Den samme rammeavtalen planlegges også lagt til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559 Landbasert transportstøtte. Rammeavtalen er fremforhandlet og inngått i samarbeid med svenske myndigheter, og den vil kunne legge til rette for en reduksjon av driftskostnadene i løpet av materiellets levetid gjennom samarbeid knyttet til blant annet logistikk løsninger og utdanning. Videre vil anskaffelsen av samme type materiell i Norge og Sverige legge til rette for et samarbeid ved gjennomføring av operasjoner. Utredningsarbeidet knyttet til prosjekt Landbasert transportstøtte pågår. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en anbefaling på et senere tidspunkt.

3049 Erstatning Nordkapp-klassen

De tre helikopterbærende kystvaktfartøyene i Nordkapp-klassen ble tatt i bruk på begynnelsen av 1980-tallet. Fartøyene er i ferd med å nå sin tekniske levealder. Utredningsarbeidet for å vurdere hvordan fartøyene kan erstattes pågår. Inntil videre vil samtlige fartøyer i Nordkapp-klassen oppdateres slik at de kan seile til 2020. Det vises også til omtalen under prosjekt 6615 Nytt ytre kystvaktfartøy. Regjeringen vil vurdere å se disse to prosjektene i sammenheng. Regjeringen vil komme tilbake til saken med en anbefaling på et senere tidspunkt.

6346 Undervannsbåtkapasitet etter 2020

Forsvarets seks Ula-klasse ubåter ble innfasert i perioden 1989–1992 og når gradvis slutten av sin levetid utover på 2020-tallet. Det er gjennomført omfattende konseptuelle studier vedrørende undervannsbåtkapasitet etter 2020. Anskaffelse av nye ubåter var den anbefalte løsningen. Basert på utredningene og anbefalingen foretok regjeringen et konseptvalg høsten 2014. Forsvarsdepartementet er nå i definisjonsfasen av et prosjekt for anskaffelse av nye ubåter. Utredningen skal nå gjennomgå ekstern kvalitetssikring (KS2). Prosjektet vil deretter eventuelt bli lagt frem for Stortinget til beslutning.

Saker til informasjon

Flernasjonale programmer i NATO

De to viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i for tiden er Luftbåren bakkeovervåkning (NATO *Alliance Ground Surveillance* – AGS) og Luftbåren tidlig-varslings og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control* – NAEW&C).

NATO AGS ble vedtatt på toppmøtet i Chicago i 2012 og vil gi alliansen en fremtidsrettet egen evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Det anskaffes fem ubemannede fly av typen *Global Hawk* og bakkebaserte støttesystemer som skal eies og driftes av NATO i fellesskap fra en hovedbase på Sicilia, med mulighet for deployeringer ved behov. Norge er ett av 15 land som deltar i dette programmet mot at øvrige land bidrar til å drifte systemet. AGS skal etter planen overtas og drives av NATO fra 2017, hvorefter de 15 landenes særansvar med anskaffelsen opphører. Produksjonen av flyene går etter planen og første fly er ferdig produsert, klar for testflyving i løpet av høsten 2015 med sikte på overføring til Sicilia neste sommer. Programmet har en rekke utfordringer som krever aktiv oppfølging av leverandøren, NATO *Alliance Ground Surveillance Management Agency* (NAGSMA) og deltakernasjonene, men målsettingen om at AGS settes i drift i 2017 ligger fast.

I over 30 år har den stående NATO-eide styrken av 17 avanserte overvåkingsfly og tilhørende bakkebaserte støttesystemer vært et nøkkelelement i alliansens integrerte felles luftforsvar, og sikret tilgang på nødvendig varslings- og kontrollkapasitet til enhver tid. Styrken har vært benyttet i alle NATO-operasjoner og brukes i dag ikke minst langs grensene mot Ukraina. NAEW&C-programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. Deler av E-3A flyenes radarutstyr og cockpit gjennomgår store moderniseringer frem mot 2018 for å imøtekomme endrede operative behov med sikte på å opprettholde styrken frem mot 2025, og det arbeides med å få på plass en levetidsforlengelse frem til 2035. For å tilpasse styrken til reduserte driftsrammer og personelltak blir antall fly trappet ned til 14. NATOs råd har iverksatt en utredning av alliansens behov for en varslings- og

overvåkingskapasitet etter 2035 og mulige løsninger, herunder hvordan dette best kan finansieres og gjennomføres som et fellesprosjekt blant alle 28 medlemsland.

Industrielt samarbeid

For å styrke den nasjonale verdiskapingen fører regjeringen en aktiv og sammensatt næringspolitikk. Totalt investerer Forsvaret årlig for om lag åtte mrd. kroner i materiell, og gjennomfører i tillegg omfattende kjøp av varer og tjenester fra det norske næringsliv. Det er derfor viktige næringspolitiske aspekter knyttet til Forsvarets virksomhet.

De nåværende rammene for forsvarssektorens samarbeid med forsvarsindustrien ble trukket opp i St.meld. nr. 38 (2006–2007) og gjennom Stortingets behandling av Innst. S nr. 117 (2007–2008). I lys av de senere års endringer i de regulatoriske rammebetingelsene for norsk forsvarsindustri, samt sikkerhetspolitiske utviklingstrekk, ønsker regjeringen å legge frem en ny nasjonal forsvarsindustriell strategi som bidrar til å sikre nasjonale sikkerhetsinteresser og til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig forsvarsindustri. Regjeringen planlegger å presentere strategien i form av en ny melding til Stortinget høsten 2015.

Regjeringen legger til grunn at samarbeidet med industrien skal ta utgangspunkt i Forsvarets behov for materiell og tjenester og baseres på kostnadseffektive løsninger. Samarbeidet skal blant annet ivareta nødvendig forsynings- og informasjonssikkerhet samt bidra til at norsk industri gis adgang til å levere materiell og tjenester i utenlandske markeder. Industrisamarbeid er i denne sammenheng et viktig virkemiddel.

Industrisamarbeidet innrettes i utgangspunktet mot Forsvarets kompetanseområder, for å understøtte Forsvarets behov og bidra til at samarbeidet kommer Forsvaret til gode både på kort og lang sikt. Foruten industrisamarbeidet knyttet til anskaffelsen av F-35, jf. omtale under kapittel 1761, ble det i 2013 godskrevet samarbeidsprosjekter for om lag 2,3 mrd. kroner mellom utenlandsk industri og 49 norske bedrifter fra 15 fylker. De fleste av bedriftene er små eller mellomstore.

Kap. 4760 Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	2 155	1 069	29 087
16	Refusjon av foreldrepenger	2 990		
18	Refusjon av sykepenger	3 794		
45	Store nyanskaffelser	35 608		
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	36 061	80 800	71 536
	Sum kap. 4760	80 608	81 869	100 623

Post 01 Driftsinntekter

Posten økes med 28,0 mill. kroner som i hovedsak består av økt inntektskrav som følge av flytting av avdelinger i forbindelse med etablering av den nye etaten.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten er reelt redusert med 9,2 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. Posten gjelder

refusjoner fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet. Inntektene blir justert hvert år i forhold til fremdrift og forbruk i autoriserte prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kapittel 1760, post 48. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefinansiert over kapittel 1760, post 44, vil også bli inntektsført på kapittel 4760, post 48. Økningen skyldes i hovedsak prosjektet *Air Command and Control System (ACCS)* med installasjoner på Sørreisa og forventet tilbakebetaling på prefinansiert prosjekt.

Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	70 002	115 862	162 714
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	1 462 334	3 054 857	6 948 915
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	194 803	716 975	1 440 635
	Sum kap. 1761	1 727 139	3 887 694	8 552 264

Regjeringen viderefører arbeidet med anskaffelsen av inntil 52 F-35 kampfly med baseløsning, som Stortinget sluttet seg til ved behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Stortinget har så langt gitt fullmakt til å anskaffe 22 F-35 kampfly med tilhørende tilleggsutstyr og tjenester, og regjeringen fremmer i denne proposisjonen forslag om bestillingsfull-

makt for å kunne bestille ytterligere seks F-35 kampfly med planlagt leveranse i 2020.

I 2016 vil det være behov for utbetalinger til allerede bestilte fly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Det vil pågå bygge- og anleggsarbeid knyttet til etableringen av hovedbasen for kampfly på Ørland. Dette vil utgjøre en avgjørende og integrert del av forutsetningene for å kunne realisere

etableringen av et nytt og betydelig styrket kampflyvåpen i tråd med den tidsplanen som er lagt.

Det samlede kostnadsbildet

Hvert år gjennomføres det en usikkerhetsanalyse for å følge utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35. Resultatet av denne analysen brukes først og fremst som et styringsverktøy for Forsvarsdepartementet, men danner også grunnlaget for rapporteringen til Stortinget. Som det tidligere er orientert om til Stortinget, blant annet i Prop. 73 S (2011–2012), utgjør valuta den mest vesentlige usikkerheten i kostnadsbildet for anskaffelsen. I årets analyse er endringer i dollarkursen en viktig faktor. Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), var det tatt hensyn til at vekslingskursen mot dollar i investeringsperioden kunne variere. På bakgrunn av dette ble det lagt til grunn en forventet gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner. Om

denne vekslingskursen legges til grunn også i dag, viser usikkerhetsanalysen en redusert kostnad for anskaffelsen av F-35. Skulle man lagt til grunn dagens beregnede gjennomsnittlige dollarkurs på 7,89 kroner for hele investeringsperioden, ville forventet kostnad økt til 78,3 mrd. kroner. Da vekslingskursen fortsatt er forventet å variere, fastholdes likevel kampflyanskaffelsens styringsmål på 69,7 mrd. kroner. Dette bygger på at de endringene i vekslingskursen som er observert i investeringsperioden så langt er i tråd med den valutavariasjonen som var forventet da kampflyanskaffelsen ble vedtatt i Stortinget. Skulle fremtidige usikkerhetsanalyser vise at det blir nødvendig med en justering av kostnadsbildet for programmet, vil regjeringen komme tilbake til Stortinget om dette på egnet måte.

Tabellene under beskriver forventede kostnader for kampfly med baseløsning, fordelt på postene 01, 45 og 47. I tillegg synliggjøres forventet fordeling mellom ordinær bevilgning på kapittel 1761 og den midlertidige styrkingen av kapitlet.

Tabell 4.18 Kostnadsbildet for kampfly med baseløsning

	(i mill. kr)			
	2012–2015	2016	Gjenstående	Totalt
Gjennomføringskostnader (post 01)	339	160	1 283	1 781
Samlet kostnadsbilde for kampfly med utrustning (post 45)	8 334	6 750	54 679	69 763
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	579	150		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	1 115	1 441	2 782	5 337

Tabell 4.19 Finansiering av kampfly med baseløsning

	(i mill. kr)			
	2012–2015	2016	Gjenstående	Totalt
Ordinær bevilgning på kap. 1761, post 45	4 345	4 162		
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 45 Kampfly	598	247	22 930	25 999
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 45 <i>Joint Strike Missile (JSM)</i>	527	316	1 475	2 312
Planlagt disponering av avsetning til kampfly på kap. 1761, post 45	3 057	0	0	3 057
Ordinær bevilgning på kap. 1761, post 47	553	76		
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 47	496	1 365	2 986	4 847

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker gjennomføringskostnader for programmet som skal anskaffe nye kampfly med baseløsning som er knyttet til den daglige driften av programmet, nasjonal våpenutvikling (APEX-ammunisjon og JSM) og deltagelse i det flernasjonale

programmet. Posten foreslås økt nominelt med 46,7 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015, primært fordi programmet nå starter sitt arbeid med konverteringsutdanning av flyvere og teknikere.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.20 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	46,9
Lønns- og priskompensasjon	-1,2
Tekniske endringer	0,0
Reell endring	45,6

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til investeringer i nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Posten foreslås økt nominelt med 3 894,1 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015 begrunnet i at prosjektets anskaffelser øker i omfang som følge av at flere fly tilhørende produksjonsseriene i hovedanskaffelsen er satt i bestilling.

Det foreslås å øke bevilgningen på posten med 1 100 mill. kroner basert på at kontrakter som var forventet inngått tidlig i 2015 er utsatt til desember 2015, og at utbetalingene derfor først vil finne sted i 2016. Følgelig er det et tilsvarende redusert

bevilgningsbehov i 2015. Det foreslås videre å redusere bevilgningen på samme kapittel og post i 2016 med 200 mill. kroner, og benytte disse på kapittel 1760, post 45, for anskaffelse av AMRAAM C-7. Det foreslås også å redusere bevilgningen på posten for 2016 med 106,5 mill. kroner og benytte disse på kapittel 1710, post 45, for å dekke utgiftene for anskaffelse av innredning til byggene på Ørlandet.

Utover de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35 som i 2016 vil beløpe seg til om lag 150 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.21 Budsjettekniske endringer

	(i mill. kr)
Nominell endring 2015–2016	3 894,1
Lønns- og priskompensasjon	-131,9
Tekniske endringer	0,0
Reell endring	3 762,2

Kampflyporteføljen

I løpet av budsjettåret kan det bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner som følge av den usikkerhet som alltid vil være til stede i den årlige gjennomføringen av investeringer. Oversikten over kontrakter og utbetalinger i 2016 er derfor basert på estimater, og vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Kostnadsbildet for kampfly-

anskaffelsen og kostnadsrammen for det enkelte prosjekt oppjusteres årlig i forhold til den faktiske priskompensasjonen på kapittel 1761, post 45. Regjeringen legger til grunn at endringer i økonomisk omfang for prosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendring ikke krever særskilt endring av Stortinget, og de omtales derfor ikke ytterligere.

Tabell 4.22 Formålstabell

Område	Økonomisk omfang	(i mill. kr)	
		Antatt utbetaling 2016	Anslått behov for bestillingsfullmakter
Nye kampfly med utrustning	69 763	6 750	45 512

Kampflyanskaffelsen – gjennomføring av hovedleveransen

I tråd med den leveranseplanen som Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013), ber regjeringen i denne proposisjonen om en fullmakt for å kunne bestille seks F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester med forventet levering i 2020. Disse flyene vil komme i tillegg til de 22 F-35 kampfly som Stortinget tidligere har gitt fullmakt til å kunne bestille. Det samlede beløpet for forslaget til bestillingsfullmakt knyttet til kapittel 1761, post 45, er på 30,4 mrd. kroner.

Forventet behov for økte bestillingsfullmakter knyttet til denne anskaffelsen er 8,9 mrd. kroner. Av dette utgjør om lag 4,1 mrd. kroner forventet kostnad for de seks flyene. Den resterende endringen er knyttet til virksomheten ved treningssenteret i USA, etablering av luftberedskap samt transport og håndtering av de ferdigproduserte flyene. Behov for bestillingsfullmakter på allerede inngåtte forpliktelser grunnet valutaendring utgjør om lag 5,3 mrd. kroner. Usikkerhetsanalysen gjennomført tidligere i år viser at differansen mellom forventet kostnad (P50) og P85 øker fra 4,9 mrd. 2015-kroner til 8,5 mrd. 2015-kroner som følge av den foreslåtte fullmakten til å bestille ytterligere seks F-35 med tilleggsutstyr og tjenester. Økningen skyldes at det nå settes flere fly og mer utstyr i bestilling enn det som foreløpig er levert. Den store økningen i vekslingskurs mot amerikanske dollar medvirker også i vesentlig grad til dette. Bestillingen i 2016 av seks fly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester, og med levering i 2020, ligger innenfor de estimater som ligger til grunn for kampflyprogrammets ramme fastsatt gjennom behandlingen av Prop. 1 S (2012–2013).

For leveransen av nye fly er det i henhold til bestillingsprosedyrene nedfelt i avtalen mellom partnernasjonene, behov for innmelding og bekreftelse av bestilling fire år før leveranse. Dette medfører at for fly som skal leveres i 2021, må bestilling foretas i 2017. Regjeringen legger derfor opp til å komme tilbake til Stortinget med anmodning om fullmakt til å kunne bestille ytterli-

gere seks F-35 kampfly for leveranse i 2021, i budsjettproposisjonen for 2017.

Leveranseplanen legger til grunn at Norge vil motta seks fly hvert år fra 2017 til 2024.

Den endelige kampflyanskaffelsen skal ligge i et intervall på 42–48 kampfly. I tillegg kommer de fire flyene til treningsformål. Endelig beslutning om de siste seks kampflyene vil tas etter at de første 42 kampflyene i hovedleveransen er bestilt.

Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift

Stortinget har så langt gitt bestillingsfullmakt for å anskaffe 22 F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Så langt er 22 fly er satt i bestilling gjennom det internasjonale partnerskapet og kontrakter for de 16 første flyene er inngått. Av de fire første flyene, som er til treningsformål i USA, forventes de to første å være levert innen utgangen av 2015. De to neste flyene planlegges levert i 2016. Av de seks første flyene i hovedanskaffelsen vil tre fly komme til Norge i 2017, mens tre fly vil benyttes midlertidig som treningsfly i USA så lenge konverteringsutdannelsen av norsk personell foregår.

Alle de norske flyene vil anskaffes gjennom kontrakter med fast enhetspris. Dette innebærer at produsenten Lockheed Martin, basert på det totale antall årlige innmeldte bestillinger, gir det flernasjonale programkontoret (*Joint Program Office* (JPO)) en enhetspris pr. fly. Enhetspris forventes å bli redusert etter hvert som produksjonstallet øker til optimalt produksjonsvolum. Den forventede kostnadsutviklingen og anskaffelsesplanen Norge har lagt til grunn reflekterer dette. Det innebærer at enhetspris pr. fly Norge anskaffer vil være synkende etter de første bestillingene, før den sannsynligvis stabiliserer seg. Erfaringene gjort i partnerskapet knyttet til de første inngåtte kontraktene og tilhørende flyleveranser viser at denne forventningen holder mål. Det er i den oppdaterte usikkerhetsanalysen identifisert usikkerhet knyttet til de årlige produksjonsvolumene av fly som kan få konsekvenser for enhetsprisene.

Utvikling og integrasjon av bremseskjerm for bruk på F-35 er kontraktfestet for de norske flyene og vil dermed være tilgjengelig for bruk på alle fly som anskaffes av Norge.

Kategori 1-prosjekter – nye materiellprosjekter for godkjenning eller endring av omfang

Forsvarsdepartementet legger ikke frem nye kategori 1-prosjekter under kapittel 1761, post 45 for godkjenning eller endring av omfang i denne proposisjonen.

Tabell 4.23 Kategori 1-prosjekter

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Forventet gjenstående 1. jan 2016	Anslått utbetaling 2016 (post 45)
7707 Joint Strike Missile – Utvikling trinn 2	1 159	185	–
7707 Joint Strike Missile – Utvikling trinn 3	4 415	2 697	423

Forskning og utvikling

Utgiftene forbundet med Forsvarsdepartementets forsknings- og utviklingsaktiviteter knyttet til nye kampfly med baseløsning dekkes over kapittel 1761, post 45. En vesentlig del av forsknings- og utviklingsaktivitetene er direkte knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter og våpenutvikling. Aktivitetenes innretning og omfang følger derfor av de investeringsbeslutninger som treffes.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten ble opprettet ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2012–2013) til Prop. 1 S (2012–2013), for å synliggjøre utgifter til eiendom, bygg og anlegg for etablering av hovedbase for de nye kampflyene på Ørland og fremskutt *Quick Reaction Alert* (QRA)-base på Evenes. Posten foreslås økt med 759,8 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett fra 2015.

Den nye kampflybasen på Ørland vil bli etablert på et avgrenset område i nordre del av Ørland hovedflystasjon, kalt F-35-området. Det nye skvadronsbygget til F-35 og nytt vedlikeholdsbygg F-35 skal bygges i dette området. I tillegg planlegges det etablering av nye hangarer til F-35, med tilhørende infrastruktur og operative flater. Dette kobles sammen med eksisterende hovedin-

Kategori 1-prosjekter – status og fremdrift

Joint Strike Missile

Joint Strike Missile (JSM) utvikling trinn 3 ble i tråd med Stortingets behandling av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014), startet høsten 2014. Formålet med prosjektet er å ferdiggjøre utviklingen av JSM og klargjøre for integrasjon på F-35. Som et ledd i kvalifiseringen av missilet er det planlagt test av et mindre antall missiler frem til 2017. Den første slippetesten av missilet fra fly i april 2015 ble avbrutt på grunn av en uforutsett hendelse. Årsaksforholdet til hendelsen er avdekket og utbedringer er foretatt. Neste slippetest fra fly er planlagt høsten 2015.

frastruktur og rullebanesystem ved Ørland hovedflystasjon.

Bevilgningen i 2016 vil bli benyttet til å videreføre pågående investeringsprosjekter og forberede igangsetting av prosjekter som er nødvendige for å sikre at tilstrekkelig infrastruktur står klar på Ørlandet for å motta de første F-35 september 2017. Dette omfatter også arbeid med å ivareta nødvendige planprosesser, forberede og videreføre arbeid med grunnerverv, innløsning og støytak. Byggeprosjektet for nytt skvadronsbygg for F-35 på Ørland er planlagt ferdigstilt i 2016. Stortinget har gjennom behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) vedtatt bygging av nytt vedlikeholdsbygg F-35 og etablering av infrastruktur til F-35-området på Ørland.

Nye prosjekter med kostnadsramme over 100 mill. kroner

Ørland – rullebaneforlengelse

Den nye kampflybasen på Ørland hovedflystasjon skal betjene både sivil og militær lufttrafikk. Dette innebærer at både militære og sivile direktiver, forskrifter og retningslinjer må legges til grunn når det gjelder teknisk utforming av og kvalitet på basens flyoperative flater. Lengden på hovedrullebanen skal tilfredsstille de nasjonale behovene knyttet til å utføre operasjoner og styrkeproduksjon.

sjon med F-16 og nyanskaffelsen F-35, og samtidig møte NATOs operative krav til banelengde for overvåkingsflyet AWACS. Rullebanen skal også være rustet til å ta i mot og betjene større transportfly og tankfly til understøttelse av egne og allierte operasjoner, inkludert forhåndslagringen av amerikansk materiell i Trøndelag.

Eksisterende rullebane på Ørland hovedflystasjon er 2 714 meter. For å tilfredsstillende de nasjonale styrkeproduksjonsbehovene ved innføring og bruk av F-35, og samtidig tilfredsstillende NATOs operative krav til banelengde for en AWACS-base, er det behov for en lengre rullebane.

Prosjektet omfatter forlengelse av hovedrullebanen med 286 meter mot nord, og tilsvarende forlengelse av parallellbanen for bruk som nødrollebane for kampfly. Parallellbanen etableres med to nye påkjøringer til hovedrullebanen. Det nasjonale behovet for en slik banelengde er relatert til styrkeproduksjonen for F-35, og er således ikke et operativt krav til de andre norske flyplassene, som det er, eller kan bli, aktuelt å operere F-35 ut i fra.

I tillegg til selve baneforlengelsen omfatter prosjektet blant annet etablering av instrumentlandingsystem, flytting av oppfangingsystem og etablering av bane- og innflyvningslys. Det bygges også en ny nettstasjon for kraftforsyning til rullebanesystemet. I tillegg er det behov for å gjennomføre omfattende tiltak knyttet til fornyelse av toppdekket og banelysanlegg på den eksisterende delen av rullebanen.

Prosjektet foreslås gjennomført innenfor en kostnadsramme på 751 mill. kroner (inkludert mva.), medregnet en avsetning til usikkerhet. Prosjektets styringsramme er 650 mill. kroner.

Forlengelse av rullebanen krever erverv av sivil grunn nord for dagens eiendomsgrenser for Ørland hovedflystasjon. Grunnervvervsprosjektet har en kostnadsramme på 55 mill. kroner, og ble godkjent av Forsvarsdepartementet i desember 2013 innenfor departementets fullmakt til å starte opp og gjennomføre prosjekter av lavere kategori, jf. Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). I tillegg er det et fremtidig behov for å reetablere den nordre armerings-/omlastingsplattformen, samt å gjennomføre fornyelse av elektro-infrastrukturen på de resterende flyoperative flatene (for eksempel taksebaner og oppstillingsplasser). Omfang og tidspunkt for gjennomføring av disse tiltakene er ikke endelig fastsatt.

Forsvarsdepartementet har, med basis i NATOs krav til en AWACS-base, iverksatt en prosess for å få finansiert deler av prosjektet gjennom NATOs investeringsprogram for sikkerhet. Et godkjenningssløp i NATO kan ta noe tid. For at rullebanen skal ferdigstilles innen mottak av de første F-35 i september 2017, må prosjektet i første omgang finansieres nasjonalt. Når tiltakene er ferdigstilt, vil det søkes om tilbakebetaling fra NATO. Det samme vil bli gjort i forbindelse med prosjektet for reetablering av armerings-/omlastningsplattformen i nord.

Tabell 4.24 Prosjekter over 100 mill. kroner

Sted	Prosjektnavn	Ramme 2016	Utbetaling 2016	(i mill. kroner)
				Til utbetaling senere
Ørland	Hovedinfrastruktur	289	140	40
Ørland	Hovedrullebane ¹	612	185	285
Ørland	Skvadronsbygg	644	300	92
Ørland	Vedlikeholdsbygg	1 438	425	736

¹ Prosjektet finansieres også på kapittel 1710, post 47.

Fremtidige prosjekter

Hårberg skole

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) stadfestet gjennom sin behandling av reguleringsplanen for Ørland hovedflystasjon at skolevirksomheten ved Hårberg skole skal være avsluttet før F-35 kan tas i bruk på basen. Tiltaket

er viktig for å sikre elevene et godt læringsmiljø for fremtiden. Forsvarsdepartementet ønsker å kjøpe Hårberg skole for forsvarsformål, slik at Ørland kommune kan etablere en ny skole med en tilsvarende kapasitet som dagens skole. Forsvarsbygg er gitt i oppdrag å forhandle frem en løsning med kommunen, og regjeringen vil komme tilbake til saken når forhandlingene er avsluttet.

Saker til informasjon

Industrisamarbeid i kampflyprogrammet

Regjeringen legger stor vekt på opprettholdelsen og videreutviklingen av samarbeidet mellom norsk og amerikansk industri knyttet til anskaffelsen av nye F-35 kampfly. Målsettingen for samarbeidet er over tid å sikre nasjonal verdiskaping av samme størrelsesorden som flyenes anskaffelseskostnad gjennom levetiden. Denne kostnaden utgjør om lag halvparten av rammen for hele F-35-programmet.

I samarbeid med norsk industri har regjeringen gjennom mange år arbeidet for å etablere et langsiktig industrisamarbeid med USA. Det er krevende for norsk industri å få adgang til det amerikanske forsvarsmarkedet. Dette gjelder også F-35-programmet, blant annet fordi industrien i de øvrige partnernasjonene kun får konkurrere om utvalgte komponenter og delsystemer som i betydelig grad bestemmes av de amerikanske fly- og motorleverandørene Lockheed Martin og Pratt & Whitney.

Industrisamarbeidet blant partnernasjonene har siden begynnelsen basert seg på prinsippet om «*best value*», der industrien må konkurrere om oppdrag. Konseptet er valgt for å sikre lavest mulig levetidskostnad for F-35. Norges deltakelse i utviklingsfasen har gitt norsk industri anledning til å konkurrere om deleproduksjon til fly og motor, og har så langt gitt kontrakter til en verdi av om lag 2,8 mrd. kroner, en økning på i overkant av 750 mill. kroner i 2015. Det foreligger et betydelig potensial for inngåelse av nye kontrakter med de amerikanske leverandørene etter hvert som produksjonen øker.

Forsvarsdepartementet har, som orientert om i Prop. 73 S (2011–2012), etablert et eget program for å bidra ytterligere til å styrke norsk industris konkurransekraft inn mot utvikling og produksjon av delkomponenter spesifikt til F-35. Programmet har en varighet på fire år (2012–2015) og en samlet økonomisk ramme på 50 mill. kroner. Pr. 1. juni 2015 var det gitt tilsagn om lag 46 mill. kroner fordelt på ti bedrifter.

Forsvarsdepartementet legger stor vekt på at både JSM og APEX blir integrert i F-35. Stortinget har ved behandlingen av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014) gitt sin tilslutning til gjennomføring av Joint Strike Missile utvikling trinn 3. Dette vil medføre at deltakelsen fra norsk industri i programmet utvides betydelig. Anslagsvis vil om lag 60 norske bedrifter bli involvert som underleverandører til Kongsberg Defence Sys-

tems (KDS). Også 25 mm kanonammunisjon (APEX) fra Nammo er sikret integrering i utviklingsfasen av F-35.

Det er således lagt et godt grunnlag for at kampflyanskaffelsen over tid skal kunne møte den samlede målsettingen om nasjonal verdiskaping. Totalt anslås det å foreligge et potensial for norsk industri på 60–70 mrd. kroner over hele levetiden til F-35. Lockheed Martin og Pratt & Whitney har presentert industrielle muligheter for produksjon til F-35 for om lag 36 mrd. kroner over flyets levetid. Dette forutsetter at norsk forsvarsindustri fortsetter å være konkurransedyktig. I tillegg anslår KDS et salgspotensial for JSM på 20–25 mrd. kroner, mens Nammo vurderer et salgspotensial for APEX på 10 mrd. kroner. Langsiktigheten i en så stor anskaffelse, og den meget skarpe og omfattende konkurransen med andre lands forsvarsindustri, forsterket av det betydelige fokuset på kostnader, gjør at det fortsatt knytter seg usikkerhet til dette anslaget.

Også når det gjelder understøttelse av F-35, foreligger det betydelige industrielle muligheter. Sammen med de europeiske partnerne arbeider Forsvarsdepartementet med å få på plass samarbeidsløsninger for understøttelse av flyet i Europa. Det er en målsetting at norsk industri skal være med å konkurrere om fremtidige vedlikeholdsoppdrag til partnerskapet. Oppstart av hovedanskaffelsen allerede i 2017 bidrar til å styrke norske bedrifters posisjon i en tidlig fase med tanke på understøttelsesoppdrag. I desember 2014 vant AIM Norway SF frem som en av tre bedrifter i Europa som vil kunne utføre vedlikehold på F135-motoren for flere hundre av motorene for de nye flyene som vil være i drift til langt etter år 2050. Dette viser at norsk industri får anerkjennelse for kvaliteten og kompetansen de kan levere. Vedlikeholdskapasiteten for F135-motoren skal bygges gradvis i takt med økende antall operative fly globalt. Det er forventet at Tyrkia vil etablere Europas første motordepot med en initiell kapasitet i 2018. Norge og Nederland forventes å etablere motordepot etter hvert som vedlikeholdsvolumet øker. AIM Norway SF har ambisjoner om å etablere sitt depot tidlig for å posisjonere bedriften for den forventede veksten i antall operative fly i Europa.

F-35 skal vedlikeholdes på en annen måte enn forgjengeren F-16, der selve flyet sjelden skal bort fra basen for vedlikehold. Når en komponent av F-35 trenger vedlikehold, byttes denne og sendes til et sentralt verksted mens flyet får en ny komponent, og flyet kan fortsette vanlig trening og drift.

Status i det flernasjonale F-35-programmet

Det flernasjonale F-35-programmet har samlet sett god fremdrift både for utvikling og i antall leverte fly. Det er levert over 130 fly hittil. US Air Force, US Navy og US Marine Corps så vel som Australia, Nederland og Storbritannia har mottatt sine første fly. Den italienske fabrikken for produksjon og vedlikehold av F-35 (FACO) har også produsert sitt først fly. Flyet forventes overtatt av italienske myndigheter ila. høsten 2015. Som den første blant partnerne etablerte US Marine Corps initiell operativ evne med F-35 i slutten av juli 2015.

Det er flere land utenfor partnerskapet som har bekreftet at de vil anskaffe F-35, herunder Japan, Israel, Sør-Korea og Singapore. Disse anskaffelsene understøtter den planlagte produksjonsøkningen, og gjør at justeringer i noen av partnernes anskaffelsesplaner ikke har hatt negative konsekvenser for F-35-programmet som helhet. Samlet planlegges det fortsatt med en total produksjon av mer enn 3 000 fly i tre versjoner.

Felles bestilling av flyanskaffelser over flere år

Som orientert om i Prop. 1 S (2014–2015) har det flernasjonale partnerskapet undersøkt mulighe-

ten for å forhandle kontrakter som vil innebære at partnerland bestiller flyleveranser for flere år av gangen. Formålet er å redusere enhetsprisen pr. fly gjennom volumbestilling og større forutsigbarhet for produsentene. Denne fremgangsmåten vil i så fall avvike fra dagens praksis der det forhandles om hvert enkelt års leveranser.

Partnerskapet arbeider nå med å konkretisere innholdet og besparelsene ved en såkalt *Block Buy*-løsning. Alle partnerlandene (med unntak av Canada og Danmark) og *Foreign Military Sales* (FMS)-land har indikert interesse for å delta i en *Block Buy*-løsning. Det vurderes en felles bestilling for en treårig anskaffelse som vil kunne innebære en totalbestilling opp mot 450 fly med planlagte leveranser i 2020, 2021 og 2022. Det pågår nå en prosess i regi av partnerskapet for å avklare hvor stor besparelse en slik felles, treårig anskaffelse kan gi sammenlignet med fortsatt årlig anskaffelse av fly.

Regjeringen følger arbeidet og vil vurdere om det er grunnlag for å legge frem et forslag for Stortinget om å delta i en slik flerårig bestilling. Dersom Norge skal kunne slutte seg til en kontrakt med denne leveranseprofilen, er det trolig nødvendig å be om Stortingets tilslutning i løpet av 2016.

Kap. 1790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	844 226	1 034 780	1 046 001
	Sum kap. 1790	844 226	1 034 780	1 046 001

Post 01 Driftsutgifter

Posten økes nominelt med 11,2 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2015. I nominell end-

ring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -7,1 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.25 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	11,2
Lønns-, pris- og soldatkompensasjon	-16,6
Tekniske endringer	0,0
Reell endring	-5,4

Reelt er det en budsjettmessig reduksjon på 5,4 mill. kroner.

Tjenestetillegg til soldatene reguleres årlig med utgangspunkt i lønnsoppgjøret, og det fremmes for Stortinget en egen proposisjon om dette. I Prop. 1 S legges virkningen for det påfølgende året inn som en kompensasjon. Dette har ingen reell effekt på budsjettene da det kompenserer for faktiske økte utgifter.

Kystvakten har god kapasitet og fartøystrukturen kan løse hele spennet av oppgaver. Ivaretagelsen av Kystvaktens oppgaver må ses i sammenheng med Forsvarets øvrige kapasiteter som etterretning og overvåking, herunder maritim luftovervåking. Fartøystrukturen består av ni fartøyer i Ytre kystvakt og seks fartøyer i Indre kystvakt. Kystvakten vil i 2016 disponere 15 fartøyer. Aktivitetsnivået vil bli redusert hva gjelder helikopterbærende fartøy i Ytre kystvakt på grunn av omfattende vedlikehold. Aktivitet i Ytre kystvakt for øvrig videreføres på om lag samme nivå som i 2015. Seilingsaktiviteten for Indre kystvakt tilbakeføres til 2014-nivået som følge av innføring av NH90. Det gis prioritet til patruljedøgn i nord.

Overordnede oppgaver

Kystvaktens hovedfunksjon er suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. I tråd med regjeringens nordområdesatsing prioriteres Kystvaktens aktivitet til de nordlige havområdene.

For fiskeriene har Kystvaktens bidrag til ressursforvaltningen betydning for kontroll gjennom effektiv overvåking, relevant tilstedeværelse og jevnlig og målrettede inspeksjoner i områder med fangst og fiske. «Nasjonal strategisk risikovurdering», utarbeidet av fiskeridirektøren, gir rammer for og prioritering av innsats og ressurskontroll knyttet til fiskeriene. Kystvakten prioriterer tiltak mot overfiske i Barentshavet, mot dumping av fisk, uregistrerte landinger og problemer knyttet til bi-fangst. I tillegg gir Kystvakten viktige bidrag til redningsberedskap, sjøsikkerhet, oljevernberedskap og andre sivile oppgaver. Kystvakten vil fortsatt bidra til den nasjonale beredskapen gjennom deltakelse i kystberedskap og aksjonsledelse.

Organisasjon og styrkestruktur

Kystvaktens struktur, med felles taktisk ledelse av fartøyene fra Sortland, videreføres i 2016. Innføringen av nye maritime helikoptre innebærer at de helikopterbærende fartøyene vil få et betydelig

dekningsområde. I løpet av 2016 vil det være mulig å operere NH90 fra kystvaktskip. Potensialet vil kunne utnyttes fullt ut når alle helikoptrene er innfaset og operative. Det er planlagt omfattende vedlikehold og oppgradering av de helikopterbærende fartøyer i 2016 for å kunne operere NH90, og mangel på tilgjengelige fartøyer medfører noe lavere seilingsaktivitet. Fem av fartøyene som opererer i kystnære farvann er utstyrt med mindre, hurtiggående patruljefartøyer for å øke fleksibilitet og rekkevidde, samt redusere reaksjonstiden ved hendelser.

Det vises videre til kapittel 1760, hvor planlagte investeringsprosjekter for en videre modernisering av Kystvakten omtales. En eventuell fornyelse av fartøystrukturen vil gi en flåte av multirulle fartøyer med betydelig bedre egenskaper og kapasiteter enn fartøyene som erstattes. Dette gjelder i særlig grad økt overvåkingskapasitet og mobilitet, og økte kommunikasjonsmuligheter. Disse evnene vil forsterkes ytterligere ved innføring av nye maritime helikoptre. De helikopterbærende fartøyene vil fortsatt bli prioritert med hensyn til opptrening og bruk av helikoptrene.

Moderniseringen medfører at Forsvarets og Kystvaktens primære oppgaver innenfor suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse i havområdene under norsk jurisdiksjon også i fremtiden kan ivaretas på en god måte.

Personell, utdanning og kompetanse

Sjøforsvarets utdanningssystem ivaretar også Kystvaktens personellbehov. Det foregår styrt utveksling av personell mellom Kystvakten og andre deler av Sjøforsvaret. Kystvakten må innenfor utdanning, trening og øving ses i sammenheng med kapittel 1732 Sjøforsvaret. Kystvakten opplever ikke i like stor grad som øvrige deler av Sjøforsvaret utfordringer forbundet med personellavgang. Utdanning, trening og øving vil også i 2016 rettes mot å videreutvikle kompetansen med tanke på å håndheve norsk jurisdiksjon og løse Kystvaktens øvrige oppgaver.

Det gjennomføres jevnlig øvelser for å opprettholde en tilfredsstillende kompetanse for løsning av oppdrag i fredstid, og for beredskap ved kriser og krig nasjonalt og i utlandet. Derfor deltar, og bidrar, Kystvakten i fellesoperative øvelser og annen trening med enheter i og utenfor Forsvaret.

Arbeidet innenfor holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivå. Ambisjonen er at gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	2 336	1 058	1 081
16	Refusjon av foreldrepenger	3 754		
17	Refusjon lærlinger	5 919		
18	Refusjon av sykepenges	2 819		
	Sum kap. 4790	14 828	1 058	1 081

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres reelt sett på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	624 074	737 888	866 972
	Sum kap. 1791	624 074	737 888	866 972

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 129,1 mill. kroner knyttet til teknisk økning for gjennomføring

av prosjektering av anskaffelse av nye redningshelikoptre.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.26 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	129,1
Lønns- og priskompensasjon	-15,5
Tekniske endringer	-106,1
Reell endring	7,5

Posten foreslås reelt økt med 7,5 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015. Økningen er knyttet til reetablering av kapasiteten til maritim kontraterror, mot skip i kystnære farvann. Det omfattende vedlikeholds- og modifiseringsprogrammet Sea King 2020 for dagens redningshelikoptre ble iverksatt i 2013 og skal videreføres frem til 2020. Programmet skal skaffe reser-

vedeler for å sikre en forutsigbar og god beredskap og tilgjengelighet i perioden frem til nye redningshelikoptre er innfasert. Utgiftene til Redningshelikoptertjenesten fordeles etter en fastlagt fordelingsnøkkel mellom Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet, og er formalisert i en driftsavtale mellom de to departementene. Dette innebærer for 2016 at Justis- og

beredskapsdepartementet dekker i underkant av 90 pst. av de budsjetterte utgiftene til operativ og teknisk drift, mens Forsvaret dekker resterende drift. I tillegg kommer utgiftene knyttet til utdanning av personellet, som i sin helhet dekkes av Forsvaret.

Oppdrag og organisering

Luftforsvaret utdanner, trener og bemanner nødvendige besetninger for å sikre en tilfredsstillende redningshelikoptertjeneste. Tolv Sea King-helikoptre er organisert i 330-skvadronen administrativt underlagt 139 Luftving på Bardufoss, og støtter redningstjenesten på permanent basis. Hovedoppgaven for 330-skvadronen i fredstid er å utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste skal helikoptrene også i 2016 inngå i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen ved å ha kontinuerlig beredskap gjennom hele året for å støtte innsetning av militære og sivile kapasiteter i forbindelse

med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap videreføres med eksisterende systemer og styrkes spesielt for å reetablere kapasiteten til skip i kystnære farvann.

Faglig og budsjettmessig ansvar for tjenesten tilligger Justis- og beredskapsdepartementet som setter krav til beredskap og tilgjengelighet. Justis- og beredskapsdepartementet fastlegger, sammen med Helse- og omsorgsdepartementet, rammene for bruk av 330-skvadronen til luftambulansetjenester.

Søk- og redningsoppdrag innenfor norsk myndighetsområde utføres etter oppdrag fra hovedredningssentralene. Det samme gjelder for luftambulansoppdrag. Militære oppdrag utføres etter oppdrag fra Forsvarets operative hovedkvarter og koordineres med hovedredningssentralene eller Justis- og beredskapsdepartementet.

Forsvaret støtter også Justis- og beredskapsdepartementets fremskaffelsesprosjekt for nye redningshelikoptre med 17 prosjektmedarbeidere.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	312 567	686 454	803 590
16	Refusjon av foreldrepenger	1 341		
17	Refusjon lærlinger	141		
18	Refusjon av sykepenges	709		
	Sum kap. 4791	314 758	686 454	803 590

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet balanseres mot utgifter som belastes Justis- og beredskapsdepartementet.

Kap. 1792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	628 525	570 367	704 338
	Sum kap. 1792	628 525	570 367	704 338

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 134,0 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett 2015:

Tabell 4.27 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	134,0
Lønns- og priskompensasjon	-9,7
Tekniske endringer	0,0
Reell endring	124,2

Reelt er posten økt med 124,2 mill. kroner, i hovedsak grunnet en videreføring og styrking av Norges bidrag til FN-operasjonen i Mali (MINUSMA) og en videreføring av det militære bidraget til EU-operasjonen i Middelhavet (Triton).

Overordnede målsettinger

Deltakelse med militære bidrag i flernasjonale operasjoner i utlandet er et sentralt element i Norges sikkerhets- og forsvarspolitik, og tjener flere målsettinger. For det første demonstrerer det vår vilje til å ta medansvar for å sikre stabilitet og sikkerhet i konfliktrammede områder. Videre tjener det vår egen sikkerhet ved å hindre at konflikter sprer seg og eventuelt utvikler seg til trusler i våre nærområder. Dette bidrar dessuten til at vi støtter opp om FN, opprettholder et godt samarbeid med sentrale NATO-allierte og andre nærstående land, samt styrker EU og andre viktige internasjonale institusjoner. Slik deltakelse vil videre bidra til å utvikle Forsvarets operative evne, herunder evne til militært samvirke med allierte og andre samarbeidspartnere. Styrkeproduksjon til flernasjonal krisehåndtering og bidrag til NATO er utfordrende. Særlig logistikk, sambandsstøtte og sani-

tet er nødvendige, men sårbare og kostnadskrevende kapasiteter. Det vil også i 2016 være fokus på å tilpasse vilkårene for personell i operasjoner i utlandet, slik at tjenesten er attraktiv og innebærer minst mulig belastning for personellet og deres familier. Dette innebærer i større grad å fordele rekrutteringen til utenlandsoperasjonene på alle forsvarsgrener og fellesinstitusjoner.

Irak

Det norske militære styrkebidraget til den internasjonale koalisjonen som bidrar til å bekjempe terrorgruppen ISIL i Irak, vil i 2016 være vårt største internasjonale militære bidrag. Bidraget vil bestå av inntil 120 personer og vil støtte irakiske myndigheter med kapasitetsbygging av landets sikkerhetsstyrker. Hovedtyngden av bidraget er stasjonert i Erbil-området, samtidig som vi også har et mindre bidrag i Bagdad. De norske instruktørene i Bagdad og Erbil står, sammen med andre fra koalisjonsstyrken, for treningen av irakiske sikkerhetsstyrker. I tillegg til å bemanne trenings-sentrene med instruktører, fyller Norge stabstilinger i koalisjonens kommandostruktur i Erbil, Bagdad og Kuwait City.

Afghanistan

Etter rundt 14 år med operasjoner i Afghanistan planlegger regjeringen med å avslutte det militære engasjementet i løpet av 2016, dersom situasjonen tillater det, i tråd med at *Resolute Support Mission* (RSM) forventes avsluttet. Av gjenværende norsk innsats i 2016 vil spesialstyrkebidragene til støtte for afghansk spesialpoliti i Kabul, den såkalte *Crisis Response Unit* (CRU) 222, samt støtte til det afghanske spesialpolitidirektoratet *General Command of Police Special Units* (GCPSU), være våre hovedbidrag. Norge vil også stille med stabsoffiserer til RSMs kommandostruktur i Kabul-området. Norge vil ellers ha en synlig og substansiell rolle i Afghanistan gjennom å være en av de største økonomiske bidragsytere til landet.

Bidrag til FN-operasjoner

Norge vil delta i FN-operasjonen *United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA) også i 2016. Bidraget gis en annen innretning. Fra januar 2016 stilles et C-130J Hercules transportfly til disposisjon i inntil 10 måneder. C-130J-bidraget skal baseres ved flyplassen i Bamako-området sør i Mali og transportere forsyninger og personell til det risikoutsatte Nord-Mali. Dette er en svært etterspurt og kritisk nisjekapasitet som øker MINUSMAs operative evne, samtidig som det reduserer avhengigheten av de risikoutsatte konvoiene. Norge vil også videreføre driften av den norske leiren, hvilket gir forutsigbarhet for nære allierte og partnere som Norge deler leiren med i dag (Sverige, Danmark, Finland, Nederland, Tyskland og Estland). I tillegg økes antall stabsoffiserer i operasjonens stab. Regjeringens budsjettforslag legger videre opp til at Norge viderefører deltakelsen i FN-operasjonen *United Nations Mission in South Sudan* (UNMISS) på tilsvarende nivå som i 2015. Operasjonen har en viktig rolle i å bidra til beskyttelse av sivile. Regjeringen legger også opp til at Norge deltar på tilsvarende nivå som i 2015 i *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) i Midtøsten og viderefører bidraget med stabsoffiserer til den internasjonale observatørstyrken *Multinational Force and Observers* (MFO) i Sinai. Norge fortsetter i tillegg å bekle stillingen som styrkesjef i *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus* (UNFICYP), samt et mindre antall stabspersonell i samme operasjon. Forsvarsdepartementet vurderer fortløpende behovet for å stille med ytterligere militære bidrag i FN's fredsoperasjoner.

Bidrag til EU-operasjoner

Norge tilbød høsten 2015 å bidra med inntil 10 personell til EUs *Training Mission* (EUTM) i Mali for en periode på et år, med mulighet for forlengelse. Det ventes at det norske bidraget vil inngå som en del av EUTM tidlig i 2016. Et slikt bidrag vil bidra til økt politisk og militært inngrep med EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitik (CSDP) og gi EU-misjonen relevant støtte til kapasitetsbygging av den maliske hæren. Bidraget muliggjør også styrket samarbeid i NORDEFCO-rammen med blant annet Sverige, Finland og Estland.

Norge deltar med et sivilt fartøy i EU-operasjonen Triton i Middelhavet. Operasjonen er en Schengen yttergrenseoperasjon i regi av FRONTEX som er EUs grensekontrollbyrå. Gjennom deltakelse i operasjonen skal man bidra med grensekontroll og redning av migranter som ankommer Schengenterritoriet over Middelhavet. Forsvaret støtter den sivile operasjonen med et mindre antall militært personell.

Balkan

Norges bidrag til NATO på Balkan planlegges videreført på 2015-nivået, men med mulighet for tilpasninger i det norske bidraget på basis av endrede behov og prioriteringer. I tillegg til stabspersonell til NATOs operasjon i Kosovo bidrar Norge med en person til NATO HQ Sarajevo (Bosnia-Hercegovina).

Deltakelse i flernasjonale stående beredskapsstyrker

Forberedelser, trening og øvelser forut for deltakelse i flernasjonale beredskapsstyrker (*Enhanced NATO Response Force* (Enhanced NRF) og *Nordic Battle Group* (NBG)) dekkes innenfor styrkeprodusentenes driftskapitler. En eventuell innsetting av norske styrker forutsetter en politisk beslutning. Det vil i den forbindelse også tas stilling til utgiftsinndekning.

NATOs reaksjonsstyrke (NRF)

Som en konsekvens av krisen i Ukraina har NATO iverksatt en omfattende prosess for å modifisere reaksjonsstyrkens reaksjonsevne og volum. NATO *Response Force* (NRF) sin todelte løsning, med *Immediate Reaction Force* (IRF) og *Response Forces Pool* (RFP), er erstattet av en såkalt *Enhanced NRF* bestående av tre styrke kategorier: *Very*

High Readiness Joint Task Force (VJTf), *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG) og *Follow-on Forces Group* (FFG). VJTf er styrken med kortest reaksjonstid og erstatter IRF, FFG erstatter RFP, mens IFFG er en ny mellomkategori.

I 2016 vil Norge melde inn kapasiteter til NATOs *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG). Telemark bataljon (TMBN), som i 2015 inngikk i VJTf, vil stå på beredskap i 2016, men med lengre reaksjonstid. I 2017 vil en etterretnings- og overvåkingsenhet (*Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* – ISR) stå på beredskap for VJTf.

Norge vil videre stille med to minerydderfartøy i IFFG, hvorav ett også skal delta i NATOs stående minerydderstyrke (SNMCMG 1). Norge vil også delta med et Ro-Ro-fartøy på beredskap gjennom hele året. I tillegg vil det i 2016 meldes inn et mindre antall offiserer innenfor NATO *Coordination and Guidance for Shipping* (NCAGS), en ubåt, to korvetter, en minedykkerenhet og en amfibie rekognoseringsenhet i første halvår, og et eksplosivlag fra Sjøforsvaret for andre halvår. Det planlegges også med et mindre antall offiserer til fellesoperativt logistikkhovedkvarter til Det tyske nederlandske korps.

Luftovervåking på Island

Norge vil stille med F-16-fly til NATOs luftovervåking over Island (*Airborne Surveillance and Interception Capability to meet Iceland's Peacetime Preparedness Needs*) i tre uker i perioden fra mai til august 2016. NATOs luftovervåking over Island er ikke en kontinuerlig aktivitet, men foregår tre ganger årlig, med tilstedeværelse i tre uker hver gang.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Det er i 2016 avsatt 1,5 mill. kroner til Statens helsetilsyn for uavhengig gjennomgang av Forsva-

rets helsetjenester i utlandet. En «mellomlanding» med oppfølging etter operasjonen videreføres for alle kontingenter, i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet.

Kjønnsperspektiv i operasjoner

Kvinner rammes hardt i dagens konflikter og blir ofte utsatt for målrettede angrep. Siden FN's sikkerhetsråd i 2000 vedtok resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet, har man fra norsk side arbeidet for å fremme kvinners deltakelse i freds- og sikkerhetsspørsmål. Den 16. februar 2015 lanserte regjeringen en ny nasjonal handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet. Et sentralt mål i planen er en mer systematisk implementering av resolusjon 1325 i Forsvaret.

Norge fortsetter implementeringen av regjeringens nasjonale handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet for årene 2015–2018. Et sentralt virkemiddel i innsatsen er gjenopprettelsen av ekspertmiljøet ved Forsvarets høyskole høsten 2015. Dette tiltaket vil bygge opp en ekspertise i Forsvaret som gjennom 2016 vil være viktig for å støtte utdanning samt øving og trening innenfor kjønnsperspektivet i operasjoner. En sentral målsetning for 2016 og årene fremover er at kvinner, fred og sikkerhet i større grad enn i dag er en systematisk integrert del av Forsvarets daglige virke, blant annet ved at kjønnsperspektivet er en del av all utdanning og trening, samt planlegging, gjennomføring og evaluering av operasjoner, både nasjonalt og i NATO-, FN- og koalisjonsoperasjoner.

Forsvaret skal også legge vekt på forebygging og håndtering av seksualisert vold i væpnet konflikt i tråd med sikkerhetsrådsresolusjon 1820 fra 2008.

Kap. 4792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	18 317	10 368	10 316
16	Refusjon av foreldrepenger	186		
18	Refusjon av sykepenger	330		
	Sum kap. 4792	18 833	10 368	10 316

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 1795 Kulturelle og allmenntilgode formål

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	243 800	265 793	265 371
72	Overføringer til andre	2 412	2 492	2 564
	Sum kap. 1795	246 212	268 285	267 935

Kapitlet omfatter Forsvarets avdeling for kultur og tradisjon (FAKT), herunder Forsvarets musikk, Forsvarets museer og Forsvarets kommandantskap.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 0,4 mill. kroner i forhold til saldert budsjett 2015. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med -1,8 mill. kroner.

Nedenfor følger endringer sammenlignet med saldert budsjett for 2015:

Tabell 4.28 Budsjettekniske endringer

(i mill. kr)

Nominell endring 2015–2016	-0,4
Lønns- og priskompensasjon	-3,1
Tekniske endringer	3,4
Reell endring	-0,1

Forsvarets avdeling for kultur og tradisjon

Avdelingen skal forvalte Forsvarets tradisjon og historie, og koordinerer og styrer kulturvirksomheten i Forsvaret. Kultur- og tradisjonsvirksomheten skal bidra til økt annerkjennelse og kunnskap om det moderne Forsvarets samfunnsrolle og oppdrag, samt invitere til debatt og refleksjon over aktuelle hendelser.

Planlegging og gjennomføring av tiltak og aktiviteter ved Forsvarets merkedager videreføres i 2016. Dette gjelder eksempelvis gjennomføring av Norsk militær tattoo. Forsvarets avdeling for kultur og tradisjon vil videreutvikle samarbeidet med forsvarsgrenene.

Forsvarets musikk bidrar til nasjonale merkedager og militære markeringer, Forsvarets museers forvaltning og formidling av nasjonens krigs- og forsvarshistorie og Forsvarets kommandantskaps ivaretagelse av festningenes militære historie og presentasjon av dagens Forsvar, knytter fortid og fremtid sammen. Gjennom en koordinert og målrettet innsats, bidrar kultur- og tradisjonsvirksomhet til økt kunnskap, forståelse og oppslutning om Forsvaret.

Forsvarets kommandantskap

De nasjonale festningsverkene er viktige minnesmerker og formidlere av forsvarshistorie. Forsvarsbygg har forvaltningsansvaret og det koordinerende ansvaret for de ulike kulturelle aktiviteter og næringsvirksomhet på festningene. Kommandantene er Forsvarets stedlige representanter og skal holde festningene i militær hevd. Hovedoppgavet er å representere Forsvaret lokalt ved merkedager, seremonielle og protokollære oppgaver samt å bidra i det sivilt-militære samarbeidet.

Forsvarets musikk

Forsvarets musikk med sine fem profesjonelle korps opptrer på mange arenaer internt i Forsvaret, og i det sivile samfunn, i samarbeid med Forsvarets avdelinger. Forsvarets musikk er gjennom tilstedeværelse og synlighet en viktig brobygger mellom Forsvaret og det øvrige samfunnet. Forsvarets musikk deltar ved en rekke militære sere-

monielle og offisielle anledninger. Det gjelder både merkedager og markeringer for personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner med mer.

Forsvarets museer

Forsvarets museumsvirksomhet ivaretar et representativt utvalg av nasjonens krigs- og militærhistoriske materiell, den skriftlige og visuelle kulturarv og formidling av kunnskap og opplevelser til et bredt publikum. I 2016 vil museene fokusere på fornying av forvaltningen av flysamlingen på Gardermoen og arbeide for å utvikle sin forskningsportefølje og etablere utstillinger og formidlingsopplegg for skoler, forsvarsgrenene og publikum generelt.

Regjeringen viser til informasjonssak i Prop. 1 S (2014–2015), der Stortinget ble informert om at Stiftelsen militærhistorisk forum Østlandet (SMFØ) ikke lenger var i stand til å oppfylle sine forpliktelser i samsvar med Stortingets forutsetninger. Forsvarsdepartementet har iverksatt en gjennomgang av samarbeidet mellom Forsvaret, Forsvarsbygg og SMFØ.

Post 72 Overføringer til andre

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur (SAKK) ble etablert i 1989. Stiftelsens formål er å styrke, organisere og koordinere kulturell virksomhet på Akershus festning. Samarbeidet med andre kulturinstitusjoner står sentralt. Videre har stiftelsen en målsetting om å styrke kunnskapen om Norges historie og å åpne festningsområdet ytterligere for kunst og kulturutfoldelse. Støtten til SAKK videreføres i 2016 på samme nivå som i 2015.

Nordland Røde Kors Krigsmuseum

Som nasjonalt og internasjonalt opplærings- og dokumentasjonssenter utvikler og formidler Nordland Røde Kors Krigsmuseum (NRKK) kunnskap om krigen 1940–1945, med særlig vekt på Nord-Norge. Støtten til NRKK videreføres i 2016 på samme nivå som i 2015.

Kap. 4795 Kulturelle og allmennyttige formål

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsinntekter	15 921	9 495	9 702
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	8		
16	Refusjon av foreldrepenger	1 612		
17	Refusjon lærlinger	106		
18	Refusjon av sykepenger	1 416		
	Sum kap. 4795	19 063	9 495	9 702

Post 01 Driftsinntekter

Posten videreføres på samme nivå som i saldert budsjett for 2015.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
86	Militære bøter	871	500	500
	Sum kap. 4799	871	500	500

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

5 Informasjonssaker

5.1 Utrulling av Nasjonalt BEGRENSET nett

Nasjonalt BEGRENSET nett er utviklet av Forsvarsdepartementet for behandling av lavgradert informasjon i statsforvaltningen. For å sikre kommunikasjonen i regjeringen og mellom departementene, ble samtlige departementer tilkoblet Nasjonalt BEGRENSET nett i mars 2015. I tillegg har Utenriksdepartementet koblet utenriksstasjoner i 105 land til denne løsningen. Andre statlige virksomheter vil bli tilkoblet etter behov. Pr. september 2015 er om lag 1 840 unike brukere tilkoblet Nasjonalt BEGRENSET nett.

Bruk av Nasjonalt BEGRENSET nett er et viktig tiltak for å forbedre informasjonssikkerheten i samfunnet. Nasjonalt BEGRENSET nett vil legge til rette for effektiv samhandling i arbeidet med beredskap og krisehåndtering. I tillegg vil dette heve sikkerhetsnivået på informasjonsutvekslingen i forvaltningen.

5.2 Revisjon av sikkerhetsloven

Arbeidet med revisjon av sikkerhetsloven videreføres, jf. omtale i Prop. 1 S (2014–2015). Målsettingen er å fremme en proposisjon om endringer i gjeldende sikkerhetslov innen utgangen av 2015. Videre er det ved kongelig resolusjon 27. mars 2015 oppnevnt et utvalg som skal foreslå nytt lovgrunnlag for forebyggende nasjonal sikkerhet. Utvalget har fått i mandat å avlegge rapport i form av en NOU i løpet av høsten 2016. Rapporten vil deretter bli sendt på bred, alminnelig høring.

5.3 Retningslinjer for ivaretagelse av lokalt ansatte tolker/personell i forbindelse med utenlandsoperasjoner

Stortinget har i anmodningsvedtak nr. 419, 17. februar 2015 bedt regjeringen «snarest mulig lage retningslinjer for hvordan lokalt ansatte tolker/

personell skal ivaretas i forbindelse med utenlandsoperasjoner».

Forsvarsdepartementet satte sommeren 2014 ned en arbeidsgruppe som utarbeidet retningslinjer for ansettelse av lokalt ansatt personell i utenlandsoperasjoner. Arbeidet var ferdig i mars 2015, og Forsvaret har fått i oppdrag å implementere retningslinjene i 2015.

Retningslinjene beskriver hva Forsvaret må vurdere i forbindelse med planlegging av en operasjon hvor lokale ansettelser er aktuelt, samt hvordan tilsettingsforholdet skal ivaretas. Retningslinjene skal gi føringer for håndtering av Forsvarets behov for lokal arbeidskraft i internasjonale operasjoner, og samtidig legge til rette for en enhetlig og forsvarlig ivaretagelse av lokalt ansatte. Lokalt ansatte skal i minst mulig grad utsettes for situasjoner der deres sikkerhet er truet, samt i størst mulig grad sikres forsvarlige arbeidsforhold og sikkerhet under og etter kontraktperioden.

Arbeidskontrakter skal inneholde tilstrekkelig informasjon for å tydeliggjøre de avtalene og forpliktelsene partene har overfor hverandre. De lokalt ansatte skal kunne ta informerte valg ved inngåelse av arbeidsforhold, herunder tilhørende risiko og eventuell kompensasjon. Tilsettingsforhold og beskrivelse av den enkeltes arbeidsoppgaver skal dokumenteres for å ivareta forsvarlig forvaltning.

5.4 Opprettelse av ny etat for materielinvesteringer og materiellforvaltning i forsvarssektoren

Regjeringen har besluttet å etablere en egen etat for å styrke den strategiske styringen av materielinvesteringer og materiellforvaltning i forsvarssektoren. Etaten skal skilles ut fra dagens Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) og være direkte underlagt Forsvarsdepartementet. Den nye etaten etableres 1. januar 2016 og organiseres som et ordinært statlig forvaltningsorgan.

Hensikten med etablering av en materielletat er å oppnå en kvalitetsforbedring av materiellin-

vestering og materiellforvaltning. Det har lenge vært prioriterte mål å redusere gjennomføringstiden i materiellprosjektene og øke kvaliteten på materiellforvaltningen. Etableringen av en materiellforvaltning for forsvarssektoren skal bidra til å forbedre portefølje- og prosjektstyringen av materiellprosjekter. Arbeidet med å etablere en tydelig og helhetlig plan for kompetanseutvikling skal skje parallelt med etableringen av den nye etaten. Det er vesentlig at dette arbeidet bidrar til tilstrekkelig faglig og ledelsesmessig kontinuitet og understøtter en mer spesialisert merkantil, prosjekt- og forvaltningskompetanse.

En egen materielletat direkte underlagt Forsvarsdepartementet vil også tilrettelegge for at styringen kan skje i direkte dialog mellom departement og etat, og innebære korte, effektive og klare styrings- og ansvarslinjer. Investeringsmiljøet i departementet samles også i én avdeling. Dette skal bidra til å styrke materiellinvesteringsmiljøene i sektoren, gjennom blant annet klarere roller og mer enhetlig styring.

Utfordringer med dagens modell er uklarhet om roller, ansvar og styringslinjer, samt å beholde kompetanse over tid. Etter opprettelsen av FLO i 2002, er det gjennomført en rekke interne organisasjonsendringer og tiltak for å adressere disse utfordringene. Tidvis sviktende omsetningsevne innenfor materiellinvesteringer og vedvarende utfordringer innenfor den ordinære materiellforvaltningen, gjør det nødvendig med en mer hensiktsmessig organisering med kortere styrings- og ansvarslinjer.

Materielletaten vil få ansvar for å fremskaffe og forvalte materiell. Gjennom forbedret styring, utvikling av kompetanse og økt kontinuitet legges det også til rette for å redusere tiden og forberede kvaliteten på prosjektgjennomføringen. Som overordnet premissgiver for materiellforvaltningen i sektoren skal dette legge grunnlaget for ytterligere kvalitetsforbedring gjennom hele materiellets levetid, og på sikt oppnå effektivisering.

Forsvarssjefen vil fortsatt ha en sentral rolle når det gjelder å angi operative behov og krav. Forsvarssjefen vil, gjennom sin rolle som forsvarsministerens øverste militærfaglige rådgiver og i egenskap av etatssjef, fortsatt ha direkte og betydelig innflytelse på investeringsvirksomheten.

Organisering

Ved etableringen legges det i utgangspunktet til grunn at hele divisjoner med tilsatte skal overføres fra dagens FLO til den nye etaten. Divisjonene

vil ved etableringen fortsatt være lokalisert der de er i dag. Overføringen vil omfatte om lag 1 300 ansatte, hvorav om lag 500 er militære. Overføringen gjelder divisjonene Landkapasiteter, Maritime kapasiteter, Luftkapasiteter, IKT-kapasiteter, Fellekapasiteter og FLO investeringsstab. Når det gjelder FLO stab vil det, frem mot etableringen, gjøres konkrete vurderinger av fordelingen av oppgaver og ressurser som ivaretar så vel den nye etatens som Forsvarets behov.

Materielletaten skal utvikles med en robust og tilstrekkelig kompetanse knyttet til etatsledelse. Etaten ledes av en direktør. Under dette nivået skal etaten bestå av ledere og medarbeidere med en balansert kompetansesammensetning av høy økonomisk-administrativ, teknisk, juridisk, militær og annen relevant kompetanse innenfor etatens ansvarsområde.

Etableringen av den nye materielletaten innebærer at materielltilsynet skal ha tilsynsmyndighet i flere etater. For å etablere nødvendig avstand, habilitet og faglig uavhengighet med hensyn til tilsynsobjektene, vil Forsvarets materielltilsyn legges i Forsvarsdepartementet.

Hovedoppgaver

Etatens hovedoppgaver vil være å planlegge, anskaffe, forvalte og avhende materiell for Forsvaret og andre etater under Forsvarsdepartementet. Den nye materielletaten skal bidra til at Forsvaret får tilgang på kostnadseffektivt og sikkert materiell i tråd med vedtatte planer. Dette skal igjen bidra til at Forsvaret oppnår nødvendig fleksibilitet, reaksjonsevne, kampkraft og utholdenhet. Følgende hovedoppgaver er konkretisert for den nye etaten:

- a. Bistå Forsvarsdepartementet, Forsvaret og øvrige etater i planleggingen av fremtidige materiellprosjekter,
- b. planlegge og gjennomføre det enkelte materiellinvesteringsprosjekt for Forsvaret og øvrige etater,
- c. forvalte materiell og være den overordnede premissgiver for materiellforvaltningen,
- d. gi råd til Forsvarsdepartementet og etatssjefene innenfor etatens ansvarsområder,
- e. støtte Forsvaret og øvrige deler av sektoren med kompetanse innenfor etatens ansvarsområde,
- f. ivareta fagmyndighet materiell og
- g. følge opp internasjonalt materiellsamarbeid og bistå Forsvarsdepartementet i markedsføringen av norsk industri.

Innretningen av Forsvarets logistikkvirksomhet

Logistikkvirksomheten i Forsvaret videreføres, ved at Forsyningsdivisjonen, Vedlikeholdsdivisjonen og deler av FLO stab, inkludert Nasjonal logistikkommando, forblir i FLO.

Budsjettmessige konsekvenser

Etableringen av den nye materielletaten vil ikke ha umiddelbare økonomiske konsekvenser ut over enkelte omdisponeringer internt på forsvarsbudsjettet. Etableringen vil skje innenfor gjeldende budsjetttrammer. Etaten vil i hovedsak bli foreslått finansiert over kapittel 1760, post 01, med tilsvarende nedjustering av kapittel 1740, post 01. Det vil videre bli foreslått en overføring fra kapittel 1725 til kapittel 1719 i forbindelse med overføringen av Forsvarets materielltilsyn til Forsvarsdepartementet.

5.5 Aerospace Industrial Maintenance Norway SF – opprettelse av datterselskap

Aerospace Industrial Maintenance Norway SF (AIM Norway SF) opprettet i desember 2014 datterselskapet AIM Norway LTD. Datterselskapet er registrert i England med base i Yeovil. Personellet er ansatt og lønnet i England, med tilhørende rettigheter og plikter.

AIM Norway SF har et potensial for flere internasjonale kunder de kommende årene. Dette har blant annet sammenheng med selskapets strategi om innsalg av deres kapasitet på nye flysystemer, samt selskapets generelle satsing i nye markeder internasjonalt. Datterselskapet skal støtte AIM Norway SF i dette arbeidet, og en del av selskapets aktivitet er å formidle kontrakter for AIM Norway SF.

6 Omtale av klima- og miljørelevante saker

6.1 Innledende del

Regjeringens klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for å legge miljøhensyn til grunn for aktivitetene sine og for å medvirke til at de nasjonale klima- og miljøpolitiske målene kan bli nådd. Videre har sektorstyresmaktene ansvar for å gjennomføre de tiltak som trengs for å kunne nå målene i klima- og miljøpolitikken.

For en omtale av regjeringens samlede klima- og miljørelevante saker, se Klima- og miljødepartementets fagproposisjon.

Forsvarssektorens klima- og miljøutfordringer er spesielt knyttet til at bruk av materiell, trening, øving og operativ virksomhet kan påføre omgivelsene støyplager, skader på natur og miljø og utslipp av klimagasser. Forsvarssektorens omfattende bygningsmasse medfører dessuten et betydelig forbruk av energi til drift og oppvarming, som direkte og indirekte medfører utslipp av klimagasser.

Forsvarssektoren følger den nasjonale miljøpolitikken og skal ivareta sektoransvaret på miljøområdet. Etatene i forsvarssektoren har et selvstendig ansvar for å finne gode løsninger og effektive virkemidler for å redusere belastningen på miljøet. Forsvarssektorens system for miljøstyring skal bidra til at miljø- og samfunnsansvar er en integrert del av alle plan- og beslutningsprosesser. Sentralt i miljøstyringssystemet er forpliktelse til kontinuerlig forbedring av miljøstatus. Miljøvernarbeidet i forsvarssektoren omfatter både forebygging av naturskade og forurensning, reduksjon av klimagassutslipp og fortsatt betydelig innsats for opprydding etter tidligere tiders forurensning i grunn og sjø.

6.2 Naturmangfold

Forsvarssektoren er en av landets største eiendomsforvaltere, med til dels store og svært varierte arealer spredt over hele landet. Store landområder benyttes som skyte- og øvingsfelt. Det legges betydelig ressurser i å forebygge skade på

naturen. Forvaltning av forsvarssektorens eiendommer skal være kunnskapsbasert, og det skal gjøres naturfaglige vurderinger ved gjennomføring av aktiviteter og tiltak.

Betydelige ressurser benyttes for rydding av tidligere tiders forurensning i grunn og sjø. Tilbakeføring av Forsvarets utrangerte skytefelt til sivile formål omfatter, i tillegg til rydding av eksplosivrester og av forurensning, også landskapsforming og etablering av ny vegetasjon. Det skal legges vekt på at det lokale dyrelivet i minst mulig grad forstyrres under tilbakeføringsperioden.

6.3 Kulturminner og kulturmiljø

Kulturminner og kulturmiljøer i forsvarssektoren skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskapning. De nasjonale festningsverkene er viktige kulturminner og skal sikres for dagens og fremtidens generasjoner. Tilskuddet for ekstraordinært vedlikehold i perioden 2009–2014 har gitt en vesentlig forbedring i tilstandsgraden. Det systematiske vedlikeholdsarbeidet tar sikte på å forbedre tilstandsgraden på kritiske delkomponenter. Forsvarssektoren skal ha kunnskap om forekomster av kulturminner og kulturmiljøer i øvings- og operasjonsområdene. Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i Forsvarets skyte- og øvingsfelt.

6.4 Forurensning

Det skal ikke medføre fare for alvorlig forurensning fra Forsvarets etableringer. Det gjennomføres derfor omfattende tiltak for å rydde opp i grunn og i sjøbunn som er forurenset som følge av tidligere tiders virksomhet. Opprydding av forurenset sjøbunn følges opp med overvåking av miljøtilstanden over flere år. I samarbeid med sentrale og lokale myndigheter og andre samarbeidspartener forberedes tiltak for opprydding av foru-

renset sjøbunn ved ubåtbunkerer i Bergen og i Hortens indre havn. Iverksetting av tiltak i havneområder må koordineres med andre parters tiltak i tilstøtende områder.

Det gjennomføres forebyggende tiltak på eksisterende skyte- og øvingsfelt for å redusere fremtidig utlekking av tungmetaller og andre miljøfarlige stoffer som følge av Forsvarets ammunisjonsbruk. Forsvarets utrangerte skyte- og øvingsfelt ryddes for eksplosivrester og miljøsaneres for å redusere risiko for helse og miljø før feltene blir tilbakeført til sivile formål. Rydding og miljøsanering av skyte- og øvingsfelt er omtalt under del II, kapittel 1710, Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg.

Bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier er en stor utfordring for forsvarssektoren, og det arbeides kontinuerlig for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø. Det er et mål å stanse eller redusere vesentlige utslipp og spredning av miljøgifter innen 2020.

6.5 Klima

Forsvarssektoren følger opp regjeringens arbeid for å fase ut fossil olje til oppvarming. I samarbeid med Enova SF gjennomføres et energiledelsesprogram med tiltak for å effektivisere energiforbruket i bygg og anlegg. Energiledelsesprogrammet har mål om en samlet besparelse på 150 GWh

i 2016 sammenlignet med 2006-nivå. Det gjennomføres også omfattende prosjekter for å konvertere varmesentraler og fyrkjeler fra fossil olje til bioenergi, varmepumper eller tilknytning til fjernvarme. Målsettingen om å redusere bruk av fossil olje til oppvarming med 70 pst. i 2016 sammenlignet med 2006, ble oppnådd allerede i 2014. I samme periode har andelen fossil olje av samlet energiforbruk gått ned fra 20 til seks pst. Arbeidet med å fase ut oppvarming basert på fossil olje til grunnlast innen utgangen av 2018 videreføres. Det er krevende å nå målsettingen, og det er en risiko for at utfasing av enkelte mindre anlegg blir forsinket. For å redusere fremtidig energibehov, er det krav om at nye bygg skal være passivbygg eller nullenergibygget der det er relevant.

6.6 Miljøansvar ved forsvarssektorens anskaffelser

Forsvarssektoren er en stor innkjøper av bygg og materiell, varer og tjenester, og kan påvirke og stimulere leverandører til å utvikle og prioritere løsninger som er miljøvennlige og holder et etisk forsvarlig nivå. Det skal stilles miljøkrav når forsvarssektoren inngår avtaler om anskaffelser over investering og ved inngåelse av rammeavtaler for driftsanskaffelser. Forsvarssektoren skal sikre at leverandører dokumenterer at leveranser ikke bryter med relevante ILO-konvensjoner og FNs barnekonvensjon.

7 Oppfølging av § 1a i likestillingsloven

7.1 Forsvarsdepartementet

Arbeid med likestilling i Forsvarsdepartementet er en naturlig del av, og integrert i, Forsvarsdepartementets daglige virksomhet. Pr. 31. desember 2014 var 375 personer ansatt i Forsvarsdepartementet. Andelen kvinnelige ansatte var på 33 pst., det samme som i 2013.

Av arbeidsstyrken på 375 var 90 militære stillinger, hvorav åtte (7 pst.) av de militære var kvinner. Andelen kvinner i militære stillinger utgjorde 11 pst. i 2013 og 12 pst. i 2012. Trenden er således entydig negativ.

Forsvarsdepartementet hadde 32,6 pst. kvinner i lederstillinger i 2014. I toppledergruppen på åtte, var det tre kvinner. Forsvarsdepartementet ønsker å rekruttere og beholde kvinner på alle nivå og funksjoner. Forsvarsdepartementet er særlig oppmerksomt på områder der kvinneandelen er lav. Alle ledere med personalsvar er ansvarlige for at likestillingsaspektet er vurdert ved rekruttering til Forsvarsdepartementet.

Sykefraværet i Forsvarsdepartementet viser en nedadgående tendens. I 2014 var sykefraværet 3,8 pst., mot 4,3 pst. i 2013. I 2014 var sykefraværet for kvinner på 6,5 pst., mot 7,5 pst. i 2013. Sykefraværet for menn var i 2014 på 2,3 pst., mot 2,8 pst. i 2013. Departementet har drevet et aktivt arbeid med å senke sykefraværet, og vi ser nå positive resultater av dette arbeidet.

Bruk av overtid i Forsvarsdepartementet har gått litt ned. Det ble arbeidet 21 388 timer overtid i 2014. Kvinnene arbeidet 5 591 timer overtid (26 pst.) mens menn stod for de resterende 15 797 timene. Sammenholdes andelen kvinner/menn i departementet, er det ikke betydelig forskjell i overtidsbruken mellom kjønnene.

I 2014 hadde kvinner 58 pst. av foreldrepermisjon, mot 50 pst. i 2013.

Forsvarsdepartementet har en livsfasepolitikk som gjelder alle ansatte. Arbeidsgiver gir rom for at arbeidstakere har ulike behov i ulike faser av sitt yrkesaktive liv. Det blir gitt individuell tilrettelegging, i særlig grad for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke og eldre arbeidstakere. Dette

er beskrevet nærmere i personalpolitikken for Forsvarsdepartementet.

Økt mangfold gir større erfaringsgrunnlag og ny og variert kompetanse. Det er et mål i Forsvarsdepartementets personalpolitikk at rekruttering skal bidra til økt mangfold. For å stå frem som troverdig i dagens samfunn, er det viktig at Forsvarsdepartementet er en inkluderende arbeidsplass hvor ingen blir diskriminert.

Ledige stillinger blir utlyst på nettstedet www.inkludi.no, som retter seg særskilt mot søkere med flerkulturell bakgrunn. Personer med flerkulturell bakgrunn blir oppfordret til å søke.

7.2 Forsvaret

Forsvaret har som mål å øke kvinneandelen blant tilsatt personell, herunder befal, vervede og sivile, og å få flere militære og sivile kvinner inn i ledende stillinger. Det er også en målsetting å øke andelen kvinner i førstegangstjenesten, både for å bedre representativiteten sammenlignet med samfunnet ellers og for å styrke rekrutteringen av kvinner til militære stillinger.

I dag er mangfold viktig først og fremst på grunn av operative behov og behov for økt kompetansetilfang. Siden Forsvarets oppgaver blir mer spesialiserte og komplekse, kreves en mer spesialisert og mangfoldig personellsammensetting. Forsvaret må derfor favne bredere for å opprettholde kvalitet og robusthet. Kvinner utgjør 50 pst. av kompetansebeholdningen. Forsvaret har ikke råd til å unnlate å rekruttere kvinner. Mangfold og inkludering er en naturlig del i Forsvarets styrende dokumenter og Forsvarets verdigrunnlag fastsetter at Forsvaret skal gjenspeile samfunnets mangfold og gjenspeile både menn og kvinners perspektiver og verdier. Regjeringen fremmet 14. oktober 2014 en lovproposisjon for Stortinget om innføring av allmenn verneplikt, jf. Stortingets behandling av Innst. 18 L (2014–2015) til Prop. 122 L (2013–2014) «Endringer i vernepliktsloven og heimevernloven». Lovendringene trådte i kraft 1. januar 2015, og verneplikt for kvinner vil nå gjelde for kvinner som er født 1. januar 1997 og senere.

Pr. 31. desember 2014 var det 17 326 årsverk i Forsvaret. Totalt sett utgjorde kvinneandelen 18 pst. i 2014, det samme som i 2013. På sivil side utgjorde kvinneandelen 33 pst. i 2014, tilsvarende som i 2013.

På militær side utgjorde kvinneandelen 10,2 pst. i 2014 mot 9,7 pst. i 2013. Militært ansatte utgjorde i overkant av to tredeler av årsverkene i Forsvaret.

Det har de senere årene vært en betydelig økning i antall kvinner på oberst-/kommandørnivå og høyere. I 2007 var det tre kvinnelige offiserer på dette nivået. I 2013 var det 14 kvinner, hvorav fire var blant Forsvarets toppledere. Det er samtidig verdt å merke seg at tilsetting eller avgang av en kvinne vil gjøre stor prosentmessig forskjell på dette nivået fordi antallet lederstillinger er relativt lavt.

Forsvarets interne lønns- og personalstatistikker gir en oversikt over likheter og forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder stillingskategori og lønn. Forsvaret har gjennom flere år arbeidet for å utjevne kjønnsmessige lønnsforskjeller mellom menn og kvinner. Utviklingen viser at Forsvarets arbeid med likelønn er på riktig vei, men at det fremdeles gjenstår noe arbeid på de fleste nivåer.

Det totale sykefraværet i Forsvaret har vært på 3 pst. i 2014. Dette er uendret siden 2012, og er fortsatt på et lavt nivå i forhold til samfunnet for øvrig (5,5 pst.). Særlig er det mannlige offiserer som kommer positivt ut i statistikken når det gjelder sykefravær. I 2014 var sykefraværet blant kvinner på 5,5 pst. mot 5,7 pst. i 2013. For menn var sykefraværet 2,2 pst. i 2014, mot 2,3 pst. i 2013.

Kvinneandelen blant militært tilsatte i Forsvaret har økt noe fra 2013, og slik sett fortsetter den positive trenden. Forsvaret vil arbeide videre for å tiltrekke seg den kompetansen som kvinner innehar, og samtidig styrke rekrutteringen av kvinner til militære stillinger.

Forskning gir økt kunnskap om temaet, og danner grunnlag for utvikling av evne til å rekruttere og beholde kompetent personell, uavhengig av kjønn. Det har gjennom de siste tiårene vært iverksatt ulike tiltak, og Forsvaret har trukket lærdommer av disse. Det forventes at allmenn verneplikt på sikt vil gi god effekt også når det gjelder antallet kvinnelige militært tilsatte.

Det pågår ulike forskningsprosjekter som har som målsetting å ytterligere kartlegge hvordan Forsvaret skal beholde kompetent personell, samt å sikre at Forsvaret har et nødvendig mangfold av

kompetanse. I dette ligger blant annet å øke kvinneandelen.

Det pågår ulike forskningsprosjekter som har som målsetting å ytterligere kartlegge hvorfor kvinner slutter i Forsvaret, og hva som får kvinner til å bli. Hensikten med disse prosjektene er å finne tiltak som kan iverksettes for å øke kvinneandelen.

Utviklingstrekkene viser en svak positiv trend når det gjelder andelen kvinner ved Forsvarets skoler og i førstegangstjenesten. Andelen kvinner ved befalsskolene har økt til 20 pst. i 2014, fra 14,9 pst. i 2011. Forsvaret ser også en tendens til at kvinner i større grad enn tidligere søker seg til fagområder (operative og tekniske) som tidligere oftest har appellert til menn. Det har også vært en merkbar økning i antall kvinner klassifisert som tjenestedyktige soldater, og tall fra desember 2014 viser at 17 pst. av de som gjennomfører førstegangstjenesten er kvinner. Arbeidet med å rekruttere kvinner gir resultater.

Sesjonsplikt for kvinner har vært et viktig tiltak for å øke kvinneandelen i Forsvaret. Sesjon stimulerer til rekruttering både til førstegangstjeneste, lærlingordning og befalsutdanning. Frivillig sesjon for kvinner ble innført i 2007 og pliktig sesjon for kvinner ble innført i 2010. Dette sikrer at kvinner i aktuelle årskull får informasjon om Forsvaret, noe som er viktig for å rekruttere bredest mulig. Det forventes at pliktig sesjon for kvinner vil bidra til å øke kvinneandelen også i førstegangstjenesten.

Forsvaret arbeider med tiltak som skal bidra til å ta imot en økning av kvinneandelen i førstegangstjenesten. Forskning tyder på at kvinner har noe mindre kjennskap til Forsvaret enn menn og Forsvaret har utarbeidet og iverksatt en kommunikasjonsplan som skal informere fremtidige vernepliktige, deres foresatte og samfunnet generelt om vernepliktens omfang og innhold. Andre tiltak som vurderes er blant annet materielle utbedringer og investeringer (eiendom, bygg og anlegg, samt personlig bekledning og utrustning), og videre gjennomgang av stillingskrav og seleksjonskriterier. Arbeidet med å skape gode og inkluderende kulturer vil fortsatt være viktig. Forsvarets arbeid med holdninger, etikk og ledelse samt fokus på kjerneverdiene respekt, ansvar og mot er viktige verktøy i arbeidet med organisasjonskulturen. Innføring av allmenn verneplikt medfører at Forsvaret får ytterligere et verktøy til å øke kvinneandelen. Forsvaret skal rekruttere de best egnede til førstegangstjeneste, og blant disse er det mange kvinner. Erfaringer fra Forsvaret tilsier at mange av de som gjennomfører førstegangstjenesten også ønsker videre

tjeneste i Forsvaret. Gjennom førstegangstjenesten som rekrutteringsmekanisme, vil dette på lengre sikt kunne bidra til å øke kvinneandelen blant ansatte i Forsvaret.

I tillegg er det gjennomført ulike leder- og karriereutviklingsprogram. Hensikten er å motivere kvinner til å søke ledende stillinger, samt videreutvikle dem som ledere. Karriereutviklingsprogrammene skal på sin side gi deltakerne en plattform som gjør at de kan kvalifisere seg til å søke stillinger på høyere nivå. Det kan også gjennomføres moderat kjønnskvotering ved seleksjon. Kvalifiserte kvinner oppfordres til å søke stillinger på oberst-/kommandørnivå og høyere, samt på sivile lederstillinger.

Det pågår et pilotprosjekt i Forsvarets spesialstyrker med en kvinnelig jegertropp der det høstes verdifulle erfaringer, og den operative merverdi kvinner i spesialiststyrkene kan tilføre synliggjøres. I et annet pilotprosjekt i Luftforsvaret på Ørland ble det kalt inn henholdsvis 50 pst. kvinner

og 50 pst. menn blant de vernepliktige. Erfaringene så langt tilsier at avdelingen har løst sine oppdrag som før, og at mange av kvinnene har søkt seg til videre tjeneste i Forsvaret.

7.3 Forsvarsbygg

Forsvarsbyggs HR-politikk deles inn i leder- og medarbeiderprinsipper, kompetansepolitikk, lønns- og livsfasepolitikk og arbeidsmiljøpolitikk. Likestilling inngår som eget tema i kompetanse- og lønnspolitikken. I 2014 ble det utarbeidet en handlingsplan for arbeidet med inkluderende arbeidsliv, og arbeidet med en egen handlingsplan for mangfoldsarbeid er igangsatt.

I 2014 rekrutterte Forsvarsbygg 134 nye medarbeidere. Av disse var 58 kvinner, som utgjør 43 pst. av de som ble rekruttert. Som det fremkommer nedenfor er det noe høyere turnover for kvinner enn menn i Forsvarsbygg.

2014	Turnover uten pensjon	Turnover inkl. pensjon
Forsvarsbygg totalt:	2,9	6,2
Turnover kvinner:	3,51	6,86
Turnover menn:	2,6	5,92

Ved utgangen av 2014 hadde Forsvarsbygg 1724 ansatte (inkludert sykevikarer, timelønnede og ansatte på pensjonistvilkår). Kvinneandelen ved utgangen av 2014 utgjorde 40 pst. av de ansatte, det samme som ved utgangen av 2013.

Drifts- og renholdsstillinger fordeler seg i henhold til tradisjonell kjønnsrollefordeling, hvilket er en utfordring. I all hovedsak er det kvinner som har renholdsstillingene, mens menn har driftsstillingene. 65 pst. av administrative stillinger er besatt av kvinner. Videre er 82 pst. av stillingene som ingeniører/arkitekter og prosjektledere besatt av menn. Kjønnfordelingen er relativt god i de øvrige stillingskategoriene.

Ved årsslutt 2014 var det 27 pst. kvinnelige ledere mot 23 pst. ved årsslutt 2013. I 2014 tilsatte Forsvarsbygg eksempelvis sin første kvinnelige eiendomssjef. Økningen av kvinnelige ledere skyldes hovedsakelig opprettelse av et nytt ledernivå innenfor forvaltning, drift og renhold. Forsvarsbygg har ikke nådd målet om en tilstrekkelig kjønnsbalanse innenfor ledende stillinger, og vil jobbe videre med dette i et langsiktig perspektiv.

På øverste ledernivå er andelen kvinnelige ledere 30 pst..

I 2014 hadde 3,5 pst. (3,2 pst. i 2013) av ansatte i Forsvarsbygg avviklet foreldrepermisjon. Dette fordelte seg med 50,9 pst. for kvinner og 49,1 pst. for menn. I 2013 fordelte dette seg slik at kvinner avviklet 37,5 pst. av totalt avviklet foreldrepermisjon, mens menn avviklet 62,5 pst..

Deltidsansatte utgjorde 7,4 pst. av arbeidsstyrken i 2014 (9,5 pst. i 2013). Blant disse var 74 pst. kvinner og 26 pst. menn, som er tilsvarende tall som i 2013. En stor del av deltidsstillingene finnes blant renhold og stillinger som primært er besatt av kvinner.

Det er små innbyrdes forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder lønns- og stillingsnivåer. Innenfor samme stillingskode er det ingen vesentlige ulikheter i lønn mellom kjønnene.

Overtidsbruken utgjorde rundt 2,2 pst. av total arbeidstid i 2014. Dette fordeler seg med rundt 17 pst. for kvinner (0,4 pst. av total arbeidstid) og 83 pst. for menn (1,8 pst. av total arbeidstid). I 2013 stod kvinnene for 13 pst. av den totale overtidsbruken, mens menn stod for 87 pst. av overtidsbruken.

Forsvarsbygg har som målsetting at arbeidsmiljøet skal preges av tverrfaglighet, mangfold og

likestilling. Dette uttrykkes skriftlig i alle stillingsutlysninger. I samtlige innstillinger til tilsetningsrådet skal kjønnsbalansen i rekrutterende enhet redegjøres for. Det utarbeides årlig en HR-rapport for kjønnsbalanse på følgende områder: totalt i Forsvarsbygg, alle forretningsområder, i ulike stillingskategorier, lederstillinger og turnover for ytterligere å sette fokus på å få en god kjønnsbalanse i virksomheten.

7.4 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

I 2014 var 28 pst. av de ansatte ved Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) kvinner, mot 29 pst. i 2013, og 27,2 pst. i 2012. Antallet kvinner ansatt holder seg relativt stabilt, men NSM arbeider for å øke antallet kvinner i alle typer stillinger. I 2014 var det 40 pst. kvinner på øverste ledernivå/direktører, det samme som i 2013. Kvinneandelen på mellomledernivå har hatt en økning og var på 18 pst. i 2014 mot 11 pst. i 2013.

Økningen av kvinnelige ledere er meget positivt, og NSM arbeider for å fortsatt øke den kvinnelige andelen av ledere på mellomledernivå. I NSMs kjernevirksomhet er fagmiljøene svært teknisk orientert, og innenfor disse miljøene har det tradisjonelt vært en lav kvinneandel. Over halvparten av de ansatte er tilsatt i tekniske stillinger. Det er ingen kvinner i noen av NSMs militære stillinger.

I 2014 var lønnsdifferansen mellom kvinner og menn på ledernivå i gjennomsnitt 4 ltr. i kvinners favør, mot 2,5 ltr. i menns favør i 2013. Når det gjelder saksbehandlernivå utgjorde differansen i gjennomsnitt 5 ltr. i menns favør, mot 3,8 ltr. i menns favør i 2013. NSM jobber for å redusere lønnsforskjellene mellom kjønnene.

I 2014 var sykefraværet 5,7 pst. for menn mot 5,4 pst. i 2013. For kvinner var sykefraværet i 2014 på 7,2 pst. mot 6,6 pst. i 2013.

I 2014 var 70 pst. av de som tok ut foreldrepermisjonen menn, og 30 pst. kvinner. I 2013 var fordelingen 80 pst. menn og 20 pst. kvinner.

NSM fortsetter sitt arbeid med å få til en jevnere kjønnsfordeling ved ansettelser, blant annet gjennom å oppfordre kvinner til å søke ledige stillinger, alltid kalle inn kvalifiserte kvinner til intervju og gjennom stands og tilstedeværelse på utdanningsinstitusjoners karrieredager. I tillegg synliggjøres kvinnelige ansatte i profileringen av NSM for å styrke virksomheten som en attraktiv arbeidsplass for begge kjønn. NSM fortsetter også å søke å rekruttere enda flere kompetente kvinner til teknologiske stillinger. I de avdelinger

som ansetter bredere med hensyn til kompetanse er kjønnsfordelingen jevnere.

NSM er del i IA-avtalen, og følger de retningslinjer dette medfører. NSM søker å legge til rette for personer med nedsatt funksjonsevne, og iverksetter nødvendige tiltak basert på individuell vurdering. NSM har videre fokus på å legge til rette for medarbeidere i ulike livsfaser.

7.5 Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) tilrettelegger for at instituttet har en sammensetning av sine ansatte som viser mangfold i alder, kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Målrettet rekrutteringsoppbygg, gjennomarbeidet lønnspolitikk og bevisstgjøring av lederne, er tiltak FFI bruker for å oppnå dette. Det er et mål å øke kvinneandelen i de gruppene der denne andelen er lav.

Ved utløpet av 2014 hadde FFI 716 ansatte, hvorav 27,0 pst. kvinner. Andelen har gått noe ned fra 27,2 pst. i 2013. Antall kvinner i gruppen vitenskapelige ansatte, forskere og ingeniører, er redusert med seks personer siste år og utgjør nå 20,4 pst. av gruppen, andelen var 21,2 pst. i 2013.

FFI arbeider aktivt for å øke andelen kvinner i ledende stillinger. Instituttledelsen har i 2014 økt fra null til to kvinner og andelen er 20 pst.. Delvis på grunn av internt avansement har dette medført at kvinneandelen i ledelsen for øvrig har sunket noe og utgjør 13,2 pst..

Den vitenskapelige virksomheten er teknologitung, og FFI rekrutterer fra fag som er dominert av menn. Rekrutteringspolitikken er aktiv og målrettet, og FFI legger vekt på å rekruttere flere kvinner, spesielt til vitenskapelige stillinger. Dette har instituttet lyktes med, og antallet kvinner i vitenskapelige stillinger har økt jevnt siden 2004, men i 2014 er det for første gang en liten nedgang.

Alderssammensetningen blant vitenskapelige ansatte gjenspeiler at det har vært en jevn økning i antall kvinner de siste ti år. Dette gjenspeiler seg også i alderssammensetningen blant kvinnelige vitenskapelige ansatte, der 59 pst. av kvinnene er under 40 år, mens for menn er tilsvarende andel 36 pst.. Dette skyldes i stor grad en bevisst innsats rettet mot unge, potensielle nye medarbeidere som sommerstudenter, samt profilering i kanaler rettet mot studenter. Blant sommerstudenter var andelen kvinnelige studenter 42 pst. av søkermassen, en økning på tre prosentpoeng. Blant de som takket ja til sommerjobb var 24,6 pst. kvinner, en nedgang på 1,1 pst. fra 2013. FFI følger de samme retningslinjene som andre statsinstitusjoner for å

sikre mangfold i alder, kjønn og bakgrunn. Det benyttes moderat kvotering for å øke kvinneandelen av sommerstudenter.

Det er ikke påvist lønnsdifferanse mellom kvinner og menn dersom utdanning, erfaring, alder og kjønn tas i betraktning. Kvinnelige forskere har i gjennomsnitt lavere årslønn enn mannlige forskere. Dette tilskrives lavere gjennomsnittsalder og erfaringsnivå. Gjennomsnittsalderen for mannlige forskere er 44 år, mens den for kvinner er 38 år. Det er ingen endring fra 2013.

Sykefraværet i 2014 var 2,9 pst., det laveste fraværet siden 1997, og 0,6 prosentpoeng under målet i «Handlingsplan for inkluderende arbeidsliv». I hovedsak skyldes denne nedgangen lavere sykefravær blant kvinner og lavere langtidssykefravær enn foregående år.

Statistikk for avvikling av foreldrepermisjon ved FFI viser at 49 ansatte i 2014 tok ut foreldre-

permisjon, fordelt på 20 kvinner og 29 menn. Fordelt på kalenderdager tok kvinnene ut i gjennomsnitt 179 dager i foreldrepermisjon, en dag mindre enn i 2013, mens menn i gjennomsnitt tok ut 103 kalenderdager, seks flere enn i 2013. For menn betyr dette at de i gjennomsnitt tar ut litt mer foreldrepermisjon avsatt til far enn minimumsnivået.

Antall ansatte med nedsatt funksjonsevne er uendret. Rekruttering av personell med nedsatt funksjonsevne behandles på ordinær måte i tilsetningsprosessen i henhold til gjeldende lover og regler for hvordan dette skal registreres og behandles. For egne ansatte som får nedsatt funksjonsevne sørger FFI for tilrettelegging og omplassering ved behov, og benytter bedriftshelsetjenesten som bistand i oppfølging av dem dette gjelder.

8 NATOs vurdering av Norge – resultatmåling

I tillegg til de mer omfattende vurderingene av den enkelte nasjons forsvarsplaner og forsvarsinnsats har det i NATO blitt utviklet målesystemer som synliggjør medlemslandenes bidrag innenfor utvalgte områder.

Målingen gir en pekepinn på hvordan nasjonene har anvendt sine ressurser og styrker. I tillegg gis en vurdering av hvor stor andel av styrkene som er tilgjengelige for, og som kan opprettholdes over tid, i internasjonale operasjoner.

Det er utfordrende å etablere systemer i NATO som på en helhetlig og dekkende måte kan

måle nasjonenes samlede bidrag, og ikke minst kvaliteten på bidragene. Målingene gir derfor kun en forenklet kvantitativ fremstilling av nasjonenes bidrag på enkelte områder, og er et supplement til de mer grundige og helhetlige vurderingene.

Nedenfor følger et faktaark for Norge som lister opp de ulike indikatorene i målingen og som illustrerer hvordan Norge er plassert ift. NATOs øvrige medlemsland. Indikatorene er basert på regnskapstall og ikke på salderte budsjetter. Samlet vurdert kommer Norge godt ut av denne målingen.

Tabell 8.1 Input/Output Metrics – Individual Nation's Fact Sheet. Year: 2013 & 2014

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2013 (1000-kr.)	Absolute Value 2014 (1000-kr.)	Contribution (%) 2013	Contribution (%) 2014	NATO Guideline (%)	Rank 2013	Rank 2014
1A. Percentage of Gross Domestic Product (GDP) on Defence	Defence Expenditures (constant prices, mil. of national currency):	43 518	46 234	1,49	1,52	2	Top	Top
2A. Percentage of Defence Expenditure on Major Equipment and Associated Research and Development	Major Equipment Expenditures (current prices, mil. of national currency):	8 222	9 788	18,89	21,17	20	Top	Top
2B. Defence Expenditures Categories	Personnel Expenditures	16 405	16 352	41,02	39,36	-	Low	Low
	Major Equipment Expenditures	8 222	9 788	18,89	21,17	20	Top	Top
	Operations and maintenance and other Expenditures	14 991	15 471	34,45	33,46	-	Top	Top
	Infrastructure Expenditures	2 456	2 776	5,64	6,00	-	Top	Top
4A. Deployable Land Forces Personnel as a Percentage of Land Forces Personnel	Deployable Land Forces Personnel (unit):	5 895	5 905	57,79	57,83	50	Middle	Middle
4B. Deployable Airframes as a Percentage of Airframes	Deployable Airframes (unit):	98	97	89,09	88,99	40	Top	Top

Tabell 8.1 Input/Output Metrics – Individual Nation's Fact Sheet. Year: 2013 & 2014

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2013 (1000-kr.)	Absolute Value 2014 (1000-kr.)	Contribution (%) 2013	Contribution (%) 2014	NATO Guideline (%)	Rank 2013	Rank 2014
4C. Deployable Vessels as a Percentage of Vessels	Deployable Vessels (unit):	40	39	97,56	97,50	80	Top	Top
5A. Sustainable Land Forces Personnel as a Percentage of Land Forces Personnel	Sustainable Land Forces Personnel (unit):	1 167	1 167	11,44	11,43	10	Middle	Middle
5B. Sustainable Airframes as a Percentage of Airframes	Sustainable Airframes (unit):	18	18	16,36	16,51	8	Top	Top
5C. Sustainable Vessels as a Percentage of Vessels	Sustainable Vessels (unit):	12	14	29,27	35,00	28	Top	Top
6A. Land Forces Personnel Deployed Abroad on NATO Operations as a Percentage of Deployable Land Forces Personnel	Land Forces Personnel Deployed Abroad on NATO Operations (unit):	243	129	4,12	2,18	-	Low	Low
6B. Land Forces Personnel Deployed Abroad on non-NATO Operations as a Percentage of Deployable Land Forces Personnel	Land Forces Personnel Deployed Abroad on non-NATO Operations (unit):	35	58	0,59	0,98	-	Low	Middle

Tabell 8.1 Input/Output Metrics – Individual Nation's Fact Sheet. Year: 2013 & 2014

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2013 (1000-kr.)	Absolute Value 2014 (1000-kr.)	Contribution (%) 2013	Contribution (%) 2014	NATO Guideline (%)	Rank 2013	Rank 2014
6C. The number of Land Forces Personnel Employed by Allies specifically for supporting Assurance Measures (depicted as person-days)	Within National Boundaries Abroad	0	0	-	-	-	-	Top
7A. Airframes Deployed Abroad on NATO Operations as a Percentage of Deployable Airframes	Airframes Deployed Abroad on NATO Operations (unit):	0,50	0,66	0,51	0,68		Middle	Middle
7B. Airframes Deployed Abroad on non-NATO Operations as a Percentage of Deployable Airframes	Airframes Deployed Abroad on non-NATO Operations (unit):	0	0	0	0		Middle	Middle
7C. The number of Airframes Employed by Allies specifically for supporting Assurance Measures (depicted as airframes-days)	Within National Boundaries Abroad	0	0	-	-	-	-	Top
8A. Vessels Deployed Abroad on NATO Operations as a Percentage of Deployable Vessels	Vessels Deployed Abroad on NATO Operations (unit):	0,58	0	1,46	0	-	Middle	Low

Tabell 8.1 Input/Output Metrics – Individual Nation's Fact Sheet. Year: 2013 & 2014

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2013 (1000-kr.)	Absolute Value 2014 (1000-kr.)	Contribution (%) 2013	Contribution (%) 2014	NATO Guideline (%)	Rank 2013	Rank 2014
8B. Vessels Deployed Abroad on non-NATO Operations as a Percentage of Deployable Vessels	Vessels Deployed Abroad on non-NATO Operations (unit):	0,08	0,50	0,21	1,27	-	Middle	Middle
8C. The number of Vessels Employed by Allies specifically for supporting Assurance Measures (depicted as vessel-days)	Within National Boundaries Abroad	-	-	-	-	-	-	-
9. Percentage of Fulfillment of NATO Command Structure (NCS) positions	NCS Positions filled National NCS Positions	112	112	101,79	95,54	100	Top	Middle
10. Percentage of Fulfillment of NATO Force Structure Headquarters	Number of Allocated Positions Actually Filled Positions	22	22	95,45	95,45	100	Middle	Middel
11. Percentage of Immediate Response Force (IRF) Fulfilment		21	21	113,88	113,88	100	Top	Top

9 Lederes ansettelsesvilkår i heleide foretak under Forsvarsdepartementet

9.1 Aerospace Industrial Maintenance Norway SF

Ove Haukåssveen ble tilsatt som administrerende direktør i Aerospace Industrial Maintenance Norway SF med tiltredelse i april 2012. Administrerende direktør har en årslønn på 1 549 000 kroner. Andre godtgjørelser vil utgjøre 109 982 kroner.

Administrerende direktør er del av foretakets innskuddsbaserte pensjonsordning, og beregnet pensjonsutgift utgjør 64 054 kroner. Dersom styret sier opp ansettelsesforholdet gis det 12 måneders etterlønn etter oppsigelsestidens utløp. Administrerende direktør har ingen bonus eller andre godtgjørelser.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2015–2016) om statsbudsjettet for år 2016 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2015–2016) statsbudsjettet for budsjettåret 2016 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1795, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
	alle		
1700	Forsvarsdepartementet		
	01 Driftsutgifter	379 697 000	
	73 Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	33 108 000	412 805 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01 Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	3 474 376 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	300 592 000	
	46 Komponentutskifting, <i>kan overføres</i>	76 279 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 47</i>	1 472 025 000	5 323 272 000
1716	Forsvarets forskningsinstitutt		
	51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	189 135 000	189 135 000
1719	Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet		
	01 Driftsutgifter	331 873 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	118 541 000	
	43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	15 229 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	58 279 000	
	78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	267 540 000	791 462 000
1720	Felles ledelse og kommandoapparat		
	01 Driftsutgifter	3 850 668 000	3 850 668 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet		
	01 Driftsutgifter	225 372 000	225 372 000
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben		
	01 Driftsutgifter	2 024 518 000	
	70 Renter låneordning, <i>kan overføres</i>	9 408 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	19 156 000	2 053 082 000
1731	Hæren		
	01 Driftsutgifter	5 273 387 000	5 273 387 000
1732	Sjøforsvaret		
	01 Driftsutgifter	3 915 885 000	3 915 885 000
1733	Luftforsvaret		
	01 Driftsutgifter	4 768 990 000	4 768 990 000
1734	Heimevernet		
	01 Driftsutgifter	1 215 016 000	1 215 016 000
1735	Etterretningstjenesten		
	21 Spesielle driftsutgifter	1 552 401 000	1 552 401 000
1740	Forsvarets logistikkorganisasjon		
	01 Driftsutgifter	1 299 444 000	1 299 444 000
1760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 410 314 000	
	44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	56 546 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	5 131 182 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	71 500 000	
	75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	87 549 000	6 757 091 000
1761	Nye kampfly med baseløsning		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	162 714 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	6 948 915 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	1 440 635 000	8 552 264 000
1790	Kystvakten		
	01 Driftsutgifter	1 046 001 000	1 046 001 000
1791	Redningshelikoptertjenesten		

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	01	Driftsutgifter	866 972 000	866 972 000
1792		Norske styrker i utlandet		
	01	Driftsutgifter	704 338 000	704 338 000
1795		Kulturelle og allmenntilgittige formål		
	01	Driftsutgifter	265 371 000	
	72	Overføringer til andre	2 564 000	267 935 000
		Sum alle		49 065 520 000
		Sum departementets utgifter		49 065 520 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
		alle		
4700		Forsvarsdepartementet		
	01	Driftsinntekter	2 375 000	2 375 000
4710		Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01	Driftsinntekter	4 295 431 000	
	47	Salg av eiendom	99 863 000	4 395 294 000
4719		Fellesinntekter til foretak under Forsvarsdepartementet		
	01	Driftsinntekter	793 000	793 000
4720		Felles ledelse og kommandoapparat		
	01	Driftsinntekter	67 206 000	67 206 000
4723		Nasjonal sikkerhetsmyndighet		
	01	Driftsinntekter	9 196 000	9 196 000
4725		Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben		
	01	Driftsinntekter	60 796 000	60 796 000
4731		Hæren		
	01	Driftsinntekter	66 041 000	66 041 000
4732		Sjøforsvaret		
	01	Driftsinntekter	54 411 000	54 411 000
4733		Luftforsvaret		
	01	Driftsinntekter	183 593 000	183 593 000
4734		Heimevernet		
	01	Driftsinntekter	6 024 000	6 024 000
4740		Forsvarets logistikkorganisasjon		

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	01	Driftsinntekter	76 467 000	76 467 000
4760		Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg		
	01	Driftsinntekter	29 087 000	
	48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	71 536 000	100 623 000
4790		Kystvakten		
	01	Driftsinntekter	1 081 000	1 081 000
4791		Redningshelikoptertjenesten		
	01	Driftsinntekter	803 590 000	803 590 000
4792		Norske styrker i utlandet		
	01	Driftsinntekter	10 316 000	10 316 000
4795		Kulturelle og allmennyttige formål		
	01	Driftsinntekter	9 702 000	9 702 000
4799		Militære bøter		
	86	Militære bøter	500 000	500 000
		Sum alle		5 848 008 000
		Sum departementets inntekter		5 848 008 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. inntekter fra militære bøter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan:

1. foreta bestillinger ut over gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1720		Felles ledelse og kommandoapparat	
	01	Driftsutgifter	430 mill. kroner
1725		Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	
	01	Driftsutgifter	75 mill. kroner
1731		Hæren	
	01	Driftsutgifter	30 mill. kroner
1732		Sjøforsvaret	
	01	Driftsutgifter	910 mill. kroner
1733		Luftforsvaret	
	01	Driftsutgifter	1 500 mill. kroner
1734		Heimevernet	
	01	Driftsutgifter	65 mill. kroner
1740		Forsvarets logistikkorganisasjon	
	01	Driftsutgifter	1 320 mill. kroner
1760		Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	
	01	Driftsutgifter	100 mill. kroner

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	80 mill. kroner
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	17 000 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	165 mill. kroner
1761		Nye kampfly med baseløsning	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	30 245 mill. kroner
1790		Kystvakten	
	01	Driftsutgifter	2 080 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner
1792		Norske styrker i utlandet	
	01	Driftsutgifter	25 mill. kroner
1795		Kulturelle og allmenntnyttige formål	
	01	Driftsutgifter	2 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill. kroner ut over det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan gi tilsagn om økonomisk støtte ut over bevilgningen, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	68 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg, post 45 Store nyanskaffelser og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VI

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2016 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2015–2016).
2. enheter oppsatt med frivillig heimeverns-personell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VII

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan:

1. starte opp nye investeringsprosjekter, herunder større bygg- og eiendomsprosjekter, som er presentert som nye prosjekter i Prop. 1 S (2015–2016), innenfor de kostnadsrammer som der er omtalt.
2. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2015–2016), herunder endrede kostnadsrammer.
3. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringer, byggeprosjekter og innredningsprosjekter av lavere kategori.
4. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2015–2016).
5. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser.
6. igangsette planlegging og prosjektering av bygge-, anleggs- og innredningsprosjekter innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster.
7. inkludere gjennomføringskostnader i investeringsprosjektene for innredning, eiendom, bygg og anlegg på post 45, 46 og post 47.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig

behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for friluft- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendommer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms kategorier:

2. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner
3. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
4. områder for kollektiv og privat tilbringertjeneste
5. kontorer og lignende
6. eiendommer for fremtidig utbygging
7. avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av
utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2016 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestilling gjennom NSPA (NATO *Support Agency*), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

I det etterfølgende gis en oversikt over de bestemmelser som gjøres gjeldende for verneplikten i 2016.

Førstegangstjenesten

Fordeling til førstegangstjenesten skal baseres på rettferdig og mest mulig lik behandling av vernepliktige og frivillige. Den enkeltes ønsker skal vektlegges og alle skal ha samme mulighet til å konkurrere seg til tjenestestillinger.

Førstegangstjenestens varighet er normalt tolv måneder, men kan differensieres mellom seks og 18 måneder. Forsvaret kan forkorte tjenesten med inntil seks uker. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste, førtidsdimitteres inntil seks uker før ordinær dimisjonsdato. Tjenestetidsreduksjonene skal gjennomføres på en måte som gir forutsigbarhet for de vernepliktige og ikke får konsekvenser for beredskap eller svekker rekrutteringsgrunnlaget for operasjoner i utlandet. Mannskaper som ikke ønsker å redusere tjenestetiden, kan gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette for det.

Særordninger

Vernepliktige og tjenestepliktige mannskaper som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepengeperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dagers permisjon i forbindelse med eget barns fødsel.

Fellesbestemmelser

Felles øvre grense for samlet ordinær tjenesteplikt er 19 måneder eller 575 dager. Frivillig tjeneste i Heimevernets innsatsstyrke eller i operasjoner i utlandet regnes ikke som del av den ordinære tjenesteplikt.

Repetisjons- og hjelpetjeneste og kurs

Til hjelpetjeneste i tilknytning til repetisjons-tjeneste og etterutdanningskurs kan det kalles inn

vernepliktige eller tjenestepliktige som ikke er styrkedisponert til militær avdeling eller Forsvarets fellesinstitusjoner.

Repetisjons- og hjelpetjeneste for vernepliktige og tjenestepliktige mannskaper er normalt på 21 dager. Vernepliktig og utskrevet befal og spesialister kan i tillegg kalles inn til tjeneste ni dager før eller etter hver øving. Slik tjeneste skal ikke overskride 36 dager.

Innkallinger for repetisjons- og hjelpetjeneste samt kurs skal skje innenfor rammen av det totale antall dager som er fastsatt for slik tjeneste. Det gis ingen begrensning i antall innkallinger i tjenestepliktperioden. Det skal normalt gå minimum to år mellom avsluttet førstegangstjeneste og repetisjons- eller hjelpetjeneste, og mellom hver repetisjons- eller hjelpetjeneste. Hyppigere innkalling til tjeneste skal fortrinnsvis skje etter frivillighet.

Vernepliktig og tjenestepliktig personell (befal og menige) som er styrkedisponert ved staber eller avdelinger, og som det er påkrevet å trene eller utdanne hvert år, kan kalles inn til kort repetisjonstjeneste eller kurs hvert år.

Vernepliktig og utskrevet befal kan innkalles til etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet.

Hæren kan kalle inn vernepliktig og utskrevet befal som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Vernepliktig akademisk befal og studenter i fagene farmasi, jus, medisin, teologi, psykologi, odontologi og veterinærmedisin, som har gjennomført tolv måneders førstegangstjeneste, kan innkalles til 90 dagers tjeneste ved stab eller avdeling. Leger kan alternativt gjøre tjeneste ved styrker i utlandet hvor Norge deltar.

Vernepliktig og tjenestepliktig personell som gis utsettelse med sin tjeneste, kan kalles inn til avtjening av resttjeneste ved andre avdelinger i Forsvaret og om nødvendig i et annet budsjettår.

I tillegg til repetisjons- og hjelpetjenesten kan vernepliktige og utskrevet befal, menige spesialister og spesielle faggrupper for en mindre del av

den enkelte avdelings organisasjonsplan gis inntil ti dagers tjeneste.

Heimevernstjenesten

I Heimevernet er den årlige tjenesteplikten inntil seks dager for korporaler og menige og inntil ni dager for befal og spesialister. Innsatstyrken er frivillig personell på treårskontrakt, og har inntil 30 dager årlig tjenesteplikt i tillegg til den generelle tjenesteplikten i Heimevernet.

Tjenesteplikt for kvinner

Kvinner som frivillig tjenestegjør i Forsvaret har i dag disponerings- og tjenesteplikt. De påtar seg

de samme forpliktelser som vernepliktige menn, når de har skrevet under kontrakt om tjenesteplikt for kvinnelig militært personell. Den 8. oktober 2014 vedtok Stortinget innføring av allmenn verneplikt fra 1. januar 2015, jf. Stortingets behandling av Innst. 18 L (2014–2015) til Prop. 122 L (2013–2014). Dette innebærer at kvinner født i 1997 og senere pålegges verneplikt på lik linje med menn. Kvinner som er født før 1. januar 1997, og som frivillig gjennomfører eller har gjennomført førstegangstjeneste, vil fortsatt være tjenestepliktige, og ikke vernepliktige. Det samme gjelder for de kvinnene som allerede tjenestegjør i Forsvaret.

Vedlegg 2**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 2.1 Utgifter og inntekter fordelt på art

Alle tall i hele kroner

Utgifter/inntekter	Budsjett			
	2012	2013	2014	2015 (i 2015 kr)
1. Utgifter				
<i>Driftsutgifter</i>				
Lønnsutgifter (1)	499 813 854	563 180 376	573 211 319	590 000 000
Varer og tjenester	238 002 083	295 650 206	266 684 628	260 000 000
<i>Sum driftsutgifter</i>	<i>737 815 937</i>	<i>858 830 582</i>	<i>839 895 947</i>	<i>850 000 000</i>
<i>Investeringsutgifter</i>				
Investering, større utstyrsanskaffelser vedlikehold	23 313 296	36 506 569	43 040 760	35 000 000
<i>Sum investeringsutgifter</i>	<i>23 313 296</i>	<i>36 506 569</i>	<i>43 040 760</i>	<i>35 000 000</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>				
Utbetalinger til andre statlige regnskaper	0			0
Utbetalinger til andre i EU-konsortiet	8 193 691	1 720 714	295 504	6 000 000
Andre utbetalinger		2 734 738		0
<i>Sum overføringsutgifter</i>	<i>8 193 691</i>	<i>4 455 452</i>	<i>295 504</i>	<i>6 000 000</i>
Finansielle aktiviteter				
Kjøp av aksjer og andeler	0			0
Andre finansielle utgifter	0			0
Sum finansielle utgifter	0			0
Sum utgifter	769 322 924	899 792 603	883 232 211	891 000 000

Tabell 2.1 Utgifter og inntekter fordelt på art

Alle tall i hele kroner

Utgifter/inntekter	Budsjett			
	2012	2013	2014	2015 (i 2015 kr)
2. Inntekter				
<i>Driftsinntekter</i>				
Inntekter fra salg av varer og tjenester	578 062 147	638 084 144	683 439 549	643 000 000
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser	0			
Refusjoner (1)	10 729 633	11 555 047	11 926 395	11 808 000
Andre driftsinntekter	8 405 158	5 336 046	2 751 189	6 000 000
<i>Sum driftsinntekter</i>	<i>597 196 938</i>	<i>654 975 237</i>	<i>698 117 133</i>	<i>660 808 000</i>
<i>Investeringsinntekter</i>				
Salg av varige driftsmidler	0	5 000	0	0
<i>Sum investeringsinntekter</i>	<i>0</i>	<i>5 000</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>				
Inntekter fra statlige bevilgninger (2)	206 848 000	213 556 000	222 996 000	227 192 000
Andre innbetalinger				
<i>Sum overføringsinntekter</i>	<i>206 848 000</i>	<i>213 556 000</i>	<i>222 996 000</i>	<i>227 192 000</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>				
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler	0	0		0
Andre finansielle innbetalinger	0	0		0
<i>Sum finansielle inntekter</i>	<i>0</i>	<i>0</i>		<i>0</i>
Sum inntekter	804 044 938	868 536 237	921 113 133	888 000 000
3. Netto endring i kontantbeholdningen	34 722 014	-31 256 366	37 880 922	-3 000 000

Tabell 2.1 – Noter*Generelt:*

Det var en reduksjon i utgiftene fra 2013 til 2014. Dette skyldes i hovedsak lavere direkte kostnader i prosjekt enn i 2014, samtidig som det ble levert 0,7 færre forskningsårsverk i 2014 enn i 2013.

Noter:

1. Lønnsrelaterte refusjoner (blant annet foreldrepenger og sykepenger) er klassifisert som inntekter i tabellen på egen linje
2. Inntekter fra statlige bevilgninger: består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag og tilskudd til drift av forskningsfartøyet H.U. Sverdrup II.

Tabell 2.2 Inntekter etter inntektskilde

Alle tall i hele kroner

Inntektskilde	2012	2013	2014	2015
<i>Bevilgning til finansiering av statsoppdraget</i>				
Bevilgninger fra fagdepartementet (1)	206 848 000	213 556 000	222 996 000	227 192 000
Bevilgninger fra andre departement				
Tildelinger fra Norges forskningsråd (2)	0	39 354	4 304 063	2 034 000
<i>Sum bevilgninger</i>	<i>206 848 000</i>	<i>213 595 354</i>	<i>227 300 063</i>	<i>229 226 000</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>				
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner	0			0
Bidrag fra private	0			0
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner	0			0
<i>Sum bidrag</i>	<i>0</i>			<i>0</i>
<i>Oppdragsinntekter m. v.</i>				
Oppdrag fra statlige virksomheter (3)	529 986 135	584 275 640	622 923 413	550 966 000
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter				
Oppdrag fra private (4)	48 076 011	53 769 150	56 212 073	90 000 000
Andre inntekter	8 405 158	5 341 046	2 751 189	6 000 000
<i>Sum oppdragsinntekter</i>	<i>586 467 304</i>	<i>643 385 836</i>	<i>681 886 675</i>	<i>646 966 000</i>
Refusjoner lønn	10 729 633	11 555 047	11 926 395	11 808 000
Sum refusjoner lønn	10 729 633	11 555 047	11 926 395	11 808 000
<i>Sum inntekter</i>	<i>804 044 937</i>	<i>868 536 237</i>	<i>921 113 133</i>	<i>888 000 000</i>

Tabell 2.2, noter:*Generelt:*

Omfang og utvikling av andre inntekter:

- Tildelinger fra andre departementer eller Norges Forskningsråd (NFR): små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering av NFR eller andre departementer.

Bidrags- og oppdragsinntekter:

- Basistilskudd, bidrag til forvaltningsoppdrag og drift av H. U. Sverdrup II, har vært stabile og har kun mindre justering i henhold til det generelle prisnivået.
- Oppdragsinntektene er i all hovedsak relatert til pågående og fremtidige materiellprosjekter, og det har vært en økning i dette de siste årene. Økningen i sum oppdragsinntekter skyldes for det meste en reell aktivitetsøkning, samt en reduksjon i kundefordringer sett i forhold til 2013.

Noter

1. Bevilgninger fra fagdepartement: består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag og tilskudd til drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II. Bevilgningen fra fagdepartementet var i 2014 på 222,996 millioner kroner, og utgjorde 26,8 pst. (2013: 24,6 pst.) av de totale inntektene til FFI.
2. Tildelinger fra NFR: prosjekter med finansiering fra NFR.
3. Oppdrag fra statlige virksomheter: oppdragsforskning for Forsvaret samt andre statlige etater.
4. Oppdrag fra private: oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands.

Tabell 2.3 Virksomhetens kontantbeholdning pr. 31. desember i perioden 2012–2014 med spesifikasjon av formål kontantbeholdningen skal benyttes til

Regnskapspost				Endring	Endring	Endring
	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	2011 til 2012	2012 til 2013	2013 til 2014
<i>Kontantbeholdning</i>						
Beholdning på oppgjørskonto i Norges Bank (1)	423 749 920	390 770 764	428 879 302	38 555 778	-32 979 156	38 108 538
Beholdning på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter (2)	360 152	2 080 866	1 859 348	-3 830 448	1 720 714	-221 518
<i>Andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter</i>	26 092	28 168	22 070	-3 316	2 076	-6 098
<i>Sum kontantbeholdning</i>	<i>424 136 164</i>	<i>392 879 798</i>	<i>430 760 720</i>	<i>34 722 014</i>	<i>-31 256 366</i>	<i>37 880 922</i>
<i>Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller neste budsjettår</i>						
Feriepenger mv.	42 529 708	46 608 240	49 627 643	1 930 481	4 078 532	3 019 403
Skattetrekk og offentlige avgifter	43 654 597	38 440 264	44 099 600	10 143 823	-5 214 333	5 659 336
Gjeld til leverandører	66 211 598	51 418 331	48 960 029	14 542 070	-14 793 267	-2 458 302
Gjeld til oppdragsgivere (3)	217 546 833	202 529 495	246 221 127	1 365 278	-15 017 338	43 691 632
Annen netto gjeld/ fordring som forfaller neste budsjettår	-7 947 127	-8 054 250	-8 195 868	-1 479 493	-107 123	-141 618
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller neste år</i>	<i>361 995 609</i>	<i>330 942 080</i>	<i>380 712 531</i>	<i>26 502 159</i>	<i>-31 053 529</i>	<i>49 770 451</i>

Tabell 2.3 Virksomhetens kontantbeholdning pr. 31. desember i perioden 2012–2014 med spesifikasjon av formål kontantbeholdningen skal benyttes til

Regnskapspost				Endring	Endring	Endring
	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	2011 til 2012	2012 til 2013	2013 til 2014
<i>Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår</i>						
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd	0			0	0	0
Større, påbegynte flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	0			0	0	0
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	0			0	0	0
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål	0			0	0	0
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer	0			0	0	0
Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår	0			0	0	0
<i>Andre avsetninger:</i>						
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål	3 976 905	376 000	0	3 064 595	-3 600 905	-376 000
Fri virksomhetskapital (4)	58 163 650	61 561 718	50 048 189	5 155 260	3 398 068	-11 513 529
<i>Sum andre avsetninger</i>	<i>62 140 555</i>	<i>61 937 718</i>	<i>50 048 189</i>	<i>8 219 855</i>	<i>-202 837</i>	<i>-11 889 529</i>

Tabell 2.3 Virksomhetens kontantbeholdning pr. 31. desember i perioden 2012–2014 med spesifikasjon av formål kontantbeholdningen skal benyttes til

Regnskapspost				Endring	Endring	Endring
	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	2011 til 2012	2012 til 2013	2013 til 2014
<i>Langsiktig gjeld (netto)</i>	0			0	0	0
Langsiktig gjeld knyttet til anleggsmidler	0			0	0	0
Annen langsiktig gjeld	0			0	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld (netto)</i>	<i>0</i>			<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum netto gjeld og forpliktelser	424 136 164	392 879 798	430 760 720	34 722 014	-31 256 366	37 880 922

Tabell 2.3, Noter*Generelt:*

Kontantbeholdningen har de siste årene vært relativt stabil. En stor del av kontantbeholdningen skyldes penger som kunden har innbetalt i prosjekter, men der arbeidet ikke er fullført ved utgangen av budsjettåret. En reduksjon i kundefordringene fører til økt likviditet. Variasjonen i de ulike postene anses som helt normalt, og all gjeld blir betalt i henhold til forfall.

Noter:

1. Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: inneholder feriepenger, skattetrekk, fordringer fra leverandører, ikke gjennomførte

prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor.

2. Beholdningen på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter: kontantkasse H. U. Sverdrup II, beholdning for gavekort og forskuddsinnbetaling fra EU på to valutakonti.
3. Gjeld til oppdragsgivere: prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig.
4. Fri virksomhetskapi- tal: Forsvarsdepartementet har pålagt FFI å ha inntil 10 pst. av årsomsetningen i fri virksomhetskapi- tal. Ved utgangen av 2014 utgjorde fri virksomhetskapi- tal om lag 5,8 pst. (2013: 7,1 pst.) av de samlede inntektene for året.

Vedlegg 3**Budsjettstatistikk for perioden 2013–2016**

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2013		2014		2015		2016	
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering
1700	Forsvarsdepartementet	01	378 016	38 600	371 587	10 800	371 412	-6 349	379 697	10 269
		73	25 840		31 174	2 400	32 679	477	33 108	(519)
1710	Forsvarsbygg	01	3 060 316	-11 700	3 034 794	1 600	3 317 684	80 264	3 474 376	106 589
		45							300 592	161 688
		46	62 980		164 366	100 200	104 274	-64 366	76 279	(30 000)
		47	1 780 467		1 588 411	68 600	1 541 795	-87 915	1 472 025	(110 310)
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	174 445	800	180 600	900	186 117	867	189 135	(226)
1719	Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet	01	237 931	800	254 421	7 500	263 853	-5 264	331 699	52 229
		21	15 000		135 875		206 600	64 125	118 541	(91 400)
		43			14 830	6 100	14 829		15 229	0

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2013		2014		2015		2016		
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering	
		71	69 435	67 218	71 865	1 300	68 661	56 637	-7 000	58 279	0
		78	240 000	267 199	273 400	26 600	280 013	260 000	-13 400	267 540	0
1720	Felles ledelse og kommandoapparat	01	3 112 185	2 982 662	3 872 711	96 200	3 900 604	3 821 908	50 311	3 850 668	(22 502)
		50									
		70									
1721	Felles ledelse av Forsvarets spesialstyrker	01			32 363	200	39 138	34 050	0		
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	01	176 772	192 394	198 466	24 400	218 649	204 437	9 213	225 372	19 878
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	01	2 022 720	2 121 314	2 013 488	-21 400	2 108 448	2 095 299	41 669	2 024 518	(81 502)
		21	133 000	362 068		-135 900					
		50		1 218							
		70	5 670	8 852	5 793		8 852	8 974	3 000	9 408	0
		71						18 950		19 156	0
1731	Hæren	01	5 607 269	5 765 105	5 240 804	50 800	5 595 629	5 226 167	82 702	5 273 387	(7 558)
1732	Sjøforsvaret	01	3 610 044	3 735 940	3 427 384	58 800	3 586 037	3 452 649	54 787	3 915 885	425 803

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2013		2014		2015		2016			
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektiviseringsring	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektiviseringsring	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektiviseringsring	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektiviseringsring		
1733	Lufforsvaret	01	4 298 998	83 800	4 686 930	4 403 498	67 700	4 842 603	4 573 004	225 693	4 768 990	70 081
1734	Heimevernet	01	1 093 503	20 000	1 144 912	1 190 838	100 600	1 271 877	1 214 132	31 217	1 215 016	(8 029)
1735	Etterretnings-tjenesten	21	1 115 214	67 900	1 134 706	1 145 733	22 400	1 158 674	1 222 911	46 274	1 552 401	331 416
1740	Forsvarets logistikorganisasjon	01	2 044 686	13 300	2 390 726	2 087 765	-2 500	2 457 303	1 937 194	7 169	1 299 444	(17 854)
1760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	01	881 538	4 800	1 056 279	1 017 568	192 900	1 084 978	983 761	15 776	1 410 314	(120 479)
		44	31 923		39 859	38 302	-3 300	23 268	66 533	28 198	56 546	(11 783)
		45	6 998 360		6 802 257	7 908 100	2 052 000	7 655 951	5 904 332	-1 440 594	5 131 182	(790 893)
		48	67 000		91 585	26 500	-38 900	24 016	80 764	54 300	71 500	(9 264)
		75	88 135		74 283	88 085	-3 100	71 158	87 907	-3 085	87 549	(2 907)
1761	Nye kampfly med baseløsning	01	70 000		67 693	83 257	12 500	82 863	115 862	29 646	162 714	45 638
		45	1 781 000		1 419 525	966 182	964 900	2 135 009	3 054 857	2 161 218	6 948 915	3 762 183
		47	41 000		131 972	152 902	232 100	241 111	716 975	560 098	1 440 635	681 125
1790	Kystvakten	01	1 001 965	-45 400	1 027 750	1 028 239	34 300	1 049 767	1 034 780	4 916	1 046 001	(5 369)
1791	Redningshelikoptertjenesten	01	573 382		663 034	857 541	10 100	864 961	737 888		866 972	7 500

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2013		2014		2015		2016		
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering	
1792	Operasjoner i utlandet	01	1 162 524	1 085 090	851 525	-213 100	732 231	570 366	-263 552	704 338	124 238
		45									
		47			4 155		4 155				
		70									
1795	Kulturelle og allmennyttige formål	01	260 651	6 500	268 307	12 900	293 096	265 792	-8 230	265 371	(100)
		60									
		72	2 330	2 330	2 412		2 412	2 492		2 564	0
SUM TOTAL			42 224 299	277 600 43 571 385	43 029 086	3 740 600 46 675 407	43 787 866	1 652 164	49 065 520	4 487 942z	

Tallene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som faktisk endring. Faktisk endring bygger på reelle budsjettmessige endringer, men tar hensyn til effekt av interneffektivisering iht. langtidspan 2013–2016. Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

Vedlegg 4**Nøkkeltall for perioden 2013–2016**

Tabell 4.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2013–2016 med og uten kampfly med baseløsning

	Saldert budsjett 2013	Saldert budsjett 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag budsjett 2016
Totalbudsjettet	42 224 229	43 029 086	43 787 866	49 065 520
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	42 224 229	42 829 086	42 414 866	44 913 520

(1000 kr)

Tabell 4.2 Fordeling av vedtatt budsjett 2013–2015 og forslag for 2016

År	Materiell- investeringer	EBA-inve- steringer	Drift uten kap. 1792	Kap. 1792 Norske styrker i utlandet
2016	25,2 pst.	6,5 pst.	66,8 pst.	1,4 pst.
2015	20,6 pst.	5,7 pst.	72,4 pst.	1,3 pst.
2014	20,6 pst.	4,2 pst.	73,2 pst.	2,0 pst.
2013	20,8 pst.	4,7 pst.	71,7 pst.	2,8 pst.

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kap. 1760 Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold
- Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg
- post 46 Ekstraordinært vedlikehold

- post 47 Nybygg og nyanlegg
- Kap. 1760 Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg
- post 44 Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
- post 48 Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
- post 75 Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet
- Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning
- post 47 Nybygg og nyanlegg

Tabell 4.3 Forsvarsbudsjettet og brutto nasjonalprodukt

År	BNP ¹ pr. innbygger	Forsvarsutgifter ² pr. innbygger	Forsvarsutgifter ³ som andel av BNP ⁴
2014	kr. 613 017	kr. 8 998	1,52 pst.
2013	kr. 604 095	kr. 8 567	1,49 pst.
2012	kr. 590 796	kr. 8 281	1,47 pst.

¹ Basert på nominelle kroner. Foreløpige tall for 2014. Endelige BNP-tall offentliggjøres 23 måneder etter årets utløp.

² Basert på nominelle kroner. Utgifter til pensjoner til ansatte i forsvarssektoren inngår i henhold til NATOs definisjon av forsvarsutgifter.

³ Basert på 2010-kroner. Utgifter til pensjoner til ansatte i forsvarssektoren inngår i henhold til NATOs definisjon av forsvarsutgifter.

⁴ Basert på 2010-kroner.

Kilde: NATO

Vedlegg 5**Forsvarets fremtidige styrkestruktur**

Felleselementer	Luftforsvaret	Sjøforsvaret	Hæren	Heimevernet
Etterretnings- tjenesten	Luftoperasjons- senter	Marinen:	Brigade Nord:	11 distriktsstaber
Forsvarets opera- tive hovedkvarter	Luftkontroll og varsling (K&V) – ARS Sørreisa	- 1 taktisk maritim kommando	- Brigadeledelse	45 000 i innsats- og områdestrukturen
Forsvarets spesialstyrker:	57 F-16 deretter inntil 52 F-35 kampfly	- 6 korvetter, Skjold-klasse	- 2 mekaniserte bataljoner	
-Forsvarets Spesialkommando	18 Bell 412 trans- porthelikoptre	- 5 fregatter, Frid- tjof Nansen-klasse m/NH90 helikop- tre	- 1 infanteribataljon	
- Marinejeger- kommandoen	4 P-3 C og 2 P-3 N maritime over- våkingsfly	- 3+3 minejakt/- sveip, Oksøy/ Alta-klasse	- Etterretnings- bataljon	
Forsvarets logistikk- organisasjon:	2+1 DA-20 EK- og kalibreringsfly	- 6 ubåter, Ula-klasse	- Sambandsbataljon	
- Vertslandsstøtte- bataljon	4 C-130J transport- fly	- Minedykker- kommandoen	- Artilleribataljon	
- Strategisk luft- og sjøtransport- kapasitet	NASAMS luftvern	- Kystjeger- kommandoen	- Ingeniørbataljon	
- Stasjonær logistikk og støtte	Baseforsvars- kapasitet	- Logistikk- og støttefartøy	- Logistikkbataljon	
Nasjonalt Ledelses- element for Logis- tikk (JLSG)	Logistikkbase, luft	- Logistikkbase, sjø	- Sanitetsbataljon	
Forsvarets felles sanitetsstyrker	14 NH90 maritime helikoptre	Kystvakten:	- MP-kompani	
Forsvarets informa- sjonsinfrastruktur:	Redningstjeneste:	- 1 Ytre kystvakt m/NH90, Sval- bard-klasse	HM Kongens Garde	
- Kapasitet for deployerbar kommunikasjon og informasjon	- 12 Sea King red- ningshelikoptre	- 3 Ytre kystvakt m/NH90, Nord- kapp-klasse	Grensevakten	

Felleselementer	Luftforsvaret	Sjøforsvaret	Hæren	Heimevernet
- Militær kommunikasjonsatellitt		- 5 Ytre kystvakt; Ålesund-/Harstad-/Barentshav-klasse	Logistikkbase, land	
Felles NATO luft- og bakkeovervåkning		- 5 Indre kystvakt, Nornen-klasse	Logistikkbase, felles Transportkontrollenhet Luftterminalenhet Havne- og jernbaneterminalenhet Felles vannrensenhet Eksplosivryddeenhet Militærpolitienhet Felles landtransportkompani	

=====

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Oslo AS – 10/2015

